

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Herry

NEDERDUITSCHÉ

SPRAEKLÉER

TEN GEBRUIKE VAN

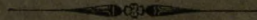
Hooge-, Middelbare- en Normale Scholen, Onderwyzers, Meergevorderden, enz.

NAER DE BESTE BRONNEN BEWERKT

DOOR

J. VAN BEERS,

Leeraer by 's ryks Normaalschool te Lier.

Antwerpen,

BOEKHANDEL VAN HENDRIK PEETERS.

Keespoortbrug.

—
1852.

1175
D. 18

RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN

0489 4049

GESCHENK
VAN
DR. EELCO VERWIJS.
1880.

NEDERDUITSCHĒ SPRÆKLEER.

NEDERDUITSCHÉ

SPRAEKLEER

TEN GEBRUIKE VAN

Hooge-, Middelbare- en Normale Scholen, Onderwyzers, Meergevorderden, enz.

NAER DE BESTE BRONNEN BEWERKT

DOOR

J. VAN BEERS,

Leeraer by 's ryks Normaelschool te Lier.

Antwerpen,

BOEKHANDEL VAN HENDRIK PEETERS,

Koepoortbrug.

—
1852.

EIGENDOM.

NED.
LETTERK.

Drukkery van P. E. JANSSENS, Kauwenberg.

VOORBERIGT.

Groot, al te groot wellicht is het getal spraakkunsten, sedert luttel jaren hier te lande verschenen. Doch meest al deze werken, hoe geschikt ook voor het doel dat ze beoogen, verheffen zich niet boven de lagere school; en waer de meergevorderde of de onderwyzer iets beters of grondigers weten wil, dan wat men den kinderen pleegt te leeren, kan hy 't gaen zoeken in tydschriften en zwaerlyvige Hollandsche spraakkunsten, welke niet dan tegen bovenmatige pryzen te bekomen zyn.

Zulk een toestand kon noch mogt blyven duren; en daer geen, die er beter toegeschikt is, op zich scheen te willen nemen deze leemte aen te vullen, hebben wy het, met de uitgave dezer Spraekleer, trachten te doen.

Al wat Holland en België, de laetste jaren, in 't vak van taekunde merkweerdigst hebben opgeleverd, is er voor geraedpleegd geworden; doch vooral de voortreffelyke Hollandsche Spraekleer van D.' Brill en de Hoogduitsche van D.' Heyse, hebben wy ons, in 't bearbeiden dezes boekdeels, ten nutte gemaekt. Te meer zyn vele zaken, die tot hier toe verkeerd of gebrekkig onderwezen werden, er in terug op de goede baen gebracht; en, waer aengaende

het een of ander punt verschillende stelsels gevolgd worden, zyn deze, voor zoo veel het bestek des werks het toeliet, er in aengeduid en toegelicht. In een woord, wy hebben in één boekdeel al datgene poogen te verzamelen, wat er noodig is om het onderwys der moedertaal tot de hoogte te leiden, waerop zich tegenwoordig de taalstudie in Noord- en Zuidnederland bevindt.

Zoo dezer uitgave een gunstig onthaal te beurt valt, zullen wy ter volledigmaking onzes arbeids, binnen kort eene meer beknopte en praktische spraekleer, ten gebruike van het lager onderwys, laten verschynen.

INHOUD.

INLEIDING.....	Bl.	1.
<i>Spraak en Tael</i>	—	1.
<i>Onze Moedertaal</i>	—	1.
EERSTE HOOFDSTUK. OVER DE SPELLING.....	—	5.
<i>De Letters</i>	—	5.
DE KLINKERS.....	—	6.
<i>Eenige klinkers nader beschouwd</i>	—	7.
E en O.....	—	7.
De Y.....	—	10.
Y en El.....	—	12.
Verlenging der klinkers A, E en o door I.....	—	13.
DE MEDEKLINKERS.....	—	14.
<i>De Medeklinkers nader beschouwd</i>	—	15.
Medeklinkers aen het einde der woorden.....	—	15.
Verdubbeling der medeklinkers in het midden der woorden...	—	16.
<i>Invloed der medeklinkers op elkander</i>	—	17.
G en CH.....	—	18.
DE WELLUIDENDHEID TEN OPZIGTE VAN DE SPELLING.....	—	20.
<i>De Inlassching</i>	—	20.
1. <i>Inlassching van Medeklinkers</i>	—	20.
Inlassching der J.....	—	20.
Inlassching der w.....	—	21.
Inlassching der D.....	—	22.
Inlassching der T.....	—	23.
Inlassching der s.....	—	24.
Inlassching der N.....	—	25.
2. <i>Inlassching van klinkers</i>	—	25.
Inlassching der toonlooze E.....	—	25.
<i>Uitlating van klanken te midden van andere klanken</i>	—	26.
Uitlating van medeklinkers.....	—	26.
Uitlating van klinkers.....	—	27.
<i>Onderdrukking van klanken aen het eind des woords of woorddeels, ter bewerking eener nauwe vereeniging met het volgende woord of woorddeel</i>	—	28.
<i>Afwerping van klanken aen het eind des woords</i>	—	28.
<i>Klankverplaatsing</i>	—	29.
SPELLING VAN WOORDEN UIT VREEMDE TALEN ONTLEEND.....	—	29.

VIII

AFBREKING DER WOORDEN.....	Bl. 31.
TOON- SCHEI- EN ZINTEEKENS.....	— 32.
<i>Toonteekens</i>	— 32.
<i>Scheiteekens</i>	— 33.
<i>Zinteekens</i>	— 33.
GEBRUIK VAN HOOFDLETTERS.....	— 36.
TWEDE HOOFDSTUK. OVER WOORDVORMING, KLENTOON EN WOORDSOORTEN	— 38.
<i>Woordvorming</i>	— 38.
<i>Klankverwisseling</i>	— 39.
<i>Afleiding door achtervoegsels</i>	— 42.
<i>Afleiding door voorvoegsels</i>	— 43.
<i>Samenstelling</i>	— 43.
<i>Klentoon</i>	— 44.
<i>Woordsoorten</i>	— 45.
<i>Spraakkundige betrekkingen</i>	— 47.
DERDE HOOFDSTUK. OVER HET LIDWOORD	— 52.
<i>Verbuiging van het bepalend lidwoord</i>	— 52.
<i>Verbuiging van het niet bepalend lidwoord</i>	— 53.
VIERDE HOOFDSTUK. OVER HET ZELFSTANDIG NAEMWOORD	— 55.
<i>Soorten des zelfstandigen naemwoords</i>	— 55.
<i>Aenmerkingen over de verbinding der verscheidene soorten des zelfstandigen naemwoords met het lidwoord</i>	— 56.
<i>Vorming der zelfstandige naemwoorden</i>	— 59.
<i>Vorming door achtervoegsels</i>	— 59.
<i>Vorming door voorvoegsels</i>	— 62.
<i>Vorming door samenstelling</i>	— 64.
<i>Verbindingsklanken tusschen de leden eener samenstelling</i> ...	— 64.
<i>Geslacht der zelfstandige naemwoorden</i>	— 65.
<i>Getalvormen der zelfstandige naemwoorden</i>	— 71.
<i>Vorming des meervouds</i>	— 73.
<i>Naemvalsbuiging der zelfstandige naemwoorden</i>	— 78.
<i>Voorbeelden van verbuiging</i>	— 79.
<i>Byzonderheden aengaende de naemvalsvormen</i>	— 81.
<i>Gebruik der naemvallen</i>	— 83.
VYFDE HOOFDSTUK. OVER HET BYVOEGELYK NAEMWOORD	— 87.
<i>Aerd en verdeeling der byvoegelyke naemwoorden</i>	— 87.
<i>Vorming der byvoegelyke naemwoorden</i>	— 88.
<i>Vorming door achtervoegsels</i>	— 88.
<i>Vorming door voorvoegsels</i>	— 91.
<i>Vorming door samenstelling</i>	— 92.
<i>Trappen van vergelyking</i>	— 92.
<i>Samenvoeging der byvoegelyke met de zelfstandige naemwoorden</i>	— 97.
<i>Verbuiging der byvoegelyke naemwoorden</i>	— 99.
<i>Sterke verbuiging</i>	— 100.

IX

Zwakke verbuiging	<i>Bl.</i> 100.
<i>Beheersching der byvoegelyke naemwoorden</i>	— 104.
ZESDE HOOFDSTUK. OVER HET TELWOORD	— 106.
<i>Grondgetallen</i>	— 107.
<i>Rangschikkende telwoorden</i>	— 109.
<i>On'bepaalde telwoorden</i>	— 110.
<i>Aenmerkingen over het gebruik der telwoorden</i>	— 114.
ZEVENSTE HOOFDSTUK. OVER HET VOORNAEMWOORD	— 115.
<i>Soorten van voornaemwoorden</i>	— 115.
<i>Persoonlyke voornaemwoorden</i>	— 116.
<i>Bezittelyke voornaemwoorden</i>	— 123.
<i>Aenwyzende voornaemwoorden</i>	— 125.
<i>Bepalende voornaemwoorden</i>	— 127.
<i>Vragende voornaemwoorden</i>	— 131.
<i>Betrekkellyke voornaemwoorden</i>	— 133.
<i>Aenmerkingen over het gebruik der voornaemwoorden</i>	— 136.
ACHTSTE HOOFDSTUK. OVER HET WERKWOORD	— 138.
<i>Soorten van werkwoorden</i>	— 139.
<i>Vorming der werkwoorden</i>	— 143.
1. <i>Stamwerkwoorden</i>	— 145.
2. <i>Afgeleide werkwoorden</i>	— 145.
<i>Onmiddellyke afleiding</i>	— 145.
<i>Afleiding door achtervoegsels</i>	— 146.
<i>Afleiding door voorvoegsels</i>	— 147.
3. <i>Vorming door samenstelling</i>	— 150.
<i>Scheidbare en onscheidbare samenstelling</i>	— 150.
<i>Buiging of vervoeging der werkwoorden</i>	— 153.
<i>Wyzen der werkwoorden</i>	— 154.
<i>Tyden der werkwoorden</i>	— 155.
<i>Persoonen en getal der werkwoorden</i>	— 156.
<i>Onbepaalde wyze en deelwoord</i>	— 157.
<i>Buigingsvormen der werkwoorden</i>	— 159.
<i>Sterke verbuiging</i>	— 160.
<i>Zwakke verbuiging</i>	— 171.
<i>Verbuiging der onregelmatige werkwoorden</i>	— 172.
<i>Omschryvende verbuiging</i>	— 177.
<i>Voorbeelden van verbogen werkwoorden</i>	— 179.
<i>Gebruik der verbuigingsvormen des werkwoords</i>	— 187.
<i>Gebruik der persoonen en getalvormen</i>	— 187.
<i>Gebruik der tyden</i>	— 189.
<i>Gebruik der wyzen</i>	— 190.
<i>Gebruik der hulpwerkwoorden</i>	— 193.
<i>Gebruik der onbepaalde wyze</i>	— 193.
<i>Gebruik der deelwoorden</i>	— 196.

<i>Gebruik en beheersching der werkwoorden in verbinding met zelfstandige naemwoorden</i>	<i>Bl.</i> 197.
NEGENSTE HOOFDSTUK. OVER HET BYWOORD.	— 202.
<i>Soorten van bywoorden</i>	— 202.
<i>Vorming der bywoorden</i>	— 204.
TIENDE HOOFDSTUK. OVER HET VOORZETSEL.	— 209.
<i>Soorten van voorzetsels</i>	— 209.
<i>Vorming der voorzetsels</i>	— 211.
ELFSTE HOOFDSTUK. OVER HET VOEGWOORD.	— 212.
<i>Soorten van voegwoorden</i>	— 213.
TWELFSTE HOOFDSTUK. OVER HET TUSSCHENWERPSEL.	— 215.
DERTIENDE HOOFDSTUK. OVER DEN ZIN	— 217.
<i>Woordorde</i>	— 219.
<i>Natuerlyke woordorde</i>	— 220.
<i>Omgezette woordorde</i>	— 223.
<i>Verbinding en orde der zinnen</i>	— 225.
<i>Nevenschikkende verbinding der zinnen</i>	— 226.
<i>Samentrekking der zinnen</i>	— 226.
<i>Onderschikkende verbinding der zinnen</i>	— 228.
<i>Verkorting der nevenzinnen</i>	— 230.
<i>Perioden</i>	— 233.

INLEIDING.

Spraek en Tael.

1. — De mensch denkt, en bezit het vermogen om zyne gedachten aen anderen mede te deelen.

Deze mededeeling geschiedt door middel van hoorbare klanken, en heet *spraek*.

Daer de vorming en de uiting der gedachten by elken redelyken mensch de zelfde is, zou men aen geheel het menschdom ÉENE spraek kunnen toekennen; maer, even als het menschdom in verschillende geslachten, en deze geslachten in volkeren verdeeld zyn, zoo is de menschspraek insgelyks in onderscheidene *talen* gesplitst geworden.

Tael is dus de verzameling van spraekklanken waervan éen volk zich bedient, en er bestaen zoo vele talen als er volkeren zyn of geweest zyn. Ook is eene tael de afspiegeling van den eigendommelyken geest eens volks, en houdt zy met dezès beschaving en ontwikkeling altoos gelyken tred.

Onze Moedertael.

2.— Onze moedertael behoort tot de talen van den Duitschen of Germaenschen stam. Deze worden door een aenzienlyk

gedeelte van Europa's bevolking gesproken en zyn vermaegschapt met de edelste der oude talen van Azië, namelyk het *Sanskrit*, de heilige tael der Hindous⁽¹⁾; voorts met de *Slavonische* talen; eindelyk met het *Grieksch* en het *Latyn*, van welke laetste de *Romanische* talen afstammen. ⁽²⁾

De Duitsche of Germaensche taelstam verdeelde zich, zoo't schynt in de V.^{de} eeuw, in twee nog bestaende hoofdtakken, te weten: het *Hoog-* en het *Nederduitsch*.

Het Hoogduitsch, van zuid-westelyk Duitschland uitgegaen, verspreidde zich over oostelyk Duitschland; het Nederduitsch strekte zich uit over Holland en België, voorts over Oost-Friesland, het land van Munster, een gedeelte van het land van Keulen en den Beneden-Rhyn, de steden en landen van Paderborn, Brunswick, Hanover, Maegdeburg, Bremen, Holstein, Mechlenburg, Pomeranië, Brandenburg, enz., in een woord, over al de kustlanden langshenen de Noord- en de Oostzee, te beginnen van Duinkerke, tot aen Königsberg, tegen Rusland toe. Nogtans is het Nederduitsch in België en Holland alleen de geschrevene tael gebleven, en hoewel het

(1) Op het einde der achttiende eeuw, riepen de overwinningen der Engelsen in Indië de aendacht der geleerden op het Sanskrit. Deze tael, wier letterkundige voortbrengselen 35 eeuwen oud zyn, heeft byna het zelfde lot als eene harer dochteren, het Latyn, ondergaen. Even als het Latyn is het Sanskrit sedert lang eene doode tael, en ook heeft het niet opgehouden als gewyde tael aen eene talryke bevolking te dienen. Zy was eertyds de gesprokene tael van gansch den Indostan. In schoonheid is zy zelfs boven het Grieksch en Latyn verre verheven; en van al de bekende talen is zy de plooibaarste, de rykste en volmaektste: al hare afgeleide woorden kunnen gemakkelyk en duidelyk terug gebracht worden tot hunnen wortel, die in de tael zelve bestaet.— Men heeft ook bevonden dat niet alleen de tegenwoordige Indische talen en het Oud-perzisch, maer tevens al de groote taeltakken van Europa, tot het Sanskrit kunnen terug gevoerd worden.

(2) De tegenwoordige Europesche talen worden in dry hoofdafdeelingen ofstammen verdeeld, te weten: 1°. die der Romanische talen, als: Italiaensch, Fransch, Spaensch en Portugeesch; 2°. de Duitsche of Germaensche talen, als: het Hoog- en Nederduitsch, Deensch, Zweedsch, Noorweegsch, Yslandsch en Engelsch; 3°. de Slavoonsche talen, waeronder het Russisch, Poolsch, Boheemsch, Servisch, Wendisch, Illyrisch, enz. behooren.

in de overige landen nog door het volk gesproken wordt, is aldaer het Hoogduitsch de schrifttael geworden.

De geschiedenis onzer tael klimt op tot het Gothisch, de tael waerin Bisschop Ulfilas, in de IV.^{de} eeuw, het heilig Schrift vertaelde, ten behoeve zyner stamgenoten, die destyds aen beide oevers van den Beneden-Donau, in het oude *Moesie* (thans *Wallachye*), woonden.

De tael dezer overzetting heeft veel overeenkomst zoo wel met het Hoog- als het Nederduitsch, en toont aen dat het Gothisch zich toen reeds, door deftigheid, regelmatigheid en kracht onderscheidde.

De oudste stukken in het eigentlyke Nederduitsch geschreven, dagteekenen van de XII.º eeuw.

Van dit tydstip tot onder de Burgondische regering ontwikkelde zich, vooral in Vlaenderen, eene letterkunde, die, van het taelkundige oogpunt beschouwd, om hare welluidendheid en de vastheid harer regelen, allermerkwaardigst mag genoemd worden. Doch in de XV.º eeuw werd de tael, als het ware, met eene algemeene verbastering besmet, iets wat voortduerde tot na den kryg tegen Spanje, wanneer ze, in de noordelyke provinciën van Nederland, uit hare vernedering opstond, en de gedaente aennam die ze nagenoeg tot heden toe heeft behouden.

3.— De oudste benaming, onder welke onze moedertael bekend staet, is die van *Dietsche tael*, en thans nog hoort men haer niet zelden aldus by het volk noemen. Onder de regering der Hertogen van Burgondië nogtans, werd die benaming allengs verdrongen, en men begon haer algemeen genoeg *Vlaemsche tael* te heeten. Dan later, toen in gevolge des tachtigjarigen oorlogs, Zuid- en Noord-Nederland van elkander gescheiden werden, verkreeg ze in dit laetste gedeelte den naem van *Hollandsch*, terwyl ze ten onzent dien van *Vlaemsch* behield.

Beide benamingen zyn echter even onjuist: *Hollandsch* en *Vlaemsch* maken slechts éene tael uit, welke men tegen-

over hare zuster het Hoogduitsch, gevoegelykst *Nederduitsch*, of, zoo men die benaming al te veel omvattend vindt, *Nederlandsch* kon heeten. (1)

(1) Sommigen geven haer by voorkeur den naem van Nederlandsch, omdat ze toch maer alleen in de Nederlanden (Holland en België) zoowel geschreven als gesproken wordt; daer ze integendeel in de overige gewesten, uit boeken en beschaefde kringen, algemeen door het Hoogduitsch verdrongen werd.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE SPELLING.

De Letters.

4.— De Nederduitsche tael bestaet, gelyk alle andere talen, uit woorden. Een woord is de uitdrukking eener gedachte, en bestaet uit eene of meer lettergrepen. Eene lettergreep is een woord of het gedeelte eens woords dat zonder stemverpoozing uitgesproken wordt, en uit eene, of meer samenverbondene letters bestaet.

5.— *Letters* zyn teekens waerdoor men de klanken en klankwyzigingen, die by het uitspreken der woorden gehoord worden, voor de oogen zichtbaer maekt.

6.— Tot het schryven van echt Nederduitsche woorden bedient men zich van de volgende letters:

A, B (*be*), D (*de*), E, F (*ef*), G (*ge*), H (*ha*), I, J (*je*), K (*ka*), L (*el*), M (*em*), N (*en*), O, P (*pe*), R (*er*), S (*es*), T (*te*), U, V (*ve*), W (*we*), Y, Z (*ze*).

Hierby kan men nog voegen: IE, OE, CH (*ech*) en NG (*eng*); want ofschoon met twee letters geschreven, stellen

IE en OE niettemin zuivere klanken, en CH en NG enkelvoudige klankwyzigingen voor. (1)

Verders bedient men zich ook nog om vreemde woorden te schryven van: C, Q, X, en de samengestelde TH en PH.

7.— Men onderscheidt de letters in *klinkers* en *medeklinkers*.

Klinkers zyn gewyzigde klanken. (2)

Medeklinkers zyn klankwyzigingen.

DE KLINKERS.

8.— Men onderscheidt de klinkers in 1.º *lange klinkers*, 2.º *korte klinkers*, 3.º *tweeklanken*.

1.º *Lange klinkers* zyn, A, E, IE, O en OE; die door eene lichte wyziging in eene der mondstreken gevormd worden, als in: *manen, meten, zielen, zonen, stoelen*.

Aenmerking. Wanneer *a* en *e* lang moeten klinken, en in dezelfde lettergreep door eenen medeklinker gevolgd zyn, dan wordt hun te dien einde eene *e* toegevoegd, b.v. *maan, meet*. (3)

De *o* verlengt men in dergelyk geval met byvoeging van *o*, b.v. *zoon*.

(1) Velen, van het verkeerd denkbeeld uitgaende dat alle letters die er geschreven staen moeten uitgesproken worden, laten in de woorden waer *ng* voorkomt, de *n* en de *g* afzonderlyk hooren. Dit is nogtans eene van de grootste feilen, die er tegen de Nederduitsche uitspraak kunnen begaen worden. NG, in *brenge*n, b.v. beeldt het geluid af dat wy zouden hooren in het Fransche *regner*, als we den *j*-klank, welke daerin achter den neusklink komt, weglieten: of, eenvoudiger gezegd, *ng* klinkt zoo als de kinderen ze uitspreken in *tingelingeling*; zoo als ieder ze uitspreekt die in de school den echten klank dier letter niet heeft verleerd.

Geheel anders klinken *n* en *g* wanneer die in byzondere lettergrepen gesteld zyn, als by *in-genomen*, *in-gaen* enz. Wie ons gezegde door het gezag der voornaemste taelkundigen wil gestaefd zien, raedplege *TenKate*, Aenleiding enz. bl. 123.— *Bilderdijk*, Spraakleer, bl. 50.— *Kinker*, Inleidende brief tot zyne beoordeeling enz. bl. XXI.— enz. enz.

(2) Wy zeggen: *Gewyzigde klanken*, omdat het stemgeluid niet anders denkbaer is, dan in den mond of spraekweg gewyzigd.

(3) In Holland wordt de *a* met *a* verlengd in stede van *e* en dus schryft men: *maan*. enz.

Ie en oe komen nooit dan met dubbel letterteeken voor; want zoo de enkele *i* al eens lang klinkt dan is het in vreemde woorden, zoo als *titel*, *conditie*, *cider*, enz.

2.° *Korte klinkers* zyn: A, E, I, O, U, die gevormd worden door eene lichte verheffing der tong tegen het achterste gedeelte van 't gehemelte, als in *man*, *met*, *lid*, *stok*, *stuk*.

3.° *Tweeklanken* zyn:

a. EI, Y, UI, EU en U (1) (uitgesproken als in *uren* of *uer*), die gevormd worden door verheffing der tong tegen het middengehemelte, dit is door den medeklinker J.

b. AU en OU, die gevormd worden door beweging van de lippen tot elkander, dit is door den medeklinker W.

Aenmerking. Dryklanken zyn er niet. AEI, OEI, OOI, EEU en IEU, zyn zelfs geene tweeklanken; het zyn enkel lange klinkers waer achter een *j*- of *w*-klank komt, maer welke door deze *j* of *w* in geen en deele worden gewyzigd.

Eenige klinkers nader beschouwd.

E en O.

9.— Daer wy onze tael met Romeinsche letters schryven, hebben we in verre na geene teekens genoeg, om alle Nederduitsche klanken af te beelden; wilden wy zulks, dan zouden wy, gelyk in de Slavonische talen, tot by de veertig letters kunnen aennemen.

Doch wy voorzien in deze leemte op eene andere wyze: wy bedienen ons namelyk van samenstellingen uit de reeds

(1) Hoewel met een letterteeken geschreven is de U (uitgesproken als in *uren*) geen zuivere klinker, zoo dat zy hier met regt onder de tweeklanken wordt geplaatst. Zy komt niet voor dan vóór de *r* door geen anderen medeklinker gevolgd en voor de *w*, en is een met den tweeklank *ui* die in vele woorden, als *huis* voor *huus*, *muis* voor *muus*, in hare plaats trad, maer voor de enkele *r* en de *w* dezen vorm behield.

Waer de *u* moet verlengd worden doen wy zulks door *e* als in *uer*; de Hollanders in tegendeel verlengen haer door *u*, als: *uur*.

bestaende letterteekens, en beelden zelfs verschillende klanken met de zelfde letters af. Dit laetste is het geval met de dubbele *ee* en *oo*.

10.— *EE* en *OO* zyn *zachtlang* en *hardlang*.

Men noemt ze *zachtlang* wanneer ze hunnen natuerlyken klank behouden; en dan schryft men ze maer dubbel wanneer ze, in de zelfde lettergreep, van een' medeklinker gevolgd zyn, b.v. *geef* (*geven*), *zoon* (*zonen*).

Zyn ze *hardlang*, dan schryft men ze altyd met verdubbelde letter, b.v. *steen* (*steen*), *boom* (*boomen*).⁽¹⁾

(1) Door den invloed van een kwalijkbegrepen taclonderwys, is in Holland het onderscheid tusschen zacht- en hardlange *ee* en *oo* zoodanig weggesleten, dat aldaer, in een zoo gezegden *beschaefden* mond, alle *ee-s* en *oo-s* zachtlang klinken. In België is het zoo ver nog niet gekomen: daer spreekt elk nog van *steen* en *boomen*, zoo als hy 't van zyne moeder geleerd heeft, met een duchtigen hardlangen klank. Enkel in de scholen begint het er hier en daer ook al verkeerd uit te zien. Meer dan een onderwyzer laet zich voorstaen, dat er maer éene *e* en *o* in de tael *mag zyn* vermits er in de letterkas ook maer éene voorkomt; dat men den kinderen al die *bastaerdklanken* (zoo als hy ze heet) eender moet leeren uitspreken, omdat de Hollanders het zoo doen, en omdat het anders toch te moeijelyk zou zyn den kleinen aen 't verstand te brengen, dat eene en de zelfde letter nu eens zus dan wederom zoo moet uitgesproken worden.— En ten gevolge zulker schoone redenering wordt onze moedertael, *enkel ten gerieve der kinderen*, verkneed en verknoid!

Het zy hier dus eens en voor al gezeid:

De hardlange *ee* en *oo*, zoo gelyk *wy* ze uitbrengen, is aen onze tael zoo eigen als welkdanige klank het ook zy; en in de uitspraak dier letters zouden wy den Hollanderen, weleer dan zy ons ten voorbeelde mogen verstreken.— Overigens zyn het al de voornaemste taekundigen, zelfs onder de Hollanders eens, om te erkennen dat er een wezentlyk verschil bestaan moet in de uitspraak van zacht- en hardlange *ee* en *oo*, en betreuren de laetste nagenoeg algemeen, dat er dienaengaende zulke verbastering ten hunnent is ingesloopen.— Wie zich nader daarvan wil overtuigen raedplege: *Ten Kate, Aenleiding* enz. D. I. bl. 157.— *Bilderdijk, Spraakk.* bl. 33 en volg.— *Siegenbeek, Verhandeling* enz. bl. 129.— *P. Weiland, Spraakk.* bl. 21 en volg.— *A. Bogaers, Bekroonde verhandeling over de welsprekendheid, in de nieuwe werken der Hollandsche Maatschappij van fraaije kunsten* enz. D. I. bl. 166 en meer anderen.

Niettemin bekennen wy dat dit afbeelden van verschillende klanken door de zelfde teekens, vooral in 't onderwys, soms zwarigheden oplevert. Wy,

11.— De hardlange *ee* is tweederlei:

1.° De eene, de eigentyke hardlange *ee*, wordt in gansch Nederduitsch België op de zelfde wyze uitgesproken, zoo als men ze hoort in de woorden: *geest, been, leeren, teekenen*.

2.° De andere, die vooral vóór de *r* voorkomt, klinkt zoo als de Fransche *ai* in *faire*; b. v. *beer, begeeren, peerd, steert, enz.* (1)

meer dan anderen, zouden wenschen dat er voor zacht-en hardlange *ee* en *oo* onderscheidene letters bestonden. Maer vermits dit nu zoo niet is, moeten wy er geduld met hebben, en het verschil in de uitspraak des te zuiverder trachten te bewaren, daer het min volkomen door het letterteken wordt aangeduid.

(1) Sommigen willen dezen hardlangen *ee*-klank gansch uit de tael verbannen, met hem in woorden zoo als *beer, keeren, peer, begeeren, zweeren*, enz. tot de zachtlange *e* te brengen, en in andere, als *peerd, zweerd, leers*, enz. tot de lange *a*, en diensvolgens te schryven: *paerd, zwaerd, laers*, enz.

Wy zyn er gansch niet tegen dat men ter afwisseling soms *paerd, zwaerd*, enz. gebruike; maer wy zouden *peerd*, en alle andere dergelyke, daerom toch niet geerne opgeven.— Inderdaed, ofschoon in de Hollandsche letterkunde algemeen aengenomen, behoort de *a*-klank in *paerd*, enz. alleen tot provincie Holland, terwyl men in al de overige streken zoo van Neerland als van België *peerd, heerd*, enz. in den mond des volks hoort.— Ook moet men niet beweesen dat die *ee*-klank wanluidend is. Hy bestaet in het Hoogduitsch, het Fransch vloeit er van over; en wie Duitscher of Paryzenaer zal zich laten zeggen dat dit eene vlek maekt in zyne tael? Laten wy dus in woorden zoo als: *beer, begeeren* enz. den hardlangen klank bewaren, en schryven wy stout weg: *peerd of paerd, steert of staert, heerd of haerd, weerde of waerde, eerde of aerde*, enz. Zulke klankverscheidenheid, verre van wanluidend te zyn, is een ware rykdom voor de tael.— Wie dit mogt betwyfelen, denke slechts aen Homerus: al de klanken van Griekenlands zeven dialecten mengde die dooreen, en toch zal het hem wel niet aen fynheid van gehoor ontbroken hebben, dunkt ons.

— Iets zonderlings moeten wy hierby nog aenstippen over de woorden *wereld* en *perel*. Hoewel in onzen dagelykschen omgang nog altoos met hardlange *ee* uitgesproken, schryven wy die woorden algemeen met zachtlange *e*. Vele Hollanders daerentegen willen hierin met hand en tand den hardlangen *ee*-klank vasthouden, en bezigen daertoe de *ae*, op zyn Hoogduitsch; iets wat zy gevoegelyk doen kunnen, daer ze voor onze verlengde *ae, aa* gebruiken.— Te dezer gelegenheid nog iets over de vraag: of men *hart of hert, markt of merkt*, schryven moet.— In alle dergelyke woorden, waer de korte *a* of *e* voor de *r* komt, schynt het dat men ten allen tyde, zoo in Hoog- als Nederduitsch, hier de eene, daer weér de andere letter heeft

Aenmerking. Buiten de zachtlange, de hardlange en de korte *e*, bezitten wy er nog eene andere die wy *toonlooze e* noemen. Deze komt voor :

- a.* In verscheidene voor- en achtervoegsels, b.v. *bezien, geracnte, ge-ver, enz.*
- b.* In alle verbuigingsuitgangen, die niet bloot in een' medeklinker bestaen; b.v. *mannen, myne, hooren, enz.*
- c.* In de lidwoorden, als : *de, het.*
- d.* In de woorden waer ze welluidendheidshalve is ingeschoven, als : *blootelyk, enz.*

12.— De hardlange *oo* wordt in alle streken onzes vaderlands niet even zuiver uitgesproken. Wy vermeenen dat de echte klank dezer letter is zoo als hy in de Kempen en te Antwerpen gehoord wordt, b.v. in *doof, stroom, loopen, hooren*.— In Vlaenderen en sommige gedeelten van Brabant slaet ze al te zeer naer den *u*-klank over; in sommige streken van Limburg krygt ze iets van de Hoogduitsche *au*, in *baum*, enz. (1)

De Y.

13.— De *y* was oorspronkelyk, gelyk thans nog in de gesprokene tael veler Nederduitsche gewesten, eene lange *i*, en kwam by onze oudste schryvers ook niet dan als dusdanig voor; zoo schreven deze: *bliven, driven, bi, mi*, enz. Alleen wanneer de lettergreep, waerin de lange *i* gehoord werd, op een' medeklinker eindigde, verdubbelden zy die *i* met haerzelve, of met *j*, en schreven *ii*, of *ij*, als in *bliif*, of

aengewend. Dus vindt men in oude schryvers van den eenen kant: *markt, zwart, warm, darm, arm, hard*, zelfs *varwe*, en *scharp*,— even als in 't Hoogduitsch; langs den anderen: *berd, smert, hert, hertog, ster*, (Hoogduitsch *brett, schmerz, herz, herzog, stern.*) Een dergelyk onderscheid zouden wy ook kunnen in acht nemen. Overigens vindt men *hert* met *e* in alle Germaensche talen; *hertog*, is van *heer (leger)* en *tiegen (toog)* wat *trekken, leiden* beteekent.

(1) Vele spraekleeren geven een aental regels op om de gevallen aen te wyzen, in welke men de zacht- of hardlange *ee* en *oo* moet aenwenden. In Holland is zoo iets volstrekt noodzakelyk; maer in België, waervoor dit werk toch voornamelyk bestemd is, achten wy het overbodig. Elk regele zich hierin naer de algemeene uitspraek, welke te dien opzigte, schier in alle streken onzes vaderlands, de zelfde is.

blijf, mijn of mijn, voor *mine*. Eerst later onderging deze lange *i* in de gesloten lettergreep eene verandering in de uitspraak, niet ongelyk aen die welke de Latynsche *i* van *divinus*, in het Fransch *divin*, ondergaen heeft. Aen deze klankwyziging was alzoo in onze taal het teeken *ij* (= *ii*) verbonden. Wel-dra strekte de aldus gewyzigde uitspraak der lange *i* zich ook tot dezen klinker uit, waer hy zich aen het einde eener lettergreep bevond. Niettemin bleef men nog *mine*, *pine*, enz. schryven. Maer hoe nu te handelen met de gewyzigde lange *i*, zoo ze voorkwam in lettergrepen die nimmer op een' medeklinker konden uitgaen, en waerin de *i* dus nooit onder den vorm, *ij* was voorgekomen? Hier bood zich een teeken aen, reeds by de Franschen in gebruik, sedert hunne *j* algemeen voor den klank-gold, dien deze letter in *joli* bezit, te weten het teeken *y*, eene samenstelling uit *i* en *j*, maer waerin deze letters niet gescheiden bleven, als in *ij*. Dus schreef men van toen af, *vyandig vry*, *hy*, *zy*, *by*, *ydel*, enz. nevens *mijn*, *blijf*, *prijjs*, en *mine*, *bliven*, *prisen*.

Dit is de stand van zaken in de vyftiende en zestiende eeuw. In de zeventiende bleef de regel dezelfde met uitzondering alleen hiervan, dat men de gewyzigde lange *i* in de opene maer sluitbare lettergreep nu niet meer *i*, maer even als in de geslotene lettergreep *ij*, schreef. Dus leest men in den Statenbybel, gelyk by Huygens, Vondel, enz. beide: *mijn* en *mijne*, *schrijf* en *schrijven*, maer nog altyd: *vyandig*, *hy*, *yver*, enz. In de achttiende eeuw eindelyk hielden sommigen het verschillend gebruik van *ij* en *y* vast, maer daer-entegen kozen anderen tusschen *ij* en *y*, zoo dat ze een dezer teekens, in alle gevallen waer zich de gewyzigde lange *i* voordeed, aenwendden. Zoo schryft Wagenaar zoowel *schryven*, *myne*, als *hy*, *vyandig*; anderen integendeel overal *ij*.

Deze laetste regel (overal *ij*) wordt tegenwoordig nage-noeg algemeen in Holland gevolgd; terwyl men ten onzent integendeel aen *y* den voorkeur gegeven heeft.

Wy willen met deze schryfwyze wel vrede hebben, hoewel het uit het bovenstaende genoegzaam blykt dat men, taelkundig gesproken, beter zou doen, even als onze voorouders en de Hollanders, *ij* in plaets van *y* te schryven.

Dat de *y*, even als *ei* (van welke zy in de thaus algemeen aengenomene uitspraek niet verschilt) een tweeklank is, zal na het aengevoerde, wel geen betoog meer behoeven. Zoo zeer hare vorming als haer huidige klank beletten dat zy onder de zuivere klinkers opgenomen worde.

De zoogenaemde grieksche *y*, welke met onze *y* niets gemeen heeft dan de gedaente, komt enkel voor in vreemde woorden en eigenamen, en klinkt daer als eene enkele *i*, b.v. *Cyrus*, *Egypte*, enz.

Y en EI. (1)

14.— Men schryft met *y*:

a. De ongelykvloeiende werkwoorden, waerin by de vervorming, deze klank in de zachtlange *e* overgaet, als: *schryven* (*schreef*), *blyven* (*bleef*), *ryzen* (*rees*).— Ook zulke die zoo wel ongelyk- als gelykvl. voorkomen, als: *hyschen*, *kryschen*, *hygen*, enz.

b. De werkwoorden die van een woord afgeleid zyn dat de *y* heeft, als: *bedyken* (*dyk*), *spyzen* (*spys*), *verblyden* (*blyde*), *verwyden* (*wyd*).

c. Alle zelfstandige naemwoorden met den uitgang *dy*, *ny*, *py*, *ry*, die eenigen toestand of staet, eenig bedryf of eene werkplaets aanduiden, als; *dwingelandy*, *slaverny*, *maetschappy*, *dievery*, *bakkery*, enz.

(1) In de streken waer de *y* nog als *i* uitgesproken wordt kan elk op het gehoor beslissen waer hy eene *y* of *ei* te schryven heeft. Voor deze worden de hier voorgeschrevene regels dus overbodig.— Daer by zal alwie eenig begrip van taelkunde heeft, dadelyk al het onvolledige van dergelyke voorschriften beseffen: ook geven wy ze hier enkel op, omdat de meeste spraekleeren het zoo plegen te doen. Het gebruik en vooral de grondige studie van de vorming der woorden zelve, kunnen ons alleen volkomen leeren waer er *y* of *ei* moet worden aangewend.

d. De woorden die in andere talen met *i* of *ie* geschreven worden, als *begyn, tapyt, paradys, wyn, myn, jasmyn, gordyn, styl, rym, vyyg, party*, enz.

e. De byvoegelyke naemwoorden en bywoorden met den uitgang *lyk*, als: *vriendelyk, waerlyk, voortreffelyk*, enz. (1)

Men schryft met *ei*:

a. De gelykvloeiende werkwoorden, welke by de vervorming dezen klank behouden, als: *arbeiden (arbeidde), geleiden (geleidde), reizen (reisde)*, enz.

Hiervan zyn uitgezonderd: *Beklyven, fymelen, gedyen, gyzellen, kastyden, kwynen, mymeren, pryken, ryfelen, schrynen, twyfelen. vlyen (vouwen), wyden (heiligen), zypen, zypelen*.

b. De vreemde woorden met den uitgang *teit* (lat. *tas*, fr. *té*) als: *majesteit, societeit*; of die in 't Fransch of Engelsch *ai* hebben, als: *kapitein (capitaine), fontein (fontaine), brein (eng. brain)*. Hiervan is *dozyn* uitgezonderd.

c. Die waerin *ei* uit het fransch *ée* of *é* ontstaen is, als: *gelei, liverei, pastei*.

d. De woorden uitgaende op *heid, lei, stein*, als: *domheid, velerlei, Ravestein*.

Verlenging der klinkers A, E en O door I.

13.— Behalve dat men oudtyds gewoon was alle klinkers te verlengen door middel der *e*, bezigde men tot dit einde ook wel soms de *i*; van daer vindt men by onze vroegste schryvers zoowel *voir, muir*, als *loep, huer*. Eenige taelgeleerden willen in de woorden *aer (koornaer), haer (hoofdhaer), oor (erfgenaem), heer (leger)*, en *meer (water)*, deze

(1) De uitgang *lyk* werd oudtyds, en te regt *lik* geschreven. Inderdaed dit *lyk* ontvangt nooit den klemtoon en men begrypt licht dat de langklinkende *y* niet geschikt is om zulk een lonbetoonden klank af te beelden. Elk wachte zich dus zyne uitspraek hierin naer de schryfwyze te regelen: de *y* mag in *waerlyk, vriendelyk* enz. niet anders klinken dan of er: *waerlik, vriendelik*, met korte *i*, of zelfs *waerlek, vriendelek*, met toonlooze *e* geschreven stond.

spelling met *i* behouden, en dus *air*, *hair*, *oir*, *heir* en *meir* schryven, om, zeggen zy, door eene *zichtbare onderscheiding* alle verwarring met *haer* (*voornaemwoord*), *oor* (*lichaemsdeel*), *keer* (*meester*) enz. te voorkomen. Wy nogtans zouden liever zien dat men deze woorden maer onder den algemeenen regel terug bracht. Vooreerst omdat de klankverlenging met *i* niet meer in algemeen gebruik is, en ten anderen, omdat al dit *zichtbaer onderscheiden* door middel van willekeurig spellingsverschil nutteloos wordt, zoo haest men de woorden aenschouwt gelyk ze moeten aenschouwd worden, dit is in levend verband met andere woorden. En wie zich daarvan overtuigen wil, mag gerust al wat er van over eeuwen tot den dag van heden toe in verstaenbaer Nederduitsch geschreven is, doorloopen: hy zal geen enkelen volzin ontdekken, waerin men *oor* (*erfgenaem*) met *oor* (*lichaemsdeel*) *heer* (*leger*) met *heer* (*meester*) enz. verwarren zou, al stonden die ook overal zonder *i* geschreven.

DE MEDEKLINKERS.

16.— Men onderscheidt de medeklinkers in:

a. *Keelletters*, die in de keel gevormd worden; deze zyn: CH, G, H.

b. *Gehemelte letters*, die gevormd worden door de verheffing van de tong tegen het achterste gedeelte van 't gehemelt; deze zyn: K, NG.

c. *Tongletters*, die gevormd worden door de verheffing van de tong tegen het meer vooraen gelegen gedeelte van 't gehemelt; deze zyn: D, J, L, N, R, S, T, Z.

d. *Lipletters*, die gevormd worden door beweging van de lippen tot elkander; deze zyn: B, F, M, P, V, W.

17.— Eenige dezer letters verschillen alleen door eene meer of minder harde uitspraak van elkander, en worden uit dien hoofde *verwantschapte medeklinkers* genaemd. Zy zyn:

Zacht: B, D, G, V, Z.

Hard: P, T, CH, F, S.

De Medeklinkers nader beschouwd.

Medeklinkers aen het einde der woorden.

18.— Zoo wel de zachte als de harde medeklinkers komen aen het einde van een woord voor, uitgezonderd *v* en *z*, die men steeds te zacht heeft gekeurd om een woord te sluiten. Op het einde van een woord dat op zichzelf staet, luiden ze nogtans alle hard; zoo dat men in de uitspraek geen verschil hoort tusschen *tob* en *top*, *rad* en *rat*, *lag* en *lach*, enz.

19.— Men plaetst aen het einde der woorden *b* of *p*, *d* of *t*, wanneer eene van deze letters by de verlenging gehoord wordt; zoo schryft men *tob*, *slab*, *drab*, omdat men in *tobben*, *slabben*, *drabbig*, de *b* hoort; *top*, *slap*, *trap*, omdat men *toppen*, *slappe*, *trappen*, zegt; *hout*, *bout*, *gestraft*, omdat in *houten*, *bouten*, *gestrafte*, de *t* is; *woud*, *hoed*, *gemeld*, want men zegt *wouden*, *hoeden*, *gemelde*. (1)

20.— De lange slotklanken op *f* of *s* verwissellen, by de verlenging in *e*, *en* of *er*, dikwils de *f* in *v* en de *s* in *z*, b. v. *stoof*, *stoven*, *braef*, *brave*, *braven*, *huis*, *huizen*, *boos*, *booze*, *boozzer*. Deze verwisseling heeft ook plaets, wanneer een korte klank by de verlenging van het woord lang wordt als: *graf*, *graven*, *hof*, *hoven*, *glas*, *glazen*.

(1) Onze middeleeuwsche schryvers, volgden hierin overal de uitspraek en schreven *Got*, *waerheit*, *dach*, enz. Na hen heeft men, om aen afleiding en uitspraek tevens te voldoen, een tyd lang *Godt*, *waerheidt*, enz. gespeld; tot dat eindelyk het huidige stelsel in zwang is gekomen, hetwelk gebiedt dat in alles de afleiding in acht genomen worde.

Of ons spellingstelsel nu beter zy dan dat der middeleeuwen, zullen wy hier niet beslissen: daertoe kennen wy ons niet bevoegd.— Hadde nogtans dit stelsel tot op onzen tyd voortgeleefd, wat al kleingeestige, kinderachtige schoolgeschillen waren er op het veld der taelkunde vermeden gebleven!

Verdubbeling der Medeklinkers in het midden der woorden.

21.— Wanneer op een korten klank een enkele medeklinker volgt, wordt deze by de verlenging des woords verdubbeld:

1.^e Na den klemtoon, als: *bed, bedden, stof, stoffen, leg, leggen, stap, stappen, enz.*

2.^e In zoodanige uitgangen welke den *neventoon* hebben, als: *eigendom, eigendommen, kennis, kennissen, gezelschap, gezelschappen.* (1)

22.— Deze verdubbeling heeft niet plaets:

a. Wanneer de verlengingslettergreep met *a* begint, b. v. *klapachtig, rosachtig, lafaerd.*

b. Wanneer de korte *a, e, of o*, in de lange overgaen, als: *dak, daken, spel, spelen, God, Goden.*

c. Wanneer het zakelyk deel des woords een langen klank heeft, als: *oefening, twyfel, eischen, geeselen, huiselyk, bloesem, droesem, wyselyk.*

d. Wanneer het zakelyk deel des woords op *ng, of ch* sluit, als: *tang, tangen, streng, strenge, tong, tongen, — lach, lachen, kuch, kuchen, lichaem, echel, wickelaer, enz.* (2)

(1) Deze toon is de zelfde welk over 't algemeen in het tweede lid van samengestelde woorden gehoord wordt, b. v. *voorstel, voorstellen, theepot, theepotten, enz.*

(2) Sommigen willen by de verlenging *ch* met *g* verdubbelen, en dus *lagchen, kugchen* enz. schryven, om te beletten dat de vorige klinker lang worde. Doch deze meening kan, onzes dunkens. geen stand houden. Want vooreerst is 't eene bekende zaek, dat van de twee verwanschte letters *g* en *ch* de eerste zacht, de laetste hard is; dat geene zachte letter by eene harde staen wil, en dat men welluidendheidshalve wel eene *g* in *ch*, maer nimmer *ch* in *g* kan verwisselen, wyl in onze tael eene zachte letter in eene harde, maer deze nimmer in geene kon verwandelen. (Zie Ten Kate D. 2. bl. 28.) Zoo dat die verdubbeling, indien ze noodig ware, alleen zou kunnen geschieden door het letterteken zelf (*chch*) en men dus zou moeten schryven: *lachchen, kuchchen, enz.*

Ten andere is het eigentlyk niet waer, dat by het verlengen der woorden, de sluitende medeklinker van de voorgaende lettergreep altoos tot de vol-

23.— Ook de woorden, die op *sch* eindigen en waerin deze uitgang door een korten klank wordt voorafgegaan, verdubbelen de *s* by hunne verlenging, b. v. *visch*, *visschen*; *bosch*, *bosschen*; *lesch*, *lessching*. Zulks gebeurt, omdat in dergelyke woorden de *sch* als eene enkele *s* uitgesproken wordt. (1)

Wanneer de verlenging met *a* begint, dan wordt de *s* niet verdubbeld, als: *boschachtig*, enz.

Inloed der Medeklinkers op elkander.

24.— Het ligt in den aerd onzer uitspraek dat geene zachte letter, onmiddellyk door eene harde voorafgegaan of gevolgd, zacht kan worden uitgesproken, maer hard wordt. Zoo dat men de zeggingen: *leef gelukkig*, *'t valt goed uit*, *ik schuif verder*, *'k zal komen*, *ik heb fruit*, *zwyg toch*, *handsvol*, *krygsvolk*, in den mond eens goeden sprekers zal hooren alsof er stond: *leef chelukkig*, *'t falt goed uit*, *ik schuif ferder*, *'k sal komen*, *ik hep fruit*, *zwych toch*, *hantsfol*, *krychfolk*.

Ware onze spelling alleen op de uitspraek gegrond, dan

gende lettergreep moet gebracht worden. In alle woorden, die enkel een dubbelledigen medeklinker achter den klinker hebben, heeft bestendig het tegendeel plaats. De *ng* b. v. in *ding*, *vang*, is, gelyk Ten Kate heeft aangetoond en gelyk wy vroeger gezegd hebben, dubbelledige medeklinker, dit is, eene enkele letter, maer die door twee leden of letterteekens geschreven wordt. Dan, deze blyft ook by het verlengen der woorden geheel aen de eerste lettergreep verknocht, zoo dat een goed spreker altoos zegt: *ding-en*, *vang-en*, niet *din-gen*, *van-gen*, enz. (Zie Ten Kate, I. D. bl. 122 en 123). Weshalve wy den zelfden regel ook ten aenzien van *ch* moeten volgen, en dus *lach-en*, *kuch-en*, enz. moeten lezen. — Onze Willems dacht er ook zoo over. Hy zegt in zyne *Verhandeling over de Nederduitsche tael en letterkunde*, D. II. bl. 380: «in *lachen*, *wichetaer*, *lichaem*, enz. schynt het op zyn best overtollig een *g* voor de *ch* te plaetsen; vermits de *ch*, als slotklank, zich altoos by de vorige letters aansluit, en men dus niet *li-chaem*, *la-chen*, maer *lich-aem*, *lach-en*, spellen moet.» — Wie de zaak wil nader bewezen zien raedplege: *Magazijn van Nederlandsche taalkunde*, uitgegeven te 's Gravenhage by Belinfante, *Vierde jaargang*, bl. 302.

(1) Dat de *ch* in *mensch*, *visch*, *bosschen*, enz. niet moet gehoord worden, kan men door het gezag der voornaemste taelgeleerden bewyzen.

zouden we ook aldus moeten schryven, gelyk het dan werkelijk in eenige talen gebeurt; maer men heeft verkozen de uitspraak liever aen het algemeen ingeschapen gevoel van wel-luidendheid over te laten, en de afleiding is tot de grondwet onzer schryfwyze aengenomen geworden.

Om dan aen die wet der afleiding getrouw te blyven, zal men in *ontvangen* en *ontvonken* (dat door sommigen *ontfangen* en *ontfonken* geschreven wordt) liefst de *v* behouden. Want waerom voor zoo een paer woorden eene uitzondering gemaekt, als men niet insgelyks *ontfallen*, *ontslieden*, *ontfeinzen*, *ontfouwen*, enz. schryft?

G en CH.

25.— Op het einde van een woord of waer ze op de *t* stuit klinkt *g* steeds als *ch*: om dan te weten waer men *g* of *ch* te schryven heeft, kan men de volgende regelen in acht nemen.

De *g* wordt gebruikt:

a. In de woorden, welke deze letter by de verlenging laten hooren, als: *oog*, *oogen*; *dag*, *dagen*; *vlag*, *vlaggen*; enz.

b. Voor de *t*, in de woorden welke de *g* om hunnen duidelyken oorsprong vereischen, als: *bogt* (van *buigen*), *dragt* (van *dragen*), *digt* (*gesloten*, van *dygen*), *gedrogt* (voor *gedrog*, van *be-driegen*), *gezig*, (van *zien*, samengetrokken uit *zegen*, Gothisch *saihvan*), *jagt* (van *jagen*), *klagt* (van *klagen*), *magt* (van *mogen*), *plegtig* en *pligt* (van *plegen*), *regt*, *regter*, *gerigt*, *rigten* (van *regel* en dit van *regen*), *slagten* (van *slagen*), *togt* (van *tiegen*), *vlugt* (van *vliegen*), *wigt* (van *wegen*). (1)

(1) Bilderdijk, en na hem byna al de voornaemste Hollandsche taekundigen verzetten zich, en met *regt*, tegen dit behouden der zachte *g* voor de harde slotletter *t*. Inderdaed, reeds sedert het Gothische tydperk, is het eene regelmatige wet in de Duitsche tael, dat vóór *t* als eindklank, de zachte medeklinker in den harden overgaet. Zoo heeft men uit *dryven*, *drift*, uit *graven*, *graft* of *gracht*, uit *beloven*, *belofte*, uit *kiesen*, *verkiezelyk*, enz. Waerom dus ook niet, volgens dezelfde taelwet, uit *mogen*, *macht*, uit *vliegen*, *vlucht*, enz?

De *ch* wordt gebruikt:

- a. In de woorden, wier oorsprong de *g* niet vereischt, als: *ambacht, echt, gedacht, jicht, knecht, vrucht*, enz.
- b. In de woorden, waerin *ch* de plaets der *f* heeft ingenom-

Daerby is het zeer moeijelyk te beslissen of de oorsprong eens woords, die de *g* vertoont, een *duidelyke* of *onduidelyke* zy; ja, het gebeurt niet zelden dat het gebruik of het gezag der voorgedragen regelen eene schryfwyze heeft doen plaets grypen, lynregt strydig met de meest geldig geachte afleiding van vroegere of latere schryvers. Zoo wordt ons werkwoord *slachten* (*gelyken*) en het naemwoord *geslacht* (*stamgenoten*), zoo wel als *slagten* (*dooden*) en *geslagt* (*het gedoodde*), door Ten Kate en Bilderdijk afgeleid van 't werkwoord *slagen*: intusschen bezigt men in de beide eerste woorden de *ch*, en in de beide andere de *g*. *Dochter* behoort volgens genoemde taelvorschers tot het werkwoord *dogen* en *deugen*: nogtans schryft men dit met *ch*. *Trachten, zwichten, digten en jagten* zouden als van *dragen, zwygen, dygen* en *jagen* afkomende, alle met gelyk regt de *g* vorderen; en echter wordt die alleen in de beide laetste behouden.

Men ziet dus dat men met dien regel nooit tot eenparigheid kan geraken, vermits de spelling, van daer uitgaende, telkens aen verandering onderhevig is, naermate de nasporingen der taelgeleerden den waren oorsprong der woorden duidelyker in het licht doen komen. Veel eenvoudiger ware 't, overeenkomstig den aerd der uitspraek en den voorgang der ouden, eene op zich zelve weinig nuttige onderscheiding te laten varen, en op het gezag van bevoegde taelkenners altyd de *ch* voor de *t* te gebruiken.

Zoo men dien regel aennam, behoorde nogtans in twee gevallen de *g* voor de *t* te worden behouden, te weten:

1.° In de vervoeging der werkwoorden, welker wortel op *g* uitgaet, zoo dat men zou schryven: *gy ligt, hy draegt, my heugt, ons voegt, ik mogt*.

2.° In zoodanige zelfstandige naemwoorden, welke den uitgang *te* hebben, achter een byvoegelyk naemwoord dat op *g* uitgaet, als: *droogte, menigte*, enz.

En zie hier waerom:

Wat het eerste betreft: in *gy ligt, hy draegt*, enz. kan de *t* eigentlyk niet gezegd worden onmiddellyk op *g* te volgen, daer men oudtyds, in de vervoeging, door invoeging der *e* den uitgang verzachtte, en alzoo bestendig schreef: *ik ligge, hy draget, gy ligget*, enz.

En ten aenzien van het laetste valt op te merken, dat ook de *t*, in de genoemde zelfstandige naemwoorden, met grond geacht kan worden in de plaets der zachte *d* getreden te zyn, daer de ouden nimmer *hoogte, wydte, lengte*, maer volstandig *hoogde, wydde, lengde*, schreven; en dat men hier niets anders doet, dan wanneer men om de hardheid der *f*, hy *strafte* en *gestraft* zegt, maer achter de zelfde letter de zachte *d* bezigt, in *hy geloofde* en *geloofd*, dewyl de *f* hier de plaets der zachte *v* inneemt. — Wie

men, als: *gracht*, voor *graft* (van *graven*), *hecht* (voor *heft*, van *hebben*, *houden*), *sticht* (voor *stift*, van *stygen*), *gehucht* (voor *gehust*, van *hof*), *nicht* (voor *nift*, van *neef*), *kocht* (voor *koft*, van *koopen*), *verknocht* (voor *verknofst*, van *knoopen*), *gerucht* (voor *geruft*, van *roepen*); — en by vergelyking met verwante talen: *lucht* en *kracht*, Hoogduitsch *luft* en *kraft*; *zacht*, Hoogd. *sanft*, Engelsch *soft*; *achter* en *echter*, Eng. *after*, enz.

Aenmerking 1. *Licht* (niet *zwaer*, *gemakkelyk*), staet ook voor *lift*, wat men terugvindt in 't Engelsch *to lift*, en zelfs in 't Latynsche *levis*, *levare*. Wy schryven dit dus ook met *ch*, al moesten wy 't met het zelfst. naemw. *licht* (*daglicht*) verwarren, iets waervoor wy ingevolge het gezegde op bl. 14, niet bevreesd zyn.

Aenmerking 2. *Bracht* en *gebracht* vorderen insgelyks de *ch*, omdat de *ng* van *brengen* slechts één letterteeken is, waerin de *g*-klank zelfs niet gehoord wordt, zie bl. 6.

DE WELLUIDENDHEID TEN OPZIGTE VAN DE SPELLING.

De Inlassching.

26.— Door inlassching verstaet men de invoeging van letters in 't midden der woorden, om den moeilijken overgang van den eenen klank tot den anderen te vermyden. Daer toe worden medeklinkers en klinkers gebruikt.

I. *Inlassching van Medeklinkers.*

Inlassching der J.

27.— Aen al de woordstammen, welke oorspronkelyk uitgingen op *a*, *oe*, *oo*, *u* of *e* werd eene *j* toegevoegd, zoohaest

verdere bewyzen wil, raedplege: *Bilderdijk*, *Spraakleer* bl. 49; *Kinker*, *Beoordeeling*, enz. bl. 13; *De Jagers Taalk. Magazijn* d. 2. bl. 102; *De Jagers bekroonde verhandeling over de spelling*, in de N. werk. der Holl. maatsch. van fr. k. en w. D. I. bl. 68; en *den Middelaer*, 3° *Jaerg.* bl. 197, alwaer over het hier verhandelde punt een opstel voorkomt, dat daer wel tegengesproken, maer niet wederlegd wordt.

daer een uitgang achter kwam die met eenen klinker begon, b. v. *ma-j-en*, *knoe-j-en*, *ploo-j-en*, *lu-j-e*, *vle-j-en*. Deze *j* sloot zich nauw aen den voorgaenden klinker, of smolt (als met *u* en *e*) zelfs met hem tot eenen tweeklank samen, en dus ontstonden, *ik maei*, *ik knoei*, *ik plooi*, *lui* en *ik vlei*. Later heeft men gemeend voor den klinker des uitgangs nog eene nieuwe overgangsletter *j* te moeten plaetsen, en men schreef: *maeijen*, *knoeijen*, *plooijen*, *luije*, *vleijer*, *verknoeijing*, *luijaerd*, enz.

Ofschoon, zoo als men ziet, taekundig ongegrond, is deze laetste spelling tegenwoordig ten onzent nagenoeg algemeen aengenomen. (1)

Aenmerking 1. Dat de *i* (= *j*) hier niet meer dan een overgangsmedeklinker is, blykt nog daeruit, dat ze in vele woorden met de overgangsletter *d* wordt afgewisseld. Zoo heeft men *moede* naest *moeijelyk*; *vloed*, *overvloedig*, naest *vloeijen*; *draed* naest *draeijen*; zoo hoort men in den mond des volks: *goeije* voor *goede*; *spoeyen* voor *spoeden*; *moeijer* voor *moeder*; *vaeijer*, *laei*, *maei*, *vlaei*, *staei*, *spaei*, *raeimaker*, voor *vader*, *lade*, *made*, *stade*, *spade*, *rademaker*, enz.

Aenmerking 2. Men schryft onverschillig: *koe*, *vloo*, *stroo*, of *koei*, *vlooi*, *strooi*: doch by verlenging altyd *koeijen*, *vlooijen*, *strooijen*.

Inlassching der W.

28.— Woorden die thans uitgaen op *auw*, *ouw*, *eeuw* en

(1) Deze spelling is volgens het stelsel van Siegenbeek, dat in Holland als wettelyk stelsel erkend, in de scholen en staetsstukken algemeen wordt gevolgd.— Buiten dit heeft men er ook het stelsel van Bilderdijk, het welk, vooral onder de jongere letterkundigen, vele aenhangers telt. Deze verzet zich tegen het inlasschen der *j* en schryft: *vlei*, *vleien*; *bui*, *buien*; *knoei*, *knoeien*; *plooi*, *plooien*; *draai*, *draaien*. enz.

De heer Bormans, professor by de hoogeschool te Luik, draegt in zyn *Verslag*, nog eene andere spellingswyze voor. Hy schryft namelyk:

1.° *Vlei*, *vleien*; *bui*, *buien*, zonder invoeging van overgangs-*j*, en:

2.° *Knoey*, *knoeyen*, *plooy*, *plooyen*, *draey*, *draeyen*, overal met *y*. Deze *y* noemt hy daer een' medeklinker; en daerom valt by hem ook de *e* van *draey* in *draeyen* weg, mits de *a*, by de verlenging des woords, op het einde van de lettergreep komt. Voor onzen tweeklank *y* (zoo als wy dezen gebruiken in: *hy blyft vry*), bezigt hy steeds *ij*.— Dit stelsel heeft hy in gemeld *Verslag*, en later in *den Middelaer*, met grondige bewyzen gestaefd. Ook is het, by onze wete, nog door niemand wederlegd geworden.

ieuw, zoo als *flauw*, *vrouw*, *schreeuw*, *nieuw*, werden oudtyds *flau*, *vrou*, *schreeu*, *nieu*, zonder *w* 'geschreven. En te regt: de *u* gold daer niet anders dan voor den medeklinker *w*. By verlenging nogtans voegde men hun, als overgangsletter voor den uitgangsklinker, eene *w* toe, en welhaest werd de *w* dan ook als een noodwendig bestanddeel van den grondvorm dezer woorden aenschouwd.

In *ruw*, *schuw*, *duwen*, *huwen*, *gruven*, en andere dergelyke, is tusschen den stamklank *u* en den verbuigings- of afleidingsklinker ook eene *w* aengenomen, die mede in den onverbogen vorm wordt behouden. Deze *w* wyzigt veelal den klinker, en zoo wordt *uw* tot *ou*, waerachter dan wederom eene *w* wordt aengenomen.

Men mag dus deze woorden zoo wel *rouw*, *schouw*, *douwen*, enz. als *ruw*, *schuw*, enz. schryven.

Inlassching der D.

29.—In verscheidene woorden, wier stamklank of grondvorm op *l*, *n* of *r* eindigt, wordt de zachte *d* voor de *r* van den afleidings- of verbuigingsuitgang ingelascht. Zoo heeft men *minder* voor *min-er*, *diender* voor *diener*, *beenderen* voor *beeneren*, *hoenderen* voor *hoeneren*, *kelder* (van *cella* Hoogd. *keller*), *zolder* (*solarium*, Hoogd. *Soller*), *elders* (uit *el*, *anders*, en den uitgang *er*), *donderen* (van *donen* verwant met *toon* en *deun*), *ginder*, *spaender*, enz.

30.— De inlassching der *d* is alleen tot vaste wet aengenomen in de woorden, wier stamklank op *r* uitgaet: *bestuerder*, *klaerder*, *hoorder*, *zwaerder*, enz.

In die, welke op *l* of *n* eindigen, heeft men meestal de *d* laten varen, zoo dat men *kleiner* voor *kleinder*, *dunner* voor *dunder*, *verteller* voor *vertelder*, enz. schryft; zulks is nogtans in 't geheel geene verbetering. Taelkundig gesproken behoort hier de *d* zoo wel achter de *l* en de *n*, als achter de *r*; en ook in

de dagelyksche uitspraek , in Holland even als ten onzent, wordt ze zoo na de eene als na de andere, ingeschoven. (1)

Inlassching der T.

51.— a. Waer de uitgang *lyk* aen een woord toegevoegd wordt, dat op het onzakelyke *en* eindigt, wordt er tusschen de *n* en de *l* eene *t* ingelascht. Zoo zal men schryven: *eigentlyk*, *gezamentlyk*, *opentlyk*, *volkomentlyk*, *wezentlyk*, enz. — Inderdaed, de uitgang *lyk* is toonloos , of heeft hoogstens den neventoon. Wanneer die nu achter den onzakelyken uitgang *en* geplaetst wordt, dan heeft men twee onzakelyke lettergrepen achter elkander, die dus met meer dan gewoone snelheid moeten uitgesproken worden. Doch zulk eene snelle uitspraek laet hier de *n*, die voor de *l* komende zeer stram van de tong wil en deze letter niet voortdrijven noch overrollen kan, niet toe. (2)

Voorts schryve men: *bescheidelyk*, *onderscheidelyk*, *verscheidelyk*, *goedertierlyk*, *namelyk*, en niet *bescheidentlyk*, enz. vooreerst omdat men die woorden zoo goed van *onderscheid*,

(1) Het gevoel der welluidendheid heeft de zelfde inlassching in andere talen doen plaets grypen. Men denke hier slechts aen 't Grieksche: *αυδος*; voor *ανερος*, aen 't Fransche: *moindre* van *minor*, *vendredi* van *veneris dies*, *je viendrai* voor *venrai*, *venirai*, *voudrai* voor *volrai*, enz.

Ook dient men nog in acht te nemen dat de inlassching hier niet plaets heeft tusschen de *l*, *n* of *r* en den uitgang *er*; maer onmiddellyk tusschen *l*, *n* of *r* en de *r* zelve van den uitgang. De ouden toch schreven: *minre*, *hoenre*, *swarre* en *merre*, niet: *minner*, *hoener*, *swarer*, *meerer*.

Prof. Bormans verklaert zich insgelyk ten stelligste voor het behouden der *d* achter *n* en *l*, zoo wel als achter *r*. Zie zyn *Verslag* bl. 427 en volgende, alwaer hy zyne meening met onwederlegbare bewyzen staeft.

(2) De schryfwyze van *wezentlyk*, enz. zonder inlassching der *t*, cerst op gezag van Huydecoper door Siegenbeek algemeen ingevoerd, is door den heer De Vries, in De *Jagers Taalk. Magazijn* (D. I. bl. 115 en volg.) wederlegd geworden. Ook heeft de herinvoering der *t* nadien de goedkeuring der voornaemste taalkundigen verworven, en Siegenbeek zelf verklaart, in de vierde uitgaef zynrer *Verhandeling* (Voorberigt, bl. XI.), dat de redenen door den heer De Vries tot het aenwenden der *t* bygebracht, hem hebben overgehaeld.

goedertier, *naem*, enz. als van *onderscheiden*, *goedertieren*, enz. kan afleiden (gelyk *ernstelyk* van *ernst*, *aendachtelyk* van *aendacht*); en ten tweede omdat die spelling voor de snellere uitspraak veel geschikter is.

Aenmerking. In *ordentelyk* voor *ordelyk* of *ordentlyk*, is de inlassing der *t* blyvend aengenomen, even als in *erkentelyk*.

52.— **b.** Tusschen de *n* van den stamklank en die van den uitgang *nis*, wordt eene *t* aengenomen in *erkenenis* en *bekente-nis*, terwyl wy nogtans *kennis* zeggen.

Aenmerking. In *verbindtenis* en *beeldtenis* strekt de inlassing der *t* alleen ter aenwyzing, dat de *d* van *verbind* en *beeld* de uitspraak behoudt, die ze als slotmedeklinker verkregen had.

53.— **c.** Om den moeiljyken overgang van *n* op *w* te ver-gemakkelyken, wordt tusschen de verbogen vormen *mynen*, *zynen*, *onzen*, *uwen*, *haren*, *hunnen*, *allen*, enz. en de woorden *wil*, *wege* en *halve*, met welke zy eene samenkoppeling vormen, eene *t* geplaatst, b. v. *mynentwil*, *uwentwil*, *zynentwege*, *on-zentholve*, *allentholve*, enz.

Aenmerking. *Evenwel* vereischt, onzes dunkens, de *t* om de zelfde reden als de hierboven opgegeven woorden. Ook, in den mond van alwie niet ge-maekt spreekt, zal men het steeds *eventwel* hooren klinken.

54.— **d.** Voor den verkleiningsuitgang *je* wordt eene *t* ingelascht, overal waer het stamwoord op *b*, *l*, *m*, *n*, *i* (= *j*), *ng*, *r*, *w*, of op eenen klinker eindigt, als: *tobbetje*, *lepeltje*, *kam-metje*, *traentje*, *vlaeitje*, *ringetje*, *adertje*, *zwaluwetje*, *koetje*, *sleetje*.

Aenmerking. Eindigt het woord op eene *m*, voorafgegaen van een langen klinker, dan lascht men de *p* in, b. v. *bloempje*, *boompje*.

Behoort de *ng* niet tot de stamlettergreep en wordt zy door een toonloozen klinker voorafgegaen, zoo wordt de *t* voor *je* niet ingelascht, maer ver-andert men *ng* in *nk*, dus: *koninkje* niet *koningetje*.

Inlassing der S.

55.— De *s* wordt ingelascht voor den verkleiningsuitgang

ken, als hy achter een zelfstandig naemwoord komt dat op *g*, *k* of *ng* eindigt, b. v. *vraegsken*, *boeksken*, *ringsken*, enz.

Inlassching der N.

36.— Voor den klinker van de uitgangen *aer* (*er*), *ier*, *y* en van den uitgang der onbepaalde wyze, wordt de *n* ingelascht, waeruit de uitgangen *naer*, *nier*, *ny* en *nen*, ontstaen, als: *redenaer* (voor *reedner*), *hovenier*, *valkenier*, (voor *hoofnier*, *valknier*), *artseny* (voor *artsny*), *slaverny*, *oefenen* (voor *oefnen*) enz.

2. Inlassching van Klinkers.

Inlassching der toonlooze E.

37.— a. De toonlooze *e* wordt ingelascht tusschen het stamwoord en den uitgang van afgeleide woorden, eindigende op *ling*, *lyk*, *loos*, *lyn* en *nis*, b. v. *vreemdeling*, *jongeling*, *hebbelyk*, *gemakkelyk*, *liefelyk*, *beminnelyk*, *straffeloos*, *radeloos*, *hopeloos*, *oogelyn*, *hemdelyn*, *maegdelyn*, *geheugenis*, *vergiffenis*, enz.

38.— Deze inlassching heeft niet plaets:

1.º Wanneer het stamwoord uitgaet op *l* of *r*, b. v. *helling*, *heileloos*, *huerling*, *teerling*, *heerlyk*, *waerlyk*, enz.

2.º Wanneer het stamwoord eindigt op eene *n* voorafgegaen van een langen klinker, b. v. *aenzienlyk*, *alleenlyk*, *gewoonlyk*, *pyntlyk*, enz.

3.º Wanneer het stamwoord uitgaet op een' medeklinker voorafgegaen van een toonloozen klinker, als: *wettiglyk*, enz.

39.— By de invoeging der *e* achter *ng*, gaet *ng* in *nk* over, als: *afhankelyk*, *begankenis*, *vergankelyk*, *oorspronkelyk*, *koninklyk*, enz. Hiervan zyn uitgezonderd de bywoorden op *lyk* van byvoeg. naemwoorden op *ng* afgeleid, als *gestrengelyk*.

40.— Ook *v* gaet over in *f*, in de volgende woorden: *be-*

derfelyk, begrafenis, erfelyk, erfenis, geloofelyk, lafenis, onbeschryfelyk, slafelyk, sterfelyk, verderfelyk.

41.— **b.** De toonlooze *e* wordt nog ingelascht voor den verkleiningsuitgang *ken*, wanneer die voorafgegaen is van een korten, geklemtoonden stam, welke op *b, d, l, m, n*, of *t* eindigt, b.v. *kribbeken, beddeken, belleken, lammeken, manneken, pottleken.*

Aenmerking. Achter *p* en *r* mag de *e* ingeschoven of weggelaten worden; zoo zegt men *kapken* of *kappken*, *sterken* of *sterreken* enz.; voorts zegt men *kindeken, wordeken, peerdeken*, en *huisken* of *huizeken, kluisken* of *kluiszen*, enz.

42.— **c.** De inlassching der *t* voor den verkleiningsuitgang *je*, brengt de neveninlassching der toonlooze *e* mede na een korten geklemtoonden stam, welke op *l, m, n, ng* of *r* eindigt, b. v. *balletje, lammetje, mannetje, ringetje, sterretje.*

43.— **d.** De inlassching der *n* voor *aer, y* en voor den uitgang der onbepaalde wyze, brengt insgelyks de inlassching der toonlooze *e* mede, behalve waer voor den uitgang *y* eene *r* aenwezig is. Dus: *tollenaer, hovenier, artseny, oefenen, loochenen*; maer: *razerny.*

44.— Buiten de toonlooze *e* worden geene andere klinkers ter welluidendheid ingelascht; alleen het woord *armoede* levert het voorbeeld op van de inlassching eens langen klinkers. *Armoede* is namelyk voor *armde* (*armte*, als oudtyds *lengde* voor *lengte*).

De Uitlating van klanken te midden van andere klanken.

1. Uitlating van Medeklinkers.

45.— **A.** Uitlating van medeklinkers tusschen twee klinkers:

a. De *d* is uitgelaten in *leelyk* voor *leedelyk* (van *leed*), *vlier* voor *vlieder*, *blaer* voor *blader*; *roer* (van een schip) voor *roeder*; willekeurig is deze uitlating in: *Goōn* voor *Goden*,

preëken voor *prediken*, *biën* voor *bieden*, *geboën* voor *geboden*, *versmaën* voor *versmaden*; *veër*, *weër* en *neër*, voor *veder*, *weder* en *neder*; *leën* en *reën*, voor *leden* en *reden*; *schauw* en *weeuw*, voor *schaduw* en *weduw*, enz.

b. De *g* is uitgelaten in: *slaen* voor *slagen*, *zien* voor *zegen*, *wiek* voor *wegek* (van *wegen*).

c. De *nd* is uitgelaten in: *staen* voor *standen*, en willekeurig in *elkaër* voor *elkander*; de *ng* in: *gaen* voor *gangen*, en willekeurig in: *vaën* en *ontvaën*, voor *vangen* en *ontvangen*.

46.— B. Uitlating eens medeklinkers voor een anderen medeklinker:

a. De *n* is uitgelaten in *peizen* voor *peinzen*, *bedeesd* van *deinzen*; *bracht*, *dacht* en *docht*, van *brenge*, *denke* en *dunke*; *kost* en *begost* voor *konde* en *begonde*; *bies* voor *binse* (*binse* van *binden*); *balling* voor *banling*; *malkander* voor *manlykander*.

b. De *g* is uitgelaten in: *toonon* voor *toognen*, *deesem* voor *deegsem*, *reesel* voor *reegsel*.

c. De *d* is uitgelaten in: *asem* voor *aedsem*, *wasem* voor *waedsem*, *volgens* voor *volgends*, *doorgaens* voor *doorgaends*, *wetens* en *willens* voor *wetends* en *willends*.

2. Uitlating van Klinkers.

47.— **a.** Uitlating van den klinker des afleidingsuitgangs:

Van deze uitlating heeft men de voorbeelden *hoofd* voor *hooved*, *hoofsch* voor *hovesch*, *elf* voor *eenlif*, *twelf* of *twaelv* voor *twaelif*, *deugd* voor *deuged*, *maegd* voor *maged*, *zulk* voor *zoolyk*, enz. Willekeurig is aldus de uitlating der toonlooze *e* in *heemlen*, *andre*, *aedren*, *teeknen*, *verzaemlen*, enz.; der toonlooze *i* in *vuerge*, *zaelge*, enz.; der *a* in de byvoegelyke naemwoorden op *baer*, *vruchtbre*, enz. Ook de *e* voor de uitgangen *ling*, *loos*, *lyk* en *nis*, is voor verwaerloozing vatbaer: *vreemdling*, *hulploos*, *vriendlyk*, *droefnis*. De weglating der *e* voor den

uitgang *naer* is doorgaens, en voor den uitgang *nier* altyd te hard.

48.— **b.** Uitlating van den klinker des vervoegingsuitgangs:

Deze heeft plaets in den 3.ⁿ pers. enkelv. en den 2.ⁿ pers. van den tegenw. tyd aent. wyze: *hy, gy leest*, voor *lezet*, en ook by ongelykvl. werkwoorden in den 2.ⁿ pers. van den onvolm. verl. tyd: *gy laest* voor *lazet*.

Onderdrukking van klanken aen het eind des woords of woorddeels, ter bewerking eener nauwe vereeniging met het volgende woord of woorddeel.

49.— **a.** Onderdrukking van klinkers vóór klinkers:

Hiervan hebben wy voorbeelden in: *binnen, buiten* en *boven*, voor *be-innen, be-uiten* en *be-oven*, *bang* voor *be-ang*, *gunnen* voor *ge-unnen* of *ge-onnen*, *tevens* voor *te-even*, *telkens* voor *te-elken*, *erbarmen* voor *erbe-armen*.

50.— **b.** Onderdrukking van klinkers of medeklinkers vóór medeklinkers:

By voorbeeld: *blyven* voor *belyven*, *beeld* voor *beleed* (van *belyden*), *thans* voor *te hand*, *hooveerdig* voor *hoogveerdig*, *boomgaard* voor *boomgaard*, *mevrouw* voor *myn vrouw*, *kermis* voor *kerkmis*, *kersmis* voor *kerstmis* (*christmis*), *elf* voor *eenlif*, *misschien* voor *'t mag schien*.— Na de onderdrukking smilt de eerste medeklinker des volgenden in den medeklinker des voorgaenden woords in: *tegen* voor *tegegen*, *ter* en *ten* voor *te der* en *te den*, *toen* en *toch* voor *te doe* en *te doch*.

Aenmerking. De onderdrukking van den klinker des voorzetsels *te* bewerkte de verharding der *z* in *samen, sedert, soms*, voor *te zamen, te zedert, te zoms*. Na deze verharding viel de *t* weg.

Afwerping van klanken aen het eind des woords.

51.— **a.** De afwerping der toonlooze *e* heeft plaets in de onvolmaekt verleden tyden: *bracht, dacht, kocht, zocht, mogt*,

moest, wist, voor *brachte, dachte*, enz. Ze is willekeurig in den 1.ⁿ pers. enkely. van den tegenw. tyd der aent. wyze, zoo dat men even goed de oudere vormen: *ik leze, ik zegge, ik hoore*, enz. mag gebruiken als, *ik lees, ik zeg, ik hoor*. Ook in een groot getal zelfstandige naemwoorden, als: *vrouw* of *vrouwe*, *ziel* of *ziele*, *eg* of *egge*, *tael* of *tale*, *spraek* of *sprake*, enz.

52.— **b.** De afwerping van *de* is willekeurig in vele zelfstandige naemwoorden, als: *bô, het, steê, spâ, gâ*, enz. voor *bode, heide, stede, spade, gade*; in het bywoord *meê* voor *mede*, en in *zei, lei, wou, zou* en *kon* voor *zeide*, enz. van *zeggen, leggen, willen, zullen* en *kunnen*.

Klankverplaetsing.

53.— De klankverplaetsing bestaet vooreerst in de verspringing des klinkers die de *r* verzelt. By voorbeeld: *vorst* van *vriezen*, *nooddruftig* van *derven*, *godsvrucht* van *vurcht* (*vrees*), *wrocht* van *werken*. Vergelyk verder *born* met *bron*, *dorpel* met *drempel*, *barnen* met *branden*, *dertien* en *dertig* met *dry*; zoo ook ons *vorsch* met het Hoogd. *Frosch, borst* met *Brust*, enz.

Ten tweede bestaet de klankverplaetsing in de verwisseling van twee by elkander staende medeklinkers, van welke de eene de *r* of de *l* is, b.v. *slordig* voor *slodderig*, *talmen* nevens *tammelen*, enz.

Aenmerking. Gelyk de Ouden *ors* zeiden voor *ros* (*pcerd*), zoo hebben wy *rampzalig* (met ingeschoven *p*) voor *armzalig*, van *arman* (medelyden hebben). Eene ongewettigde plaetsverwisseling van *p* met *s* bespeurt men in *heps* voor *hesp*, *weps* voor *wesp*, *geps* voor *gesp*, *rusp* voor *rups*.

SPELLING VAN WOORDEN UIT VREEMDE TALEN ONTLEEND.

54.— Dergelyke woorden kan men in vier klassen verdeelen, namelyk:

a. Woorden, die door hun veelvuldig gebruik en hunne

onmisbaerheid, zoodanig met onze tael vereenzelvigd zyn, dat ze als Nederduitsche kunnen aenschouwd worden. Men schryft deze ook, overeenkomstig onze uitspraek, met onze gewoone letterteekenen, b v. *bisschop, kerker, paleis, klooster, troon*, enz. Waer nochtans, in woorden van deze soort, de *c* met den *s*-klank voorkomt, wordt de *c* behouden, maer waer ze als *k* klinkt, bezigt men *k*. Men schryft dus: *cedel, ceder, cel, cent, cilinder, cimbael, cirkel, citer, citroen, cyfer, cyns, ocaen, scepter, advokaet, akkoord, effekt, feniks, fiscael, kabinet, kanael, kanselier, kantoor, karakter, kasteel, klasse, kleur, ko-meet, sekse, sekte*.

b. Woorden, die veelvuldig gebruikt, maer toch niet onmisbaer zyn, behouden hunne uitheemsche spelling, b.v. *apotheker, comedie, commissie, concert, doctor, directie, genie, logement, natie, philosophie*, (waernevens nochtans *philosoof*), *provisie, saizoen, secretaris, sphaer, beefsteak, roastbeef*, enz.

Sommigen dezer soort veranderen *qu* nochtans in *kw*, als: *kwadraet, kwaert, kwestie, kwaliteit*.

In woorden die uit het Grieksch ontleend zyn en in deze tael met *k* geschreven worden, behoude men liefst de *k*, als: *katholicismus, kakographie, kosmagonie*, enz.— Degene waerin de Grieksche *ch* den klank van *k* bekomt, zal men liefst met *ch* schryven, dus: *chaos, chronyk, choor, christelyk*, enz.

c. Woorden die tot eenig vak van kunst of geleerdheid betrekking hebben, en byzonder den naem van kunsttermen of kunstwoorden dragen, behouden ook hunne oorspronke-lyke spelling, b. v. *axioma, theorema, rhythmus*, enz.

d. De eigennamen die tot de geschiedenis of aerdrykskunde behooren, moeten zoo veel mogelyk hunne oorspronke-lyke schryfwyze behouden. Men schryve dus: *Phenicie, Carthago, Corinthe, Xerxes, Mattheus, Pyrrhus, Athene, Quintilianus, Christus, Egypte*, enz.

By eenige welke geene Romeinsche eigennamen zyn, gebruikt men de *z* in plaets der *s*, als: *Jezus, Jeruzalem, Azië*, enz.

De doopnamen, by ons gebruikelijk, nemen een Nederduitschen vorm aen, b. v. *Filips, Frans, Hendrik, Jan, Jozef, Karel*, enz.

Wanneer ze echter een Latynschen uitgang hebben, moeten ze ook de Latynsche spelling volgen, dus: *Philippus, Franciscus*, enz.

AFBREKING DER WOORDEN.

55.— Wanneer op het einde van den regel een woord niet voluit kan geschreven worden, en dit woord uit meer dan eene lettergreep bestaet, kan men het afbreken, dit is, éene of meer lettergrepen daarvan op den volgenden regel plaetsen. Deze afbreking moet altoos dáer geschieden, waer eene lettergreep eindigt. Men lette daertoe op de volgende bepalingen :

a. Een medeklinker, die tusschen twee klinkers komt, behoort tot de volgende lettergreep, als: *bla-den, loo-pen, ge-ven*.

b. Als er twee medeklinkers voorkomen, zoo worden ze verdeeld tusschen den eersten en den volgenden klinker, als: *peer-den, beel-den, reg-ten*.

c. Elk voorvoegsel blijft op zichzelf, als: *be-staen, nadruk, ont-gaen, ver-dryven, tusschen-spraek*.

d. Het achtervoegsel trekt al de letters meê die er toe behooren, als: *zigt-baer, erger-nis, diep-te, groot-te*.

e. In samengestelde woorden, scheidt men de leden der samenstelling, als: *rust-plaets, dienst-knecht, lamp-licht*.

f. Zyn er dry of meer medeklinkers, dan eischt de welluidendheid dat die, welke makkelykst in samengestelde letters kunnen samensmilten, in de zelfde greep gehoord worden, gelyk in: *kun-sten, gun-sten, wor-stelen*, alwaer de *s* aen de tweede lettergreep klevende, beter met de *t* zich vereenigt dan zy het doen zou met de voorgaende *n* of *r*. Integendeel in *toort-sen, koort-sen*, zal de middelste *t* gemakkelyker met

de voorgaende *r* samensmilten dan met de volgende *t*, waermede zy eenen klank zou vormen die onzer tael niet eigen is.

g. Het achtervoegsel *achtig* laet den slotmedeklinker van het woord, waerby het gevoegd wordt, op den voorgaenden regel staen, aldus: *doorn-achtig, woon-achtig, snoep-achtig*.

h. *Ch* en *ng* blyven steeds aen den vorigen klinker vast, dus: *lach-en, Mech-elen, breng-en, zing-en*.

TOON- SCHEI- EN ZINTEEKENS.

Toontekens.

56.— Deze zyn: het *afkappingsteeken* (´), het *deelteeken* (¨), het *samentrekkingsteeken* (ˆ) en het *nadruksteeken* (˘).

57.— **a.** Het *afkappingsteeken* (´) wordt gebruikt, waer éene of meer letters aen het begin, in het midden of aen het einde van een woord weggelaten zyn, b.v. *'t huis* voor *het huis*, *ed'le* voor *edele*, *t' huis* voor *te huis*, enz.

De voornaemste afkappingen zyn *'t* voor *het*, *'s* voor *des*, *'k* voor *ik*, *een'* voor *eenen*, *myn'*, *uw'*, *zyn'* voor *mynen*, *uwen*, *zy-nen*, *t'* voor *te*, *d'* voor *den*.

De afkapping in 't midden der woorden is alleen in poëzy geoorloofd, ook wordt dit laetste zelden meer door dit teeken aangewezzen.

58.— **b.** Het *deelteeken* (¨) dient om aen te wyzen, dat twee naest elkander staende klinkers niet te samen, maer afzonderlyk moeten uitgesproken worden; men zet dit teeken op den tweeden der gescheiden klinkers, b.v. *geërfd*, *geërd*, *poëet*.

59.— **c.** Het *samentrekkingsteeken* (ˆ) gebruikt men om aen te wyzen, dat twee lettergrepen te samen getrokken en tot éene lettergreep gemaekt zyn, b. v. *neër*, *goón*, *blaën*, voor *neder*, *goden*, *bladen*.

60.— **d.** Het *nadruksteeken* (˘) wordt op den wortelklank eens woords of eener lettergreep geplaatst, om aen te duiden

dat men daeraen een byzonderen nadruk geven moet, b.v. *er is slechts één kwaed, één onheil, maer dit is zóo groot dat,* enz.

Nog wordt dit teeken geplaetst op de woordjes *en* en *of*, wanneer ze herhaeld worden, en een byzonderen nadruk ver-eischen, b.v. *Hy is én zóo groot én zóo vermaerd als zyn vader. Zy moesten óf vlugten óf sterven.*

Scheiteekens.

61.— Deze zyn: de *komma* (,), het *komma-punt* (;), het *dubbele punt* (:), het *punt* (.), het *aendachtsteeken* (—), het *insluitingsteeken* (), het *aenhalingsteeken* (« ») en het *opschortings-teeken* (....).

62.— De *komma* (,) wordt byzonder gebruikt:

1.° Vóór en na elke bepaling, die tot verklaring en opheldering in een voorstel is ingelascht, b.v. *Geen mensch, hoe magtig ook, kan zich tegen alle onheilen des levens beveiligen.*

2.° Vóór en na eene bystelling, dit is een titel of nadere benaming van een voorwerp, b.v. *Leopold, Koning der Belgen,* enz. *Toen wy van het kerkhof terugkeerden, sloeg ik een' blik op de onafzienbare zee, schaduwbeeld der eeuwigheid, in welke onze vriend was ingegaen.*

3.° Vóór en na een naemwoord, dat als aengesproken voorkomt, b.v. *Indien gy, myn vriend, zóo goed wilt zyn.*

4.° Tusschen twee voorstellen, die onmiddelyk van elkander afhangen, welk nauw verband veelal door de woorden *die, dat, welk, waerin, waer,* enz. wordt aangewezen, b.v. *Doe wel den-genen, die u haten.— Wy beminnen den grond, waerop wy het eerste levenslicht aenschouwen.*

5.° By opsommingen, b.v. *Armoede, ziekte, kommer, verdriet en ellende overvielen hem.—De Belgen zyn schrander, geduldig, deugdzaam, matig en spaerzaam.—Hy zwygt, bloost, deinst terug en valt.—Hy heeft vader, moeder, vrienden, alles verlaten.*

6.° Tusschen geheele voorstellen, die verbonden zyn met de voegwoorden: *en, als, indien, wanneer, opdat, zoo dat, omdat, mits, dewyl, dat*, enz. b.v. *Eert uwen vader en uwe moeder, opdat gy lang moget leven op der aerde.*

63.— Het *komma-punt* (!;) wordt meestal daer gebruikt, waer een *punt* te veel, en een *komma* te weinig zou zyn, voornamelyk:

1.° Tusschen gelyksoortige voorstellen, die al te lang zyn om alleen door komma's gescheiden te worden, b.v. *In het oogenblik van het spreken, hebbe de redenaer het volste besef van hetgeen hy zegt; hy zy er met zyne gansche ziel by tegenwoordig; hy zelf neme het levendigste deel in de zaken, die hy voordraegt.*

2.° Tusschen twee voorstellen, waervan het laetste eene tegenstelling, verklaring, redegeving, gevolgtrekking, enz. van het eerste is, en die veelal door een redegevend, uitsluitend, of ander dergelyk voegwoord verbonden zyn, b.v. *Het is zoet zich te wreken; maer nog veel zoeter is het te vergeven.— De kampvechters by de Olympische spelen moesten bewyzen dat zy Grieken waren; want vreemdelingen mochten daer aen geen deel nemen.*

64.— Het *dubbele punt* (:) wordt voornamelyk gebezigd:

1.° Tusschen de hoofddeelen of leden van eenen volzin, wanneer het volgende eene toelichting, opheldering of verklaring van het vorige is, b.v. *De geschiedenis zal blyven wat zy geweest is, vóór en na Cicero: de leermeesterse der wereld, het licht der volken, de toetssteen der waerheid.*

2.° Wanneer men zyne eigene of eens anders woorden aenhaelt, b.v. *God sprak: « daer zy licht! »*

65.— Het *punt* (.) wordt gebruikt aen het einde van eenen volzin.

66.— Het *aendachtsteeken* (—) dient:

1.° Om den lezer opmerkzaam te maken op hetgeen volgen

zal, b.v. *Die student heeft op de kostschool vele jaren voortreffelyk — geëten, gedronken en — is nu volleerd.*

2.º Ter onderscheiding der woorden van twee verschillende personen, die als samen sprekende worden voorgesteld, om zulks niet gedurig door woorden te moeten aenduiden, b.v. *Begrypt gy het? vroeg ik. Niet gansch, antwoordde hy.— Hoe komt dat?— Dat weet ik niet.— Spreek ik niet duidelyk?— Ja wel.*

67.— Het *insluitingsteeken* () wordt gebruikt, wanneer een voorstel of een woord ter verklaring by de rede is ingelascht, zonder daermeê in dadelyk verband te staen, b.v. *Deze Parentheses (dat is: de ingelaschte woorden) moeten met eene daling van de stem gelezen worden.*

68.— Het *aenhalingsteeken* («»), waervoor sommigen ook (— —) gebruiken, dient om aen te wyzen dat men eens anders woorden letterlyk overneemt, b.v. *Een schryver zegt: « Geen purper of goud, maer het hert maakt onze weerde uit.» Of wel: — Geen purper of goud, — zegt een schryver, — maer het hert maakt onze weerde uit.*

69.— Het *opschortingsteeken* (....) staet achter eene afgebroken rede, b.v. *Broeders! zoo stonden wy ook aen het sterfbed onzer ouderen, en nu.... Hy kon niet verder.*

Zinteekens.

70.— Deze teekens zyn: het *vraagteeken* (?) en het *uitroep-teeken* (!)

71.— Het *vraagteeken* dient om den vragenden toon by het lezen aen te wyzen, en wordt geplaeft na elk voorstel, dat eene dadelyke vraag behelst. Wanneer verscheidene vragen over het zelfde onderwerp onmiddellyk op elkander volgen, kan men dit teeken door het *komma-punt* vervangen, en achter de laetste het *vraagteeken* zetten.

72.— Het *uitroep-teeken* wordt gebruikt na eene hertsogtelyke uitdrukking, als: van verwondering, schrik, klagt,

bevel, wensch, bewondering, verbazing, woede, enz. b.v. *Wat schoone uitvinding! o God! Helas!*

GEBRUIK VAN HOOFDLETTERS.

73.— Men schryft met eene hoofdletter:

a. De benamingen van het Opperwezen, de voornaemwoorden, welke voor die benamingen in de plaets treden, en de byvoegelyke naemwoorden, die er van afgeleid zyn, b.v. *God, Jehovah, de Voorzienigheid, de Alwetende*, enz.

b. Alle eigennamen, als: *Johan, de Schelde, Antwerpen*. Ook wanneer ze gebruikt worden tot aenwyzing der hoedanigheid: *Die jongeling wordt eens een Rubens*.

c. Alle naemwoorden, die eenige weerdigheid of onderscheiding, eenig godsdienstig, zedelyk, staetkundig of geleerd genootschap of lichaem aenwyzen, b. v. *Majesteit, Koning, Vorst, Burgemeester, Baron, Jonkheer, Ridder, Christendom, Kerk, Maetschappy, Staet, Wet, Grondwet*, enz.

Wanneer deze woorden eene meer beperkte beteekenis verkrygen, schyft men ze met kleine letter, b.v. *De staet uwer gezondheid; iemand wetten stellen*, enz.

d. De naemwoorden die als aengesproken voorkomen in brieven of andere geschriften, b.v. *Weerde Vriend, Edele Heer*. Ook de persoonlyke en bezittelyke voornaemwoorden, die op den aengesproken persoon terugwyzen, b.v. *Ik heb de eer U te berigten dat Uwe zaken*, enz.

e. De namen van deugden, ondeugden, eigenschappen of hoedanigheden, die verpersoonlykt gebruikt worden, als: *De Waerheid treedt bedeesd in 't licht*.

f. Het hoofdonderwerp eener rede, eens verhaels, eener fabel, enz. b.v. *Over het Openbaer Onderwys.—De Eik en het Riet. Fabel*.

g. Alle namen van volken, gezindheden, orden, b.v. *De Belgen, de Lutheranen, de Predikheeren*, enz.

h. De namen van de dagen der week, van maenden, jaergetyden en byzondere feesten, b.v. *Op Donderdag den 25 September of van Herfstmaend. In den Winter van 1709. Kersmis, Paeschen.*

Wanneer deze namen in samenstellingen voorkomen, waarvan het omschreven deel onbepaald is, dan gebruikt men eene kleine letter, als: *Een winteravond, een novemberdag, een donderdag morgen, paescheijeren*, enz.

i. De byvoegelyke naemwoorden, die van de namen van landen, steden, dorpen, enz. gevormd zyn, b.v. *De Nederduitse tael, het Brabandsch wapen, de Antwerpsche schilderschool.*

j. Het begin van elken volzin.

k. Het eerste woord eens versregels; uitgezonderd wanneer het tot eene enkele letter verkort wordt, en dan schryft men het volgende woord met eene hoofdletter, b.v.

Luistert naer den raed van wyzen.

.....

't Vlindertje is niet weér te rangen;

's Hemels Englen vingen 't op.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER WOORDVORMING, KLEMTOON EN WOORDSOORTEN.

WOORDVORMING.

74.— De woordvorming leert de wyze kennen, waerop de tael te werk gaet om, uit bestaende woorden, nieuwe woorden te vormen.

75.— Zulks geschiedt: 1.º door *klankverwisseling*; 2.º door *afleiding*, dit is door achter- of voorvoeging van klanken, die op zich zelve geene beteekenis hebben; 3.º door *samenstelling*, dit is door verbinding van geheele woorden tot één.

76.— De oorspronkelyke vorm, waertoe het woord, dat door afleiding gevormd is, moet teruggebracht worden, heet *woordstam*, of, zoo deze vorm zelf als woord gangbaer is, *stamwoord*.

Stamwoorden, even als woordstammen, bestaen altyd uit éene lettergreep; maer afgeleide woorden doorgaens, samengestelde woorden altyd, uit meer dan éene lettergreep. Door den *klemtoon* worden deze verschillende lettergrepen tot één woord verbonden.

Klankverwisseling.

77.— Alle stammen van naemwoorden zyn in hunnen oorsprong *ongelykvloeiende* of *sterke* werkwoorden. Ongelykvloeiende werkwoorden zyn dezulke, die in zekere vormen den stamklinker voor een anderen klinker verwisselen. Nu, de vormen, welke den stamklinker voor een anderen verwisselden, leveren zoo wel stamwoorden of woordstammen op, als de vorm, die den oorspronkelyken stamklank behield.

78.— De sterke werkwoorden worden verdeeld in verschillende klassen, waervan in het Gothisch de vier eerste in den oorspronkelyken stamvorm eene korte *a*, de vyfde eene korte *i*, de zesde eene korte *u* (*oe*) vertoont.

Aenmerking. De stamvorm is niet altyd de tegenwoordige tyd. Integendeel bevat, by de oudste werkwoorden, die der dry eerste klassen, de onvolmaekt verleden tyd, in de vyfde en de zesde, het verleden deelwoord den oorspronkelyken klinker.

79.— Wy leeren de zes klassen van sterke werkwoorden het best door voorbeelden kennen:

- 1.° Klasse: stal (*ik stal*), stila (*ik steel*), stulans (*gestolen*).
- 2.° Klasse: band (*ik bond*), binda (*ik bind*), bundans (*gebonden*).
- 3.° Klasse: gab (*ik gaf*), giba (*ik geef*), gibans (*gegeven*).
- 4.° Klasse: fara (*ik vaer*), farans (*gevaren*), fôr (*ik voer*).
- 5.° Klasse: stigans (*gesteyen*), steiga (*ik styg*), stâig (*ik steeg*).
- 6.° Klasse: budans (*geboden*), biuda (*ik bied*), báuth (*ik bood*).

80.— Voorbeelden van stamwoorden of in afgeleide woorden aanwezige woordstammen, tot elke der zes klassen van sterke werkwoorden behoorende:

1.^e KLASSE.

	By den onvolm. verl. tyd.	Den tegenw. tyd.	Het verl. deelw.
Van bairan (<i>dragen</i>) behoort	<i>baer</i> ,		<i>geboorte en beuren.</i>
» <i>breken</i>	» <i>braek,</i>	<i>gebrok,</i>	<i>brok en breuk.</i>
» <i>helen (bedekken)</i>	» <i>halm,</i>	<i>helm,</i>	<i>hol en hullen.</i>
» <i>kwelen (kwynen)</i>	» <i>kwael.</i>		
» <i>nemen</i>	» <i>(toe-)name, (toe-)neming,</i>		<i>vernaaft.</i>
» <i>spreken</i>	» <i>spraak,</i>	<i>gesprek,</i>	<i>sprook en spreuk.</i>
» <i>steken</i>	» <i>stack,</i>	<i>stek,</i>	<i>stok en stoken.</i>

2.^e KLASSE.

Van <i>belgen (opzwellen)</i> beh.	<i>balg,</i>		<i>verbolgen.</i>
» <i>bergen</i>	»	<i>berg,</i>	<i>burg.</i>
» <i>dringen</i>	» <i>drang,</i>		<i>drom.</i>
» <i>gairdan (omsluiten)</i>	» <i>gaerde,</i>		<i>gordel.</i>
» <i>gillen</i>	» <i>(nachte-)gael, gil.</i>		
» <i>hinthan (vangen)</i>	» <i>hand,</i>		<i>hond.</i>
» <i>kerven</i>	»	<i>kerf,</i>	<i>korf.</i>
» <i>krimpen</i>	» <i>kramp,</i>	<i>krimp,</i>	<i>bekrompen.</i>
» <i>slingen (verouderd)</i>	» <i>slang,</i>	<i>slinger.</i>	
» <i>werven (draeijen)</i>	»	<i>wervel.</i>	
» <i>vilvan (rooven)</i>	»		<i>wolf.</i>
» <i>wringen</i>	» <i>wrang,</i>	<i>ring,</i>	<i>wrongel.</i>

3.^e KLASSE.

	By den onvolm. verl. tyd.	Tegenw. tyd of verl. deelw.
Van <i>geven</i> behoort	<i>gave,</i>	<i>gift en gever.</i>
» <i>lezen</i>	»	<i>ies.</i>
» <i>liggen</i>	» <i>lage en leggen.</i>	
» <i>wegen</i>	» <i>waeg,</i>	<i>gewicht en wieg.</i>
» <i>zitten</i>	» <i>(land-)zaet en zadet,</i>	<i>zotek en zitplaats.</i>

4.^e KLASSE.

	By den tegenw. tyd of verl. deelw.	Onvolm. verl. tyd.
Van <i>graven</i> behoort	<i>graf en greb,</i>	<i>groeve.</i>
» <i>malen</i>	» <i>maler,</i>	<i>molen en molm.</i>
» <i>staen</i>	» <i>stand,</i>	<i>stonde.</i>

5.^e KLASSE.

By het verl. deelw.		Den tegenw. tyd.	Onvolm. verl. tyd.
Van byten behoort	<i>bete,</i>	<i>gebit,</i>	<i>bitter.</i>
» <i>blyken</i> »		<i>blyk en blikken,</i>	<i>bleek en blaken.</i>
» <i>dygen</i> »	<i>dik,</i>	<i>digten,</i>	<i>deeg en deugen.</i>
» <i>dryven</i> »	<i>drift en dreef,</i>	<i>bedryf,</i>	<i>dras.</i>
» <i>glyden</i> »	<i>gleê,</i>	<i>glyd(-baen),</i>	<i>glad en glooijen.</i>
» <i>grypen</i> »	<i>greep,</i>	<i>begrip.</i>	
» <i>(be-)klyven</i> »	<i>kleven,</i>		<i>klaferen (klauteren).</i>
» <i>knypen</i> »	<i>kneep,</i>	<i>knip,</i>	<i>knap.</i>
» <i>lyden(gaen)</i> »	<i>lid,</i>		<i>leed, leiden en ladder.</i>
» <i>nygen</i> »		<i>(k)nikken,</i>	<i>neigen.</i>
» <i>ryden</i> »	<i>rid,</i>	<i>ridder,</i>	<i>rad, gereed, bereiden.</i>
» <i>rygen</i> »	<i>reeks, reesel,</i>	<i>ry,</i>	<i>rei.</i>
» <i>ryten</i> »	<i>reet,</i>		<i>rat of rot.</i>
» <i>ryzen</i> »		<i>ryzig,</i>	<i>reizen.</i>
» <i>schynen</i> »		<i>schyn,</i>	<i>school.</i>
» <i>slypen</i> »	<i>sloop,</i>	<i>slip en slyper,</i>	<i>slap en sloop.</i>
» <i>snyden</i> »	<i>smêd,</i>	<i>snydig,</i>	
» <i>snyden</i> »	<i>sneê,</i>	<i>snyder,</i>	<i>snoed en snoeijen.</i>
» <i>splyten</i> »	<i>spleet,</i>		<i>(twee-)spalt.</i>
» <i>stygten</i> »	<i>steeg en steil (stegel),</i>	<i>stichten.</i>	
» <i>styven</i> »		<i>styf,</i>	<i>staf en stevig.</i>
» <i>wyken</i> »		<i>wyk,</i>	<i>week en wak.</i>
» <i>zwyken</i> »		<i>zwichten,</i>	<i>zwak.</i>
» <i>zwymen</i> »		<i>zwym,</i>	<i>zweem en zwam.</i>

6.^e KLASSE.

» <i>bieden</i> »	<i>bode en gebod,</i>	<i>gebied.</i>	
» <i>buigen</i> »	<i>boog, bogt, beugel,</i>	<i>buigzaam.</i>	
» <i>duiken</i> »		<i>diep,</i>	<i>doop.</i>
» <i>kiezen</i> »	<i>keus en kost,</i>	<i>kieszen.</i>	
» <i>klieven(kluiven)</i> »	<i>kloof en kloft,</i>	<i>kluiw.</i>	
» <i>kruipen</i> »	<i>krocht,</i>	<i>kruiper.</i>	
» <i>liegen</i> »	<i>leugen,</i>		<i>loochenen.</i>
» <i>(ver-)lieren</i> »	<i>loor en leur,</i>	<i>verlies,</i>	<i>los en loos.</i>
» <i>(ge-)nieten</i> »	<i>nut en genot,</i>		<i>genoot.</i>
» <i>tygen (tiegen)</i> »	<i>toet, tucht, teugel,</i>		<i>toogen en toonen.</i>
» <i>vliegen</i> »	<i>vlug, vleugel, vlugt,</i>	<i>vlieger.</i>	
» <i>vlieten</i> »	<i>vlot en vloot,</i>	<i>vliet.</i>	
» <i>vriezen</i> »	<i>vorst.</i>		
» <i>zuigen</i> »		<i>zuiger,</i>	<i>zog, zeug en zogen.</i>

81.— *Aenmerking 1.* Nevens deze klankverwisselende of *sterke* stammen, bestaan er eenemenigte, die het verschynsel der klankverwisseling niet aanbieden, en daerom *zwakke* stammen worden genoemd. Deze zyn nogtans oorspronkelyk uit andere sterke stammen ontstaen, ofschoon die andere zeer dikwils niet meer kunnen aangewezen worden.

Aenmerking 2. Het verschynsel der klankverwisseling vertoont zich ook nog in enkele woorden, welke zich door herhaling hunner eerste medeklinkers met den *i*-klank uitgesproken, onderscheiden. Deze herhaling dient gewoonlyk om den onaengenenam indruk, door het begrip des stams op den spreker gemaekt, uit te drukken, dergelyke zyn: *ziegezagen, liflafsen, hiphappen, klinkklank, mikmak, plisplas, rimram* (van *rym*). Soms vindt men een woord met afleidingsuitgang en al verdubbeld: *kriebelkrabbel, wisjewasje*; of den ganschen stam, met den overgang des eersten medeklinkers in *h* herhaeld: *harrewarren, hassebassen, hossebossen, holderboldor*.

Afleiding door achtervoegsels.

82.— De achtervoegsels worden onderscheiden in *min zelfstandige* en *zelfstandige* achtervoegsels. Aen de laetste is eene bepaelde beteekenis verbonden; omtrent de eerste is het niet mogelyk juist op te geven, welke wyziging zy aen het begrip des stams toebrengen: de woorden van min zelfstandige achtervoegsels voorzien, behouden in zoo verre het karakter van stamwoorden, en worden dan ook *onechte stammen* genoemd.

83.— De min zelfstandige achtervoegsels vormen *zelfstandige* of *byvoegelyke naemwoorden*; ze zyn: *t* (*te*), *d* (*de, aed*), *st*, *s* (*se*), *end* (*ond*), *m* (*em*), *ing*, *ig*, *ik*, *k*, *ie*, *w* (*uw*), *en*, *er*, *el*.

Voorbeelden: *magt, drift, geboorte; maegd, hemd, kind, kunde, vreugde, sieraed; kunst, winst; reeks, zeis, kies, bits, smisse; ochtend, arend, avond; galm, storm, bliksem, bloesem, deesem; koning, schelling; honig; havik, leeuwerik; vlerk, tolk; kevie, berrie; verw, peuluw, murw, geluw; morgen, effen, open; distel, dorpel, hemel, kreupel, vermetel, onnoozel; vinger, honger, bitter, wakker.*

84.— De zelfstandige achtervoegsels vormen *zelfstandige* en *byvoegelyke naemwoorden*.

a. Tot vorming van zelfstandige naemwoorden strekken : *and, dom, te, el, (sel, eel), er (aer, erd, aerd, naer, ier, nier, ster), es (erse, egge), heid, y (ny), in, ing, ling, ken (je, lyn, kyn), nis, schap* en de vreemde uitganger *aedje* en in slechts weinige woorden *et, ist* en *uer*.

Voorbeelden : *heiland, adeldom, diepte, kruimel, deksel, tooneel, spreker, leeraer, lomperd, reinzaerd, redenaer, tuinier, hovenier, schryfster, dichteres, wasscherse, diefegge, goedheid, voogdy, razerny, koningin, vergeving, vreemdeling, huisken, steertje, maegdelyn, bloemekyn, duisternis, blydschap, stel-laedje, helmet, bloemist, kwetsuer*.

b. Tot vorming van byvoegelyke naemwoorden strekken : *achtig, haftig, baer, en, ig, lyk, loos, sch, zaem*.

Voorbeelden : *deelachtig, groenachtig, krygshaftig, vruchtbaer, gouden, aerdig, vriendelyk, zedeloos, kindsch, vreedzaam*.

Afleiding door voorvoegsels.

85.— De voorvoegsels, die ter afleiding van woorden dienen, zyn : *aerts, be, er, ge, her, mis, on, ont, oor, ver, wan*.

Voorbeelden : *aertsengel; begrip, besluit, bekomen; erkentenis, erkennen; gebuer, gebieden; herdruk, herdoen; misslag, misprijzen; ongeleerd; ontwerp, ontloopen; oordeel; vernuft, vernemen; wangunst, wantrouwen*.

Samenstelling.

85.— *Samenstelling* noemt men dat woordvormingsmiddel, waardoor twee of meer zelfstandige woorden tot één worden verbonden.

86.— Elke samenstelling bestaat uit twee leden, daer zy een *hoofddenkbeeld* bevat, hetwelk door een *bykomend denkbeeld* nader bepaeld wordt. In *hofplant, veldplant, waterplant*, drukt het woord *plant* het hoofddenkbeeld, het geslacht, uit, en geven de woorden *hof, veld, water*, de bepaling van dat denkbeeld, de soort, te kennen.

87.— Elk lid van een samengesteld woord, of beide leden te gelyk kunnen op hunne beurt samengesteld zyn. In *uerwerk-maker* is het eerste, in *avond-godsdienst* het tweede lid samengesteld, in *timmermans-werktuig* zyn het beide; des niettemin is het eene ten aenzien van het andere als een ondeelbaer geheel te beschouwen.

88.— Blykens de aengehaelde voorbeelden bekleedt het bepalende woord de eerste, het hoofdwoord de laetste plaets in de samenstelling. Ook bepaelt dit laetste woord de woordsoort, en, zoo het samengestelde woord een zelfstandig naemwoord is, het geslacht van het samengesteld woord. Zoo is *doorklieven* een werkwoord, omdat *klieven* zulks is, *boomvrucht* een vrouwelyk zelfst. naemw. omdat *vrucht* zulks is. Voorts kunnen alle soorten van woorden tot het vormen van samenstellingen dienen.

Klemtoon.

89.— Door *klemtoon* verstaet men den graed van nadruk, waermede een klank wordt uitgebracht. In ieder twee- of meerlettergrepig woord, moet noodwendig éene lettergreep den klemtoon hebben. De lettergreep, die met zulken klemtoon wordt uitgebracht, heet *hoofdtoonig*; de andere lettergrepen zyn óf *neventoonig*, óf *toonloos*.

90.— Hoofdtoonig zyn :

1.° Het zakelyk deel, dit is, de stamlettergreep van ieder enkelvoudig woord, b. v. *vâder*, *verhâlen*, *verdrietyk*.

Uitgezonderd: a.) De afleidingsuitgangen *zalig*, *haftig*, en in eene bepaelde beteekenis *achtig*, b. v. *armzalig*, *manhäftig*, *deelächtig*. — b.) *ler*, *est*, in en *es*, b, v. *koverter*, *toëndel*, *koningin*, *âchterés*. — c.) De vreemde uitgangen *aedje*, *et*, *y*, *iet*, *uer* en *eren*, als: *persoonâedje*, *helmét*, *weerdý*, *bloemist*, *kwetsúer*, *trotséren*. Ook *moerás* heeft een vreemden uitgang.— d.) In sommige gevallen de voorvoegsels *aerts*, *ant*, *mis*, *on*, *oor* en *wan*, b. v. *derteschelm*, *ántwoord*, *misdaed*, *ónwil*, *éorsprong*, *wánkoop*.— e.) Het woord *ordéntelyk* voor *órdentlyk* of *órdelyk*.

2.º De stamlettergreep van het bepalende woord, in samengestelde woorden, b. v. *kèrkhof, dâglicht, vòlkryk, zéegroen, klâpziek*. Ook de werkwoorden met *scheidbare* voorzetsels samengesteld, krygen den hoofdtoneel op het voorzetsel, b. v. *âfgeven, útgaen, wégryden*; de *onafscheidbare* daerentegen, laten den klemtoon op de stamlettergreep des werkwoords, b. v. *omgêven, doorréizen*.

91.— Neventoonig zyn :

1.º De stamlettergreep van het bepaalde woord, in samengestelde woorden, b. v. *kèrkhôf, hûisdeur, liêfhèbben*.

2.º De stamlettergreep der woorden, die van een der hoofdtoneelige voorvoegsels voorzien zyn, als: *âertsschêlm, ântwòord, misdâed, ónwil, óorspróng, wânhòop*; de stamlettergreep der woorden die eenen der hoofdtoneelige uitgangen hebben, als: *râmpzâlig, hêldâftig, wâerâchtig, hovenier, trûwêel, kòningin, vòogdês, stêllâedje, hêlmêt, vòogdy, blòemist, kwêtsuer, tròtsêren*.

3.º De achtervoegsels, die een anderen klinker dan de toonlooze *e* of *i* en toch niet den hoofdtoneel hebben, als: *hêilând, dânkbaer, blâuwâchtig, spâerzâemheid, vògelyn, jòngeling, hópelòos, êrfenis, enz.*

92.— Toonloos zyn alle verbuigingsuitgangen en alle afleidingslettergrepen, in welke de zwakke *e* voorkomt, b. v. *nêmen, stéenen, gebòd, verlies, kléine, ârend*; benevens de uitgangen *ig, tig, lyk* en *ing*, wanneer die onmiddellyk van de stamlettergreep zyn voorafgegaen, als: *gòedig, gevâerlyk, stémming*.

WOORDSOORTEN.

93.— Wie eene gedachte uitdrukt, noemt datgene waer-aen hy denkt, en zegt iets van dat genoemde. Het woord dat dient om het voorwerp der gedachte te noemen, heet *naemwoord*; het woord dat uitdrukt waer van dit genoemde gezegd wordt, heet *werkwoord*.

94.— Het kan zyn dat de gedachte op een voorwerp maer

in zoo verre toepasselyk is, als het met zekere *eigenschap* is bedeed. Deze eigenschap dus moet uitgedrukt worden. Zulks geschiedt insgelyks door een naemwoord, maer dat *byvoegelyk* heet, omdat het ter bepaling wordt toegevoegd aen de naemwoorden, die het voorwerp der gedachte te kennen geven, en in tegenoverstelling der byvoegelyke naemwoorden *zelfstandige* naemwoorden heeten.

95.— Het voorwerp der gedachte moet niet altyd *genoemd* worden. Dikwils volstaet men met het enkel aen te wyzen. De woorden die dit doen heeten *voornaemwoorden*.

96.— Woorden die aanduiden *hoeveel* voorwerpen er zyn, heeten *telwoorden*.

97.— Woorden die dienen om by het begrip, door het werkwoord of het byvoegelyk naemwoord uitgedrukt, zekere bepalingen van plaets, tyd, wyze, graed of omstandigheid te kennen te geven, heeten *bywoorden*.

98.— Woorden, die dienen om de betrekkingen aen te te wyzen, waerin de voorwerpen tot elkander staen, heeten *voorzetsels*.

99.— Met een *zelfstandig naemwoord* of *zelfstandig voornaemwoord* en een *werkwoord*, of anders gezegd, met een *onderwerp* en een *gezeyde*, is een zin volkomen. De overige woorden: het *byvoegelyk naemwoord* of *voornaemwoord*, het *telwoord*, het *bywoord* en het *voorzetsel* met zyn naemwoord, dienen om de gedachte nader te bepalen: zy maken den zin tot een *uitgebreiden* zin.

100.— Alzoo zyn al de deelen verklaerd, welke in eenen volzin, hoe uitgebreid ook, kunnen voorkomen. Doch de eene gedachte kan met de andere, de eene volzin met den anderen in verband gebracht moeten worden. Hiertoe dienen: 1.º eene klasse van voornaemwoorden, welke men *bepalende voornaemwoorden* noemt, en waertoe ook het *lidwoord* behoort; 2.º eene klasse van *bywoorden*, die mede *bepalende bywoorden* heeten: de woorden van deze beide klassen staen binnen de grenzen van den zin zelve; 3.º eene klasse van *voornaem-*

woorden, die *betrekkelyke* genoemd worden; 4.º eene klasse van woorden, die bloot een zinverband te kennen geven, en *voegwoorden* heeten: de woorden van deze beide laatste klassen staen tusschen de zinnen in.

101.— Eindelyk bezit de tael zekere klanken, die slechts een *gevoel* uitdrukken. Zy heeten *tusschenwerpsels*, omdat ze zonder rede- of spraekkundig verband te midden der rede geworpen zyn.

102.— Gewoonlyk onderscheidt men tien verschillige soorten van woorden, welke men deelen der rede noemt. Wy zullen die in de volgende orde behandelen: 1. *Het lidwoord*, 2. *het zelfstandig naemwoord*, 3. *het byvoegelyk naemwoord*, 4. *het telwoord*, 5. *het voornaemwoord*, 6. *het werkwoord*, 7. *het bywoord*, 8. *het voorzetsel*, 9. *het voegwoord*, 10. *het tusschenwerpsel*.

Spraekkundige betrekkingen.

103.— De rededeelen staen zoo wel tot elkander, als tot den spreker in betrekking. De verandering ter uitdrukking dier betrekkingen door de woorden ondergaen, heet *verbuiging*, een woord dat zoo wel op het werkwoord als op het naemwoord toepasselyk is.

104.— Elk woord heeft eenen *grondvorm*, die als onverbogen beschouwd wordt, en van welken de verbogen vormen wyzigingen zyn. De grondvorm van 't *zelfstandig naemwoord* is die, waarmede men het voorwerp noemt (*nominatief*). De grondvorm van het *byvoegelyk naemwoord* is die, waerin het, met het werkwoord *zyn* verbonden, als *gezegde* voorkomt. Van het *werkwoord* eindelyk, is de *onbepaalde wyze* als de grondvorm aen te merken. Zoo zyn grondvormen: *man, kind; groot, klein; vallen, hooren*; — en buigingsvormen: *mans, kinderen; grooter, kleine; viel, hoorde*.

105.— Niet alle woorden zyn verbuigbaer. *Onverbuigbaer* zyn: 1.º de *bywoorden*, de verbuiging ter uitdrukking der

trappen van vergelyking uitgezonderd, die eenige bywoorden met de byvoegelyke naemwoorden gemeen hebben; 2.º de *voorzetsels*; 3.º de *voegwoorden*; 4.º de *tusschenwerpsels*. Men begrypt deze vier soorten te samen onder den naem *rede-deeltjes* (*partikels*).

106.— De betrekkingen, welke door verbuigingsvormen worden uitgedrukt zyn: 1.º *Geslacht*, 2.º *Getal*, 3.º *Naemval*, 4.º *Trap* of *graed*, 5.º *Wyze*, 6.º *Tyd*, 7.º *Persoon*.

1.º Het *Geslacht* behoort niet dan aen hetgeen een zelfstandig bestaen heeft: zoo hebben alleen zelfstandige naemen voornaemwoorden een geslacht. Onze tael kent dry geslachten: *het mannelyke*, *het vrouwelyke* en *het onzydige*. Nogtans wordt het geslachtsonderscheid in de zelfstandige woorden niet door buiging aangeduid; de stamvorm zelf dier woorden, draegt hun geslacht in zich. Maer het geslacht der zelfstandige woorden brengt eene vormverandering te weeg in alle byvoegelyke woorden (zoo als byvoegelyk naemen voornaemwoord, tel- en lidwoord), die er mede in verband staen.

Deze verandering der byvoegelyke woorden, overeenkomstig het geslacht der zelfstandige woorden waertoe zy behooren, noemt men *vervorming*.

2.º Het *getal* behoort niet dan aen zelfstandige woorden, vermits alleen zelfstandige dingen telbaer zyn. Er zyn twee getalvormen: *het enkelvoudige* en *het meervoudige getal*.— De byvoegelyke woorden, zoo wel als de werkwoorden, drukken in hunnen vorm het getal uit van het zelfstandig naemwoord of voornaemwoord, tot hetwelk zy behooren.

3.º De *naemval* is eene eigenaerdige vormverandering der zelfstandige woorden, waardoor verschillende betrekkingen der dingen onder elkander, en der handeling op de dingen uitgedrukt worden. Deze vormverandering der zelfstandige woorden, gaet ook over op de byvoegelyke woorden, die er mede in verband zyn gebracht. Men onderscheidt *vier naemvallen* in onze tael, te weten:

a. De *nominatief*, *eerste naemval of noemvorm*, noemt het voorwerp, waervan iets gezegd wordt, b. v. DE MENSCH *denkt*.

b. De *accusatief*, *tweede naemval of voorwerpsvorm*, toont het voorwerp aen, waerop eene handeling overgaet of inwerkt, b. v. *de mensch bemint* ZYNEN BROEDER.

c. De *genitief*, *derde naemval of bezitvorm*, toont het voorwerp aen als van een ander uitgaende, bezeten of in het algemeen afhankelyk, b. v. *het huis* MYNS VADERS.

d. De *datief*, *vierde naemval of doelvorm*, toont het voorwerp aen, aen hetwelk iets gegeven, ontnomen of toegevoegd wordt, b. v. *hy geeft (onthoudt)* ZYNEN VRIENDE *wyze raedgevingen*.

4.° De *graed of trap van vergelyking*, is alleen aen de eigenschapswoorden (byvoegelyke naemwoorden en bywoorden) eigen; voorwerpen of werkingen zyn toch met andere voorwerpen of werkingen maer in zoo verre vergelykbaer, als hunne eigenschappen naer elkander worden afgemeten. Onze tael heeft twee vergelykingstrappen: *den vergrootenden* en *den overtreffenden trap*. Tegenover deze noemt men den gewoonen vorm van byvoegelyk naemwoord en bywoord den *stellenden trap*, b. v. *stellende trap: het huis is groot; hy zingt schoon; vergrootende trap: dit huis is grooter dan geen; hy zingt schooner dan ik; overtreffende trap: dit huis is het grootste der stad; hy zingt het schoonst*.

5.° De *wyze* is de vorm, onder welken de geest des sprekers de werking of den toestand denkt of uitdrukt. Het begrip der wyze behoort aldus alleen aen het werkwoord. Men onderscheidt gewoonlyk vier *wyzen* in onze tael, te weten:

a. De *aentoonende wys*, die het gezegde als in de tegenwoordigheid des sprekers voorvallend, en als het ware, *met den vinger aenwysbaer* voorstelt.

b. De *byvoegende wys*, die voorkomt in bygevoegde of afhankelyke zinnen, of ten minste in zinnen, die als zoodanig te verklaren zyn.

c. De *gebiedende wys* sluit zich in beteekenis aan de byvoegende en tevens aan de aentoonende wys, daer zy, van hetgeen de spreker *wenscht*, de dadelyke verwezentlyking *eischt*, en deze verwezentlyking als op het punt van voltrokken te worden, voorstelt.

d. De *onbepaalde wyze* wordt *wyze* genoemd, hoewel zy zulks evenmin als het deelwoord is. In beide heeft het werkwoord in zoo verre zyne natuer van werkwoord afgelegd, dat het buiten staet is als gezegde op te treden; en slechts op het werkwoord, als gezegde, is het begrip der wyze van toepassing.

6.° Het begrip van *tyd* is onafscheidbaer van al wat gebeurend gedacht wordt, en behoort noodwendig en uitsluitelyk aan het werkwoord toe. Al wat gebeurend gedacht wordt is tegenwoordig, verleden, of toekomstig; zoo dat elk werkwoord een *tegenwoordigen*, een *verleden* en een *toekomenden tyd* oplevert. Bovendien worden er nog andere fynere onderscheidingen door de tydvormen aengeduid, over welke wy later, by het beschouwen der werkwoorden, zullen handelen.

7.° De *persoon* drukt de spraekkundige betrekking uit, waerin het onderwerp der rede tot den spreker staet. Het onderwerp der rede is óf de spreker zelf (eerste persoon), óf het wordt aengesproken (tweede persoon), óf er wordt over gesproken (derde persoon).

Deze dryvoudige betrekking wordt niet alleen door de persoonlyke voornaemwoorden, maer daernevens ook door eigendommelyke buigingsvormen des werkwoords uitgedrukt.

Aenmerking. De getal- en naemvalbuiging van zelfstandige naem- en voornaemwoorden, even als van alle byvoegelyke woorden, die het zelfstandig naemwoord vergezellen, heet men *verbuiging*; de gansche omvang van buigingsvormen der werkwoorden, wordt *vervoeging* genoemd.

107.— Onder het opzigt der betrekkingen, waerin de

woorden met elkander kunnen staen, verdeelt men ze nog in: 1.º *beheerschende*, 2.º *beheerschte*, en 3.º *overeenkomende*.

1.º *Beheerschend* kunnen zyn :

a. Het *zelfstandig naemwoord*, wanneer het in onmiddellijke betrekking staet met een ander zelfstandig naemwoord, dat er van afhangt, b. v. *het huis myns vaders, de prys dier boeken*.

b. Het *byvoegelyk naemwoord*, b. v. *dit is uwer aendacht weerdig, het is my aengenaem*.

c. Het *werkwoord*, b. v. *hy bemint my, hy antwoordde hem*.

d. Het *voorzetsel*, b. v. *het mes ligt op den grond, hy gaet uit den huize*.

2.º *Beheerscht* kunnen zyn :

Het *zelfstandig naem- en voornaemwoord*, in de afhankelyke naemvallen: accusatief, genitief en datief.

3.º *Overeenkomend* zyn:

a. De *byvoegelyke naem- en voornaemwoorden*, het *lid- en telwoord*, in geslacht, getal en naemval met hunne zelfstandige naemwoorden.

b. De *werkwoorden*, in getal en persoon methunne onderwerpen.

Bywoorden, voegwoorden en tusschenwerpsels kunnen noch beheerschen noch beheerscht worden.

Aenmerking. De voorzetsels kunnen niet dan in oneigentlyken zin gezegd worden te beheerschen, daer ze eigentlyk een bestanddeel of bepaling van het begrip des werkwoords uitmaken, het zy dit uitgedrukt zy ofte niet. Even zoo zyn de voegwoorden slechts de aenwyzers van de wyze des werkwoords, en zy kunnen alzoo geenszins gezegd worden de wyze des werkwoords te beheerschen.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER HET LIDWOORD.

108.— Een *lidwoord* is een woord dat een of meer voorwerpen van de klasse waertoe zy behooren, afzondert (1), b. v. *Huis* is de benaming eener gansche klasse van voorwerpen; *het huis, een huis, de huizen* zonderen een of meer voorwerpen van die klasse af.

109.— Onze tael heeft twee lidwoorden, 1.^e het *bepalend*: *de, het*; 2.^e het *niet bepalend*: *een, eene, een*.

1. *Verbuiging van het bepalend lidwoord.*

	ENKELVOUD.			MEERVOUD.
	<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	<i>Voor de 3 geslachten.</i>
Nom.	de	de	het	de
Acc.	den	de	het	de
Gen.	des	der	des	der
Dat.	den	der	den	den

(1) De naem *lidwoord* is eene vertaling van het Latynsche *articulus*, en dit weder van het Grieksche $\alpha\rho\rho\rho\rho$, hetwelk *glied, gewricht*, beteekent. Het wordeken heet dus omdat het, als het ware, een gewricht ter verbinding van een zelfstandig naemwoord met den bepalenden zin, die daerby behoort, uitmaakt.

Aenmerking. Tot hiertoe hebben meestal de spraekleeren eene verschillende verbuiging des lidwoords voor het mannelyk en vrouwelyk meervoud opgegeven. Den *datif* namelyk van het vrouwelyk meervoud, drukken zy uit door *der*; zoo dat men volgens deze zegt: *hy bood DER zwarigheden het hoofd, hy gaf DER vrouwen een geschenk.* Nogtans kan deze vorm geen stand houden voor een echt taelkundig onderzoek. Trouwens men heeft dit *der* slechts als vrouwelyk datief meervoud beginnen te gebruiken, toen er uit de dagelyksche uitspraek niet meer kon gehoord worden hoe die verbuiging eigentlyk zyn moest; toen het volk reeds algemeen gewoon was meestal de genitieven en datieven, op zyn Fransch, met de voorzetsels *van* en *aen* te omschryven. Maer wanneer men te rade gaet by onze middeleeuwsche schryvers (die in dit geval alleen onze leermeesters zyn kunnen, vermits by hen schier overal de verbogen vormen, in stede van de omschryvingen met voorzetsels, gebruikt worden) dan vindt men het lidwoord regelmatig op de volgende wyze verbogen:

	ENKELVOUD.			MEERVOUD.
	<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzijdig.</i>	<i>Voor de 3 geslachten.</i>
Nom.	die	die	dat	die
Acc.	den	die	dat	die
Gen.	des	der	des	der
Dat.	den	der	den	den

Zoo dat zy in den datief meervoud, voor de dry geslachten, *den* bezigden en *den mannen, den vrouwen, den woorden,* zegden. Klimt men op tot onze tael der 9^e en 10^e eeuw, dan vindt men: *them mannon, them fruon, them wordon,* uit welk *them* ons later *den* ontstond.

Overigens zyn alle voorname taelgeleerden, zoo wel in Holland als in België, het tegenwoordig eens, om het aenwenden van *der*, in datief meervoud, af te keuren. Men raedplege voor verdere bewyzen: *Bitderdijk, Spraakleer*, bl. 88 en 89.— *De Jagers Archief voor Nederlansche taalkunde*, D. 2. bl. 201.— *Bormans, Verslag*, bl. 314.— en vooral *Van den Hove's* merkwaardig opstel *Over de verbuigingen*, in *het Taelverbond*, jaergang 1849-50. bl. 250.

2. Verbuijing van het niet bepalend lidwoord.

	ENKELVOUD.		
	<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
Nom.	een	eene	een
Acc.	eenen	eene	een
Gen.	eens	eener	eens
Dat.	eenen	eener	eenen

110.— Het bepalend lidwoord *de, het*, is van natuer en van oorsprong één met het aenwyzend voornaemwoord *die, dat*; het niet bepalend is van het telwoord *een* ontleend. Beide lidwoorden onderscheiden zich nogtans innerlyk van genoemd voornaemwoord en telwoord, door hunne mindere kracht en zelfstandigheid, uiterlyk door hun zwakkeren toon, vermits zy als lidwoord immer *toonloos* en van het zelfstandig naemwoord onafscheidbaer zyn, en dus nooit alleen staen kunnen.

Aenmerking 1. Vele gezaghebbende schryvers laten den verbuigingsuitgang *e* van het vrouwelyk en *en* van het mannyk des niet bepalenden lidwoords weg en zeggen b. v. *ik ontmoette EEN man en EEN vrouw op EEN afgelegen weg*, in stede van *ik ontmoette EENEN man en EENE vrouw op EENEN afgelegen weg*. Het lidwoord, zeggen zy, is toonloos en zal dit kunnen zyn, zoo lang het éénlettergrepig blyft. Doch het aenhangen der buigingsdeelen *e* en *en* doet die eigenschap wegvallen, en geeft eene gedwongenheid en gemaktheid aen de tael, die men in het spreken zorgvuldig tracht te vermijden.— Onder de schryvers die dit stelsel volgen, wordt deze afkapping der verbuigingsuitgangen door sommigen volstrekt niet, en door anderen met een ' aengeduid; zoo dat lactstgemelde schryven: *ik ontmoette een' man en een' vrouw*.— Waer een byvoegelyk naemwoord tusschen het niet bepalend lidwoord en zyn zelfstandig naemwoord komt, is de afkapping van *en* in den accusatief mannyk, algemeen aengenomen, b. v. *ik ontmoette EEN ouden man op EEN afgelegen weg*.

Al wat wy hier van het niet bepalend lidwoord zeiden, is ook op het *beztteelyk voornaemwoord* toepasselyk.

Aenmerking 2. De beteekenis van het wordeken *een* sluit het meervoud uit. Aen het enkelvoudige *een man* beantwoordt het meervoud *mannen*. Soms heeft nogtans een zelfstandig naemwoord met *een* de kracht van een meervoud, te weten, in uitdrukkingen als: *een blad of tien, een dag of acht*, dit is: *een zeker aental bladen, namelyk ongeveer tien; eenige dagen, omstreeks acht in getal*.

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER HET ZELFSTANDIG NAEMWOORD.

Soorten des zelfstandigen naemwoords.

111.— Het zelfstandig naemwoord is een woord, dat een voorwerp met name noemt. Het voorwerp, door een zelfstandig naemwoord uitgedrukt, kan óf werkelyk voor onze zinnen bestaen, óf enkel een begrip (een afgetrokken denkbeeld) zyn, dat maer als zelfstandig gedacht wordt.

Naer deze onderscheiding verdeelt men de zelfstandige naemwoorden in twee hoofdsorten: *namen van dingen of voorwerpsnamen*, en *namen van afgetrokken denkbeelden of begripsnamen*.

112.— De *voorwerpsnamen* worden onderscheiden in:

1.^e *Eigennamen*, welke dienen om afzonderlyke personen of voorwerpen, te weten: menschen, dieren, plaetsen, landen, rivieren, bergen, schepen, van alle overige derzelfde soort te onderscheiden, als: *Alexander, Karel, Pegasus, Phylax, Antwerpen, België, de Schelde, de Drachensfelz, de Hoop*.

2.^e *Soort- of gemeene namen*, welke al de wezens of voor-

werpen van dezelfde soort met elkander gemeen hebben, als: *man, boom, rivier, berg, hond*. De soortnamen worden verder verdeeld in :

a. *Hoedanigheidsnamen*, die aen den persoon eenen naem geven van eene hoedanigheid ontleend, als: *jongeling, kok, jager, koning*. Tot deze behooren ook alle byvoegelyke naemwoorden, wanneer ze als zelfstandige persoonsnamen gebruikt worden, b. v. *de wyze, een ryke*.

b. *Verzamelwoorden*, die een vereenigd aental van afzonderlyk bestaendewezens of voorwerpen beteekenen, als: *volk, vergadering, bosch, gebergte*. Hiertoe behooren ook de byvoegelyke naemwoorden in het onzydig geslacht als zelfstandige naemwoorden gebruikt, b.v. *het schone, het goede*.

c. *Stofnamen*, die eene stof te kennen geven, als: *water, yzer, goud, wyn, melk, haver*. Hiertoe behooren ook de namen der talen, als: *het Latyn, het Spaensch*, enz. daer zy de stof der tael beteekenen.

113.— *De begripsnamen worden onderscheiden in:*

1.º *Namen van eigenschappen*, als: *jeugd, schoonheid, wysheid, grootte, duisternis, blydschap*, enz.

2.º *Namen van toestanden*, als: *geluk, tevredenheid, slaverny, weelde*, enz.

3.º *Namen van werkingen of handelingen*, als: *groei, bloei, loop, komst, stand, val, slaep*. Hiertoe behooren ook de onbepaalde wyzen, wanneer ze zelfstandig gebruikt zyn, b.v. *het leven, het loopen*, enz. Sommige begripswoorden van deze soort geven eene gedurige herhaling der handeling te kennen en heeten dan *herhalingswoorden*, als: *gebedel, gerucht, gestuit, gelach*.

Aenmerkingen over de verbinding der verscheidene soorten des zelfstandigen naemwoords met het lidwoord.

114.— *Men voegt geen lidwoord:*

1.º *By de eigennamen.*

Hiervan zyn uitgezonderd:

a. De namen van volkeren, rivieren, bergen, zeeën, bosschen en schepen, als: *de Belgen, de Schelde, de Alpen, de Archipel, het Soniënbosch, de Jason.*

b. Die als gemeene namen gebezigd worden, om daerdoor persoonen of zaken aen te duiden, gelykende aen die, welke men noemt, b.v. *de Cicero onzer eeuw; het Babylon van onzen tyd.*

c. Die een byvoegelyk naemwoord voor zich krygen, als: *de goede Pieter; het handeldryvende Antwerpen.*

d. Die aen meer dan éenen persoon van het zelfde geslacht gemeen zyn, en dus, gelyk alle volksnamen, als gemeene namen moeten beschouwd worden, b. v. *De Scipia's, een Bourbon, de Arteveldten.*

2.e By soortnamen, die als aengesproken voorkomen als: *vader! kind!*— Zoo ook voor titels en opschriften: *Geschiedenis van België.*

3.^e By soortnamen, die als titels voor eenen eigennaem komen, b.v. *Koning Leopold, keizer Karel, professor D. vrouw L. mynheer P.*— Maer de namen, die als ambtsnamen beschouwd blyven, vorderen het lidwoord: *de Koning Leopold en de Minister X zyn hier geweest.*

4.^e By hoedanigheidsnamen, als deze de hoedanigheid uitdrukken zonder den persoon, dien ze kenmerkt, daeronder te begrypen, b.v. *hy was herder en werd koning; hy gedraegt zich als vorst; tot voorzitter verkiezen.*

5.^e By stofnamen en zulke verzamelwoorden, die den aerd van stofnamen hebben aengenomen, wanneer ze eene onbepaalde hoeveelheid der stof te kennen geven; als: *hy drinkt wyn; daer is volk.*— Zoo ook in het onbepaalde meervoud, als: *kinderen zyn speelziek.*— Desgelyks de begripsnamen, wanneer ze eene onbepaalde mate des begrips beteekenen als: *heb geduld; ik lyde honger; hy heeft rust noodig.*

6.^e Wanneer men eenige voorwerpen als by elkander behoorende noemt, b.v. *hier is pen, papier en inkt; man en peerd; kerk en staet.*

7.° In korte bywoordelyke uitdrukkingen, uit een zelfstandig naemwoord en een voorzetsel bestaende, als: *te voet, te peerd, aen wal, aen tafel, van meening, van herte*.— Ook in verscheidene spreekwoordelyke gezegden, als: *nood breekt wet; schyn bedriegt*.

8.° Wanneer het naemwoord door een genitief wordt vooraf gegaen, als: *des menschen lust, 's hemels zegen*.

9.° In geval er verscheidene zelfstandige naemwoorden van gelyk geslacht en getal op elkander volgen, zonder dat het eene tot verklaring van het andere strekt, drukt men alleen voor het eerste het lidwoord uit, om eene onaangename herhaling van dit woord te voorkomen, als: *de vrienden en geburen; de krygslieden, geestelyken en landbouwers*. Zelfs by verschil van geslacht kan men de herhaling des lidwoords weglaten, als er maer geen verschil bestaet in den vorm des lidwoords voor de verschillende geslachten, b. v. *de personen en zaken; de vaders en moeders*.⁽¹⁾ — Men herhaelt het lidwoord opzettelyk, wanneer men de veelvuldigheid en verscheidenheid der opgesomde voorwerpen wil doen uitkomen, als: *zou ik het ambt, het goed, het leven myns vriends er aen wagen; de heer en de knecht kwamen te gelyk*. De herhaling des lidwoords mag niet verzuimd worden, wanneer twee of meer

(1) Wat hier van het lidwoord gezegd wordt, is ook op het *bezittelyk voornaemwoord* toepasselyk.— Wanneer men eventwel het gebruik onzer keurigste schryvers raedpleegt, dan bevindt men dat zy, wel verre van zich aen den gestelden regel te houden, de zelfstandige naemwoorden van allerlei geslacht en getal door het zelfde lidwoord of bezittelyk voornaemwoord laten voorafgaen. Zoo vindt men b. v. by Van der Palm: *van den Rijn en Maas. Van een gesprek en twist. Hun gezag en invloed. Mynen stand en beroep. Zyne trouw en onderzoekende geest*.—By Kinker: *den vorm en houding. Aan de dichterlyke taal en stijl. Hunnen zamenhang, overgangen en aaneenschakeling. Al zijne krucht en omvang*. In een woord, al onze voornaemste, zoo Noord- als Zuidnederlandsche schryvers, zien hierin den regel der spraekunst over 't hoofd, om de losheid en den zwier huns styls te bevorderen. Zie verder: *Middelaer*. 3.° jaergang, bl. 67 en *Bilderdijs Spraakleer*, bl. 280. Deze taelgeleerde niet aldaer ook de meening dat de herhaling van lid- of andere woorden niet volstrekt noodzakelyk is.

woorden (zelfstandige of byvoegelyke naemw.) op elkander volgen , van welke elk op een verschillenden persoon of zaek van toepassing is , b. v. *de koning en de keizer* , *de schryver en de uitgever* , *de oude en de dappere soldaet*. Zeide men *de koning en keizer* , *de oude en dappere soldaet* , zoo is een en de zelfde persoon tegelyk *koning en keizer* , tegelyk *oud en dapper*. Insgelyks laet men achter het voegwoord of het lidwoord weg , wanneer het volgende naemwoord slechts een andere naem is voor het zelfde begrip , b. v. het *Vlaemsch of Nederduitsch* , *de tante of moei*; maer men moet achter of het lidwoord herhalen , byaldien het volgende zelfstandig naemwoord een begrip inhoudt , dat tegen het voorgaende wordt overgesteld , als : *het Vlaemsch of het Fransch* , *de oom of de neef*.

Vorming der zelfstandige naemwoorden.

115.— Naer hunne vorming worden de zelfstandige naemwoorden verdeeld in *stamwoorden* , *afgeleide en samengestelde woorden*.—De stamwoorden erkent men dadelyk aen het gemis van elken afleidingsklank , en reeds op bl. 59 , §. 80 hebben wy over de klankverwisselende stamwoorden gehandeld. Ook op bl. 42 en 43 zegden wy dat de afgeleide zelfstandige naemwoorden gevormd worden door achter- en voorvoegsels. Hier zullen wy nog iets byvoegen over de zelfstandige achtervoegsels , de voorvoegsels en de samengestelde woorden.

Vorming door achtervoegsels.

116.— De zelfstandige achtervoegsels , die *voorwerpsnamen* vormen , zyn :

1.° *And* , dat de oude uitgang is van het tegenwoordig deelwoord , en dus *een handelend wezen* beteekent ; b. v. *vyand* (van *vyen* haten) , *heiland* (*heelende*) , *dwingeland* (van *dwingelen* , voortdurend van *dwingen*).

2.° *El* vormt : a.) van werkwoorden , zelfstandige naem-

woorden die een *werktuig* beteekenen, b. v. *lepel*, *klepel*, *gordel*, *vleugel*; — **b.**) *verkleinwoorden*, als: *druppel*, *bondel*, *eikel*, *yzel*, *kneukel*.— In sommige woorden is *el* verlengd tot *eel*, als: *houweel*, *tooneel*.

3.° *Sel*, ontstaen uit *el* door inschuiving eener *s*, vormt woorden, die *het voortbrengsel eener werking* beteekenen, als: *baksel*, *schepsel*, *maeksel*, *speeksel*.

4.° *Er*, *aer*, *erd*, *aerd*, *naer*, *ier*, *nier* vormen zelfstandige naemwoorden, die in het algemeen *mannelijke wezens* te kennen geven, b. v. *denker*, *schryver*, *Hollander*; *leeraer*, *dienaer*, *Brusselaer*; *lomperd*, *blufferd*, *wreedaerd*, *gryzaerd*; *redenaer*, *schuldenaer*, *tollenaer*; *koetsier*, *herbergier*; *hovenier*, *kruidenier*.

Aenmerking. *Bilderdijk* beweert dat de uitgang *aerd*, het zelfstandig naemw. *aerd* (*inborst*) is; doch ten onregte. Al deze uitgangen hebben den zelfden oorsprong, hoewel zy verschillende wyzigingen aen de beteekenis des wortels te weeg brengen.

5.° *Ster*, *es*, *erse*, *egge*, *in* vormen zelfstandige naemwoorden, die *vrouwelyke wezens* beteekenen, b. v. *bestuerster*, *zangster*; *dichteres*, *zondares*; *kosterse*, *meesterse*; *dievegge*; *boerin*, *leuwin*, *vriendin*.

6.° *Ken*, *je*, *kyn*, *lyn* vormen *verkleinwoorden*, b. v. *huisken*, *mondje*, *kindekyn*, *oogelyn*.— Uit *kyn* ontstond *ken* en uit dit laatste *je*; *lyn* is uit het oudduitsche *ili*. *Kyn* en *lyn* worden, als verouderd, zelden meer gebruikt, dan waer men iets naïefs in de voordragt zoekt te leggen.

7.° *Ling* vormt: **a.**) naemwoorden, die de kracht hebben om personen als tot zeker geslacht behoorende aen te duiden. Zoo is *hemeling*, *een van hemelschen gestachte*; *edeling*, *een van edelen gestachte*; *kloosterling*, *een die tot het kloostergezin behoort*; — **b.**) vervolgens kenmerkt deze uitgang eenen persoon of eene zaak, die tot zekere soort behoort, aen welke soort de *eigenheid* toekomt, door den stam aangewezen, als: *nieuweling*, *vreemdeling*, *ouderling*, *leerling*, *zilverling*, *krakeling*.

Aenmerking. De *l* van *ling* behoort tot den verkleiningsuitgang; deze *l* komt niet voor in *Vlaming*. Eindigt de stam reeds op *l*, zoo kan men de *l* des uitgangs in 't schryven weglaten: *hemeling*, *edeling*.

117.— De zelfstandige achtervoegsels, die *begrripsnamen* vormen, zyn:

1.º *Dom*, hetwelk de beteekenis geeft van: a.) staet of gesteldheid: *rykdom*, *ouderdom*, *adeldom*;— b.) verzameling: *menschdom*, *christendom*;— c.) ambt, heerschappy of het gebied waerop deze uitgeoefend worden, als: *pausdom*, *vorstendom*, *bisdome*.

Aenmerking. *Dom* komt van *doemen*, dit is, *oordeelen*, en beteekent dus het *toegewezen deel* of *lot*.

2.º *Te* (oorspronkelyk *e*) vormt van byvoegelyke naemwoorden *eigenschapsnamen*, als: *hoogte*, *breedte*, *lengte*, *koude*, *sterkte*. Eenige van deze krygen soms nogtans de beteekenis van *voorwerpsnamen*, b. v. *eene hoogte*, *eene diepte*.

3.º *Heid* vormt: a.) van persoonsnamen, woorden die het wezen, den toestand des persoons zelve, of eene verzameling van persoonen te kennen geven, als: *Godheid*, *kindsheid*, *menschheid*, *christenheid*;— b.) van byvoegelyke naemwoorden, afgetrokken eigenschapsnamen, als: *goedheid*, *wysheid*, *vryheid*, *spaerzaamheid*, *grootheid*.

Aenmerking. De uitgang *heid* is het Gothische zelfst. naemw. *háids*, hetwelk *persoon*, *staet*, *wezen*, beteekent.

3.º *Y*, *ny*, *ery*, een bastaerduitgang overgenomen uit het Latynsche *ia*, Fransche *ie*, vormt: a.) van werkwoorden zelfstandige naemwoorden, die de handeling als by *aenhouding* en *herhaling* uitgeoefend te kennen geven, als: *bedelary*, *huichelary*, *toovery*, *razerny*;— b.) van persoonsnamen zelfstandige naemwoorden, die den *staet*, het *ambt*, het *bedryf* van den persoon aanduiden, en vervolgens ook het *gebied* eens beambten, of de *plaats* waer eenig bedryf wordt uitgeoefend, als: *slaverny*, *geweldenary*, *voogdy*, *abdy*, *bakkery*, *boekdrukkery*, enz.

4.º *Ing* vormt naemwoorden, die eene *handeling* of *werking* beteekenen, als: *wandeling*, *zitting*, *dwaling*; of de *plaats*, die ter uitoefening der handeling verondersteld wordt, b. v. *stalling*, *afspanning*, *wooning*.

5.º *Nis* vormt: a.) van werkwoorden, naemwoorden die de *daed* aenwyzen van hetgeen de stam uitdrukt, als: *begravenis*, *vergiffenis*, *groetenis*;— b.) van byvoegelyke naemwoorden, woorden die eenen *staet* of *toestand* te kennen geven, als: *droefenis*, *gelykenis*, *duisternis*.

6.º *Schap* beteekent: a.) de *betrekking*, den *staet* of de *weerdigheid* eens persoons, b. v. *vriendschap*, *dronkenschap*, *gevangenschap*, *vyandschap*, *verwantschap*, *het priesterschap*;— b.) eene *verzameling* van personen die tot eenen stand behooren, *de priesterschap*, *de burgerschap*, *de ridderschap*;— c.) eene *verzameling* van voorwerpen, b. v. *landschap*, *nalatenschap*, *wetenschap*, *gereedschap*.

Aenmerking. De uitgang *schap* is de stam van 't werkwoord *scheppen*.

7.º *Aedje*, door sommigen ook *agie* geschreven, (van 't Italiaensch *aggio*, Fransch *age*), beteekent achter werkwoorden, de *handeling met alles wat zy medebrengh*, als: *slytaedje*, *kyvaedje*; achter zelfstandige naemwoorden vormt het *verzamelwoorden*, b. v. *pakaedje*, *potaedje*, *boschaedje*.

Vorming door voorvoegsels.

118.— De voorvoegsels die afgeleide zelfstandige naemwoorden vormen, zyn:

1.º *Aerts*, ontleent aen het Grieksche *αρχι*, beteekent *den eersten*, *den voornaemsten in zyne soort*, als: *aertsengel*, *aertsbisschop*, *aertsdief*, *aertsschelm*.

2.º *Ant*, komt nog alleen voor in *antwoord* (Gothisch *andvaúrds*). Het is eene partikel die in het Gothisch menigvuldig voorkomt en zoo veel als *tegenaan* beteekent.

3.º *Ge* drukt in het algemeen een *samenzyn*, eene *vereeni-*

ging uit en vormt : **a.**) namen van *personen* of *zaken*, die tot een of meer andere in zulk eene betrekking staen, dat ze met deze *byeen behooren*, als : *gebuer*, *gezel*, *gespeel*, *gebroeders*, *gewicht*, *gelid*, *gedeelte*; — **b.**) *verzamelwoorden*, als : *gebeente*, *gebergte*, *gevogelte*, *gesternte*, *geslachte* (thans *geslacht*), *gehuchte* (thans *gehucht*), *gepeupel*, *gebloed*, *geschut*, *getouw*; — **c.**) woorden, die de *handeling* of *werking* aanduiden, als : *gebedel*, *gebrul*, *gebons*, *gestluit*, *gelach*, *geraes*; — **d.**) woorden, die eene *daed* of *toestand* beteekenen, als : *gevecht*, *gebed*, *geschil*, *gevaer* (van *varen*, *vreezen*); of wel een *voorwerp*, door de werking voortgebracht, of dat tot werktuig der werking dient, als : *gebak*, *gebouw*, *gebraed*, *geregt*, *gewas*, *gezwel*, *geween*, *gebit*, *gehoor*.

4.° *Mis* (in het Gothisch een zelfst. naemw. dat *kwaed* beteekent, thans nog een bywoord dat *niet getroffen* wil zeggen), geeft te kennen dat het begrip, door den stam uitgedrukt, *verkeerd* is en *gebrekking*, als in : *misbruik*, *misdaed*, *misgreep*; of het duidt de volstreckte ontkenning aen van hetgeen de stam uitdrukt, als : *misgunst*, *mistrouwen*.

5.° *On* brengt eene volstreckte *ontkenning* van het stambegrip mede, als : *ondeugd*, *oneer*, *ondiepte*, *ongeluk*; of het drukt iets uit dat van zyne natuer *ontaerd*, of in 't algemeen *ongeschikt* en *onbehagelyk* is, als : *ondier*, *onmensch*, *onkruid*, *ontyd*, *onweder*.

6.° *Oor* is het Gothisch onscheidbaer voorzetsel *us* dat *uit* beteekent. Dus beduidt *oor* een *ontstaen*, een *voortkomen uit een punt*, als in : *oorsprong*, *oorkonde* (dat *waeruit iets gekend wordt*), *oorzaak* (zoek *waeruit eene andere ontstaet*), *oordeel* (waervan *oordeelen*, eigentlyk *uitdeelen*, *elk het zyne toekennen*).

7.° *Wan* is, even als *mis*, oorspronkelyk een zelfstandig naemwoord, dat *gebrek* beteekent. Alzoo duidt het aen wat *gebrekking* in zyne soort, *slecht* en *mismaekt* is, en soms brengt het eene geheele ontkenning van 't begrip des stams mede.

De eerste beteekenis heeft het in: *wanschepsel*, *wanbedryf*, *wanklank*; de tweede in: *wangunst*, *wanhoop*, *wanorde*, *wantrouwen*.

Vorming door samenstelling.

119.— In ieder samengesteld zelfstandig naemwoord (met uitzondering van bloote samenkoppelingen, als: *nooitgenoeg*, *neuswys*, *deugeniet*, *slokop*, enz.) is het grondwoord noodwendig een zelfstandig naemwoord; maer het bepalend woord kan zyn: **a.**) een zelfstandig naemwoord, als: *koningszoon*, *menschenvriend*, *godsdienst*, *avondmael*, *dagloon*, enz.— **b.**) een byvoegelyk naemwoord, als: *hoogepriester*, *wittebrood*, *edelgesteente*, *zuerkool*, *nieuwjaer*, *grootvader*, enz.— **c.**) een werkwoord, als: *drinkvat*, *rekenboek*, *schryfpapier*, *eellust*, enz.— **d.**) een bywoord of voorzetsel, als: *bynaem*, *evenmensch*, *omstreek*, *buitenland*, enz.

Verbindingsklanken tusschen de leden eener samenstelling.

120.— Tusschen de twee bestanddeelen eener samenstelling treft men dikwils als verbindingsklanken *e*, *en* (*n*), *es* (*s*) aen. De *e* komt nog voor in: *nachtegael*, *bruidegom*, *pennemes*, *kinnebak*, enz.— *En* (*n*) wordt soms ingelascht, waer het begrip van het bepalende woord in het meervoud gedacht wordt, als: *hoedenmaker*, *woordenboek*, *glazenmaker*. Ook de *r* wordt als kenteeken des meervouds ingelascht, achter woorden die een meervoud op *eren* hebben, als: *kinderschool*, *eijerkoek*, *beenderhuis*. Meestal nogtans wordt het meervoudig begrip des bepalenden woords door geene buigingsklanken aangewezen.— *Es* (*s*) en ook *en* (*n*) wyzen dikwils de betrekking des genitiefs aen, als: *landsmán*, *kalfsvleesch*, *raedsheer*, *vorstenhoed*, *vrouwenkleed*, *drakenbloed*, *leeuwenklauw*.— Deze genitiefsuitgangen hebben nogtans door het

huidig gebruik meestal den aerd van bloote verbindingsklanken aengenomen, en worden als zoodanig in vele samenstellingen aangewend, waer ze als verbuigingsuitgangen onbestaenbaer zyn, namelyk : 1.° Om de welluidendheid te bevorderen , als in : *scheidsmuer, leidsman, zonsverduistering*, enz. 2.° Wanneer het eerste lid der samenstelling eindigt op een der uitgangen *heid, schap, dom, lîng, ing* en *teit*, als : *waerheidsliefde, vriendschapsbetrekking, eigendomsregt, jongelingsleven, vergevingsgezind, koningsmoord, universiteitsvrienden*. 3.° Wanneer het bepalende woord zelf reeds samengesteld is, als : *zondagslof, afscheidsgroet, bedevaertsgezel*.

Geslacht der zelfstandige naemwoorden.

121.— Elk Nederduitsch zelfstandig naemwoord is óf *mannelyk*, óf *vrouwelyk*, óf *onzydig*. Het taelgeslacht eens naemwoords hangt oorspronkelyk van zyne beteekenis af. Derhalve zou het *mannelyk* en 't *vrouwelyk* geslacht alleen den benamingen van *levende wezens*, krachtens hun natuerlyk geslachtsonderscheid, toekomen; terwyl de namen van *levenlooze*, en daerdoor geslachteloze dingen, van het *onzydige* geslacht zouden moeten zyn. Nogtans heeft men vele in de natuer geslachteloze voorwerpen en afgetrokken denkbeelden, het zy als *mannelyk*, het zy als *vrouwelyk* opgevat (zoo als: *de boom, de moed, de wil; de bloem, de liefde, de schoonheid*); terwyl langs een anderen kant het *onzydige* geslacht ook op levende wezens werd toegepast (als *het wyf*), vooral wanneer hun natuerlyk geslachtskarakter niet bedoeld werd (als: *het kind, het lam, het kalf, het konyn, het dier, het peerd*, enz.). Zoo dat het taelgeslacht niet altyd met het natuergeslacht overeenstemt. (1)

(1) In vele Spraekleeren wordt een aental regels opgegeven om het geslacht der zelfstandige naemwoorden, het zy door de beteekenis, het zy door den uitgang der woorden, te leeren onderscheiden. Maer deze regels, vooral

Aenmerkingen over het geslacht van sommige woorden.

122.— Sommige zelfstandige naemwoorden hebben meer dan een geslacht, volgens de beteekenis waerin zy voorkomen, namelyk :

a. De namen *der edele steenen* zyn *mannelyk*, omdat men er het mannelyk woord *steen* by denkt, wanneer een *enkele steen* bedoeld wordt, b. v. *De schoonste diamant uit 's konings kroon*; maer zoo haest men de *stof in het algemeen* bedoelt, zyn ze *onzydig*, als: *het diamant, het agaet, het saffier, het topaes, het robyn*, enz. Eveneens is *doek* mannelyk als men een *stuk doek*, (b. v. *een halsdoek*) bedoelt; doch onzydig in de beteekenis van de dusgenoemde stof in 't algemeen. Het onzydige *stof* is vrouwelyk in de beteekenis van *orderwerp* en in die van *grondstof*; *balein* voor eene *baleinen roede* is vrouwelyk, *bever* en *hermelyn*, zoo ze de dieren van dezen naem beduiden, mannelyk: voor de stof genomen zyn *balein bever* en *hermelyn* onzydig.

b. Sommige woorden op *schap* uitgaende zyn vrouwelyk en onzydig: vrouwelyk, wanneer ze eene *verzameling van persoonen* beteekenen, als: *de priesterschap, de ridderschap, de burgerschap, de maegschap*, voor de *verzameling der priesters, ridders*, enz. Daerentegen zyn ze onzydig wanneer ze den *staet, de weerdigheid, of de betrekking* uitdrukken, dus: *het priesterschap, het ridderschap, het burgerschap, het maegschap*.

c. Ook de volgende woorden hebben een dubbel geslacht: (1)

wanneer men ze eenigzins volledig maken wil, zyn zoo menigvuldig en aen zoo vele uitzonderingen onderhevig, dat wy er hier liever geene melding van zullen maken. Zy, voor wie dit werk opgesteld is, kennen overigens dit onderscheid genoegzaam door het dagelyksch gebruik, en daerom vergenoegen wy ons hier met enkele aenmerkingen over het geslacht van sommige woorden mede te deelen.

(1) In hetgeen hier volgt, beduidt M. mannelyk, V. vrouwelyk, O. onzydig.

- Eigendom*, in de beteekenis van het *regt van bezit* is M.; in die van het *bezeten voorwerp*, O.
- Fortuin*, geldelyk vermogen, O.; geluksgodin, V.
- Gift*, zoo veel als *geschenk*, V.; *vergift*, O.
- Hof*, tuin, M.; koninklyk verblyf, O.
- Loon*, belooning, M.; dagloon des arbeiders, O.
- Mangel*, stam van *mangelen* (*breken, ontbreken*), dus *gebrek*, M.; maer *werktuig om te pletten*, V.
- Mensch*, redelyk schepsel, M.; met minachting of medelyden, vooral op eene vrouw toegepast, O.
- Overval*, onverhoedsche aenval, M.; zoo veel als *toeval*, O.
- Pas*, doortogt, M. (als in: *iemand den pas afsnyden*); doch in den zin van *tydstip*, O. (b. v. *op hetzelfde pas*).
- Pyn*, boom, M.; moeite, smert, V.
- Pik*, wrok, M.; hetzelfde als *pek*, O.
- Rym*, yzel, M.; rymklank, O.
- Rog*, visch, M.; rogge, V.
- Rok*, kleed, M.; spinrok, O.
- Schrift*, geschrift, O.; de heilige Schrift, V.
- Slag*, stam van *slagen* (*slaen*) M.; zooveel als *soort, geslacht*, O.
- Spie*, verspieder, M.; houten of yzeren wigge, V.
- Spoor*, prikkel, V.; voetspoor, O.
- Stomp*, stam van *stompen*, M.; arm-, boomstomp, V.
- Tin*, tinne, top, V.; zeker metael, O.
- Voorstel*, daed van voorstellen, M.; het voorgestelde, O.
- Zucht*, stamwoord van *zuchten*, M.; begeerte, trek, van *zoeken*, als in (*heerschzucht*), V.

123.— By de Hollandsche schryvers vindt men een aental woorden in een ander geslacht gebruikt, dan in de gesprokene tael van Nederduitsch België: voor zoo veel wy deze hebben kunnen opsporen, laten wy ze hier in alphabetische orde volgen:

- Autaer*, vlaemsch, M.; hollandsch, O.— Oudtyds werd het ook M. gebruikt.
- Amandel*, vl. V.; holl. M.
- Anker*, vl. M.; holl. O.
- Antwoord*, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.— In Limburg en een gedeelte van Braband echter O.
- Artikel*, vl. M.; holl. O.
- Avontuur*, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.
- Beest*, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.
- Beet (wortel)*, vl. M.; holl. V.
- Bloem*, vl. M.; holl. V.
- Blank (zes duiten)*, vl. V.; holl. M.
- Blok*, vl. M.; holl. O.
- Boek*, vl. M.; holl. O. Oudtyds ook M.
- Bof*, vl. M.; holl. V.
- Bogt*, vl. M.; holl. V. Ook by Vondel M.
- Bokael*, vl. M.; holl. V.
- Bons*, vl. M.; holl. V.
- Boot*, vl. M.; holl. V. Oudtyds en nog by Vondel M.— In Limburg echter V.
- Borstel*, vl. M.; holl. V. Ook by vele Hollanders M.
- Bosch*, vl. M.; holl. O.— In de Provincie Antwerpen nogtans O.
- Brok*, vl. V.; holl. M.
- Bult*, vl. M.; holl. V. Ook by vele Hollanders M.
- Bussel*, vl. in sommige streken M. in andere V.; holl. M.
- Citroen*, vl. V.; holl. M. In Oosten Westvlaenderen ook M.
- Das (halsdoek)*, vl. M.; holl. V.
- Deeg*, vl. M.; holl. O.
- Dienst*, vl. M.; holl. V. Oudtyds ook M.
- Dood*, vl. V.; holl. meestal M. en soms V.
- Drift*, vl. M.; holl. V.
- Dwael, (dweil)*, vl. M.; holl. V.
- Feest*, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.
- Gedacht*, vl. O.; holl. (altyd *gedachte* geschreven) V. Oudtyds ook *gedacht*, zonder *e* en O. (zie Weiland op het woord).
- Gesp*, vl. V.; holl. M.— In een gedeelte van Braband ook M.
- Getuigenis*, vl. V.; holl. ook V. doch by sommigen O. (Zie Weiland op het woord).
- Gier*, vl. M.; holl. soms V. doch meestal M.
- Gordyn*, vl. V.; holl. soms O. doch meestal V.
- Groep*, vl. in sommige streken M. in andere V.; holl. V.
- Hert (dier)*, vl. M.; holl. O. Oudtyds ook M.
- Kant (naeldewerk)*, vl. M.; holl. V. Schynt nogtans één te zyn met *kant (hoek)* en dus beter M.
- Kasuiifel*, vl. M.; holl. V. By sommige Hollanders ook M.
- Keper*, vl. M.; holl. V.
- Keting*, vl. V.; holl. M. By sommige Hollanders ook V.
- Keutel*, vl. M.; holl. V.
- Klater*, vl. M.; holl. V.
- Kleur*, vl. in sommige streken O. in andere V.; holl. V.
- Kluister*, vl. in sommige streken M. in andere V.; holl. V.
- Koffer*, vl. in sommige streken O. in andere M.; holl. M. By Vondel ook O.
- Koppel*, vl. O.; holl. M. Ook in Holland meestal O.— In de beteekenis van *vouw*, is *koppel* in 't vl. V.
- Kraem*, vl. O.; holl. V.
- Krokodil*, vl. V.; holl. M. By Vondel ook V.
- Kurk*, vl. M.; holl. V.—Als het nogtans *de stof in't algemeen* aenduidt, is het O. (zie hier boven § 122. a.)

- Kwakkcl**, vl. V. behalve in een gedeelte van Vlaenderen, waer het M. is; holl. M.
- List**, vl. M.; holl. V.
- Lommer**, vl. in sommige streken O. in andere M.; holl. V. doch ook by sommigen O.
- Loover**, vl. O. behalve in een gedeelte van Vlaenderen, waer het M. is; holl. V. en by sommigen ook O.
- Lust**, vl. M.; holl. ook M. doch by sommigen sedert Bilderdijk V.
- Lyst**, vl. M. behalve in Westvlaenderen, waer het V. is; holl. V.
- Lyster**, vl. V.; holl. ook V. doch by sommigen M.
- Melk**, vl. byna algemeen V. doch in weinige streken O.; holl. V.
- Meloen**, vl. V. behalve in een gedeelte van Vlaenderen, waer het M. is; holl. M.
- Middel**, vl. M.; holl. O. Ook by vele Hollanders van gezag M.— In de beteekenis van *middeltyf*, is het V.
- Misgreep**, vl. V. doch in Brabant M.; holl. meestal V. by sommigen M.
- Mispel**, vl. V.; holl. M.
- Moord**, vl. V. doch in Gent M.; holl. M.
- Muziek**, vl. O.; holl. V. ook by sommigen O.
- Nacht**, vl. M.; thans in Holland en ook oudtyds M. en V.
- Nest**, vl. M.; holl. meestal O. doch ook by sommigen M. en V.
- Oog**, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.
- Oogenblik**, vl. M.; holl. O. Oudtyds ook M.— Dit O. verregtveerdigen sommige Hollanders, met het woord te vormen uit *oogen* en *geblik*. Eenvoudiger is nogtans de samenstelling uit *oogen* en *blik*, en daerom ook het M. te verkiezen.
- Oor**, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.
- Oorlof**, vl. M.; holl. O. By Hooft ook M.
- Oorlog**, vl. M.; holl. M. V. en O.
- Oproer**, vl. M.; holl. O. en ook M.
- Orgel**, vl. meestal V. doch in sommige streken ook O. en in andere M.; holl. O.
- Orkaen**, meestal O. in sommige streken ook V. in Westvlaenderen M.; holl. M.
- Pantoffel**, vl. M.; holl. V.
- Pekel**, vl. M.; holl. V.
- Pier**, vl. M.; holl. V.
- Plein**, vl. meestal V. doch in sommige streken O.; holl. O. Oudtyds ook V.
- Pligt**, vl. V.; holl. M.
- Ploeg**, vl. V.; holl. M.
- Prael**, vl. M.; holl. V.
- Punt** (*spits*), vl. M.; holl. V. — In den zin van *stip* is *punt* O.
- Radys**, vl. M. en V.; holl. V.
- Rol**, vl. Antwerpen en Brabant, M. Vlaenderen en Limburg V.; holl. V.
- Romp**, vl. V.; holl. M.
- Rychel**, vl. M.; holl. V.
- Sabel**, vl. M.; holl. V. doch by sommigen ook M.
- Schild**, vl. V.; holl. M. — In den zin van *blazoën* en *withangbord* wordt het ook O. gebruikt.
- Schotel**, vl. V.; holl. M.
- Schouder**, vl. V.; holl. M.
- Steur**, vl. M.; holl. V. By Vondel ook M.
- Sneuw**, vl. M.; holl. V. doch by sommigen ook M.
- Spyt**, vl. O. en V.; holl. V. en by sommigen M.
- Stop**, vl. M.; holl. V.
- Strael**, vl. V.; holl. M.

- Strot*, vl. (veral *strote* of *stroot* uitgesproken), V.; holl. M.
- Suiker*, vl. meestal M. in sommige plaatsen O.; holl. V. doch by Hooft ook M.
- Tabernakel*, vl. O.; holl. M.
- Tob*, vl. M. doch in Vlaenderen (*tobbe* uitgesproken) V.; holl. V.
- Touw*, vl. V.; holl. O.
- Traen*, (*uit de oogen*), vl. in vele streken V. in enkele M.; holl. M. doch by Hooft ook V.— *Traen* (*dierlyke olie*), vl. M.; holl. V.
- Uer*, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.
- Uitstel*, (en andere samengestelde met *stel*, als *achterstel*, *opstel*, enz.) vl. M.; holl. O. By Hooft ook M.
- Venster*, vl. V.; holl. O. Oudtyds ook V.
- Vink*, vl. V.; holl. M.
- Vlerk*, vl. M.; holl. V.
- Vliet*, vl. V.; holl. M. By Hooft ook V.
- Vlyt*, vl. M. doch in de stad en prov. Antwerpen V.; holl. V.
- Vork*, vl. M. en V.; holl. V.
- Vorst* (voor *vrost*, van *vriezen*) vl. M.; holl. V. Oudtyds ook M.
- Vrede*, vl. M.; holl. ook M. doch by sommigen V.
- Walg*, vl. M.; holl. V.
- Woon*, vl. M.; holl. V.
- Zeever*, vl. M.; holl. V. Oudtyds ook M.
- Zegel*, vl. M.; holl. O. Oudtyds ook M.
- Zerk*, vl. M.; holl. V. By Vondel ook M.
- Zuil*, vl. M. en V.; holl. V.
- Zwavel*, vl. M.; holl. V.
- Zweer*, (*etterbuil*), vl. M. doch in Vlaenderen V.; holl. V. by enkelen ook M. of O.

Welk geslacht is nu voor de opgegeven woorden verkiezelyk?

Wy kennen ons niet bevoegd om hierop een volledig antwoord te geven. Nogtans dunkt het ons dat men het geslacht, *zoo als het in België gehoord wordt*, zou moeten volgen in die woorden, welke hier te lande het geslacht behielden dat ze oudtyds hadden. Zelfs een van Hollands voornaemste taelgeleerden, de heer De Jager, is van dit gedacht. In zyn *Taalkundig Magazijn* (d. 3. bl. 504.) zegt hy, van dergelyke woorden sprekende: « Zoo die in België in het echte geslacht gebruikt worden, zoude ik den Vlaemschen schrijveren aanraden, dit taaleigen te handhaven.» Ook in woorden, wier geslacht in *al* de Provinciën van Vlaemsch België hetzelfde is, zouden wy liever ons spraekgebruik dan de Hollandsche schryfwyze volgen; want het komt ons voor dat het geslachtsverloop, door den invloed dër

uitspraak en van andere omstandigheden, in Holland veel aenzienlyker dan ten onzent is geweest. (Zie hierover de redevoering uitgesproken door Prof. Heremans, in de *Handelingen van het derde Nederlandsch Taelcongres*).

De woorden *dood* en *nacht* zyn van ouds M. en V.— Men zou, onzes dunkens dit kunnen behouden, en het gebruik vaststellen zoo als volgt:

Dood, M. als verpersoonlyking, b. v. *wy worden allen door den Dood weggemaaid*.— V. in de beteekenis van de daed van sterven, b. v. *hy is eene zalige dood gestorven*.

Nacht, V. als verpersoonlyking, b. v. *de Nacht ontplooit haer sterrenmantel*.— M. in den zin van tyd van duisternis, b. v. *in 't midden van den nacht*.

Over de andere woorden wier geslacht in België en misschien ook in Holland (?) wankelend is, hopen wy dat bevoegde regters eerlang uitspraak zullen doen.

Getalvormen der zelfstandige naemwoorden.

124.— Het *Getal* der zelfstandige naemwoorden is (volgens §. 106. 2°) tweederlei, vermits het zelfstandig naemwoord óf *een enkel*, óf *meer* voorwerpen van dezelfde soort te kennen geeft. Om deze tweevoudige getalsbetrekking uit te drukken, hebben de zelfstandige naemwoorden twee *getalvormen*, namelyk: *het enkelvoud* en *het meervoud*.

Niet alle zelfstandige naemwoorden kunnen in de beide getallen gebruikt worden: het begrip zelf dat sommige uitdrukken verzet zich daer tegen.

125.— Onder de *voorwerpsnamen* sluiten het meervoud uit:

1.° De *eigennamen*; behalve wanneer ze de beteekenis van gemeene namen verkrygen (zie §. 114. d.).

2.° De *stofnamen*, omdat zy geene afzonderlyke, telbare dingen uitdrukken, als: *goud, tarwe, vet, vlas*, enz. Wanneer

nogtans een stofnaem genomen wordt voor een afzonderlyk voorwerp uit die stof bestaende, of voor eene bepaelde hoeveelheid dier stof, zoo laet hy het meervoud toe b. v. *yzers, glazen, haren, wynen, enz.*

3.º De *verzamelwoorden*, omdat deze reeds in 't enkelvoud een onbepaeld aental van gelyksoortige voorwerpen uitdrukken, b. v. *gebergte, vee, loof, nakomelingschap, huisraed*. Maer wordt door een verzamelwoord een bepaeld aental voorwerpen, waernevens een dergelyk bepaeld aental bestaen kan, uitgedrukt, dan heeft het natuerlyk een meervoud, als: *volkeren, legers, maetschappyen.*

4.º Ook de volgende woorden kunnen niet dan in het enkelvoud gebruikt worden: *aenschyn, gelaet, gebied, het diep, het ruim, aenleg.*

126.— *Begripsnamen* kunnen niet in het meervoud gebruikt worden, b. v. *aendacht, achting, armoede, bedrog, begin, bloei, geloof, haet, jeugd, onschuld, schyn, twyfel, voorspoed, enz.*

Aenmerking. Begripsnamen, wier beteekenis eene meervuldigheid van afzonderlyke handelingen uitdrukt, verkrygen het meervoud, als: *aenvalen, bedryven, geboden, geschillen, klagten, verwyten, enz.*— Ook dezulke, wier begrip iets uitdrukt, dat in een aental byzonderheden bestaet of bestaen kan, als: *angsten, begrippen, driften, gebruiken, ongelukken, schoonheden, voor- en nadeelen, enz.*— En in het algemeen die, welke tot de beteekenis van voorwerpsnamen overgaen, als: *rykdommen (bezittingen), wezens, razernyen (furiën), vernuften (vernuftige menschen), enz.*

127.— Sommige zelfstandige naemwoorden zyn alleen in het meervoud gebruikt, namelyk :

1.º Die, welke eene meervuldigheid van vereenigde persoonen of zaken, handelingen of byzonderheden te kennen geven, als: *ouders*⁽¹⁾ *voorouders, gebroeders, gezusters; de Pyreneën, de Andes, de Alpen; hersenen, mazelen, kinderpokken; zeden, kosten en onkosten, metten en lauden.*

(1) Het enkelvoud *een ouder* kan nogtans voorkomen, b. v. *Het is hard voor eenen ouder, door zyn kind met ondankbaerheid geloofd te worden.*

2.^e Die, welke in eene hunner beteekenissen geen enkelvoud toelaten, als: *inkomsten* (*revenu*), *ledematen* (*des lichaems*), *onlusten* (*beroerten*), *manieren* (*zeden*).

Vorming des meervouds.

128.— Het meervoud wordt van het enkelvoud gevormd, door het byvoegen van een der uitgangen *en* (*n*), *s*, *eren* (*ers*).

129.— Meervoud op *en* (*n*).

1.^e De *n* wordt zonder voorafgaende *e* gevoegd by de woorden, die reeds op eene toonlooze *e* of op den afleidings-uitgang *ie* eindigen, b. v. *begeerte*, *begeerten*; *belofte*, *beloften*;⁽¹⁾ *einde*, *einden*; *bode*, *boden*; *getuige*, *getuigen*; *bezie*, *beziën*; *tralie*, *traliën*, enz.

In alle andere gevallen is de meervoudsuitgang *n* voorafgegaen van de toonlooze *e*, als: *man*, *mannen*; *hof*, *hoven*; *schaduw*, *schaduwen*; *knie*, *knieën*; *zee*, *zeeën*.

Aenmerking. *Rede* en *lende* hebben in 't meervoud *redenen* en *lendenen*, van het oude enkelvoud *redene*, *lendene*: nog zegt men *reden* in den zin van *oorzack* (*motif*). *Sieraed* en *kleinood* hebben nevens *sieraden* en *kleinooden* ook *sieradiën* en *kleinoodiën*, waerschylyk van verloren enkelvoudsvormen *sieradie* en *kleinoodie*.

2.^e Waer de *f* en de *s* door een langen klinker worden voorafgegaen, zyn ze slechts de plaetsvervangsters van de *v* en *z*, welke op het einde der lettergreep die gedaente aennemem: in het meervoud keeren natuerlyk de *v* en *z* terug. Zoo staet *duif* voor *duive*, *stoof* voor *stove*, *slaef* voor *slave*, *hoos* voor *hoze*, *buis* voor *buize*, *reus* voor *reuze*, en diensvolgens

(1) Zoo wil men het thans hebben, op grond dat er geen dubbel teeken tot aenwyzing des meervouds noodig is. Nogtans is het meervoud der woorden op *te* in de gesprokene tael van gansch Nederland niet *ten* maer *tens*. Ook Ten Kate schryft *begeertens*, *beloftens*; insgelyks by Van der Palm vinden wy *gemeentens*, *gezindtens*: zoo dat men, nevens het gezag der uitspraak, nog dat van voorname taalkenners ten voordeele dezer schryfwyze zou kunnen inroepen.

is dezer aller meervoud: *duiven, stoven, slaven, hozen, buizen, reuzen*, enz. Men schryft echter: *kous, kousen; kruis, kruisen; struis, struisen*; vermits in deze woorden van vreemden oorsprong, de *s* geene plaetsvervangster der *z*, maer van nature hard is; ook *spies, spiesen*, omdat in *spies* voor *spiets*, de harde *t* is weggevallen.

De *f* door eenen medeklinker voorafgegaen, gaet insgelyks in *v* over: *Korf, korven, kalf, kalven*. Slechts in de woorden *triomfen* en *nimfen* houdt de harde *f* stand.

De *s*, door eenen der harde medeklinkers *k, p, t*, (of *d*, die op 't einde der lettergreep de weerde der *t* heeft) voorafgegaen, houdt stand in het meervoud, als: *heksen, reeksen, rupsen, gidsen, knodsen, koetsen, rotsen*.

De *s* voorafgegaen door *l, r*, of *n*, is nu ecus hard en houdt in 't meervoud stand, dan eens zacht en verkeert in dit getal weder in *z*. De *s*, welke eene *l* voor zich heeft is doorgaens zacht, dus: *els, hals*, in 't meervoud *elzen, halzen*; alleen *pols* (lat. *pulsus*) en *pels* hebben: *polsen* en *pelsen*. — Hard is de *s* met de *r* voor zich in: *floersen, keersen, koersen, marsen, persen, schorsen*, doch zacht in *aerzen, baerzen, beurzen, keurzen, leerzen, verzen*. — In de meeste, die eene *n* voor de *s* hebben is deze letter hard, als: *balansen, dansen, fronsen, glansen* (hoewel men ook *glanzen* hoort en altyd glanzig zegt), *hansen, kansen, kransen, lansen, lensen, pensen, prinsen, schansen, slonsen, sponsen, transen*. Slechts in *bonzen, cynzen, ganzen, grenzen, grynzen, kleinzen* en *donzen* is *z* zacht.

3.º De korte klinker des enkelvouds blijft ook in het meervoud kort, en tot dit einde wordt de slotmedeklinker verdubbeld, b.v. *web, webben, klad, kladden, heg, heggen, pak, pakken*, enz.

Uitgezonderd: *bad, baden; bedrag, bedragen; bevel, bevelen; blad, bladen; dag, dagen; dak, daken; dal dalen; gat, gaten; gebed, gebeden; gebod, geboden; gebrek, gebreken; gemet, gemeten*;

glas, glazen; god, goden; graf, graven; hof, hoven; hol, holen; lot, loten; oorlog, oorlogen; pad, paden; rad, raderen; schot, schoten; slag, slagen; slot, sloten; spel, spelen; staf, staven; tred, treden; vat, vaten; verlof, verloven; weg, wegen.

Sommigen veranderen van klinker in het meervoud; deze zyn: *lid, leden; gelid, gelederen; schip, schepen; smid, smeden; spit of speet, speten; split of spleet, spleten; rif of reef* (scheepswoord), *reven*. *Rif* (geraemte) heeft *riffen*. De samengestelde en afgeleide van *lid*, bezitten den vorm met de lange *e*, als: *ledebraek*; doch men zegt *lidmaet* en *lidmaten* eens genootschaps, maer *ledematen* des lichaems.—*Stad* heeft in het meervoud *steden*, hetwelk tot het enkelvoud *stede* moet teruggebracht worden.—De uitgang *heid* verandert in't meervoud in *heden*: *waerheid, waerheden*, enz. hetgeen zich door de vroegere schryfwyze in het enkelvoud, *waerhede*, enz. laet verklaren.

130.— Nemen *s* in het meervoud:

1.° De zelfstandige naemwoorden uitgaende op eene der letters *l, m, n, r*, voorafgegaen door eene toonlooze *e*, als: *lepels, bloesems, degens, moeders*.

2.° De woorden uitgaende op de achtervoegsels, *aer, aerd, erd*, en *ier*, als: *leeraers, gryzaerds, gauwerds, winkeliers*. De reden hiervan is dat deze uitgangen niet dan eene versterking zyn van den toonloozen uitgang *er*.

3.° De eenlettergrepige persoonsnamen: *mans, zoons, ooms, koks, knechts, (nacht-)wachts, maets* (van *maet, makker; maet* van *meten*, heeft *maten*); waerby men nog de meerlettergrepige *bruidegoms* en *vaendrigs* voegen kan. Ook de woorden *cent, frank*, en *stuk*, als ze door een telwoord voorafgegaen, slechts eene weerde of *maet* te kennen geven, als: *tien cents, vyf franks, twintig stuks*.

4.° Alle verkleinwoorden op *ken, je, lyn* en *kyn*, als: *huiskens, voetjes, oogelyns, bloemekyns*, enz. De reden waerom *je* de *s* en niet de *n* aenneemt, is dat het vroeger op *n* uitging, en dus

tot die woorden behoort, waarvan hierboven, onder 1.^e gesproken is.

5.^e De woorden die, meestal ten gevolge eener afkapping, op een niet toonloozen klinker eindigen. Dus zegt men: *ega's* voor *egaden* en *ra's*. Ook schryft men: *berries*, *kevies*, *merries* voor *berriën*, enz.

Aenmerking. De uitgang *s* sluit dien op *en* (*n*) niet noodzakelyk uit: alleen de verkleinwoorden gedooogen nevens den vorm op *s* geen meervoud op *en*. Waer de beide uitgangen, *s* en *en* naest elkander bestaen, gebruike men by voorkeur in den nominatief en accusatief dien op *s*; in den genitief dien op *en* en voor de namen op *er* ook dien op *s*; in den datief altyd dien op *en* b. v. nom: *onze voorouders waren groot*; acc: *eerbiedigt uwe voorouders*; gen: *volgt de voorbeelden uwer voorouders* of *uwer voorouders*; dat: *uw gedrag strekke uwen voorouders niet tot schande*.— Sommige woorden nemen by voorkeur de *s*; b. v. *kerels*, *keukens*, *jongens*, *meulens*, *veulens*, *eksters*, *katers*, *waeijers*; andere daerentegen *en*, als: *engelen*, *hemelen*, *christenen*, *lauweren*, *wonderen*.— De zelfstandige naemwoorden, die oorspronkelyk onbepaalde wyzen zyn, als: *genoegen*, *gevoelen*, *wezen*, *vermoeden*, nemen uitsluitend de *s* in 't meervoud aen, om den samenloop van twee gelykluidende uitgangen te vermyden.— In eenige woorden heeft men den dubbelen meervoudsvorm op *en* en *s* gebruikt, ter aenwyzing eener dubbele beteekenis: dus onderscheidt men *de letters* van het a b c, van *de Letteren*, voor *letterkunde* of *brief*; *de wortels* van planten in 't algemeen, van eetbare wortelen; *Heidens* (fr. *Bohémiens*), van *Heidenen* (*Paiens*). (1)

131.— Sommige onzydige woorden hebben een meervoud op *eren* of *ers*. Het zyn: *been*, *beenderen* (*beenders*); *berd*, *berderen*; *blad*, *bladeren* (*bladers*); *ei*, *eijeren* (*eijers*); *gelid*, *gelederen*; *gemoed*, *gemoedēren*; *goed*, *goederen*; *hoen*, *hoenderen* (*hoenders*); *kalf*, *kalveren* (*kalvers*); *kind*, *kinderen* (*kinders*); *kleed*, *kleederen*; *lam*, *lammeren*; *lied*, *liederen*; *loof*, *looveren* (*loovers*); *rad*, *raderen* (*raders*); *rund*, *runderen* (*runders*); *rys*, *ryzeren*; *spaen*, *spaenderen* (*spaenders*); *volk*, *volkeren*.— Het meervoud der verkleinvormen van sommige dezer woorden kan, vóór den verkleiningsuitgang, den uitgang des

(1) Zie hierover *Taelverbond*. Jaergang 1849 — 50. *Over de Verbuiging*, door V. H. Van den Hove, bl. 262 en volg.

meervouds *er* aennemen; alzoo heeft men: *kindjes, kindekens, kinderzens* of *kindertjes*; *hoentjes, hoenderkens* of *hoendertjes*; *kleedjes, kleederkens* of *kleedertjes*, enz.

Naest den dubbelen meervoudsvorm (*eren* of *ers*) bezitten sommige der opgenoemde woorden het gewoone meervoud op *en*, als: *beenen, bladen, kleeden, kalven, volken*. Van eenen boom sprekende, gebruikt men *bladeren* en *bladen*, maer van eenen boek alleen *bladen*; *beenderen* neemt men voor de deelen van het dierlyk *geraemte* (fr. *os*), *beenen* voor de *onderste ledematen* (*jambes*); *kleeden* zyn *vloertapyten*, doch *kleederen, kleedingstukken*. Voor de overigen is geen onderscheid gemaakt.

152.— De vreemde woorden vormen hun meervoud als volgt:

1°. Wanneer ze op een niet toonloozen klinker uitgaen, nemen ze, even als dergelyke Nederduitsche woorden (vermeld § 130. 5.°) eene *s* aen, b.v. *stanzas, sophas, kolibris, bureaux, Seneca's, Scipio's*.

2°. Gaen ze op eene toonlooze *e* uit, nemen ze soms eene *s*, doch meestal eene *n* in 't meervoud, b. v. *modes, tantes*; maer: *sekten, klassen*, enz. De eigennamen op dezen uitgang nemen alle *s*: *De Voltaires, de Göthes, de Dantes*, enz. Insgelyks de woorden op *aedje*, als: *boschaedjes, plantaedjes, persoonaedjes*, enz.

3°. Die op *ie* hebben *n* of *s*; meestal nemen ze onverschillig beide uitgangen, als: *provincies* en *provinciën*; *linies* en *liniën*, enz.

4°. Persoonsnamen op *ier* en *eur* nemen *s*: *passagiers, cipiers, kanseliers; procureurs, auteurs, directeurs*, enz.— Zaeknamen op dezelfde uitgangen nemen *en*: *manieren, rivieren, kwartieren; humeuren*, enz.— Persoonsnamen op *or* nemen óf eene *s* aen, waerby de *o* min of meer toonloos wordt, óf eindigen op *en*, waerby de *o* in een langen klinker overgaet. *Professors* of *professoren, doctors* of *doctoren*, enz.

5.º Ook de bastaerdwoorden op *on* nemen in het meervoud over 't algemeen de *s* aen: *ducatons*, *balcons*, *kánons*, (*kerkelyke wetten*), doch *kanónnen* (*geschut*).

6.º Voorts vereischen alle vreemde woorden en alle eigennamen, die den toon op de laetste lettergreep missen, eene *s* in 't meervoud, als: *satans*, *sullans*, *Cherubs*, *Caesars*, *Vondels*, *Lessings*, *Zefirs*, mits ze niet op eenen sisklank in 't enkelvoud uitgaen: van daer nemen de Grieksche eigennamen op *as*, *es*, *is*, *os*, in 't meervoud *en* aen: *Aeneassen*, *Apellessen*, *Parissen*, *Minossen*, even als de Latynsche op *us*, die echter dezen uitgang soms door dien des meervouds (*en*) vervangen: *de Brutussen*, *de Horatiussen*, *de Gracchen*.

7.º Verder hebben alle bastaerdwoorden het meervoud op *en*, en zoo sommige in dit getal op *s* uitgaen, is deze *s* voor den Franschen meervoudsuitgang te houden, als in: *Pairs*, *Lords*, *bals*, *Admiraels*, *Majoors*, enz.

8.º Eindelyk wordt aen alle *familienamen*, zonder dat men acht slaet op uitgang of klemtoon, *in het dagelyksch leven*, wanneer men de gezamentlyke leden der familie bedoelt, de *s* in het meervoud gegeven, mits ze niet op een uitgesproken sisklank eindigen.

Naemvalsbuiging der zelfstandige naemwoorden.

133.— Wat men door naemvallen verstaet, hoeveel en welke naemvallen wy in onze tael bezitten, hebben wy onder §. 106. 3.º reeds gezegd. Alle zelfstandige naemwoorden hebben nogtans voor een en denzelfden naemval niet denzelfden verbuigingsuitgang, en van daer onderscheidt men eene *sterke* en eene *zwakke verbuiging* in onze tael.

134.— Een zelfstandig naemwoord behoort tot de *sterke* verbuiging, wanneer het in den genitief enkelvoud op *es* of *s*, en tot de *zwakke*, wanneer het in denzelfden naemval op *en* of *n*, uitgaet.

135.— Die van de sterke verbuiging nemen ook in den datief enkelvoud den uitgang *e* aen, uitgenomen wanneer ze eindigen op *l*, *m*, *n* of *r*, voorafgegaen van een toonloozen klinker. Hun accusatief enkelvoud is gelyk aen hunnen nominatief.— Voor die van de zwakke verbuiging vertoonen nominatief, accusatief en datief enkelvoud den grondvorm des woords.

136.— Tot de sterke verbuiging behooren mannelyke en onzydige, tot de zwakke (wel te verstaen in den tegenwoordigen toestand onzer tale) alleen mannelyke zelfstandige naemwoorden.— Woorden van het vrouwelyk geslacht zyn ten aenzien der naemvallen onverbuigbaer in het enkelvoud.

137.— De buigingsuitgang des meervouds is in alle geslachten dezelfde voor de vier naemvallen, uitgenomen by die woorden, welke nevens den meervoudsvorm op *s* dien op *en* bezitten, en waervan § 130 in de *Aenmerking* melding is gemaakt.

138.— Voorbeelden van verbuiging.

ENKELVOUD.

STERKE VERBUIGING.		ZWAKKE VERB.	VERBUIGING
<i>Mannelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>	<i>Mannelyk.</i>	<i>Van het Vrouwel.</i>
Nom. de man	het woord	de bode	de vrouw(e)
Acc. den man	het woord	den bode	de vrouw(e)
Gen. des man(ne)s ⁽¹⁾	des woord(e)s	des boden	der vrouw(e)
Dat. den man(ne)	den woorde	den bode	der vrouw(e)

MEERVOUD.

Nom. de mannen	de woorden	de boden	de vrouwen
Acc. de mannen	de woorden	de boden	de vrouwen
Gen. der mannen	der woorden	der boden	der vrouwen
Dat. den mannen	den woorden	den boden	den vrouwen

(1) De lettergrepen tusschen (·) mogen weggelaten worden.

Aenmerking. Zie hier hoe deze of soortgelijke woorden in ons middel-eeuwsch Dietsch verbogen worden :

ENKELVOUD.

STERKE VERBUIGING.		ZWAKKE VERBUIGING.	
<i>Mannelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>	<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>
Nom. die man	dat woert	die bode	die vrouwe
Acc. den man	dat woert	den bode	die vrouwe
Gen. des man(ne)s	des woerdes	des boden	der vrouwen
Dat. den manne	den woerde	den bode	der vrouwen

MEERVOUD.

Nom. die manne	die woert	die boden	die vrouwen
Acc. die manne	die woert	die boden	die vrouwen
Gen. der manne	der woerde	der boden	der vrouwen
Dat. den mannen	den woerden	den boden	den vrouwen

Uit deze opgave leert men :

1.^e Dat de uitgang *en* of *n* des meervouds, oudtyds slechts der zwakke verbuiging behoorde.

2.^e Dat niet enkel eenige mannelijke, maer meestal de vrouwelyke zelfstandige naemwoorden zwak verbogen. Dit waren namelyk de vrouwelyke afgeleide met de achtervoegsels *el*, *in*, *ing*, en *er*, als: *schotele*, *woestine*, *leringhe*, *adere*, benevens dit groot aental vrouwelyke woorden, welke by de Ouden algemeen in de geschrevene, en thans nog in vele streken onzes lands in de gesprokene tael, op de toonlooze *e* uitgaen, als: *vrouwe*, *bloeme*, *galge*, *tonge*, *zonne*, *mane*, *weke*, enz. (1)

3.^e Het blykt insgelyks uit de opgegeven voorbeelden, dat de zwakke genitief en datief vrouwelyk enkelvoud op *en* uitging. Overblyfsels daervan heeft men nog in samenstellingen als *lindenboom*, *zielenangst*, *slangenbeet*, *zonnenondergang*, enz. alwaer de woorden *linden*, *zielen*, *slangen*, *zonnen*, enkelvoudige genietieven zyn; zoo hoort men te Antwerpen b. v. alle dagen spreken van *Onz' liev' Vrouwen toren*, en te Brussel van *Sinter Goelen kerk*, *sinte Cathelynen bak*, enz.— Ook kan het niemand berispelyk vinden dat men in omzettingen van den zwakken genitief by voorkeur hoven den onverbogen vorm gebruik make. Zinnen als: *tot myner zielen lafenis*, *tot der zonnen ondergang* en dergelyke andere zullen altyd goed Nederduitsch

(1) Zou men niet wel doen, zoo men deze laetste soort van woorden, in de schrifttael wat meer dan men zulks thans gewoon is, hunne slot-*e* behouden liet? Onzes dunkens zou de welluidendheid er in vele gevallen by winnen.

zyn en blyven. (Zie hierover *Bormans, Verslag*. bl. 577 en 578).— De zwakke datief enkelvoud leeft nog voort in eigennamen, als: *Van der Heiden, Van der Straten, Van der Bruggen, Van der Linden*, enz. welke men geenszins als meervoudsvormen mag aenschouwen.

Byzonderheden aengaende de naemvalsformen.

139.— Nemen den genitief der zwakke verbuiging (*en of n*) aen:

1.^e *Persoonsnamen*, die op *e* uitgaen, als: *de bode (des boden), de getuige (des getuigen)*, enz.

2.^e Byvoegelyke naemwoorden en deelwoorden, die zelfstandig gebruikt worden, als: *de dwaes (des dwazen), de wyze, de nar, de gek, de overste, de trawant, de verwant, de afgezant, de bediende, de nabestaende, de ingezeten, de gevangene*, enz.

3.^e Eenige zelfstandige naemwoorden, die vroeger op *e* uitgingen, als: *aep (des apen), beer, boer, boog, borst (jongen), christen, draek, erfgenaem, graef, haen, haes, heer (meester), heiden, hertog, knaep, knecht, leeuw, mensch, naem, neef, os, reus, schalk, slaef, tolk, vorst*.

4.e Eenige vreemde persoonsnamen, die op een harden medeklinker uitgaen, en den klemtoon op de laetste lettergreep hebben, als: *drost, leek, matroos, monarch, paep, paus, piloot, predikant, prins, president*, enz. Alsmede eenige volksnamen op *s*: *Pruis, Saks*, enz.

5.e Eén onzijdig woord verbuigt zwak, het is *hert, herte (lichaemsdeel)*, *des herten*.— *Hert (dier)*, dat de Hollanders ook zwak verbuigen en onzijdig maken, gebruike men liever mannelyk, gelyk de ouden en alle verwante talen, en verbuige het sterk, *des herts*. Men zegt immers *hertshoorn, herts-tong?*

Aenmerking. Hoewel de hierboven opgegeven woorden, taelkundig gesproken, zwak moeten verbogen worden, zyn er vele onder, by welke het gebruik ook den sterken vorm heeft gewettigd.— Het woord *held*, dat oudtyds sterk verhoog, wordt tegenwoordig door sommigen ook zwak gebruikt.

140.— In de voorbeelden van verbuiging § 138, hebben

wy voor den genitief mannelyk en onzydig opgegeven: *des mannes* of *mans*, *des woordes* of *woords*; hierby moeten wy opmerken dat de uitgang *es* zelden meer gebruikt wordt, dan waer de welluidendheid het vereischt, als in: *des huizes*, *des geestes*, *des pryzes*, *des kruises*, *des vleesches*, enz. Anders komt de *s* meestal onmiddellyk achter den grondvorm, en schryft men *des mans*, *des kinds*, enz. — Het woord *God* heeft in den genitief *Gods* of *Godes*; *dag* en *weg* hebben *daegs* en *weegs* (voor *dages* en *weges*) in bywoordelyke uitdrukkingen, als: *des daegs*, *'s anderdaegs*, *een eind weegs*.

141.— Onder § 136 zegden wy dat de vrouwelyke zelfstandige naemwoorden, ten aenzien der naemvallen, onverbuigbaer zyn: echter is dit behoudens zekere aenmerking te verstaen. Inderdaed, vrouwelyke *persoonsnamen* nemen den genitief op *s*, wanneer ze vóór het naemwoord, waervan ze afhangen, te staen komen, als: *moeders schoot*, *uw zusters verjaerdag*, *myn vrouws broeder*.

Aenmerking. Men schryve hier niet: *uwer zusters*, *myner vrouws*, noch *uws zusters*, *myns vrouws*, maer late het bezittelyk voornaemwoord onverbogen. Zelfs met het lidwoord zegge men: *de moeders teederheid*.— Doch wanneer men den woorde de buigings-*s* niet aenhangt, is het toegelaten *uwer zuster verjaerdag*, *der moeder teederheid*, *myner vrouw broeder*, te gebruiken. Dit laetste (zoo als men § 138. *aenm.* 3.^e gezien heeft) mag ook *myner vrouwen broeder* zyn.

142.— De eigennamen, zoo van mannelyke als vrouwelyke personen, nemen in den genitief eene *s*, wanneer ze vóór het woord komen waermeê ze in betrekking staen, als: *Egmonds onthoofding*, *Cicero's redevoeringen*, *Maria's deugd*, *Geertruids zoon*. Gaet de naem op eenen sisklank uit, zoo krygt hy den uitgang *es*: *Franses boek*, of de verbuigings-*s* smilt met den uitgang des woords samen, als *Paulus' brieven*, *Marnix' psalmvertaling*. Voornamen en titels laet men vóór den genitief des eigennaems onverbogen, b. v. *Joost van Vondels werken*, *Vrouw Geertruids zoon*, *Koning Leopolds regering*, *Vrouw Maria van Burgondië's vader*.— Ook de eigennamen van plaetsen

en landen nemen in den genitief de *s* by de omgekeerde woordorde, dus: *Griekenlands wyzen, Antwerpenschilderschool.*

Ofschoon zelden, vindt men soms eigennamen met de verbuigings-*s* in de rechte volgorde, b. v. *De kinderen Israëls, de volgelingen Plato's, de wyzen Griekenlands.*

Aenmerking. Men gebruike het afkappingsteeken: a.) waer er gevaer zou bestaen de *s* der verbuiging te aenschouwen als tot den onverbogen vorm des namen zelven behoorende;— b.) waer de naem op een sisklank uitgaet en niet met *es* verbogen wordt: in dit geval plaetst men het teeken achter het woord;— c.) waer de naem op eenen klinker eindigt, dien men anders geneigd zou zyn kort uit te spreken.

143.— Er bestaet in de gesprokene tael eene eigenaerdige wyze om, by de omgezette volgorde, den genitief uit te drukken, namelyk door middel van het bezittelyk voornaemwoord. Zoo zegt men *de meester zyn boek, myn moeder heur kleet*, in stede van *des meesters boek, myn moeders kleet*. Vele spraekkunstschryvers beweerden dat het niet toegelaten is in de schrifttael van dergelyke vormen gebruik te maken: wy integendeel zyn van meening dat er niemand gemagtigd is het gebruik daarvan te verbieden. Want vooreerst heeft die vorm altyd bestaen, niet alleen in alle streken waer men Nederduitsch spreekt, maer zelfs in het Engelsch en het Hoogduitsch; ten anderen kan men er by onze voornaemste schryvers uit alle tydvakken voorbeelden van aenwyzen, en, wat meer is, het schynt zelfs dat de genitiefvorm op *s* uit deze wyze van het bezittelyk voornaemwoord aen te wenden, ontstaen is. (1)

144.— Alle gewoone genitief, dit is alle genitief die de betrekking des bezits of der afhankelykheid van het eene zelfstandig naemwoord met het andere uitdrukt, kan door het voorzetsel *van* met den accusatief omschreven worden. Zoo zegt men: *het huis myns vaders, myn moeders liefde, de*

(1) Bredvoerig vindt men dit alles bewezen in Professor Bormans zyn Verslag, bl. 499 en volg.

vrucht des booms, of wel: het huis van mynen vader, de liefde van myne moeder, de vrucht van den boom. Maer alle naemwoorden, die met het voorzetsel *van* voorkomen, kunnen niet wederkeerig in genitieven omgezet worden. Zoo mag men b. v. zeggen: *hy viel van de trappen des torens of van den toren, maer niet: hy viel der trappen, enz.*

145.— De datief enkelvoud der sterke verbuiging eindigt, zoo als wy zagen, op *e*. Echter wordt die *e* dikwils weggelaten en zegt men: *hy gaf den man eene les*, in plaets van: *hy gaf den manne*. Zoo zegt men ook: *hy gaf het kind, de vrouw voor den kinde, der vrouw*; en in 't meervoud: *hy gaf de mannen, de kinderen, de vrouwen, eene les*. Hierby neme men in acht dat *het kind, de vrouw, de mannen, de kinderen, de vrouwen*, geene datieven zyn, maer accusatiefvormen, die in de plaets des datiefvorms gebruikt worden.— Ook kan alle gewoone datief, dit is alle datief, die een voorwerp aanduidt waeraen iets gegeven, ontnomen of toegevoegd wordt, met het voorzetsel *aen* en den accusatief omschreven worden. Aldus beteekent: *ik zend een geschenk aen mynen vriend*, hetzelfde als: *ik zend mynen vriende een geschenk*. Doch ieder naemwoord met *aen* kan niet wederkeerig in datief overgaen, b. v. *de schildery hangt aen den muer*, kan niet: *de schildery hangt den mure* worden.

146.— De naemwoorden hierboven onder §. 128. 3.º uitgez. vermeld, wier klinker in het meervoud lang wordt, vertoonen in hunnen datiefvorm hetzelfde verschynsel, zoo dat *graf, spel, hof*, en andere dergelyke, *den grave, den spele, den hove*, enz. hebben.

147.— Zoo men vrouwelyken naemwoorden, als *der vrouwe*, of naemwoorden van de zwakke verbuiging, als *den heere, den mensche*, in den datief ecne *e* toevoegt, is deze *e* voor den uitgang te houden, die ook in den nominatief dier woorden kan voorkomen, en niet voor den sterken datief, die in deze woorden onaennemelyk is.

Gebruik der naemvallen.

148.— 1.° Een zelfstandig naemwoord staet in den nominatief:

a. Wanneer het voorkomt als onderwerp, b. v. *De mensch denkt.*

b. Wanneer het als aengesproken gebruikt wordt, b. v. *Lieve vriend, aenhoor my.*

c. Wanneer het als gezegde staet achter de werkwoorden *zyn, worden, schynen, blyven, heeten*, b. v. *ik ben uw vriend.*

2.° In den accusatief:

a. Wanneer het als voorwerp eens werkwoords voorkomt, als: *volbrengh den wil des Heeren.*

b. Wanneer het door een voorzetsel als bepaling aen een ander woord verbonden wordt, b. v. *De hoed van uwen vader staet op den stoel.*

3.° In den genitief:

a. Wanneer het by een zelfstandig naemwoord als bepaling des bezits, des eigendoms of der oorzaak, enz. wordt gevoegd, b. v. *het huis myner ouders.*

b. By sommige woorden, die eene hoeveelheid, een deel van eenig geheel, of eene maet, gewigt, enz. uitdrukken, als: *eene menigte volks, veel gelds, weinig goeds, een stuk lands, een beet broods, een glas wyns, eene tonne gouds.*

Echter mag men ook zeggen: *eene menigte volk, veel geld*, enz. en alsdan zyn de woorden *volk, geld*, enz. als accusatieven te aenschouwen.

c. In sommige uitdrukkingen die eene tydsbepaling aanduiden, als: *'s morgens, 's middags, 's jaers, 's anderdaegs*, enz.— Ook een groot getal bywoordelyke uitdrukkingen, dienende om de wyze, enz. uit te drukken, waerop iets geschiedt, zyn niet anders dan zelfstandige naemwoorden in den vorm des genitiefs, b. v. *eensklaps, geenszins, blootsvoets, gewapender hand, langzamer hand, eensdeels, myns dunkens*, enz.

Aldus gebruikt is de genitief van alle andere woorden onafhankelyk, even als de *genitivus absolutus* der Grieken, of de *ablativus absolutus* der Latynen.

d. By sommige byvoegelyke naemwoorden en werkwoorden, als: *het is der aendacht weerdig, hy schaemt zich zyner armoede, enz.*

4.^e In den datief:

a. Wanneer het by een werkwoord of byvoegelyk naemwoord als bepaling van het *doel* of de *strekking* staet, b. v. *schenkt Gode een hert dat zuiver is; zulk offer is den Heere aengenaem.*

b. Hierboven (2.º b.) zeiden wy dat alle voorzetsels van den accusatief gevolgd zyn. Oudtyds nogtans vorderden vele voorzetsels den datief achter zich. Overblyfsels daarvan hebben wy nog in zegswyzen als: *door den lande, van den bloede, uit den huize, in der daed, by der hand, met der haest, tot der dood, ten (te den) huize, ter (te der) hulp*, en eene menigte andere.

149.— Een zelfstandig naemwoord, dat ter verklaring van een ander daerby gevoegd wordt, en dus niet anders dan eene tweede benaming van hetzelfde voorwerp is, wordt gezegd eene *bystelling* van dit eerste uit te maken.

De bystelling moet met het naemwoord aen hetwelk zy toegevoegd wordt in naemval overeenkomen, b.v. Nom: *De jeugd, de lente des levens, is spoedig vervlogen.* — Acc: *Wy beklagen hen, die den godsdienst, dien troost der ongelukkigen, niet weten te schatten. Eindelyk verryst er ook een standbeeld voor Rubens, den vorst der vlaemsche schilders.* — Gen: *Ik zal den roem des grooten De Ruyters, diens onsterfelyken zeehelds, vermelden.*⁽¹⁾ — Dat: *Ik heb uwen vader, dien eerbiedweerdigen gryze, den leidsman uwer jeugd, eenen raed gegeven.*

(1) Volgens Bilderdijk (Spraa kleer, bl. 284) mag men hier ook den accusatief gebruiken, en dus zeggen *dien held*.

VYFDE HOOFDSTUK.

OVER HET BYVOEGELYK NAEMWOORD.

Aerd en verdeeling der byvoegelyke naemwoorden.

150.— Het byvoegelyk naemwoord is een woord, dat aen het begrip, door het zelfstandig naemwoord uitgedrukt, de eene of andere eigenschap toekent.

151.— Naer hunne beteekenis zyn de byvoegelyke naemwoorden te onderscheiden in *eigentlyke byvoegelyke woorden* en in *byvoegelyk gebruikte woorden*. Tot deze laetste behooren de voornaemwoorden, wanneer ze als bepalende woorden by 't zelfstandig naemwoord gebruikt worden, benevens het lidwoord en de meeste telwoorden. De eigentlyke byvoegelyke naemwoorden, over welke dit hoofdstuk voornamelyk handelt, worden verdeeld in byvoegelyke naemwoorden die eene *eigenschap* uitdrukken, als: *schoon, groot, groen, vlytig*, en byvoegelyke naemwoorden, welke van bywoorden van uitgebreidheid of tyd zyn afgeleid, als: *de voorste, de achterste, huidig, toenmalig*, enz.

Vorming der byvoegelyke naemwoorden.

152.— Ten aenzien hunner vorming onderscheidt men de byvoegelyke naemwoorden in *stamwoorden*, in *afgeleide* en in *samengestelde woorden*. De stamwoorden erkent men dadelijk aen het gemis van elken afleidingsklank, en op bl. 40. en 41 hebben wy eenige klankverwisselende stamwoorden onder de byvoegelyke naemwoorden vermeld; daer vindt men namelyk de woorden *wrang*, *bleek*, *dik*, *glad*, *knap*, enz. opgeteekend. Ook op bl. 42 en 43 hebben wy gezegd dat de afgeleide byvoegelyke naemwoorden, deels door middel van min zelfstandige en zelfstandige achtervoegsels, deels door middel van voorvoegsels gevormd worden. Thans zullen wy eenigzins breedvoeriger over die zelfstandige achter- en voorvoegsels en over de samengestelde byvoegelyke naemwoorden handelen.

Vorming door achtervoegsels.

153.— De zelfstandige achtervoegsels, die byvoegelyke naemwoorden vormen, zyn:

1.° *Achtig*; deze uitgang is tweederlei. Hy is: a.) de uitgang *acht* met den uitgang *ig* verlengd. Achter *zelfstandige* en *byvoegelyke naemwoorden* gevoegd, vormt deze uitgang woorden, die *een zweem van gelykheid* aenduiden met het begrip door den stam uitgedrukt, als: *steenachtig*, *stormachtig*, *beestachtig*, *kinderachtig*, *zwartachtig*, *zuerachtig*; achter het *zakelyk deel van werkwoorden* drukt hy eene *geneigdheid* tot de handeling uit, als: *spotachtig*, *snoepachtig*. In deze beteekenissen heeft *achtig* den klemtoon niet.— b.) In byvoegelyke naemwoorden waer de klemtoon op *achtig* valt, is deze uitgang, even als de uitgang *haftig*, afkomstig van

haven, dit is *hebben*⁽¹⁾, en beteekent hy het volle bezit van hetgeen in den stam wordt begrepen, als : *deelachtig*, *woonachtig*, *waerachtig*.

2.º *Haftig* is niet onderscheiden van *achtig* met den klemtoon, b. v. *manhaftig*, *heldhaftig*, *ernsthartig*.

3.º *Baer*, van het oude werkwoord *beren* (*baer*, *geboren*) dat *dragen* beteekent: waeruit volgt dat dit achtervoegsel een in *zich dragen* uitdrukt. Het vormt byvoegelyke naemwoorden : a.) van zelfstandige naemw., als : *eerbaer*, *vruchtbaer*, *zigbaer*;— b.) van byvoegelyke naemw., als : *dierbaer*, *middelbaer*;— c.) van werkwoorden, en alsdan beteekenen die byvoegelyke naemw. de *geschiktheid* om dat, wat de stam aenwyst te *ondergaen*, als : *eetbaer*, *bruikbaar*, *hoorbaer*, *leesbaer*, enz.

Aenmerking. *Openbaer* heeft met dezen uitgang niets gemeens, maer is samengesteld uit *open* en het gelykbeduidende *baer*, d. i. *bloot*. Van daer ook dat de laetste lettergreep in dit woord den klemtoon draegt.—In *baerlykelyk* vindt men hetzelfde bestanddeel.

4.º *En* (Gothisch *eins*, Ouddietsch *ijn*, *in*) vormt van *stofnamen* byvoegelyke naemwoorden, die te kennen geven dat het voorwerp uit die stof bestaet, als : *gouden*, *steen*, *wollen*, enz.

5.º *Ig*⁽²⁾ geeft het bezit te kennen van dat, wat de stam uitdrukt. Het vormt byvoegelyke naemwoorden : a.) van zelfstandige naemw., als : *magtig*, *matig*, *kunstig*, *heilig*, *zonnig*, *ledig* (van *lid*, dus die zyne leden tot zyn gebruik heeft), *luchtig*, *bloedig*, of met invoeging van *er*, als : *zanderig*, *winderig*, *weelderig*;— b.) van werkwoorden, als : *nalatig*, *bevallig*, *begeerig*, of met invoeging van *er*, als : *kleverig*, *slaperig*;—

(1) Van dit *haven* of *hebben* vindt men sporen in alle aenverwante talen: Sanskrit *āp*, Grieksch *ἄπω*, *ἄπτω*, *ἄφάω*, Latyn *apio*, *apto*, *habeo*, Fransch *avoir*, Engelsch *have*, Hoogduitsch *haben*, Gothisch *haban*, Angelsaksisch *hafan*.

(2) *Ig*, Gothisch *eigs* of *ags*, Grieksch *ἰκος* Latyn *icus*, Hoogduitsch, Deensch en Zweedsch *ig*, Engelsch *y*. In het Sanskrit beteekent *ic* *bezitten*.

c.) van bywoorden, voorzetsels en telwoorden, als : *huidig, toenmalig, nederig, innig, sommige* (van het oude *som, iemand*), *eenig*, en van het deelwoord *gedaen* samengekoppeld met de woorden *onder, hoe, zoo* en *dus*: *onderdanig, hoedanig, enz.*

6.° *Lyk* (1) beteekent overeenkomst van *gesteldheid* of *aerd* met dat, wat door den stam wordt aengeduid. Het vormt byvoegelyke naemwoorden : a.) van byvoegelyke naemwoorden, als : *ziekelyk, weekelyk*; — b.) van persoonsnamen, als : *mannelyk, goddelyk, vaderlyk*; — c.) van zaeknamen, waer *lyk* den *aerd* en de *wyze* eener handeling of eens toestands uitdrukt, als : *dadelyk, schriftelyk, hertelyk, tydelyk, zuidelyk*; — d.) van werkwoorden, waer het de werking, in den stam uitgedrukt, of de mogelykheid dier werking te kennen geeft, als : *behagelyk, sterfelyk, mogelyk, stichtelyk, doenlyk, geloofelyk, onmetelyk*.

7.° *Loos* is een klankverwisselende stamvorm van het oude *liezen* (*verliezen*) (2) zie §. 80 bl. 41. Het beteekent *be-rooving* van dat, wat de stam uitdrukt, en vormt byvoegelyke naemwoorden: a.) van zelfstandige, als: *eerloos, zielloos, hopeloos*; — b.) soms van werkwoorden, als: *reddeloos, stoorloos, roerloos*.

8.° *Sch* (*isch*) (3) geeft een *afkomstig zyn* van eene plaets of van een' persoon te kennen, vervolgens *overeenkomstigheid* met den aerd dier plaets of diens persoons. Het vormt byvoegelyke naemwoorden: a.) van *namen van plaetsen, landen en volken*, als : *hemelsch, aerdsch, vaderlandsch, Belgisch*,

(1) *Lyk* is eigentlyk het oude zelfst. naemw. *lyk*, d. i. *lyf, gestalte*. Van daer *gelyk*, d. i. de zelfde gestalte hebbend, alsmede *zulk* voor *zoo-lyk, welk* voor *we-lyk, enz.*—Hoogduitsch *lich*, Engelsch *ly*, Deensch en Zweedsch *lig*, Gotisch *leiks*, Latyn *lis*. In het Sanskrit beteekent *lic*, *naderen, verbinden*, en by uitbreiding *gelyken*.

(2) *Loos*, Hoogduitsch *los*, Engelsch *less*, Deensch *læs*, Angelsaksch *leas*, In het Sanskrit beteekent *lic* (*ver*)*liezen*.

(3) *Sch*, Hoogduitsch *isch*, Engelsch *sh*, Deensch en Zweedsch *sk*, Gothisch *isks*.

Duitsch, Antwerpsch, Leuvensch; — **b.**) van *persoons-* en soms van *diernamen*, als: *kindsch, slaefsch, honds, Luthersch, Vondeliaensch, Catsiaensch*; — **c.**) van *bywoorden*, als: *dagelyksch, vergeefsch, linksch, regsch*.

9.° *Zaem*⁽¹⁾ drukt *innigen samenhang* uit, en vormt byvoegelyke naemwoorden: **a.**) van *begripsnamen*. In dit geval geeft het byvoegelyk naemwoord eene hoedanigheid te kennen, door het stambegrip *gekenmerkt*, als: *deugdzaam, eerzaam, heilzaam*; — **b.**) van byvoegelyke naemwoorden, als: *bedachtzaam, gemeenzaam, eenzaam*; — **c.**) van *werkwoorden*, in welk geval het eene *geschiktheid* om eene handeling uit te oefenen te kennen geeft, als: *buigzaam, werkzaam, spaerzaam, verdraegzaam*.

Aenmerking. Men lette wel in het gebruik, op het verschil tusschen de woorden op *zaem*, en die op *baer*, waer beide van *werkwoorden* zyn afgeleid. Die op *zaem*, beduiden *geschiktheid* om de handeling uit te oefenen, die op *baer*, de *mogelykheid* om ze te ondergaen; vergelyk *buigzaam* (wat zich buigen kan), met *buigbaar* (wat gebogen kan worden.)

Vorming door voorvoegsels.

154.— De voorvoegsels die afgeleide byvoegelyke naemwoorden vormen zyn:

1.° *Be* (oorspronkelyk hetzelfde als *by*), beduidt een *voorzien zyn* van dat, wat de stam uitdrukt, als: *beleefd, behebt, bevoersd, befaemd, bejaerd, behendig* (van *hand*).

2.° *Ge*, heeft in vele byvoegelyke naemwoorden geene duidelyk erkenbare beteekenis, zoo dat het dikwils kan wegvallen, zonder merkbare verandering aen het begrip te weeg te brengen als: *gestreng* (of *streng*), *gewis* (of *wis*), *getrouw* (of *trouw*), *gezond, gemeen*. Het beduidt een *voorzien zyn*, als in: *geveleugeld, gebaerd, gerust, gegoed, gevlamd*, enz.

(1) *Zaem*, Hoogduitsch *sam*, Engelsch *some*, Deensch *som*, Zweedsch *sam*, is verwant met het Gothisch *sama* (nog overig in te *samen*), met het Grieksche *σῆμα*, het Latynsche *simul*, Fransch (en) *sem(ble)*. De wortel is in het Sanskrit *sām*, *zamelen*.

By sommige byvoegelyke naemwoorden heeft *ver* dezelfde kracht, als: *vertwyfeld*, *vermaerd* (van *mare*, *gerucht*), (*on-*) *verhoopt*, *verwoed*, *vernoegd*.

3.º *Aerts*, *mis*, *wan* en *on* hebben in de vorming van byvoegelyke naemwoorden dezelfde kracht als voor de zelfstandige (zie § 118. 1.º 2.º 4.º 5.º en 7.º) b. v. *aertsdom*, *aertslui*; *misnoegd*, *mistroostig*; *wanvoegelyk*, *wanstaltig*; *ondeugend*, *onrein*, *onmogelyk*.

Vorming door samenstelling.

155.— In ieder samengesteld byvoegelyk naemwoord is het grondwoord noodwendig een byvoegelyk naemwoord; maer het bepalend woord kan zyn: a.) een byvoegelyk naemwoord, als: *helderblauw*, *donkergroen*, enz.—b.) Een zelfstandig naemwoord, als: *lofweerdig*, *hulptryk*, *liefdevol*, *yskoud*, *zeeziek*, enz.—c.) Een bywoord of voorzetsel, als: *doordroog*, *overoud*, *welzalgig*, enz.

Trappen van vergelyking.

156.— Men kan de eigenschap eens voorwerps als op haer zelve staende, dit is zonder vergelyking, of betrekkelyk, dit is in vergelyking met andere voorwerpen beschouwen. Het byvoegelyk naemwoord dat de eigenschap zonder vergelyking uitdrukt staet in den *stellenden trap*, en deze trap wordt door den onveranderden grondvorm des woords uitgedrukt, als: *de man is groot*, *de boom is hoog*.

Aenschouwt men integendeel de eigenschap eens voorwerps in vergelyking met andere, zoo grypt er tusschen de vergeleken voorwerpen eene betrekking van *gelykheid* of van *ongelykheid* plaets, 't is te zeggen, zy bezitten die eigenschap in *gelyken* of *verschilligen* graed. Deze eerste betrekking drukt de tael door vergelykingswoorden, niet door onderscheidene vormen der

byvoegelyke naemwoorden uit, namelyk door *zoo—als, even—als, even zoo—als*: *hy is zoo groot als gy, hy is even goed als dapper.* — Grypt integendeel de betrekking der *ongelykheid* plaets, zoo kan aen een ofmeer der vergeleken voorwerpen óf een *hoogere en hoogste*, óf een *geringere en geringste* graed der eigenschap waergenomen worden. Is de eigenschap in een *geringeren* of in den *geringsten* graed, zoo bezigt men de bywoorden *minder* en *minst* vóór het byvoegelyk naemwoord, als: *hy is minder groot dan gy; hy is de minst geleerde; hy is minder dapper dan goed.* Is de eigenschap in een *hoogeren* graed, zoo wordt den grondvorme des byvoegelyken naemwoords de lettergreep *er* toegevoegd, en dan heet dit *de vergrootende trap*, b. v. *de deugdzame arme is gelukkiger dan de ryke booswicht.* Is de eigenschap in den *hoogsten* graed, zoo voegt men den grondvorme des byvoegelyken naemwoords den uitgang *st* toe, en dan heet dit *de overtreffende trap*, b. v. *Hy is de rykste koopman der stad.*

157.— Wanneer twee eigenschappen, aen een en het zelfde voorwerp eigen, met elkander vergeleken worden, en de eene daeraen in hoogeren graed dan de andere toekomt, bedient men zich van de omschryving door middel van het bywoord *meer* vóór dat byvoegelyk naemwoerd, hetwelk de eigenschap uitdrukt die het op de andere wint; maer geenszins van den vergrootenden trap, b. v. *hy is meer vermetel dan dapper*; niet: *hy is vermeteler dan dapper*, of *dapperder*. Keert men het om, en noemt men eerst die eigenschap, welke den voorwerpe in geringeren graed toekomt, zoo bezigt men het bywoord *minder*, b. v. *hy is minder dapper dan vermetel.*

158.— Ook de eigenschapsbywoorden zyn vatbaer voor vergrooting, b. v. *de zon klimt hooger en staet 's middags het hoogst.* — In de gemeenzame spraek gebruikt men wel soms verkeerdelyk den bywoordelyken overtreffenden trap, in plaets van dien des byvoegelyken naemwoords. Zoo zegt men :

van alle menschen is de boer het gelukkigste, voor: *de gelukkigste*; *hy heeft het meeste lust in de studie*, voor: *den meesten of den grootsten lust*. Nogtans beteekent *hy is het gelukkigst* niets anders dan: *hy is in een gegeven tydstip gelukkiger dan ooit*, b. v. *hy is het gelukkigst wanneer hy rustig kan arbeiden*. Als er dus vergelyking gemaekt wordt tusschen de eigenschap van een en het zelfde voorwerp, in verschillende tydstippen of van verschillende zyden beschouwd, alsdan is de bywoordelyke overtreffende trap op zyne plaets; bestaet er vergelyking tusschen de eigenschap van het eene voorwerp en die van het andere, dan bezige men den overtreffenden trap des byvoegelyken naemwoords.

159.— De beteekenis van vele byvoegelyke naemwoorden sluit het denkbeeld van vergrooting uit. Tot deze behooren: **a.**) de stoffelyke, als: *houten, yzeren, steenen*, enz.— **b.**) Die eene tyd- of plaetsbepaling uitdrukken, als: *verleden, toekomstend, aenstaende, naburig*, enz.— behalve wanneer ze eene betrekkelijke tyd- of plaetsbepaling te kennen geven, als: *na en ver of wyd, vroeg en laet*, enz.— **c.**) Alle samenstellingen die den graed waerin men eene eigenschap toekent nauwkeurig bepalen, als: *vuerrood, yskoud, yzersterk*.— **d.**) Alle die den hoogstmogelyken graed uitdrukken: *almagtig, ontelbaer, eeuwig*, enz.

160.— *Deelwoorden* kunnen slechts dan vergroot worden, wanneer ze meer eene byvoegelyke dan werkwoordelyke beteekenis hebben, 't is te zeggen, wanneer hun niet meer de beteekenis eener handeling, welke binnen eene bepaelde tydruimte afloopt eigen is, maer die eener blyvende eigenschap. Dus kan men wel zeggen: *een treffender berigt, een innemender voorkomen, myn geliefdste vriend, het uitgezochtste gezelschap*; maer niet: *eene verdedigder stad*, enz. Ja, wanneer een deelwoord niet alleen eene blyvende hoedanigheid uitdrukt, maer gansch gelykbeduidend met eenig byvoegelyk naemwoord geworden is, mag men zelfs de vergelykingsvormen

niet door omschryving uitdrukken. *Treffend* nu, is zoo veel als *aendoenlyk*, *innemend* zoo veel als *bevallig*; alzoo is het beter te zeggen *een treffender berigt*, dan *een meer treffend*; *het innemendste voorkomen*, dan *het meest innemend*, enz. Daerentegen laet *meer* of *meest geliefd* zich zeer wel zeggen.

161.— Eenige byvoegelyke naemwoorden en bywoorden zyn er, die by gemis van eigene vergelykingstrappen, deze door vormen van een anderen stam vervangen. Daertoe behooren: a.) *Goed*, *beter*, *best*, van den verouderden stam *bet*, of liever *bat*, dat by onze oudeschryvers als bywoord voorkomt, maer nagenoeg altyd met de kracht van den stellenden trap. — b.) *Kwaed* ontleent zyne trappen van *erg*, dus: *erger*, *ergst*; *kwader* en *kwaedst* zyn wel gebruikt, maer zien meer op het zedelyk karakter, even als *slecht*, terwyl *erger* en *ergst* het uitwendig verkeerde aenduiden.— c.) Als graden van *veel* en *menig* dienen *meer* en *meest*, welke woorden eigentlyk *groot* en *grootst* beteekenen.— d.) Als graden van *wenig* dienen *minder* en *minst*, lie *kleiner* en *kleinst* beteekenen, en van *min* afkomen, dat nog als bywoord, met de kracht des vergrootenden traps overig is.— e.) Als graden van het bywoord *geerne*, dienen *liever*, *het liefst*, en ook in de gemeenzame tael vooral in Holland, *grager* en *graegst*, van *graeg*.— f.) *Wel*, dat als bywoord het begrip uitdrukt van 't byvoegelyk naemwoord *goed*, heeft insgelyks tot vergelykingstrappen *beter* en *best*.

162.— Byvoegelyke naem-of bywoorden met bywoorden of byvoegelyke naemwoorden samengesteld, nemen natuerlyk de uitgangen der graden achter het laetste lid der samenstelling, als: *volkomener*, *welluidender*, *boosaerdigst*; — *goedkoop* heeft als byvoegelyk naemwoord gebruikt: *goedkooper*, *goedkoopst*; maer als bywoord: *beterkoop*, *bestkoop*.⁽¹⁾

(1) Hier over is men het echter niet volkomen eens. Bilderdijk neemt niet aan dan: *goedkoop*, *beterkoop* en *bestkoop* (zie zyne *Spraakleer* bl. 110—112.) Wy hebben ons aan de uitspraek van Kinker gehouden. (Zie dezès *Beoordeeling*, enz. bl. 58 en volg.).

163.— De verschillende graden zyn voor bepaling door middel van bywoorden vatbaer. *De stellende trap* wordt nader bepaeld door: *zeer, heel, hoogst, uit-rst, byzonder*, enz. De *vergrootende* door *nog, veel, weinig, eenigzins, vry*, enz. De *overtreffende* door *aller*, dat er alsdan mede samengekoppeld wordt, ook door *verre weg, op verre na*, enz.

164.— Over de inlassching der *d*, in den vergrootenden trap, hebben wy §. 29 en 30 reeds gespoken.— Om woorden, die op *s* of *sch* eindigen in den overtreffenden trap te stellen, kan men, naer onze meening, welluidendheidshalve de *s* van den vergrootvorm *ste* laten wegvallen, b. v. *de wyste, de valschte, de schaemtelooste*, enz. (1)

165.— Waer twee voorwerpen vergeleken worden, gebruikt men *als*, wanneer de vergelyking geschiedt door *zoo, even of even zoo*, b. v. *hy is zoo, even of even zoo groot als gy*. Ook ontkennender wyze: *hy is zoo geleerd niet als zyn broeder*. Wordt integendeel de vergelyking uitgedrukt door *meer of minder*, of door den gewoonen vergrootvorm op *er*, zoo bezigt men altyd *dan*, b. v. *meer, minder geoefend, maer verstandiger dan*. Ook wanneer men een ding afzondert en al het overige uitsluit by middel van *niets, niemand, nooit, nergens, geen, geen ander*, enz. moet men de afzondering uitdrukken door *dan*, b. v. *niemand, geen, geen ander dan uw broeder; nergens dan in deze stad; nooit dan 's avonds*.— Soms gebeurt het nogtans dat men in denzelfden zin, om de eene reden *dan*, om de andere *als* zou moeten gebruiken; b. v. in: *geen volk was ooit zoo magtig ALS (of DAN) de Romeinen*, schynt *geen volk, dan en zoo magtig, als*, te vereischen. Nogtans moet het hier *als* zyn, omdat het regtstreeks op het eerste lid der vergelyking slaet, die 't onmiddellyk voorafgaet, *zoo magtig als*. Met eene geringe omzetting kan men zich daarvan over-

(1) Voor het minst schynt de verdubbeling der *s* hier overbodig; de tweede *s* versmilt in de uitspraek gansch in de eerste. Wat meer is, niemand zal *allerwysst*, en nog minder *allervalscht* zeggen.

tuigen; namelyk als men zegt: *zoo magtig als de Romeinen, was er nooit een volk op aerde.* (1)

Samenvoeging der byvoegelyke met de zelfstandige naemwoorden.

166.— Zoo haest een byvoegelyk naemwoord, het zy in den stellenden, vergrootenden of overtreffenden trap, met een zelfstandig naemwoord vereenigd wordt, neemt het in de meeste gevallen in den nominatief eene *e* aen: *de groote man, de grootere vrouw, het grootste kind, goede vriend.*

167.— Van dezen uitgang voorzien, wordt het byvoegelyk naemwoord gezegd in den nominatief van den *zwakken vorm* te staen. Soms mist het integendeel elken samenvoegingsuitgang, en alsdan staet het in den nominatief van den *sterken vorm*. Aldus heeft in: *een groot man, een lief kind*, het byvoegelyk naemwoord den sterken; in: *de groote man, het lieve kind*, den zwakken vorm. In het vrouwelyk geslacht bestaet er geen verschil meer tusschen den zwakken en den sterken nominatiefvorm, aengezien hy thans altyd op *e* uitgaet.

168.— Men gebruikt den zwakken vorm:

1.° In *het mannelyk geslacht*, achter het bepalend lidwoord (*de*) en de overige bepaeld aenwyzende woorden: *die, deze, gene*, b. v. *de brave man* (niet: *de braef man*), *deze goede vader, die kloeke krygsman, gene hooge boom.*

2.° By het aanspreken van personen, als: *edele vriend, arme man.*

3.° By mannelyke stofnamen, zonder lidwoord, als: *goede wyn.*

169.— Men gebruikt den sterken vorm: *in het onzydig*

(1) Het gebruik van *dan* is in de opgegeven gevallen thans algemeen gevestigd: voorheen nogtans, en nog in de spreektael, bezigt men overal *als*.

geslacht, achter het niet bepalend lidwoord (*een*), en de onbepaald aenwyzende woorden: *menig, geen, elk, ieder, eenig, zeker, enz.*, b.v. *een goed kind* (niet: *een goede kind*), *geen groot huis, elk goed besluit, enz.*

170.— Men gebruikt den zwakken of den sterken vorm:

1.° In het *onzydig geslacht*, achter het bepalend lidwoord (*het*) en andere bepaald aenwyzende woorden, b. v. *het moedig peerd of het moedige peerd, dit braef kind of dit brave kind.* (1)

2.° Vóór mannelyke *hoedanigheidsnamen*, of als hoedanigheidsnamen gebruikte woorden (zie §.112, 2.° a.) staet het byvoegelyk naemwoord achter de onbepaald aenwyzende woorden in den sterken vormen, in geval dit byvoegelyk naemwoord den persoon kenmerkt in die hoedanigheid, welke het zelfstandig naemwoord uitdrukt; doch in den zwakken, wanneer de eigenschap den persoon in 't algemeen en niet bepaaldelyk in die hoedanigheid betreft. Dus is *een goed koning, een man, die als koning goed is*; maer *een goede koning, een koning, die goed is van aerd: een groot man, een die als man (om zyn karakter en daden) groot is; een groote man, een man, die groot van gestalte is, enz.* (2)

3.° Vóór de woorden *man, mensch* en de persoonsnamen op *ling* kan men achter *een* enz. den sterken vorm bezigen, al worden zy volstrekt niet als hoedanigheidsnamen gebruikt. Dus: *een ryk man, een gezellig mensch, een edel jongeling.*

(1) Sommigen maken hier nog een onderscheid; volgens hen zou b. v. *het moedige peerd* op een te voren genoemd of reeds bekend peerd zien: *het moedig peerd* integendeel, zou uitdrukkelyk de eigenschap *moed* aen een enkel peerd of aen het gansche geslacht *peerd* toeschryven. Doch dit onderscheid schynt gansch willekeurig: de oude, de echte vorm van het onzydig byv. naemw. achter het bep. lidw. geplaatst, is *e*: het *moedige peerd*. Alleen wordt die toonlooze *e* hier, gelyk in andere gevallen, somtyds niet gehoord.

(2) Deze regel was den ouden schryveren gansch onbekend; het is eene willekeurige uitvinding der nieuwere spraakkundigen; welke men nogtans volgen kan, omdat zy op een werkelyk onderscheid berust.

Aenmerking. Waer men in de gevallen, hierboven (2^e en 3^e) vermeld, in den nominatief den sterken vorm gebruikt, willen sommigen ook in den accusatief het byvoegelyk naemwoord onverbogen laten, en dus zeggen : *ik heb daer een braef man leeren kennen; het is de plicht van een goed vorst,* enz. Zulks is nogtans strydig met het voorbeeld der ouden zoo wel als met het spraekgebruik, en verdient dus geene navolging.

171.— Wanneer men het tegenwoordig deelwoord zyne e behouden laet, bewaert het den aerd en de kracht eens deelwoords; waer men het die ontnemt, kan het als byvoegelyk naemwoord opgevat worden. Zoo beteekent *het leerend kind*, een kind voor hetwelk de daed van *leeren* eene doorgaende eigenschap is; *het leerende kind*, integendeel, *het kind dat nu leert, of toen leerde.*

Verbuiging der byvoegelyke naemwoorden.

172.— De hedendaegsche verbuiging der byvoegelyke naemwoorden, verschilt merkelyk van die der oude tael. Toen werd ieder byvoegelyk naemwoord sterk en zwak verbogen: sterk als het in een onbepaalden zin, zwak als het in een bepaalden zin gebruikt was. Wy komen zoo even te zien dat deze regel nog veelal in den nominatief geldig is; doch in den genitief komt het byvoegelyk naemwoord met het zelfstandige alleen zonder lidwoord, thans zeer zelden verbogen voor; wy schryven het by middel van een voorzetsel om, zeggende: *de smaek van goeden wyn, de getuigenis van goede menschen*, terwyl onze voorouders altyd zeiden: *de smaek goedes wyns, goeder menschen getuigenis*. Nogtans bestaet die vorm nog in vele zegswyzen en wordt hy van sommigen nog in den verheven styl gebezigd; daerom laten wy hier zoo wel een voorbeeld van sterke als van zwakke verbuiging volgen.

Sterke verbuiging.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
Nom. goed man	goede vrouw	goed kind
Acc. goeden man	goede vrouw	goed kind
Gen. goed(e)s mans	goeder vrouw	goed(e)s kinds
Dat. goeden manne	goeder vrouw	goeden kinde

MEERVOUD.

Nom. goede mannen	goede vrouwen	goede kinderen
Acc. goede mannen	goede vrouwen	goede kinderen
Gen. goeder mannen	goeder vrouwen	goeder kinderen
Dat. goeden mannen	goeden vrouwen	goeden kinderen

Zwakke verbuiging.

ENKELVOUD.

Nom. de goede man	de goede vrouw	het goed(e) kind
Acc. den goeden man	de goede vrouw	het goed(e) kind
Gen. des goeden mans	der goede vrouw	des goeden kinds
Dat. den goeden manne	der goede vrouw	den goeden kinde

MEERVOUD.

Nom. de goede mannen	de goede vrouwen	de goede kinderen
Acc. de goede mannen	de goede vrouwen	de goede kinderen
Gen. der goede mannen	der goede vrouwen	der goede kinderen
Dat. den goeden mannen	den goeden vrouwen	den goeden kinderen

Aenmerkingen. 1.^e Met het niet bepalend lidwoord *een* is de verbuiging even als met het bepalend, behoudens hetgeen over den nominatief (§. 169 en 170, 2.^e en 3.^e) gezegd is. Aen het enkelvoud *een goede man*, beantwoordt het meervoud *goede mannen*, waerover zie het meervoud der sterke verbuiging,

2.° De sterke genitief is nog van dagelysch gebruik in bywoordelyke uitdrukkingen (zie §. 148. 3.° c.); onder andere:

Mannelyke genitieven: *bloots voets, droogs voets, eens klaps, eenig(s) zins alle(s) zins, geens zins, goeds moeds, euvels moeds, koels moeds, goeds schiks, gelyks vloers, huidiges daegs, regt(s) streeks, staendes voets, enz.*

Vrouwelyke genitieven: *aller lei, meniger lei, eeniger mate, gewapender hand, langzamer hand, stormender hand, volgender wyze, onverrigter zake, luider kele, enz.*

Onzydige genitieven: *bloots hoofds, eens deels, myns, onzes dunkens, enz.*

Meervoud: *aller hande, aller wege, veler hande, ziender oogen, enz.*

3.° Buiten deze en soortgelyke uitdrukkingen, mag men, naer het voorbeeld van goede schryvers, van den sterken genitiefvorm in den verheven styl altyd gebruik maken, waer zulks de sierlykheid of de bondigheid kan bevorderen.

4.° De sterke datief komt nog, zoo als §. 148. 4.° b. gezegd is, veelvuldig achter voorzetsels voor, zoo als: *van vlaemschen bloede, in allen gevalle, van goeder hand, op heeter daed, enz.* Anders wordt hy, even als de genitief, veelal door een voorzetsel omschreven, ofschoon hy zoo wel als deze in den verheven styl toegelaten zy.

173.— Waer een byvoegelyk naemwoord zonder zelfstandig naemwoord in de rede voorkomt, daer wordt óf het byvoegelyk naemwoord zelfstandig gebruikt, óf er moet een vroeger genoemd zelfstandig naemwoord met den geest by ingevuld worden. In dit laetste geval heeft de weglating des byvoegelyken naemwoords geenerlei invloed op de verbuiging. Maer wordt het byvoegelyk naemwoord zelfstandig gebruikt, dan neemt het de verbuiging van het zelfstandig naemwoord aen, met den zwakken genitief in het enkelvoud mannelyk en onzydig; by voorbeeld:

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
Nom. de goede	de goede	het goede
Acc. den goede	de goede	het goede
Gen. des goeden	der goede	des goeden
Dat. den goede (1)	der goede	den goede

(1) Deze wyze van verbuigen wordt thans nagenoeg algemeen gevolgd; cenige schryvers nogtans voegen den accusatief en datief mannelyk enkelvoud de *n* toe, alsof er het zelfstandig naemwoord by gedacht ware.

Het meervoud heeft in alle naemvallen de *n*. De onzijdige zelfstandig gebruikte byvoegelyke naemw., komen uit den aerd der zaak in het meervoud niet voor. De genitief en datief onzijdig enkelvoud worden meestal met *van* en *aen* omschreven. Soms ook leggen de onzijdige zelfstandig gebruikte byvoegelyke naemwoorden in den nominatief hunne uitgangs-*e* af, als *het goed, het kwaed, het ruim*, en alsdan nemen deze *s* in den genitief.

174.— Het byvoegelyk naemwoord kan alleen dan zelfstandig gebruikt worden, wanneer het begrip des voorwerps in het byvoegelyk naemwoord zelf begrepen is. By gevolg heeft een mannelyk of vrouwelyk byvoegelyk naemwoord alleen dan de verbuiging van het zelfstandige, wanneer het de weerde van een hoedanigheidsnaem verkrygt. Zoo zegge men: *hy bewees den edelen zyne hulde; hy zag den edelen met eerbied aen*, by aldien men een te voren genoemden persoon bedoelt; maer: *zulk een einde voegt den edele (den edelman), God beschermt den deugdzame*. En in het meervoud: *de edelen, de grooten des lands*; maer: *hier hebt gy schoenen van verschillende maet, ik verkies de groote*, waerby men *schoenen* denkt. Byvoegelyke telwoorden en voornaemwoorden worden als zelfstandig gebruikt aengemerkt, wanneer zy het begrip *persoonen of lieden* stilzwygend in zich bevatten, of in diervoege op een genoemden persoonsnaem verwyzen, dat zy alle personen zonder onderscheid insluiten, welke die persoonsnaem bedoelt. By voorbeeld: *Dezen zyn van dit, genen van een ander gevoelen; hy bemint de zynen; sommigen zyn van oordeel; velen hebben de gewoonte, enz. Maer: eenige onzer eerste graven; de zwaluwen zyn dit jaer vroeg aengekomen, ik zag er reeds vele; in de minste dezer landen*. Daerentegen in een samenhang als: *het verschil tusschen de Franschen en de Nederlanders is groot; de eersten zyn wispelturig, de laetsten bezadigd*, zegge men *de eersten* en *de laetsten*, omdat die woorden op alle bedoelde *Franschen* en *Nederlanders* zonder onderscheid zien;

zeide men: *de eerste, de laetste*, zou men daerdoor *de eerste Franschen en de laetste Nederlanders* aenduiden.

175.— De byvoegelyke telwoorden *vele, sommige, alle, beide, eenige*, enz. laten ook dan, wanneer ze zelfstandig gebruikt worden, den sterken genitief toe. Deze genitief staet dan by voorkeur vóór het zelfstandig naemwoord, waervan hy afhangt, als: *veler vreugd, sommiger meening, eeniger hoop, aller gevoelen, beider ouders*.

176.— *Onverbogen* zyn:

1.º *De stoffelyke byvoegelyke naemwoorden op en*, als: *gouden kandelaren, een zilveren lepel, de hoornen huid*.

2.º De telwoorden op *lei en hande*, als: *allerlei menschen, allerhande goed*. Deze zyn eigentlyk bywoordelyke uitdrukkingen, bestaende uit een telwoord en het zelfstandig naemwoord *lei* of *hande*, in den genitief.

3.º De landsmansnamen op *er*, wanneer ze schynbaer als byvoegelyke naemwoorden gebruikt worden, maer inderdaed met behoud hunner natuer van zelfstandige naemwoorden, eene samenkoppeling met het volgende naemwoord vormen, als: *Amsterdammer schipper, Hamburger sigaren*.

4.º Ook de byvoegelyke naemwoorden *regter en linker* vormen eene dergelyke samenkoppeling met het volgende naemwoord, en blyven daerom thans onverbogen: *hy heeft zynen regter voet verstuikt, de linker hand*.

5.º Het byvoegelyk naemwoord blyft ook nog onverbogen, als het lidwoord *een* tusschen het byvoegelyk en zyn zelfstandig naemwoord te staen komt, hetgeen achter *hoe, zoo, even en te* mag geschieden, als: *hoe zwaer een last hy ook op zich neme, zoo eerlyk eene vrouw, even moeijelyk eene taek, te droevig eene tyding*.

6.º De byvoegelyke naemwoorden die achter hun zelfstandig naemwoord komen. En zulks kan gebeuren:

a.) Wanneer twee of meer byvoegelyke naemwoorden byeenkomen, of eene bepaling by 't byvoegelyk naemwoord

gevoegd wordt, als: *kinderen gezond en vrolyk, een man goed van hert, bloemen rood als bloed.*— Wanneer echter een byvoegelyk naemwoord als bynaem aen eenen eigennaem wordt toegevoegd, moet het als een zelfstandig naemwoord aenschouwd worden, dat by dien eigennaem eene *bystelling* vormt, als: *Karel de Grootte, Leopold de Eerste.*

b.) Wanneer het byvoegelyk naemwoord met zyn zelfstandig door een werkwoord, als *gezegde* verbonden wordt, b. v. *de leerlingen zyn aendchtig, uw broeder blyft gezond, hy schynt gelukkig, hy heet deugdzaam, hy sterft kalm,* enz.— De *tegenwoordige deelwoorden* integendeel, behouden veelal hunne *e*, wanneer ze als *gezegde* voorkomen; ja, wanneer het werkwoord in de onbepaalde wyze eenlettergrepig is, mag deze *e* niet weggelaten worden, b. v. *hy is beterende; myn doel bereikt hebbende, verlang ik niets meer; gelukkig zynde (nooit zynd), werk ik aen 't geluk van anderen; nog half slapende trad hy binnen.* Alleen wanneer zulk een deelwoord werkelyk tot byvoegelyk naemwoord is geworden, verliest het, als *gezegde* gebruikt, den zwakken uitgang: *het kind is zeer innemend, deze tyding is byzonder treffend.*

7.º Welluidendheidshalve *mogen* onverbogen blyven: de *verleden deelwoorden* en *byvoegelyke naemwoorden* op *en*, benevens die in den *vergrootenden trap*, dus: *zyne nagelaten gedichten, open brieven, eene verhevener bestemming.*

Beheersching der byvoegelyke naemwoorden.

177.—De beheerschende byvoegelyke naemwoorden, welke met een zelfstandig naem- of voornaemwoord verbonden worden, willen deze woorden in eenen der dry afhankelyke naemvallen: *accusatief, genitief of datief.*

1.º Den *accusatief* vorderen die, welke *maet, gewigt, ouderdom, tyd* en *geldweerde* uitdrukken, in zoo verre deze

dingen door een telwoord aangeduid worden, b. v. *hy is twintig jaren, negen maenden en eenen dag oud*; zoo ook: *breed, dik, lang, hoog, diep, groot, wyd, zwaer, weerd*, b. v. *eenen voet breed, eenen gulden weerd*, enz.

2.° Den genitief vorderen: *magtig, zat, genadig, gedachtig, bewust, schuldig, weerdig, moede, kundig, gewis, deelachtig, vol, gezind*, h. v. *zyns verstands magtig; zyns levens zat, moede; wees onzer genadig; zyner belofte gedachtig, bewust, gewis; des doods schuldig; der aendacht weerdig; der zake kundig; der genade deelachtig, vol wyns, wandelens gezind*.— Zoo ook de tegenovergestelde met *on*, als: *onmchtig, onbeurst*, enz.— Nogtans worden eenige dezer byvoegelyke naemwoorden dikwils met voorzetsels of met den accusatief gebruikt, als: *van zyne onschuld bewust, aen zyne belofte gedachtig, allen eerbied weerdig*, enz.

3.° Den datief (vooral van den persoon) vorderen: *aen-genaem, bekend, bewust, dankbaer, dienstig, duidelyk, doenlyk, ontbeerlyk, gehoorzaem, gemeen, genegen, gelyk, genadig, gevaerlyk, gunstig, heilzaem, hinderlyk, lustig, lief, mogelyk, nadeelig, nuttig, noodzakelyk, schadelyk, schuldig, trouw, troostelyk, overig, onuitstaenbaer, onverdragelyk, onderdanig, verdacht, verderfelyk, voordeelig, weerd, welkom, zalig*, en eenige andere, benevens hunne tegenovergestelde met *on*.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER HET TELWOORD.

178.— De telwoorden worden den zelfstandigen naemwoorden toegevoegd, om het aental der dingen of de rangorde van afzonderlyke voorwerpen uit te drukken.

179.— De telwoorden geven of een *bepaald* of een *onbepaald* aental dingen te kennen. Van daer onderscheidt men ze in :

1.º *Bepaalde*, welke a.) *grondgetallen* zyn, die het getal der voorwerpen te kennen geven, als: *een, twee, dry, honderd*, enz.—b.) *rangschikkende telwoorden*, die de rangorde der voorwerpen opgeven, als: *de eerste, de tweede, de derde*, enz.

2.º *Onbepaalde* of *algemeene* telwoorden, welke a.) een *getalbegrip* uitdrukken, dit is, een onbepaald aental van eenheden, als: *alle, vele, menige menschen, huizen*, enz.—b.) een *maetbegrip*, dit is de hoeveelheid of den omvang eener grootte, stof, enz. als: *veel water, weinig wyn, wat brood*, enz.

180.— Van de bepaalde zoowel als van de onbepaalde telwoorden worden, door samenstelling, telwoordelyke bywoorden of byvoegelyke naemwoorden afgeleid, namelyk :

1.^e *Herhalingstallen*, als: *eenmael*, *tweemaal*, *menigmael*, enz.

2.^e *Verdubbeltallen*, als: *tweevoudig*, *veelvoudig*, enz.

3.^e *Soortgetallen*, als: *eenerlei*, *velerlei*, *allerhande*, enz.

Grondgetallen.

181.— De grondgetallen zyn: *een*, *twee*, *dry* (of *drie*), *vier*, *vyf*, *zes*, *zeven*, *acht*, *negen*, *tien*, *elf*, *twelf* (of *twael*), *dertien*, *veertien*, *vyftien*, enz., *twintig*, *een en twintig*, enz., *dertig*, *veertig*, *vyftig*, *zestig*, *zeventig*, *tachtig*, *negentig*, *honderd*, *honderd en een* (of *honderd een*), *twee honderd*, enz., *duizend*, *duizend en een*, enz., *elfhonderd* (in plaets van *één duizend één honderd*), *twee duizend één honderd* of *een en twintig honderd*, enz., *een millioen*, *twee millioen*, enz., *een biljoen* of *duizend millioen*, *een trillioen*, *een quadrillioen*, enz.

Aenmerkingen. a.) In stede van *dry* schryven de Hollanders en ook sommige Belgen *drie*. De spelling met *y* schynt nogtans de echte, en zoo men in Holland en West-Vlaenderen het woord met den *ie*-klank uitspreekt, is dit voor een overblyfsel te houden van den langen *i*-klank, waermede de *y* oudtyds uitgebracht werd. (Zie Bormans, Verslag. bl. 242).— b.) Overeenkomstig met de vlaemsche uitspraek schryven wy ook liever *twelf* dan *twael*. Inderdaed *elf* en *twelf* staen voor *eenlif* en *tweelif* (zie §. 47. a.) Dit *lif* is de stam van *lyven* (van waer *blyven*, dit is *be-lyven*), aldus is *elf*: *een blyft*, *twelf*: *twee blyft*, namelyk *boven de tien*.— c.) De tienheden van *twintig* tot *negentig* onderscheiden zich alle door den uitgang *tig*. Dit is het Gothisch zelfstandig naemwoord *tigus* (Grieksch $\delta\epsilon\kappa\alpha\tau\acute{\iota}$), dat *tiental* beteekent. Van daer dat deze telwoorden oudtyds het lidwoord voor zich konden krygen in de gedaente van de letter *t*, die in *tachtig* nog overig is, in *tsestig* en *tseventig* te Gent nog gehoord wordt, en de verharding der *v* en *z* in *veertig*, *vyftig*, *zestig*, enz. heeft te weeg gebracht.

182.— Het wordeken *een* blyft onverbogen wanneer geene bepaelde zaek daerby genoemd of gedacht wordt, zoo als by het tellen: *een*, *twee*, *dry*; zoo ook in: *eenmael een*, en in verbinding met andere telwoorden: *met een en twintig mannen*. Anders wordt het verbogen:

1.° Wanneer het voor een zelfstandig naamwoord, met of zonder byvoegelyk naamwoord staet, gelyk wanneer het als lidwoord voorkomt (zie §. 109. 2.).

2.° Wordt het telwoord *een* door het bepalend lidwoord of een ander bepalend woord, als *myn, deze, die,* enz. voorafgegaen, zoo wordt het zwak verbogen, even als het byvoegelyk naamwoord achter *de* (zie §. 172. *zwakke verb.*).

3.° Wordt *een* voorafgegaen door 't bepalend lidwoord, zelfstandig gebruikt, dan laet men dikwils de *e* in den nominatief van 't mannelyk en onzydig geslacht weg: *de een en de ander, het een en ander.*

183.— Voor twee te samen behorende of in den geest vereenigde voorwerpen gebruikt men *beide*, dat sterk verbogen wordt, dus: nom. *beide*, acc. *beide*, gen. *beider*, dat. *beiden*. Wordt het voorafgegaen van het bepalende *de* of van *deze, myn,* enz., dan is de verbuiging gelyk aen die des byvoegelyken naamwoords met het bepalend *de* (§. 172. *zw. verb.*) Wanneer het zoo veel zegt als *de twee personen* en dus zelfstandig gebezigt wordt, eindigt het in den nominatief en accusatief op *n*. Ook achter persoonlyke voornaemwoorden komt het als zoodanig voor: *wy beiden, gy beiden,* enz. Wegens zyne beteekenis is het altyd meervoud.— Wanneer er nogtans niet van twee voorwerpen, maer van twee handelingen, toestanden of hoedanigheden gesproken wordt, kan *beide* ook enkelvoud zyn, als: *hy schildert en beeldhouwt, en beide even voortreffelyk; beide ziek en arm.* Dus gebruikt is *beide* onverbuigbaer.

184.— Verder zyn alle grondgetallen onverbuigbaer; alleen kunnen zy den meervoudsuitgang aennemen als ze zelfstandig gebruikt worden, namelyk:

1.° In zegswyzen als: *met ons vyven, met hun tienen,* of zelfs met het voorvoegsel *ge:* *onder ons gezessen,* enz.

2.° By het opgeven der uren van dag of nacht, als: *na vyven, by elven.*

3.° Als werkelyke zelfstandige naemwoorden van 't vrouwelyk geslacht, wanneer zy het afgetrokken getalbegrip of ook de cyfer beteekenen, b. v. *de een*, *hy heeft al de zessen geworpen*, *de zeven was een heilig getal*.

4.° *Honderd en duizend*, benevens de namen der tienheden, worden als onzydige verzamelwoorden gebruikt: *het honderd*, *het twintig*, en in 't meervoud: *by vyftigen*, *by duizenden*. *Honderd en duizend* worden bovendien in 't onbepaalde meervoud gebruikt, wanneer men niet vermeldt hoeveel honderden of duizenden voor handen zyn: *honderden moeijelykheden*, *duizenden menschen*; alsdan zyn deze telwoorden zelfstandige naemwoorden in 't meervoud, en eindigen by gevolg op *en*.

5.° By middel van den uitgang *er* worden van de grondgetallen zelfstandige naemwoorden afgeleid, die *persoonen* van het uitgedrukte getal jaren beteekenen, als: *een vyftiger*, *een man van vyftig jaren*; ook *schepen* met het uitgedrukte aantal stukken geschut, als: *een vyfenzeventiger*, *een schip van vyf en zeventig stukken*. Even zoo, door middel van *ling* zyn gevormd: *tweeling*, *dryling*, enz.

Rangschikkende telwoorden.

185.— De rangschikkende telwoorden zyn; *de eerste*, *de tweede*, *de derde*, *de vierde*, *de vyfde*, *de zesde*, *de zevenste* (of *zevende*), *de achtste*, *de negenste* (of *negende*) *de tiende*, *de elfste* (of *elfde*), *de twelfste* (of *twelfde*), *de dertiende*, enz., *de twintigste*, *de een en twintigste* enz., *de honderdste*, *de honderd en eerste*, *de twee honderdste*, *de duizendste*, enz. Buiten deze gelden nog als telwoorden: *de andere*, oorspronkelyk hetzelfde als *de tweede*, voorts *de laetste*, *de zooveelste* en het vragende *de hoeveelste*, overtreffende trappen van *laet*, *zoo veel* en *hoe veel*.

Aenmerking. Behalve *de eerste* (van *eer*), *de andere*, *de laetste*, *de zooveelste*

en *de hoeveelte*, zyn al de rangschikkende telwoorden afgeleid van de grondgetallen by middel van den uitgang *ste* of *de*. Deze beide zyn één(1) namelyk de uitgang *ste* des overtreffenden traps. In vroeger tyd kwamen alle telwoorden, die nu op *de* eindigen, ook met *ste* voor. Daerom hebben wy nevens *de zevende*, *de negende*, *de elfde* en *de twelfde*, welke meest alle spraekleeren als alleen geldig opgeven, de andere vormen *de zevenste*, *de negenste*, *de elfste*, en *de twelfste*, hersteld. Deze laetste toch worden in de gesprokene tael van Vlaemsch-België uitsluitelyk gehoord; zouden wy diensvolgens, liever dan ze te laten varen, hun boven de latere vormen op *de* niet de voorkeur dienen te geven?

186.— De rangschikkende telwoorden, worden als zwakke byvoegelyke naemwoorden verbogen (zie §. 172. *zw. verb.*); doch in den nominatief, zelfs van 't onzydig geslacht, behouden ze altyd de *e*. Ook worden ze zoo wel zelfstandig als byvoegelyk gebruikt. Alleen het woord *ander* vereischt eene nadere opmerking. Zelfstandig gebruikt met *een* verbuigt men het: nom. *een ander*, gen. *eens anders*, acc. en dat. *een' ander*; meervoud nom. en acc. *anderen*, gen. *anderer*, dat. *anderen*. Byvoegelyk gebruikt met *een*, en zoo wel byvoegelyk als zelfstandig met *de*, wordt het als een zwak byvoegelyk naemwoord verbogen.

187.— Van de rangschikkende telwoorden zyn de samenstellingen gevormd met *half*, als: *derde half* ontstaen uit: (twee geheelen en) *het derde half*, dus zoo veel als: twee en half, *vierde half*, *tiende half*, enz. In plaets van *tweede half* zegt men *ander half*.

Onbepaalde telwoorden.

188.— Deze drukken eene onbepaalde hoeveelheid uit, maer zonder het getal of de grootte der voorwerpen nauw aen te wyzen. Ze zyn: *al*, *gezamentlyk*, *geheel*, *gansch*, *ieder*,

(1) Niet zelden ziet men *st* in plaets van *d* en wederkeerig *d* in plaets van *st* verschynen. By voorbeeld in: *moest* voor *moetede*, *begost* voor *begonde*, *dorst* voor *d orde*, vervolgens in *stuwen* niet onderscheiden van *duwen*, alsmede *stom* nevens *dom*. Zoo heeft men ook *dezelfde* voor *dezelfste*, overtreffende trap van *de zelve*.

iegelyk, elk, geen, eenig, ettelyk, sommig, menig, veel, weinig, genoeg, wat.

189.— Op deze valt het volgende aen te merken :

1.^e *Al*, door het lidwoord of eenig ander bepalend byvoegelyk woord van het zelfstandig gescheiden, blyft onverbogen: *al het geluk, al myne blydschap, al de menschen.* (1) *Alle* gevolgd van een soortnaem in 't enkelvoud, maer die in een verzamelenden zin gebruikt wordt, blyft ook onveranderd, b. v. *alle boom wordt uitgeroeid, hy komt hier alle dag*; zoo ook in: *alle vier, alle tien*, enz. Anders wordt het verbogen zoo als volgt: de nom. enkelvoud altyd zwak: *alle blydschap, alle geluk*; acc. hy behaelt *allen roem, alle eer*; de sterke gen. mannel. en onz. is niet meer gebruikt, maer wel die van het vrouwel.: *de straf aller zonde*; de dat. is ook sterk: *ten allen tyde, in aller yl, in allen gevalle*. In het meervoud wordt het sterk verbogen: nom. en acc. *alle*, gen. *aller*, dat. *allen menschen*. In 't meervoud zelfstandig gebruikt verbuigt men het: nom. en acc. *allen*, gen. *aller*, dat. *allen*. Dus gebruikt, kan het door een persoonlyk voornaemwoord worden voorafgegaen: *wy allen, gy allen, zy allen*, in den gen. *onzer aller, uwer aller*, enz.

2.^e *Gezamentlyk, geheel en gansch*, worden als de zwakke byvoegelyke naemwoorden verbogen.

3.^e *Ieder, elk* en *iegelyk* komen niet dan in het enkelvoud voor. *Ieder* en *elk* byvoegelyk gebruikt, hebben in den nom. mannel. de *e* des zwakken vorms: *iedere, elke boom*, doch niet noodzakelyk wanneer er een persoonsnaem op volgt: *ieder, elk dichter*. Voorts verbuigen ze sterk, ofschoon de genitief der dry geslachten, benevens de datief vrouwel. veelal omschreven wordt. Zelfstandig gebruikt worden *ieder*

(1) Er zyn schryvers van gezag die zich niet aen dezen regel houden, en in het gegeven geval dikwils *alle* bezigen. Waer zulks de welluidendheid kan bevorderen, meenen wy dat men gerust hun voorbeeld mag navolgen.

en *elk* geheel als zelfstandige naemwoorden aengemerkt, en nemen ze slechts in den genitief eene *s* aen: *ieders, eens ieders, elks*. Zoo ook aenschouwt men *een iegelyk* als zelfstandig naemwoord, wanneer het op zich zelve staet; dus in den gen. *eens iegelyks*, dat. en acc. *een' iegelyk*. Gevolgd door een zelfstandig naemwoord heeft het den zwakken vorm, dus: gen. *eens iegelyken menschen*, dat. *eenen iegelyken mensch*.

4.° *Geen* wordt verbogen als het telwoord *een*. *Eenig* en *menig*, byvoegelyk gebruikt, verbuigen even als *ieder*. *Sommige* en *ettelyke* zyn niet dan in het meervoud gebruikt.

5.° *Veel* en *weinig* nemen in den nominatief enkelvoud mannyk en vrouwelyk den uitgang *e*, in den accusatief enkelvoud mannyk *en* aen, wanneer ze een *getalbegrip* te kennen geven; maer blyven volstrekt onverbogen, wanneer ze een *maetbegrip* aanduiden, b. v. *vele boter kan niet lang bewaerd worden*, dit is: *vele soorten van verschillige boter; hy drinkt weinig wyn (geene groote mate wyns) en denkt dat weinige wyn (een klein getal wynen) onvervalscht is*. Zoo ook in het meervoud: *vele menschen zyn eijenzinnig*, doch: *veel menschen gebruiken te samen meer spys dan weinig menschen*. Als gezegde gebruikt worden *veel* en *weinig* ook verbogen: *myne moeiten zyn vele, de arbeiders zyn weinige*; in dit geval toch duiden ze een *getalbegrip* aen. Waer ze zelfstandig voorkomen nemen ze *n* in 't meervoud: *velen zyn geroepen, maer weinigen uitverkoren*. Voorafgegaen door het bepalend lidwoord of eenig ander bepalend woord, worden *veel* en *weinig* als zwakke byvoegelyke naemwoorden verbogen, en behouden ze in den nominatief, zoo mannyk als onzydig, altoos de *e*: *de vele wyn, des velen wyns; de weinige mosite; zyn vele geld; hunne weinige vrienden*.

6.° De telwoorden *genoeg* en *wat* zyn onverbuighaer. *Wat* beteekent hetzelfde als *een weinig*, en is eene verkorting van den volledigen vorm *etwat* (in de volkstaal *wat*), be-

staende uit het voegwoord *ed* (dat in het Gothisch *indien*, *wanneer*, beteekent en ook nog in *ettelyk* aenwezig is), en het vragend voornaemwoord *wat*.

190.— De *herhalingstallen* worden gevormd door aenvoeging van het zelfstandig naemwoord *mael*, dat *tyd*, *wyle*, beteekent, b. v. *eenmael*, *toemael*, *honderdmael*, *menigmael*, enz. Ook met *werf*, dat zoo veel als *gang* beteekent, als *eenwerf*, *tweewerf*, *menigwerf*.

191.— De *verdubbeltallen* worden gevormd door aenvoeging van *voud*, *voudig* of *vuldig* (van *vouwen*, voor *volden* of *valden*) achter de telwoorden, als: *het enkelvoud*, *het veelvoud*, *toesvoudig*, *dryvoudig*, *veelvuldig*, enz.— In plaets van *voudig* wordt dikwils *dubbel* achter de grondgetallen gevoegd: *drydubbel*, *vierdubbel*, enz. Daer dit eigentlyk *zesvoudig* en *achtvoudig* beteekent en dus niet taelkundig te verregtveerdigen is, keuren velen deze spreekwyze af, ofschoon zy niet alleen in gansch Nederland, maer ook in Duitschland algemeen onder het volk gehoord wordt.

192.— De *soortgetallen* worden gevormd door aenvoeging van den uitgang *lei* en *hande*. Het zelfstandig naemwoord *lei* beteekent *weg*, *wyze*, *soort*, en *hande* beteekent *aerd*.— De telwoorden nemen, by hunne samenkoppeling met *lei* of *hande*, den uitgang *er*, waervoor dan nog welluidendheids-halve eene *d* wordt ingeschoven, als: *tweederlei*, *dryderlei*, *vierderlei*, *vyfderlei*, *zesderlei*, *zevenderlei*, *negenderlei*, *tienderlei*, *elfderlei*, *twelfderlei*; maer de overige hebben *er* onmiddellyk achter zich: *eenerlei* (of *eenerhande*); *achterlei*, *twintigerlei*, enz.— Daer *lei* en *hande* zoo veel als *soort*, *slag* (b. v. *van menschen*) beteekenen, zoo bevat *allerlei soort van menschen*, *allerhande slag van volk*, eene onnoodige herhaling van hetzelfde begrip.

Aenmerkingen over het gebruik der telwoorden.

193.— Het zelfstandig naemwoord staet in het enkelvoud achter meervoudige telwoorden :

1.º Wanneer het telwoord met *een* eindigt, als : *duizend en een jaer*. Zulks is alsof er stond : *duizend jaren en een jaer*.

2.º Wanneer het zelfstandig naemwoord eene bepaling van *maet, gewigt of soort* te kennen geeft, als : *zes voet, twintig duim, vyftig jaer, dertig man, zes pond, tien gulden, vyf frank*, enz. Deze kunnen nogtans ook in 't meervoud staen, wanneer men afzonderlyk gewogen, gemeten of getelde hoeveelheden bedoelt, als : *zes ponden koffy, vyf ellen laken*, enz. Zoo ook *tien guldens, vyf franken*, wanneer men zoo vele *guldens of frankstukken* en niet bloot de weerde daarvan bedoelt. Behalve *gulden* en *frank* zyn de overige muntnamen, en behalve *jaer* de overige namen van tydruimten onvatbaer om, op die wyze achter een telwoord, in den vorm des enkelvouds gebruikt te worden.

Aenmerking. Sommigen beweeren dat de bepalingen van de uren des dags ook in het enkelvoud moeten staen, doch wy meenen ten onregte. Inderdaed men zegt immers : *TEN vier, TEN vyf uren?* en dit *ten* (saemgetrokken uit *te den*) duidt hier baerblykelyk den datief meervoud aen. Ook kan men *uer* hier niet als onzydig enkelvoud aenschouwen, hoewel de Hollanders tegenwoordig dit geslacht aen het woord toekennen; want dan zou men toch in België, waer het nog algemeen als vrouwelyk voorkomt *ter vier ure* zeggen, en zoo iets wordt daer niewers gehoord.— Wy gelooven dus dat men schryven moet : *het is zeven uren, ik verwacht u om of ten dry uren; maer: het is een uer, hy komt om of te een uer.*

194.— Wanneer *rangschikkende telwoorden* met eigennamen verbonden zyn om deze van andere te onderscheiden, worden ze er achter geplaetst, b.v. *Karel de Vyfde, Leopold de Eerste*; zoo ook als bynaem toegevoegde byvoegelyke naemwoorden : *Karel de Stoute, Philips de Goede*, enz. Hier vormt het telwoord of byvoegelyk naemwoord zoo veel als een eigenaem, en blyft diensvolgens best onverbogen : *hy spreekt van Karel den Vyfde, aen Philips den Goede*, enz.

ZEVENSTE HOOFDSTUK.

OVER HET VOORNAEMWOORD.

Soorten van voornaemwoorden.

195.— Voornaemwoorden zyn woorden, die voorwerpen aenwyzen, met onderscheiding der betrekking, waerin deze voorkomen.

196. Men onderscheidt de volgende soorten van voornaemwoorden:

1.º *Persoonlyke*, die 't voorwerp aenwyzen met betrekking tot den *spraekkundigen persoon*, namelyk den *sprekenden* of *eersten persoon* (*ik, wy*); den *aengesprokenen* of *tweeden persoon* (*du, gy*); den *persoon* of de zaak waervan gesproken wordt of *derden persoon* (*hy, zy, het; zy*). Ook de *onbepaalde* (*iemand, niemand, men, iets en niets*) kunnen hier bygevoegd worden.

2.º *Bezittelyke*, die aenwyzen aen wien, hetzy aen den eersten, den tweeden of aen den derden persoon, eenig ding toekomt.

3.º *Aenwyzende*, die aanduiden waer zich eenig voorwerp ten opzigte van den spreker bevindt.

4.° *Bepalende*, die het verband aenduiden, dat er tusschen een zelfstandig naemwoord en een uitgedrukten of verzwegen bepalenden nevezin bestaet. (Zie §. 100.)

5.° *Vragende*, die de betrekking aenwyzen van den spreker met eenig voorwerp, in zoo verre hy daer naer vraegt.

6.° *Betrekkelijke*, welke dienen om een bepalenden zin met een zelfstandig naemwoord te verbinden. (Zie §. 100.)

197.— Voorts worden de voornaemwoorden in *zelfstandige* en *byvoegelyke voornaemwoorden* onderscheiden. Enkel de persoonlyke en onbepaalde voornaemwoorden, en van de vragende *wie* en *wat* zyn uitsluitend zelfstandig; de overige worden alle byvoegelyk by zelfstandige naemwoorden gebezigd.

Persoonlyke voornaemwoorden.

198.— Deze worden aldus verbogen :

ENKELVOUD.

1.° *Persoon.* 2.° *Persoon.*

3.° *Persoon.*

VOOR ALLE GESLACHTEN.		MANNELYK. VROUWELYK. ONZYDIG.		
Nom. ik	du	hy	zy (ze)	het
Acc. my (me)	dy (di)	hem	haer, zo	het
Gen. myns	dyns	zyns	haers (heurs)	zyns
Dat. my (me)	dy (di)	hem	haer (heur)	hem

MEERVOUD.

VOOR ALLE GESLACHTEN.

Nom. wy (we)	gy (ge)	zy (ze)
Acc. ons	u	ze, hen
Gen. onzer	uwer	hunner
Dat. ons	u	hun

199.— Aengaende deze verbuiging valt het volgende aen te merken :

1.° *Du* spreekt men uit met den Hoogduitschen *u*-klank, dit is alsof er stond *doe*.— Deze enkelvoudsvorm des tweeden persoons wordt thans in de geschreven tael door den meervoudsvorm *gy* vervangen. Tot in de 17^e eeuw nogtans is hy, benevens zyn afgeleid bezittelyk voornaemwoord *dyn* van algemeen gebruik geweest, overal waer de vertrouwelykheid, de meesterschap, de gramschap of de verachting zich uitdrukten: in een woord, waer thans nog de Hoogduitschers *duzen* en de Franschen *tutoyeren*, *dudynde* het vroeger Dietsch. Dit oude voornaemwoord is nog overgebleven in de spreekwoordelyke gezegden: *het myne en 't dyne*, *heden my morgen dy*; te meer leeft het nog overal in den mond des volks voort. In Limburg (St. Truijen en Hasselt uitgenomen), in de helft van Gelderland en Overyssel en in de provinciën Drenthe, Groningen en Friesland is het nog van algemeen gebruik. In Brabant en gansch Midden-Nederland bezigt men het nog alleen by wyze van toespraek in: *du schelm! du lief kind!* enz. Verder zegt men ook nog in vragende spreekwyzen: *kom-de med? hoor-de niet?* enz. De reden van het verdwynen dezès getalvorms is daerin te zoeken, dat men de aenwending van den meervoudsvorm des tweeden persoons by 't aenspreken van een enkelen persoon door de beleefdheid gevorderd achtte. Het is maer jammer dat er aen de eischen dier gewaende beleefdheid niet in tyds pael en perk is gesteld, en dat men even als 't Fransch en Hoogduitsch, den enkelvoudsvorm niet in de schrifttael heeft bewaerd. Ook hebben de voornaemste onzer Vlaemsche schryvers en zelfs eenige onder de Hollandsche, dezen vorm hier en daer op nieuw beginnen te gebruiken, om er aldus het publiek allens weder aen te gewennen en hem zoo gansch in zyn vorig regt te herstellen. Om deze reden, en tevens om de studie onzer middeleeuw-sche schryvers, welke van dag tot dag toeneemt, te vergemakelyken, hebben wy de verbuiging des tweeden persoons enkelvoud hier opgegeven, en zullen wy later voor de vervoeging der werkwoorden hetzelfde doen.

2.° De persoonlijkke voornaemwoorden bezitten geene eigene genitiefvormen, maer ontleenen die van 't bezittelyk voornaemwoord.— Hierop valt nog aen te merken dat vele spraekleeren, naer het voorbeeld der Hoogduitschers, nevens of zelfs in stede van de enkelvoudige genitiefvormen *myns* en *zyns*, ook *myner* en *zyner* opgeven, b. v. *gedenk myner*. Of-schoon door de gewoonte eenigzins gewettigd, is zulks strydig met het gebruik der Ouden, by welke men in den genitief enkelvoud overal *myns* en *zyns* ontmoet: zelfs in het dagelyks gebezigde *myns gelyken*, *zyns gelyken*, leeft de vroegere echte vorm nog voort.— Insgelyks op gezag der Ouden hebben wy als genitief vrouwelyk enkelvoud des derden persoons *haers* opgegeven en niet *haer* of *harer*. (1)

3.° De genitief *zyns* van den derden persoon onzydig enkelvoud is niet meer gebruikt, maer wordt gewoonlyk door *daervan* (*ervan*) omschreven. De datief *hem* mag alleen aangewend worden waer hy op levende wezens van 't onzydig geslacht terugwyst. Zoo mag men van een *peerd* sprekende, zeggen: *geef hem haver*; zoo ook: *het volk bad lang om brood en eindelyk werd het hem geschonken*.⁽²⁾ Anders vervangt men *hem* meestal door den accusatiefvorm *het*, of men bedient zich van eene omschryving met *daeraen* (*eraen*), b. v. van *papier* sprekende: *ik heb er eene andere plaets aen gegeven*.

(1) Zie hierover: *Leven van Sinte Christina de Wonderbare*, uitgegeven door J. H. Bormans, *Aentæekeningen*, bl. 197, en vers 635 en 656, alwaer het luidt:

*Als HAERS sus nieman en woud ontfarmen,
Ontfarmde de gene HAERS die den armen
Es ter noet een toeverlaet.*

Zie ook de *Sproke van Beatrijs*, vers 148, 151, 256; en meer andere.

(2) Zelfs in den accusatief vindt men aldus soms *hem* gebezigd, by voorbeeld in deze zinsnede uit Snellaerts Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde: *Van alle landen van Europa zyn gewis de Nederlanden het minst geschikt voor eene dadelyke toepassing van de Grieksche tragedie; nergens elders gevoelt het volk zoo weinig dat er een wezenlyke afstand is tusschen NEM en den troon*.

4.° Tusschen de vormen *haer* en *heur* is in den grond geen verschil; beide bestaen van ouds in onze tael, en worden naer eisch der welluidendheid met elkander verwisseld. In den accusatief vrouwelyk enkelvoud des derden persoons meenen wy nogtans dat men, naer het voorbeeld der keurigste schryvers, wél zal doen benevens *ze* alleen den vorm *haer* en niet *heur* te gebruiken.— De zachtere vormen *me*, *ze*, *we*, *ge*, mogen altyd in plaets van *my*, *zy*, *wy*, *gy*, aangewend worden, wanneer er geen byzondere nadruk op deze woordjes valt.

5.° Van den stelregel uitgaende dat het tegen den aerd onzer tale is een onderscheid van geslachten in 't meervoud te maken, hebben wy voor de dry geslachten van den derden persoon meervoud, *éene en dezelfde* verbuiging opgegeven. Zulks is strydig met alle hedendaegsche spraekleeren;⁽¹⁾ maer met het eenparig gebruik der Ouden, zoo wel als met het spraekgebruik (van België ten minste) komt het wonder wel overeen. Inderdaed, gelyk de hoogleeraer David, in zyne redevoering *Over stylverbetering* enz., op het Gentsch taelcongres uitgesproken, zeer juist aenmerkt: « By ons zegt men niet: *Indien gy myne zusters ziet, geef HAER dit geld*, maer: *geef HUN dit geld*. » Zoo ook zal men by de Ouden nooit in den datief vrouwelyk meervoud *haer*, maer altyd *hen* ⁽²⁾ vinden.

(1) Zie hier hoe men deze verbuiging gewoonlyk opgeeft :

Nom. zy	zy	zy
Acc. ze, hen	ze, haer	ze, hen
Gen. hunner	harer	hunner
Dat. hun	haer	hun

(2) Het onderscheid tusschen *hen* en *hun* is later door de Hollandsche taelkundigen ingevoerd. Ofschoon willekeurig, dient dit onderscheid in acht genomen te worden, vermits het alzoo door den eigen vorm des woords onmogelyk wordt den accusatief met den datief te verwarren.— Overigens, waer de accusatief meervoud als voorwerp des werkwoords voorkomt, bezige men, naer 't voorbeeld der Ouden en der volkstael, by voorkeur *ze*, dus: *ik zie ZE komen*, liever dan: *ik zie HEN*.— Het spreekt van zelf dat men achter een voorzetsel niet dan *hen* gebruikt, dus: *ik hoor naer HEN*, niet: *naer ZE*.

Ten bewyze hiervan raedplege men Van den Hoves meergemelden *Brief over de verbuiging*, Taelverbond, jaergang 1849—50, bl. 251; en Bormanses *Leven van Sinte Christina*, Aenteekeningen, bl. 59 en 165.

De genitief meervoud was by de Ouden *harer* (*heurer*) voor de dry geslachten. Niettemin hebben wy in dezès plaets *hunner* opgegeven, omdat, naer onze meening, de aerd onzer tegenwoordige tael zulks vereischt. Trouwens wy zeiden hierboven (2.e) dat het persoonlyk voornaemwoord zyne genitiefvormen aen 't bezittelyke ontleent: nu, het bezittelyk voornaemwoord des derden persoons was oudtyds voor de dry geslachten *haer*, en is, gelyk wy later zien zullen, thans *hun*; zoo dat de daervan ontleende genitief niet meer *harer*, maer *hunner* zyn moet.

200.— In Holland bestaet nevens *gy* de vorm *jy* of *je*; en nevens *u*, *jou* of *je*. Deze worden alleen in de gemeenzame tael, en wel uitsluitelyk by het aenspreken van een enkelen persoon gebezigd: alzoo vervangen zy thans het verloren *du* en *dy*.— In het meervoud gebruikt men in de gemeenzame rede *gylie* (voor *gylieden*). Dit *gylie*, genit. *ulieder* (voor *uwerlieden*), acc. en dat. *ulie* is benevens de gemeene vormen *wylie*, *zylie* in gebruik gebleven, terwyl de toevoeging van het woord *lieden*, achter de overige meervoudsvormen der persoonlyke voornaemwoorden, in onbruik is geraekt.

201.— Het wordeken *zich* wordt alleen daer gebezigd, waer eene handeling op den persoon of de zaek, van welke zy uitgaet, teruggevoerd wordt. Het is aldus een *terugwerkend* of *wederkeerig voornaemwoord des derden persoons*; want alleen deze persoon bezit voor dit begrip in den accusatief en datief een eigenen vorm. *Zich* dient voor alle geslachten, en voor het enkel- en het meervoud tevens, b. v. *hy verheugt zich*, *zy eigent zich veel toe*, *het kind heeft zich bezeerd*, *uwe ouders geven zich veel moeite*. (1)

(1) By onze middeleeuwsche schryvers is *zich* onbekend; zy stellen daervoor

202.— Men neme wel in acht dat men *zich* niet met *elkander* en *malkander* verwarre. Deze laetste worden gebruikt waer verschillende persoonen zich onderling tot het voorwerp hunner handeling maken, b. v. *wy beminnen elkander*, *zy zien malkander*, niet: *wy beminnen ons*, *zy zien zich*, hetwelk niet kan gezegd worden dan van eene handeling die op het *onderwerp terugwerkt*. — *Elkander* is *elk den ander*; *malkander* is eene samentrekking uit *manlyk*, dat is *elk*, en *ander*. De genitief *elkanders*, zonder onderscheid van geslacht, komt slechts vóór het zelfstandig naemwoord, waervan hy afhangt: *elkanders geluk*. In den accusatief en den datief kan men zoo wel *elkanderen* als *elkander* zeggen: de uitgang *en* is dan de uitgang dier naemvallen in het enkelvoud als: *zy scheuren het van elkanderen* (*elk deel van den anderen deele*).— De *nd* is voor uitlating vatbaer, waeruit dan de vormen *elkaer* en *malkaer* ontstaan.

203.— Aen de persoonlyke voornaemwoorden en zelfstandige naemwoorden wordt, ter sterkere uitdrukking van het begrip der persoonlykheid, welk zy bevatten, het woordeken *zelve* toegevoegd, dat zoo veel als *in eigen persoon*, beteekent. Dit woord wordt in het enkelvoud zwak verbogen, dus: Nom. *hy zelve*, *zy zelve*, *de man zelve*, *het kind zelve*.— Acc. en Dat. *hem zelven*, *haer zelve*, *den manne zelven*, *den kinde zelven*.— Gen. *des mans zelven*, *der vrouw zelve*. Doch met den genitief enkelvoud der persoonlyke voornaemwoorden verbonden, wordt het: *myns zelfs*, *dyns zelfs*, *zyns zelfs*, *haers zelfs*, zonder onderscheid van geslacht en *uws zelfs*, waer de meervoudsvorm *uw* de plaets van het enkelvoud bekleedt.— Als men zegt: *hy zelf*, *het kind zelf*, dan is de zwakke uitgang door afkapping weggelaten.— Het meervoud eindigt altyd op *n*,

hem, *haer*, *hen*, enz. In onze volkstaal is het ook nog zoo. Niettemin is de invoering van dit voornaemwoord als eene kostelyke aenwinst voor onze taal te aenschouwen.

dus : *zy zelven, de mannen zelven, de vrouwen zelven, hen zelven, hun zelven, der mannen zelven, enz.*

Aenmerking. Deze regel wordt, zoo gelyk wy hem opgeven, door de meeste schryvers gevolgd, en is dus van achteren goed gemaekt; maer in de gesprokene tael hoort men zoo iets zelden of nooit: het volk zegt altoos *zelf* of *zelve* zoo in het enkel- als in het meervoud. En inderdaed, het woord *zelf*, by persoonlyke voornaemwoorden of zelfstandige naemwoorden, is niets anders dan een bepalend byvoegelyk naemwoord, en mag derhalve, even als alle byvoegelyke naemwoorden, die niet vóór maer achter het woord komen, waertoe ze behooren, onverbogen blyven. Wy besluiten dus dat men zoo wel mag zeggen : *wy zelf* of *zelve, de kinderen zelf* of *zelve spreken zoo, ik weet het van hem zelf*, als : *wy zelven, de kinderen zelven, enz.*

204.— De derde persoon wordt ook dikwils, waer er van werkelyke personen, dit is menschen sprake is, op eene onbepaalde wyze door de *onbepaalde voornaemwoorden*: *iemand, niemand, men*, en met betrekking op zaken door : *iets, niets*, uitgedrukt. Hierop valt het volgende aen te merken :

1.º *Iemand* is ontstaen uit *ie*, Hoogd. *je*, dat *ooit* beteekent, en *man*; *niemand* is hetzelfde woord, voorzien van de ontkenkende partikel *ne, ni*. Deze gelden voor personen van beiderlei geslacht en worden door toevoeging eener *s* in den genitief verbogen, als: *iemand's eigendom, hy is niemands vriend*.

2.º *Men* is oorspronkelyk niet onderscheiden van *man*, hetwelk in deze onbepaalde beteekenis toonloos wordt uitgesproken en dus in plaets der *a* de toonlooze *e* ontving. Het kan alleen in den nominatief gebruikt worden, en blyft dus altyd onverbogen, als: *men zegt, men komt, enz.*

3.º *Iets* is samengetrokken uit het zoo even vermelde *ie*, en *wicht*, dat eigentlyk *ding* beteekent. De *s* die men ook kan onderdrukken, schynt het aenwyzend voornaemwoord in den genitief (*des, 's*), alzoo is *iets* zoo veel als *iet des, iet daer van*. *Niets* is hetzelfde woord met de *n* der ontkenning. Beide zyn wegens hunne ineensmilting met het wordeken *des* onverbuigbaer.

Bezittelyke voornaemwoorden.

205.— De bezittelyke voornaemwoorden zyn de volgende, en worden aldus onderscheiden:

ENKELVOUD.			MEERVOUD.			
	<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onz.</i>
1 ^e Pers. myn,	myne,	myn;	onze,	onze,	ons.	
2 ^e Pers. dyn,	dyne,	dyn;	uw,	uwe,	uw.	
3 ^e Pers. Man. en Onz. zyn,	zyne,	zyn; }	hun, (2)	hunne,	hun.	
α Vrouwel. haer, (1)	hare,	haer; }				

Deze voornaemwoorden drukken, als ieder byvoegelyk naemwoord, met een zelfstandig naemwoord verbonden, dezès geslacht, getal en naemval door *hunnen uitgang* uit, en worden daermede verbogen, als: *myn vader*, *myne moeder*; *myns vaders*, *myner moeder*; *myne boeken*, *myner boeken*, *mynen boeken*, enz. Verder drukken zy in *hunnen vorm* het getal, en

(1) Welluidendheidshalve mag men in stede van *haer* altyd *heur* gebruiken.

(2) Wy stellen hier *hun* voor het meervoud der dry geslachten. Dit is strydig met de hedendaegsche spraakkunst, die slechts *hun* voor't mannelyk en 't onzijdig en *haer* voor 't vrouwelyk opgeeft, en volgens welke men dus zeggen moet: *de mannen beminnen HUNNE vrouwen en de vrouwen HARE mannen*. Doch waer heeft de spraakkunst dit onderscheid tusschen 't mannelyk en 't vrouwelyk meervoud geleerd? In de schriften der Ouden zeker niet: deze gebruikten wel *haer*, maer deden 't voor de dry geslachten. Even zoo weinig heeft de regel grond in de gesproken tael, althans in de tael onzer Belgische provinciën: daer zegt men overal: *de vrouwen beminnen HUNNE*, en niet *HARE mannen*. Dit onderscheid is dus gansch willekeurig door de nieuwere spraakkunstschryvers ingevoerd. Daerby is het onnuttig, (de Hoogduitschers hebben niet dan *ihr* en de Franschen *leur* voor alle geslachten) en, wat meer is, het strydt met den aerd onzer tale, die zoo als wy reeds opmerkten, geen geslachtsonderscheid in 't meervoud dult. Men moet dus, of wel gelyk de Ouden *haer*, of wel met het volk *hun* voor de dry geslachten aennemen; en, daer *hun* thans algemeen voor 't mannelyk en 't onzijdig gebezigd wordt, aarzelen wy geenen oogenblik daeraen boven het in onbruik gevallen *haer* de voorkeur te geven. (Zie hierover *Bilderdijs Ziekte der geleerden*, uitgegeven door J. David, in de Aenteekening op het 21^e vers, 3^e zang, bl. 215).

die van den derden persoon daerenboven, in het enkelvoud *het geslacht* uit des persoons, waeraen het voorwerp toekomt, dat door het zelfstandig naemwoord wordt te kennen gegeven, met hetwelk ze als byvoegelyk naemwoord verbonden worden. Het getal en geslacht nu, dat een bezittelyk voornaemwoord met zyn zelfstandig naemwoord gemeen heeft, noemt men zyn *objectief* getal en geslacht; het getal en geslacht van den bezittenden persoon, in den vorm des bezittelyken voornaemwoords uitgedrukt, heet zyn *subjectief* getal en geslacht.

206.— Tot voorbeeld van verbuiging der bezittelyke voornaemwoorden, strekke het volgende :

ENKELVOUD.			MEERVOUD.	
<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Voor de 3 geslachten.</i>	
Nom. myn	myne	myn	myne	
Acc. mynen	myne	myn	myne	
Gen. myn(e)s	myner	myn(e)s	myner	
Dat. mynen	myner	mynen	mynen	

Zoo als men ziet is deze verbuiging gansch gelyk aen de sterke der byvoegelyke naemwoorden (§. 172). Alleen het bezittelyk voornaemwoord van den 1^{en} persoon meervoud maekt hierop uitzondering, vermits dit in den nominatief mannelyk enkelvoud op *e* uitgaet: *onze vader*. Deze *e* is echter geenszins het kenmerk der zwakke verbuiging, maer behoort tot den grondvorm des woords.

207.— Wanneer by het bezittelyk voornaemwoord het zelfstandig naemwoord niet uitgedrukt maer begrepen wordt, zoo krygt dit het lidwoord voor zich en wordt, even als een byvoegelyk naemwoord, zwak verbogen: *de myne, het myne; den mynen; des mynen, der myne, enz.* b. v. *uwen hoed heb ik gevonden, maer den mynen niet; in name uws vaders en in name des mynen, uwer moeder en der myne; zegt uwen broeder en tevens den mynen, uwer zuster en tevens der myne, enz.* Zoo ook in het meervoud: *hunne gevoelens zyn niet de onze; neemt myne peerden, ik zal de uwe nemen, enz.*

Maer wanneer in het bezittelyk voornaemwoord het begrip *personen, vrienden, betrekkingen* besloten is, dan krygt de nominatief, genitief en accusatief meervoud de *n*, b. v. *de mynen zyn my zoo lief als u de uwen, de liefde tot de zynen*, enz. De datief meervoud heeft ook buitendien de *n*.

208.— Het bezittelyk voornaemwoord dat zonder lidwoord achter zyn zelfstandig naemwoord komt, blyft, even als het byvoegelyk naemwoord, onverbogen. Thans echter grypt zulks nog alleen plaets wanneer men iets prys verklaert, als: *dit huis is 'myn!* Anders heeft het bezittelyk voornaemwoord achter zyn zelfstandig naemwoord geplaetst het lidwoord voor zich, of wordt door 't persoonlyk voornaemwoord met het voorzetsel *van* vervangen, als: *deze pen is de myne, of van my.*

209.— Tot versterking van den nadruk voegt men soms het woord *eigen* by 't bezittelyk voornaemwoord, als: *ben ik niet meester in myn eigen huis? Ik heb het met myne eigene oogen gezien.*

Aenmerking. Over het weglaten der verbuigingsuitgangen des bezittelyken voornaemwoords, raedplege men §. 110. *Aenm.* 1.

Aenwyzende voornaemwoorden.

210.— De aenwyzende voornaemwoorden zyn: *deze, die, gene.* Men duidt met *deze* iets aan dat digteby is of even vermeld werd: *deze pen (hier) is versneden;* met *die*, iets dat verder afgelegen is: *die man (daer) is in gevaer;* met *gene* iets dat het verst afgelegen is: *gene huizen (ginds) zyn bouwvallig.*

211.— De aenwyzende voornaemwoorden worden verbogen als volgt:

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
Nom. <i>deze, die, gene,</i>	deze, die, gene,	dees, dit, dat, geen,
Acc. <i>dezen, dien, genen,</i>	deze, die, gene,	dees, dit, dat, geen,
Gen. <i>dezes, diens, genes,</i>	dezer, dier, gener,	dezes, diens, — genes,
Dat. <i>dezen, dien, genen,</i>	dezer, dier, gener,	dezen, dien, — genen.

MEERVOUD.

Voor de 3 geslachten.

Nom.	deze, die, gene.
Acc.	deze, die, gene,
Gen.	dezer, dier, gener,
Dat.	dezen, dien, genen.

212.— Hierop valt het volgende aen te merken:

1.º De verbuiging, die wy hier voor het onzydig enkelvoud opgeven, verschilt eenigzins van die, welke men in de meeste spraekleeren aantreft: daer wordt namelyk als onzydige vorm van *deze, dit*, en van *die, dat*, opgegeven. En nogtans geldt in de volksspraek van geheel Vlaemsch-België alleen *dees* als onzydig van *deze*, b. v. *dees huis, dees kind*, enz. Waerom is die vorm dan tot heden toe uit de schrifttael verbannen gebleven?— Wy weten 't niet. Niettemin stelt zyn gemis eene ware leemte daer; want *dit* behoort, dunkt ons, tot *die*, en wyst in allen gevalle een meer verwyderd voorwerp aen dan *dees*. Wy hebben diensvolgens voor 't onzydig van *deze, dees*, en van *die, dit* gesteld, waerby wy *dat* hebben opgeteckend als een onverbuihbaren vorm, die niet dan in den nominatief en den accusatief kan aengewend worden.

2.º De genitief *diens* luidde voorheen *dies*, hetwelk nog overig is in het gemeenzame *om dieswil* (om den wille *van dit*) en ook nog soms als bywoord gebruikt wordt, in de beteekenis van *dus, diensvolgens*. Reeds vroeger hebben wy aangemerkt dat *die, dat*, één zyn met het lidwoord. Nog wordt dezès genitief *des* als aenwyzend voornaemwoord gebruikt in zegswyzen als: *zyt zeker des, des verheuge ik my*, en in de bywoorden: *deswegens, desniettegenstaende, derhalve, derwyze, desgelyks* enz. zyn *des* en *der* insgelyks voornaemwoorden.

3.º De *e* van *deze* en *gene* in het mannelyk enkelvoud, is geenszins het kenmerk der zwakke verbuiging, maer behoort even als die van *onze* tot den grondvorm des woords.

213.— Wanneer *deze* en *gene* zelfstandig gebruikt zyn, dit

is te zeggen, wanneer er *personen* onder begrepen is, nemen ze, even als de byvoegelyke naemwoorden in dergelyk geval, eene *n* in 't meervoud, b. v. *dezen willen vertrekken en genen willen blyven*.

Bepalende voornaemwoorden.

214.— Deze trekken de aandacht op het voorwerp, waervan in eenen volgenden bepalenden zin iets zal gezegd worden; ze zyn: *degene, hetgene; diegene, datgene; dezelfde, hetzelfde; zulk; zoodanig, dusdanig* en *dergelyk*. De bepalende zin, waerop deze voornaemwoorden de aandacht roepen, kan verzwegen blyven by *dezelfde, zulk, zoodanig* en *dusdanig*, b. v. *hy is nog altyd dezelfde, voor: dezelfde, die hy altyd geweest is; zulk eene daed is pryzenswaardig, voor: zulk eene daed, als deze is*. In tegendeel by *degene* of *diegene* ontbreekt de bepalende zin nooit. Ook het persoonlyk voornaemwoord *hy, zy*, mag als een bepalend voornaemwoord gebruikt worden, als: *hy, die zyne pligt doet, is lofwaardig, voor: degene, die zyne pligt doet*. Insgelyks *die, dat*; maer alsdan begint de afhankelyke zin, ten minste wanneer die onmiddellyk op het bepalend gebruikte *die, dat*, volgt, met *welke, wat*, om eene onaengename herhaling te voorkomen: *die, welke (niet: die, die) myn gevoelen deelt, volge my; dat, wat ik besloten heb, zal geschieden*. Achter *die* blyft somtyds even als altoos achter *hetgeen (hetgene)*, het betrekkelijk voornaemwoord vóór den afhankelyken zin weg, zoo zegt men: *die ik het gegeven heb, geve't my weder, voor: die, aen wien enz.*, even als: *hetgeen ik u te zeggen heb, voor: hetgeen, dat enz.* Omgekeerd kunnen de voornaemwoorden *die, wie* en *wat*, betrekkelijk gebruikt, het bepalend voornaemwoord onnoodig maken, b. v. *die my lief heeft, bemin ik weder, voor: hem of dengenen, die my lief heeft, enz.; wie myn gevoelen deelt, volge my; wat ik besloten heb, zal geschieden*.

215.— *Degene* of *diegene* is samengesteld uit het lidwoord

(dat oudtyds ook *die, dat* luidde) en het aenwyzend voornaemwoord *gene*. Zoo zeide men oudtyds en zoo hoort men thans nog algemeen in de volkstaal *de deze, de die*, van waerde bywoordelyke uitdrukkingen: *ten dezen aenzien, ten dien einde*, dat is: *te den dezen aenzien, te den dien einde*; *ter dezer ure, ter dier gelegenheid*, dat is: *te der dezer ure, te der dier gelegenheid*.

216.— By de verbuiging van *degene* wordt het lidwoord afzonderlyk verbogen, en het voornaemwoord overeenkomstig de zwakke verbuiging der byvoegelyke naemwoorden. Diensvolgens:

	ENKELVOUD.			MEERVOUD.
	<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onzyd.</i>	<i>Voor de 3 gest.</i>
Nom <i>degene</i> (degeen)	degene	degene	hetgene (hetgeen)	degene
Acc. <i>dengenen</i>	degene	degene	hetgene (hetgeen)	degene
Gen. <i>desgenen</i>	dergene	dergene	desgenen	dergene
Dat. <i>dengenen</i>	dergene	dergene	dengenen	dengenen

Eveneens verbuigt men *dezelfde* en *dezelve*. Alleen moet men opmerken dat ze de *n* in het meervoud aennemen, wanneer ze zelfstandig gebruikt worden, dit is, wanneer ze op geen kort te voren genoemd zelfstandig naemwoord terugwyzen, en het begrip *persoonen* in zich besluiten. (1) Zulks is echter voor *dezelfde* en *dezelve* zeer zelden het geval. Verder heeft *dezelve*, nevens den zwakken genitief *deszelven* (mann. en onz. enkelv.) en *derzelve* (vrouwel. enkelv. en meerv. in alle gest.), ook eenen

(1) Sommige spraekleeren beweeren dat *degene* en *diegene* altyd zelfstandig gebruikt worden, en dus in het meervoud nimmer zonder *n* mogen voorkomen. Wy hebben ons aen dezen regel niet gehouden, omdat hy zoowel door de gezonde rede als door het gezag van keurige schryvers wordt tegengesproken. Om tusschen honderden voorbeelden slechts een paar aen te halen: in Snellaerts Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde onder anderen, leest men, bl. 106: « *Casteleyn, wiens werken, benevens DEGENE veler andere zuid-nederlandsche dichters*, enz. » en eenige regels verder: « *hierin waren de Hollandsche Rederykkamers niet meer gevorderd dan DEGENE der uitwyklingen*. » Zoo ook in Prof. Bormanses Verslag, bl. 588: « *Verbindingen als DIEGENE zijn, welke in Bilderdijks verbuiging voorkomen*. »

genitief naer den sterken vorm *deszelfs* en *derzelver*. Men gebruikt *deszelfs* en *derzelver*, wanneer deze vóór het zelfstandig naemwoord komen, waarvan ze afhangen, b.v. *deszelfs zoon heet Pieter, derzelver kind stierf*; daerentegen gebruikt men den zwakken vorm *deszelven, derzelve*, wanneer deze achter het zelfstandig naemwoord komen, waarvan ze afhangen, b.v. *de zoon deszelven heet Pieter, het kind derzelve stierf*.

217.— *Dezelve*, dat oorspronkelyk niet van *dezelfde* onderscheiden was, heeft thans in den nominatief, accusatief en datief de weerde van een persoonlyk voornaemwoord des derden persoons; dus staen: *dezelve komt, ik zie denzelven, geef denzelven brood*, volkomen gelyk met: *hy komt, ik zie hem, geef hem brood*. In den genitief heeft het de weerde van een bezitelyk voornaemwoord des derden persoons, zoo dat: *deszelfs zoon heet Pieter*, hetzelfde zegt als: *zyn zoon heet Pieter*.—Zy, die dit woord hebben ingevoerd, willen dat men het daer aenwende, waer het op een ander zelfstandig naemwoord terugwyst dan hetgeen als onderwerp der rede voorkomt. Zoo dat men volgens hen zeggen moet: *David wierp Goliath den steen uit zynen slinger regt in DESZELFS voorhoofd*, omdat *zyn* hier wederkeert tot *David* en *deszelfs* op *Goliath* wyst. Echter meenen wy met het koninklyk Nederlandsch Instituut, (1) Van Lennep, (2) Bilderdijs (3) en zoo vele andere voorname schryvers,

(1) Het koninkl. Ned. Instituut heeft zyne stellige afkeuring aen dit woord gehecht. (Zie De Jagers *Archief voor Nederlandsche taalkunde*, d. 1. bl. 284).

(2) Zie Van Lenneps *Proeve eener verduitsching der Grondwet*. Als bewys dat dit woord alle klank en kracht mist, zegt de schryver aldaer « dat het in een vers onmogelyk kan gebruikt worden. »

(3) Zie Bilderdijs *Nieuwe taal-en dichtkundige verscheidenheden*, d. 3. bl. 123 tot 154.— In gemeld werk, *Over het gebruik van dezelve* sprekende, begint hy aldus: « Onder alle de domme en willekeurige indringzels der valschelyk zoogenaamde Taalbeschaversen weet ik er weinig, die door het verkouden, verlammen, en verwijven, en tevens ook verstijven van eenen naturelyk warmen en mannelijken stijl, onze taal eigen, het gevoel van een Hollander zoodanig een geweld aandoen, als dat jammerlyke schel-sjilpend en noodloos *deszelfs* en *dezelve*, dat thans allen bondigen en gespierden

dat dit *dezelve* en *deszelfs* uit de tael zou moeten verbannen worden. Want vooreerst maekt het den zin, wa rin het voorkomt, schier altoos lam en slepend, en ten anderen is het nutteloos. Inderdaed, men kan het steeds door een korter, 't zy persoonlyk, 't zy bezittelyk, 't zy aenwyzend voornaemwoord, of zonder behulp van deze door eene andere wending, vervangen. By voorbeeld in stede van de hierboven aengehaelde zinsnede kan men zeggen: *David wierp Goliath den steen uit zynen slinger regt in 't voorhoofd*, of: *wierp den steen uit zynen slinger regt in Goliaths voorhoofd*, of nog beter: *slingerde Goliath den steen regt in 't voorhoofd*; welke uitdrukkingen, zoo als elk gevoelt, verre boven de eerste zyn te verkiezen. En waer het er op aenkomt dubbelzinnigheid te vermyden, zal dit zonder *dezelve* en *deszelfs* ook wel gaen, als men zich maer niet moedwillig door schoolsche kortzigtigheid laet verbysteren. Want niets is gemakkelyker dan aldus allerlei dubbelzinnigheden te doen uitkomen in een' zin, dien men gansch afgezonderd opgeeft; maer zyn de zinnen daer voor gemaekt? dienen ze dan slechts om kunstjes meê te doen en aen schooljongens als raedsels opgegeven te worden? Neen, ze staen altyd in levend verband met andere zinnen; en wanneer men ze in dit verband aenschouwt, zal het dubbelzinnige ver te zoeken zyn, ten minste waer ze de heldere uitdrukking zyn van heldere denkbeelden, wat iedere zin in allen gevalle zyn moet.—Daerby, wat doen andere talen, die, by minderen rykdom n voornaemwoorden, toch een nauwkeurig zinsbouw hebben? Wat doen wy zelve als we spreken? Wy bezigen dan noch *deszelfs* noch *dezelve*, en toch verstaen we elkander niet verkeerd.—Dit woord blyve dus ook uit de

stijl over hoop smijt, en, den waarachtigen bouw der perioden of volzinnen verbrijzelende, in ons zacht en welluidend Hollandsch te gelijk aan de melodie eener rede den bodem inslaat. » En zoo gaet het gedurende 32 bladzijden altyd crescendo voort: — meer dan honderdmael genoeg om al de *dezelve* en *deszelfs* voor eeuwig uit de tael te doen verdwynen.

schrifttael gesloten : er is te veel misbruik van gemaakt, dan dat het nog tot iets goeds gebruikt zou kunnen worden.

218.— *Zulk* wordt aldus verbogen:

ENKELVOUD.		MEERVOUD.	
<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onzyd.</i>	<i>Voor de 3 geslachten.</i>
Nom. <i>zulke</i> (zulk)	zulke	zulk	zulke
Acc. <i>zulken</i>	zulke	zulk	zulke
Gen. <i>zulks</i>	zulker	zulks	zulker
Dat. <i>zulken</i>	zulker	zulken	zulken

Hierby neme men in aenmerking, dat de genitief enkelvoud *zulks* niet dan zelfstandig gebezigd wordt in stede van *dat*, b. v. *zulks had ik niet gedacht*. Voorts wordt *zulk* en ook *zoodanig* in het enkelvoud doorgaens gevolgd van *een*, en in dat geval blyven beide onverbogen. Worden *zulk* en *zoodanig* door het bepalend lidwoord voorafgegaen, dan is hunne verbuiging gelyk aen die van *degene*. *Dergelyk* wordt even als de zwakke byvoegelyke naemwoorden verbogen, ofschoon in den genitief en datief vrouwelyk enkelvoud, en in den genitief meervoud de sterke vorm *dergelyker* ook toegelaten zy. Overigens komt het in het enkelvoud meestal voor met het lidwoord *een*.

Vragende voornaemwoorden.

219.— Om naer personen of zaken te vragen, heeft onze tael het zelfstandig voornaemwoord *wie*, *wat*; het byvoegelyk *welke* (voor *welyk*, uit het vragend bywoord *we*, dit is *hoe*, en *lyk*). Voorts gebruikt men nog als vragend byvoegelyk naemwoord *hoedanig* (dit is *hoe gedaen*), en de woordkoppling *wat voor*, of *wat voor een*.

220.— *Wie* en *welke* worden verbogen zoo als volgt:

ENKELVOUD.

<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onzyd.</i>	<i>Mannel.</i>	<i>Vrouwel.</i>	<i>Onzyd.</i>
Nom. wie	wie	wat	welk(welke)	welke	welk
Acc. wien	wie	wat	welken	welke	welk
Gen. wiens	wier	(ontbreekt)	welks	welker	welks
Dat. wien	wier	(ontbreekt)	welken	welker	welken

MEERVOUD.

<i>Mannel. en Vrouwel.</i>	<i>Onzyd.</i>	<i>Voor de 3 geslachten.</i>
Nom. wie	(ontbreekt).	welke
Acc. wie		welke
Gen. wier		welker
Dat. wien		welken

221. — Op deze verbuiging valt aen te merken :

1.^e De genitief mannel. enkelvoud *wiens* was oudtyds *wies* of *wes*, dat nog overig is in *weshalve*. De datief vrouwelyk *wier* wordt steeds door den accusatiefvorm *wie* vervangen. *Wat* is niet gebruikt dan in den nominatief en accusatief enkelvoud; zyn genitief en datief worden omschreven door *waervan*, *waeraen* of *waerdoor*, welke ook soms door tusschenkomende woorden vaneen gescheiden worden.

2.^e *Welke* wordt gelyk de sterke byvoegelyke naemwoorden verbogen; het heeft echter in den mannyken nominatief alleen den sterken vorm (*welk*), wanneer dit woord vóór hoedanigheidsnamen staet, en de vraag of de uitroep vooral op de *hoedanigheid* des persoons doelt; dus is *welk vorst?* ! duidelyk onderscheiden van *welke vorst?* ! dat alleenlyk vraegt wie van een bepaeld aental vorsten bedoeld wordt. In den uitroep nogtans, neemt *welk* doorgaens het wordeken *een* achter zich en blyft dan onverbogen: *welk eenen vorst bezitten wy!* — In stede van den datief vrouwelyk enkelvoud *welker*, wordt ook meestal de accusatiefvorm *welke* aangewend.

222. — *Wie* vraegt in het algemeen naer personen, *wat* naer zaken. *Welke* vraegt meer bepaeld naer eenen of meer

persoonen of zaken, terwyl *wat voor* naer den aerd en de gesteldheid eens persoons of eener zaek verneemt, b. v. *Wie is daer? Een vreemdeling.*— *Wat voor een vreemdeling? Een professor uit B.*— *Welke professor? Mynheer P.*— Zoo ook: *Er is een boom uit mynen hof gekapt.*— *Wat? Een boom.*— *Wat voor een boom? Een notelaer.*— *Welke? Die groote oude, regts aen den weg.*

223.— In den zelfden naemval waer met deze voornaemwoorden gevraagd wordt, moet natuerlyk ook geantwoord worden, b. v. Nom: *Wie is daer? Ik, de vader. Wat is dat? Een boek, eene pen.*— Acc: *Wien hebt ge gezien? Hem, uwen vriend. Wat zoekt ge? Mynen hoed.*— Gen: *Wiens huis is dat? Myns broeders.*— Dat: *Wien behoort deze pen? My, mynen broeder.*

224.— Daer de woorden *wat voor*, in eene uitdrukking als *wat voor een man, wat voor menschen* tot een byvoegelyk naemwoord zyn vereenigd, zoo mist *voor* hier de kracht om het volgende naemwoord te beheerschen. Men zegt dus: *wat voor een man* (niet *eenen man*) *is hy?* Dikwils laet men het wordeken *voor* weg, zoo dat alleen *wat* overblyft, hetwelk dan als byvoegelyk naemwoord, met woorden van elk geslacht en getal samengevoegd wordt, b. v. *wat mensch, wat vrouw is dat?* ! Ook zegt men wel *wat een*, doch zulks alleen in den uitroep: *wat een os!*— Het is toegelaten het wordeken *voor* van *wat* te scheiden; dus mag men zeggen: *wat is dat voor een huis?* in plaets van: *wat voor een huis is dat?* Echter kan dit soms dubbelzinnigheid opleveren, zoo als in: *wat wilt ge voor geld ontvangen?* waer *voor geld* ook *in ruiling voor* kan beteekenen.— *Wie* en *wat* als uitroep voorkomende, worden dikwils door toevoeging van *al* of van *al niet* versterkt: *wie durft hier al medespreken! wat hoort men al niet!*

Betrekkelijke voornaemwoorden.

225.— Geen voornaemwoord is van nature betrekkelijk;

het wordt dit maer, waer het tot verbinding van zinnen is aengewend. Betrekkelyk worden dus gebruikt deels het vragend voornaemwoord *welke*, benevens eenige verbogen vormen van het vragend voornaemwoord *wie*, deels het aenwyzend voornaemwoord *die*.— De verbuiging van *welke* en *wie* is gansch zoo als die der gelykluidende vragende voornaemwoorden (zie §. 220.). De verbuiging van *die*, *die*, *dat*, stemt overeen met degene des aenwyzenden voornaemwoords (zie §. 211.).

226.— Aengaende het gebruik dezer woorden valt nog het volgende aen te merken:

1.° In den nominatief gebruikt men het betrekkelyke *wie*: **a.**) achter *al*, b. v. *alwie niet hooren wil, moet voelen*; **b.**) waer het bepalend voornaemwoord verzwegen wordt, b. v. *wie my lief heeft, volge my*, voor: *degene, die my lief heeft* (zie §. 214.). In alle andere gevallen wordt de nominatief uitgedrukt door *die* of *welke*; men zegt dus niet: *de man, wie gisteren by my was*, maer: *de man, die of welke*, enz.— *Wat* wordt gebruik: **a.**) achter *dat*, b. v. *dat is het, wat ik u te zeggen heb*; **b.**) achter het telwoord *alles (al)*, b. v. *alles, wat ik heb* enz.; **c.**) achter het onbepaald voornaemwoord *niets*, b. v. *niets is schoon, wat niet goed is*.— Doch achter een uitgedrukt zelfstandig naemwoord, bezigt men steeds *dat*; dus zegt men: *het huis, dat myn gebuer bewoont*, niet: *het huis, wat* enz.

2.° In den genitief gebruikt men voor 't mannelyk den vorm *wiens* of *welks*; voor 't vrouwelyk *wier* of *welker*, als: *de man, wiens of welks toestand gy kent*; *de vrouw, wier of welker kind gestorven is*; in den datief mannelyk, even als achter voorzetsels in den accusatief, den vorm *wien* of *welken*, als: *daer is de man, wien of welken ik het gezegd heb*, of *aen wien (aen welken) ik het gezegd heb*; den datief vrouwelyk omschryft men meestal door het voorzetsel *aen* of *voor*, gevolgd door *wie* of *welke*: *de vrouw aen wie of aen welke*. In den genitief onzydig gebruikt men alleen *welks*: *het huis, welks dak is*

ingestort, den datief omschryft men insgelyks door voorzetsels met *welk*: *het huis aen hetwelk eene kamer toegevoegd is*. In den accusatief zonder voorzetsel, even als in den nominatief treedt weder nevens *welke*, het aenwyzende *die*, *die*, *dat*, als betrekkelijk voornaemwoord op, als: *de man dien* (of *welken*); *de vrouw, die* (of *welke*); *het kind, dat* (of *welk*) *ik gezien heb*. Voor het meervoud geldt in de dry geslachten, nom. en acc: *die* of *welke*, gen: *wier* of *welker*, dat: *wien* of *welken*.

3.º De samenkoppeling *dewelke* bezigt men zelden (de genitief zou dan zwak: *deswelken* of *derwelke* moeten luiden); maer in den nom. en acc. onzydig wordt *hetwelk* byna uitsluitelyk gebruikt. (1)

4.º Men ontmoet soms eenen genitiefvorm *welkers*, die in 't enkelvoud voor alle geslachten wordt aangewend. Wie daarvan ook het gebruik moge gewettigd hebben, is die niettemin af te keuren, als volkomen onbestaenbaer met den aerd onzer taal.

5.º Als de betrekkelijke zin tot bepaling van een *persoonlyk voornaemwoord* strekt (als: *hy, die zyne pligt doet*), zoo kan men alleen *die, dien (die), wiens (wier), wien (wie)* en niet *welke* gebruiken, aengezien *welke* oorspronkelyk op de hoedanigheid van het begrip des voorgaenden naemwoords ziet en de persoonlyke voornaemwoorden den persoon als zoodanig zonder eenig begrip van hoedanigheid aenwyzen.—Wyst het betrekkelijk voornaemwoord terug op een persoonlyk voornaemwoord van den 1^{en} of 2^{en} pers., zoo wordt het door den 1^{en} of 2^{en} pers. des werkwoords gevolgd: *ik, die ben; gy, die zyt*.

6.º Daer er by 't noemen van meer dan een voorwerp licht

(1) Sommigen willen dat men in 't onzydig nooit anders dan *hetwelk* zou gebruiken. Zulks is willekeurig, en *het kind, welk ik gezien heb*, zal altyd zoo goed Nederduitsch blyven als *het kind, hetwelk*. Men bediene zich van den eenen of den anderen vorm, volgens dat de welluidendheid het vereischt.

twyfel kan ontstaen, op welk voorwerp het voornaemwoord *die* of *welke* wyst, zoo trachte men de woorden derwyze te schikken dat het zelfstandig naemwoord, waerop het voornaemwoord betrekking heeft, er zoo dicht mogelyk by kome te staen, b. v. *hy is de vriend* MYNS BROEDERS, DIE (of WELKE) *hem veel dienst bewezen heeft*. In dees geval slaet *die* of *welke* op het woord *broeder*, dat er onmiddellyk vóór staet. Daer dit echter altyd geene voldoende uitkomst oplevert, vermyde men liever zulke dubbelzinnige zinsverbindingen.

Aenmerkingen over het gebruik der voornaemwoorden.

227.— Het persoonlyk en bezittelyk voornaemwoord rigten zich niet naer het tael-, maer naer het persoonsgeslacht van het woord, waerop zy terugwyzen; dus zegt men: *dit meisje is bedroefd, om dat ZY (niet: het) HARE (niet: zyne) moeder verloren heeft. Ik heb dit boos wyf gezien, toen ZY HARE (niet: het zyne) kinderen sloeg*. Zoo ook van eenen koning sprekende: *zyne majesteit werd ontroerd, toen HY ZYNE (niet: zy hare) oogen op zoo veel ellende vallen liet*. Zelfs zal men het voornaemwoord, wanneer het terugwyst op een land of eene plaets wier naem onzydig is, liever in het vrouwelyk dan in het onzydig geslacht stellen, ten minste zoo dit land of die plaets als *handelende persoon* optreedt, b. v. *het trotsche Engeland, op HARE (niet: zyne) zeemagt steunende, dorst het magtigste ryk der aerde aentasten. Ik zag Oostende, daer ZE (niet: het) op den oever HARER (niet: zyner) zee, bewegeloos neêr zat*.

228. — De bywoorden *hier, daer* en *waer*, bekleeden dikwils in verbinding met voorzetsels, de plaets der voornaemwoorden *die, dit, dat, wie, wat, deze, welke*, enz. Zoo zegt men b.v. voor *by dien, van dien, aen dien, met dien, in dien: daerby, daervan, daeraen, daermede, daerin*, enz; voor *door dit: hierdoor*; voor *omdat: daerom*, enz. Zoo ook voor *van welken, aen welken, in welken, op welken: waervan, waeraen, waerin, waerop*; voor *door wat, met wat: waerdoor, waermede*, enz.—Desaengaende neme men nog het volgende in aendacht:

1.° *Daer* mag niet willekeurig met *waer* verwisseld worden. *Daer* is altyd aenwyzend of bepalend, *waer* altyd vragend of betrekkelijk. Men zegge dus niet: *dat is het graf, daer hy in rust*, maer: *waer (in hetwelk) hy rust*.

2.° *Hier, daer* en *waer*, met voorzetsels verbonden, wyzen alleen op zaken, niet op persoonen. Men zegt dus niet: *Waervan weet ge dit?— Van hem*, maer: *van wien weet ge dit?* (1) Niettemin wordt by de aenwyzende, bepalende en betrekkelijke voornaemwoorden dit onderscheid in de gesprokene tael niet in acht genomen. Men zal daer zoo wel hooren: *gy spreekt van uwen broeder; waerlyk DAERAEN heb ik niet gedacht*, als: *AEN DEZEN heb ik niet gedacht*. Zoo ook zal men veeleer zeggen: *de vriend, WAERMEDE ik ben uitgereden*, dan: *MET WELKEN, ik ben uitgereden*. En inderdaed, vermits het woord, waerheen het aenwyzend, bepalend of betrekkelijk voornaemwoord verwyst, altyd te voren genoemd is, kan hier uit het aenwenden van *daer* en *waer* moeijelyk verwarring ontstaen, en is het onderscheid dus zoo noodzakelyk niet als by de vragende voornaemwoorden.

5.° De voorzetsels die met *hier, daer* en *waer* verbonden zyn, kunnen er in de rede even goed van gescheiden worden. Zoo zegt men zeer wel en gansch overeenkomstig met den aerd onzer tael: *DAER ben ik VAN terug gekomen, HIER kreeg hy zyn afscheid MEË, de zaek WAER ik u OVER gesproken heb*, enz.

229.— De onzydige voornaemwoorden *het, dit* en *dat* worden dikwils in betrekking met zelfstandige naemwoorden van alle geslacht en getal, en dus ook in verbinding met het meervoud des werkwoords, gebruikt; namelyk wanneer ze, de plaets des onderwerps bekleedende, het woord, dat als gezegde voorkomt, niet dan in het algemeen aanduiden, b. v. *het is myn vader, het was myne moeder, het zyn vrienden, dit is myn broeder en dat is myne zuster*.

(1) Men kan nogtans zeer juist zeggen: *waarvoor houdt ge my? wanneer* men niet den persoon zelf, maer de hoedanigheid des persoons bedoelt.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OVER HET WERKWOORD.

250.— Het werkwoord is het woord, welk datgene uitdrukt, wat de spreker van eenig voorwerp denkt, (zie §. 93).

In het werkwoord zyn altyd twee bestanddeelen vervat, namelyk: a.) het *gezegde* of byvoegelyk bestanddeel, dat zich altyd afgezonderd in het deelwoord oplost, en: b.) het *koppelwoord* of verbindend bestanddeel, waerdoor het gezegde aen het onderwerp verbonden wordt, en dat zich afgezonderd in het werkwoord *zyn* oplost. De zinnen: *ik spreek, gy zingt, hy lacht*, kunnen dus opgelost worden in: *ik ben sprekende, gy zyt zingende, hy is lachende*.—Deze beide bestanddeelen zyn in alle werkwoorden derwyze vereenigd dat het *gezegde* in den *stam* en het *koppelwoord* in den *uitgang* ligt: *ik lez-e, arbeid-e; hy lees-t, schryf-t, slaep-t*, enz.

Ieder werkwoord kan ook in twee vormen optreden, in welke de werkwoordelyke stam de eigentlyke natuer des werkwoords niet bezit, namelyk: a.) het *deelwoord*, dat het begrip, in het werkwoord vervat, als eene *eigenschap* en dus *byvoegelyk* voorstelt, als: *hoorend, schryvend, etend, geschreven*, enz.; b.) de *onbepaalde wyze*, die hetzelfde begrip als *een*

zelfstandig voorwerp voorstelt, als: *hooren, schryven, eten*, enz.— Daer de onbepaalde wyze het begrip des werkwoords gansch onbestemd en buiten alle spraakkundige betrekking en verband daer stelt, zoo gebruikt men dien vorm om het werkwoord te noemen of op te geven.

Soorten van werkwoorden.

231.— De werkwoorden worden onderscheiden in: 1.º *zelfstandige*, 2.º *hulpwerkwoorden*, 3.º *byvoegelyke werkwoorden*.

1.º Als *zelfstandig werkwoord* geldt alleen *zyn* of *wezen*, omdat dit alleen geen ander begrip dan dat van het *bloote aenwezen* in zich bevat. Daerom dient het ook om andere woorden, die eene eigenschap uitdrukken, met het onderwerp der rede in dier voege te verbinden, dat dit eigenschapswoord, met *zyn* of *wezen* vereenigd, het gezegde uitmaakt, b.v. *God is almachtig, de boom is groen*. In dit geval wordt het werkwoord *zyn*, het *koppelwoord* genoemd.

Aenmerking. Behalve *zyn* en *wezen* zyn er nog andere werkwoorden, die dus gebruikt kunnen worden, dat ze eerst met een byvoegelyk naemwoord vereenigd een gezegde uitmaken, en dus in zoo verre min of meer als zelfstandige werkwoorden moeten beschouwd worden, als: *hy schynt gelukkig, hy blyft gezond, hy heet deugdzaam, hy gaet verloren, hy ligt stil, hy leeft gelukkig, hy sterft kalm*, enz.

2.º *Hulpwerkwoorden* zyn *hebben, zyn* en *zullen*, aldus genaemd omdat ze dienen om, by andere werkwoorden gevoegd, eene tydsbepaling uit te drukken, waer zulks door de vervorming dier werkwoorden zelve geene plaets hebben kan. *Hebben* en *zyn* met een verleden deelwoord vereenigd, drukken een *volmaekten, zullen* met eene onbepaalde wyze verbonden, drukt een *toekomenden tyd* uit. Ook *worden* verdient den naem van hulpwerkwoord, omdat het den *lydenden vorm* der overgankelyke werkwoorden uitdrukt.

Aenmerking. Nog andere werkwoorden zyn vatbaer om, met eene onbepaalde wyze vereenigd, eene tydsbepaling uit te drukken, zoo als *gaen* in *ik*

ga lezen, blyven in ik blyf lezen; het eerste geeft eene *beginnende*, het tweede eene *voortdurende* handeling te kennen. Voorts zyn er nog eenige werkwoorden, die men *hulpwerkwoorden der wyze* kan noemen, omdat ze, gelyk gene eenen tyd, alzoó eene wyze des werkwoords door omschryving uitdrukken. Zoodanige zyn de werkwoorden *kunnen, durven, mogen, moeten, willen, laten*, b. v. *de vogels kunnen vliegen; hy durft niet uitgaen; hy mag komen, moyt hy komen; hy wil sterven; men liet hem loopen.*

5.º *Byvoegelyke* zyn alle andere werkwoorden, omdat ze buiten het afgetrokken begrip van *het zyn*, het begrip van de eene of andere *hoedanigheid* in zich besluiten. Zoo is *ik leer* gelyk aen *ik ben leerende*, waer *ik ben* het begrip van *het zyn* en *leerende* dat eener *hoedanigheid* uitdrukt.

232.— De byvoegelyke werkwoorden worden weder verdeeld in: 1.º *Onderwerpelyke (subjectieve) werkwoorden*, aldus genaemd omdat de werking, die zy uitdrukken, alleen tot het *onderwerp* bepaeld blyft, en 2.º *voorwerpelyke (objectieve) werkwoorden*, aldus genaemd, omdat hunne werking, om volledig te zyn, nog op een ander *voorwerp* moet overgaen. Voorbeelden van onderwerpelyke werkwoorden zyn: *loopen, slapen, staen*; van voorwerpelyke: *geven, zien, eten, vergeven*, enz.

1.º De *onderwerpelyke werkwoorden* drukken óf een rustigen toestand des onderwerps uit, als: *ik slaep, rust, zit*; óf zulk eene handeling, welke uit heuren aerd geene inwerking op een ander voorwerp toelaet, als: *ik ga, spreek, spring*, enz.

2.º De *voorwerpelyke werkwoorden* daerentegen, geven zulk eene werking te kennen, welke van het handelend onderwerp uitgaende, zich tot een ander voorwerp uitstrekt. Zy vorderen dus, ter volledigmaking hunnes begrips, het voorwerp in eenen der dry afhankelykheidsnaemvallen, namelyk: a.) in den genitief; als: *schamen, gedenken, erbarmen, ontfermen*; b.) in den datief, als: *toeschynen, betamen*; c.) in den accusatief, als: *hooren, bezitten, dooden*, enz.—Deze laetste heeten in engeren zin

voorwerpelyke werkwoorden, omdat het naemwoord in den accusatief bepaeldelyk *voorwerp* heet; ook noemt men ze *overgankelyke* (*transitieve*) werkwoorden, omdat de werking, door hen uitgedrukt, regtstreeks op een voorwerp overgaet. In tegenoverstelling van deze overgankelyke werkwoorden, omvat men de overige voorwerpelyke met den genitief en datief, benevens de onderwerpelyke, onder de benaming van *onovergankelyke* werkwoorden.

Men onderscheidt dus :

1. ^o ONDERWERPELYKE WERKWOORDEN,	}	I. ONOVERGANKELYKE WERKWOORDEN.
b. v. <i>slapen, loopen, gaen</i> ;		
2. ^o VOORWERPELYKE WERKWOORDEN :	}	II. OVERGANKELYKE WERKWOORDEN.
a. met den genitief of datief, b. v. <i>ontfermen, toeschynen, dunken</i> ;		
b. met den accusatief (voorwerps-vorm), b. v. <i>loopen, beminnen</i> .		

Aenmerking 1. De onovergankelyke beteekenis is by de werkwoorden de oorspronkelyke. Een werkwoord wordt maer overgankelyk door de toepassing van 't begrip op een voorwerp. Niet altyd wordt aen een overgankelyk werkwoord zyn voorwerp toegevoegd, b. v. *stoort my niet, terwyl ik lees of schryf*.—Ook zyn er werkwoorden die, met veranderde beteekenis, nu eens overgankelyk, dan eens onovergankelyk zyn, b. v. *de wind buigt den boom; de wind blies dat de boomen bogen*. Dergelyke zyn nog: *bederven, bewegen, breken, dryven, eindigen, heelen, koken, kraken, schieten, veranderen, verarmen, vergaderen, vermeerderen, verminderen*, enz.

Aenmerking 2. Menig onovergankelyk werkwoord wordt ook soms schynbaer overgankelyk gebruikt. Zulks gebeurt: a.) Wanneer men het begrip, dat het werkwoord in zich besluit, daer by nog eens onder den vorm van een zelfstandig naemwoord in den accusatief herhaelt, b. v. *zynen gang gaen, de dood sterven, den loop loopen, den laetsten slaep slapen, eenen stryd stryden*. Zoo ook : *tranen schreijen, bloed zweeten, ys vriezen, eemers water regenen*; en overdragtelyk : *weldaden regenen, wraek ademen, woede snuiven*. b.) Wanneer een onovergankelyk werkwoord de beteekenis krygt van door de uitoefening der handeling te weeg brengen, als: *hy wandelt zich moede, lacht zich ziek, werkt zich dood, ziet zyne oogen blind, loopt zich eens buil*, enz.

233.— De overgankelyke werkwoorden kunnen in

tweederlei vorm worden voorgesteld, te weten: a.) in den *bedryvenden*, waer het voorwerp, dat de handeling *verrigt*, als onderwerp der rede op een ander voorwerp inwerkende, voorgesteld wordt, b.v. *ik prys, straf hem*; b.) in den *lydenden*, waer het voorwerp, dat de werking *ondergaet* of *lydt*, als onderwerp der rede optreedt, b.v. *hy wordt geprezen, gestraft*.—Zoo als men ziet is't het hulpwerkwoord *worden* met het verleden deelwoord vereenigd, dat dezen *lydenden* vorm des werkwoords uitmaekt. Bedryvende en lydende zyn dus geene onderscheidene soorten van werkwoorden, maer onderscheidene voorstellingsvormen der handeling, waerin de werkwoorden derzelfde soort, namelyk *de overgankelyke* kunnen gebruikt worden. (1) Daer de onovergankelyke werkwoorden geen voorwerp hebben, waerop de handeling overgaet, zoo kunnen ze natuerlyk niet in den lydenden vorm voorkomen, b. v. *ik slaep, spring, spot*, en niet: *ik wordt geslapen, gesprongen, gespot*, enz.

Aenmerking. Alleen by uitdrukkingen, waer men het handelend onderwerp niet noemen kan of wil, bedient men zich van den derden persoon zulkzer werkwoorden in den lydenden vorm met het onbepaalde *er* (*daer*), b. v. *er wordt gelachen, gedanst, gesprongen, gespot*, enz. Daerdoor verkrygt nogtans zulk een werkwoord geene lydende beteekenis, vermits hier geen lygend onderwerp voorkomt. Zulke uitdrukkingen zyn niet anders dan: *men lacht, men danst, men spot*, enz.

234.— Onder de overgankelyke werkwoorden behooren ook de *terugwerkende* of *wederkeerige*, by welke het onderwerp der rede zichzelf tot voorwerp zynzer handeling maekt, b. v. *ik bemin my zelven, gy wascht u, hy kleedt zich*.

(1) De benaming *onzydige* (d.i. *noch bedryvende, noch lydende*) werkwoorden, voor onovergankelyke, berust op eene dwaling. Men aenzag namelyk de bedryvende en lydende voor twee byzondere klassen of soorten van werkwoorden, en stelde die, welke noch bedryvend noch lygend kunnen gebruikt worden, als eene derde soort daer tegenover. Daer intusschen bedryvende en lydende niet dan verschillige vormen van een en hetzelfde werkwoord zyn, kan men ook geene middensoort, dit is, geene onzydige werkwoorden aennemen.

By zulke werkwoorden staet het voorwerp, dat op het onderwerp terugwyst, in den accusatief, als in: *zich schamen, zich verheugen*; of in den datief, als in: *zich inbeelden, zich moeite geven, zich veroorloven*.

Eenige werkwoorden zyn uit hunnen aerd altyd wederkeurig, en kunnen nooit anders gebruikt worden; dergelyke zyn: *zich schamen, zich bezinnen, zich vergissen, zich ontfermen, zich inbeelden, zich aenmatigen*, en in eene bepaelde beteekenis: *zich toeleggen, zich onthouden*. Andere kunnen zoo wel overgankelyk als wederkeurig voorkomen, b. v. *zich verblyden, zich bedriegen, zich pryzen*, enz.

235.— Met betrekking tot hun onderwerp, zyn de werkwoorden *persoonlyk* of *onpersoonlyk*.

1.° *Persoonlyke* werkwoorden zyn die, welke met een nauw bepaeld onderwerp, in eenen der dry persoonen kunnen verbonden worden, b. v. *arbeiden: ik arbeid, du arbeids, hy, zy, het arbeidt, wy arbeiden, gy arbeidt, zy arbeiden*.

2.° *Onpersoonlyke* werkwoorden kunnen alleen in den vorm des derden persoons enkelvoud, met het onbepaalde *het* als onderwerp, gebruikt worden. Men onderscheidt deze in: a.) *echte*, en b.) *onechte* onpersoonlyke werkwoorden.

a.) Tot de *echte* behooren de werkwoorden, die natuerverschynsels uitdrukken, als: *het regent, het sneeuwt, het dondert, het vriest, het dauwt*, enz. Ook de uitdrukkingen: *het is warm, koud, licht, donker*, enz., wanneer dit *het* geen bepaeld voorwerp dat warm, koud, licht of donker is, aenduidt, zyn *echte* onpersoonlyke uitdrukkingen.

Aenmerking. Overdragtelyk kunnen *regenen, hagelen, donderen*, enz. *persoonlyk* voorkomen, als; *hy regent troost en zegen om zich heen; de pylen hagelden op den vyand neder; Gods stemme donderde hem in de ooren*.

b.) Tot de *onechte* behooren de werkwoorden, die alleen in zekere gevallen de gedaente van onpersoonlyke aennemmen. By deze kan het begrip, waeruit het onderwerp bestaet, uit den samenhang opgemaekt worden, als in: *het*

ontbreekt hem aen moed, waervoor men ook kan zeggen : moed ontbreekt hem ; het slaet vier uren, dat is: de klok slaet ; het gaet hun wel , dat is: dat, wat zy doen, gaet wel.

236.— Voorts onderscheidt men nog:

1.º *Voorwerpelyke onpersoonlyke werkwoorden*, by welke een naem- of voornaemwoord in een afhankelyken naemval gevoegd wordt. Dergelyke zyn de onpersoonlyke uitdrukkingen: *my dorst, hem hongert*, voor welke thans veelal: *ik heb dorst, hy heeft honger*, gebruikt worden.

2.º *Schynbaer onpersoonlyke werkwoorden*, by welke het voornaemwoord *het* verwyst op een onderwerp, dat reeds vroeger genoemd of in den vorm van een afhankelyken nevenzin uitgedrukt is. Wanneer ik by voorbeeld zeg: *het smert hem, het verwondert, berouwt, verdriet, lust, bevreemdt my, het beliest, het bedroeft u*, enz., moet eene bepaelde zaak, die hem smert, my verwondert, u beliest enz., genoemd zyn en wanneer ik zeg: *my droomde, dat ik koning was*, dan is de afhankelyke zin: *dat ik koning was* het onderwerp van *droomde*; zoo ook in: *het heugt my* of *my heugt, dat dit zoo was; my docht, dat het dus moest zyn ; het geschiedde, dat hy ziek was ; het heet, dat hy ryk is.*— De werkwoorden *lusten* (voor *geerne eten*) en *believen* worden ook persoonlyk gebruikt, als: *ik lust die spys niet, ik belief het niet te hebben.*

Aenmerking. Alleenlyk waer by zulke schynbaer onpersoonlyke werkwoorden het onderwerp eene onbepaalde wyze of een afhankelyke zin is, bezigen wy het voornaemwoord *het* vóór het werkwoord; is het onderwerp van zulk een werkwoord een zelfstandig naemwoord of onbepaald voornaemwoord, dat achter het werkwoord volgt, zoo plaetsen wy het bywoord *er* (*daer*) vóór het werkwoord: *er heugt my een geval, er verwondert my iets, er gebeurt niets*. Dit *er* vervangt ook het voornaemwoord *het* in de lydende vormen van onovergankelyke werkwoorden: *er wordt geloopen* (zie §. 233. *Aenmerking*), en over 't algemeen overal waer in den hoofdzin het zelfstandig naemwoord zonder lidwoord of met het niet bepalend lidwoord achter het werkwoord staet, zonder dat de zin met eene bepaling bezint, als: *er is roem te behalen, er komt een man, er valt een kind*; is het zelfstandig naemwoord meervoudig, zoo staet het werkwoord in 't meervoud: *er komen menschen, er vielen slagen*, voor: *het komt menschen, het viel slagen*.

Vorming der Werkwoorden.

237.— Ten aanzien hunner vorming zyn de werkwoorden te onderscheiden in: 1. *Stamwoorden*, deels van *sterke* (*ongelykvloeiende*) stammen, als: *eten*, *spreken*, *binden*, deels van *zwakke* (*gelykvloeiende*) stammen, als: *schikken*, *groeijen*; 2. *Afgeleide*, als: *visschen*, *witten*, *hakkelen*, *hweenen*; 3. *Samen-gestelde*, als: *opstaen*, *weeklagen*, enz.

1. Stamwerkwoorden.

238.— Het is niet aan het gemis van een afleidingsuitgang of voorvoegsel, dat men erkent of een werkwoord stamwoord is of niet. Veeleer erkent men de stamwoorden deels aan de verbuiging, deels aan de beteekenis. Is namelijk een werkwoord ongelijkvloeiend, of is de beteekenis niet kennelyk van een voorbestaend woord afgeleid, dan moet men het voor een stamwoord houden.

2. Afgeleide werkwoorden.

Onmiddellyke afleiding.

239.— Deze geschiedt:

1.^e Door bloote *toevoeging van den werkwoordelyken uitgang*:

a.) By *zaeknamen*, en alsdan beteekenen zulke werkwoorden *zich met datgene bezig houden*, wat de stam aanwyst, b. v. *vylen*, *reizen*, *visschen*, *grazen*, *krygen* (*kryg voeren*), *verwen*, *ploegen*, *eggen*, *draven*, *stappen*, *weiden*, enz. Of zy geven ook een *berooven* te kennen, van hetgeen de stam uitdrukt, b. v. *villen* (*van het vel berooven*), *pellén*, *schellen*, *schuimen*, *kelén*, *pluizen*, *wieden*, enz.

b.) By *byvoegelyke naemwoorden*, en alsdan beteekenen zy een *te weeg brengen* van het stambegrip, en zyn overgankelyk,

b. v. *witten, bleeken, warmen, klaren, ruimen, heelen*, enz., of een *verkrygen van de hoedanigheid*, die de stam uitdrukt en zyn onovergankelyk, als: *gryzen, blauwen, rypen, vlotten*.

c.) Ook by *onechte stamwoorden, afgeleide en samengestelde woorden*, als: *hagelen, beitelen, voederen, ketenen, wapenen, oorlogen, schoolmeesteren, kwakzalveren; effenen, openen, heiligen, matigen, dartelen*, enz.

2.^e Door *letterverandering*, namelyk :

a.) Verandering des *klinkers* (by de Hoogduitschers *Umlaut* genaemd). Daerdoor vormt men van byvoegelyke naemwoorden of ongelykvloeiende werkwoorden andere werkwoorden, welke *een doen plaats hebben van de handeling* te kennen geven, b. v. *pletten* van *plat*, *temmen* van *tam*, *reppen* van *rap*, *krenken* van *krank*, *netten* van *nat*, *zetten* van *zat* (*zitten*), *drenken* van *drank* (oude onvolm. verleden tyd van *drinken*), *vellen* van *val* (*vallen*), waerby men nog voegen kan: *voeren* van *voer* (*varen*), *leiden* van *leed* (*lyden* dit is *doen gaen*), *wekken* van *waken*, *zogen* van *zoog* (*zuigen*).

b.) Verandering des *medeklinkers*, welke bestaet in de verdubbeling van den slotmedeklinker des stams, of in dezes verharding, byaldien hy zacht is. Zoo komt *zwicken, knippen, slippen, blikken*, van *zwyken, knypen, slypen, blyken; krakken, smakken*, van *kraken, smaken; stikken, spillen*, van *steken, spelen; wikken, trekken, bukken, nikken, hikken*, van *wegen, dragen, buigen, nygen, hygen*. Deze werkwoorden drukken de *versterking* uit van het begrip, dat in den stam vervat is.

Afleiding door achtervoegsels.

240.— De achtervoegsels, die afgeleide werkwoorden vormen, deels van werkwoorden, deels van zelfstandige- of byvoegelyke naemwoorden, komen vóór de werkwoordelyke verbuigingsuitgangen, en zyn de volgende:

1.^e *El*, hetzelfde dat tot vorming van verkleinende zelf-

standige naemwoorden dient (§. 116. 2.º B.), geeft aen het werkwoord het begrip eener *gedurige herhaling*, b. v. *bedelen* (van *bidden*), *preutelen* (van *praten*), *hakkelen*, *trappelen* en *trippelen*, *nestelen*, *schuifelen*, *stropelen*, *struikelen*, *kakelen*, *tuimelen*, *drentelen* (van *drant* of *trant*), *huppelen*, (van *heven*, *heffen*), *grabbelen* (van *grypen*), *waggelen* en *wiggelen* (van *wegen*), *babbelen*, *knabbelen*, enz.

2.º *Er*, waerschylyk door verwisseling van *l* in *r* uit *el* ontstaen, duidt insgelyks *herhaling* aen. Ook bespeurt men by deze dikwils medeklinkersverdubbeling en soms klankverschuiving. Voorbeelden van zulke werkwoorden zyn: *bibberen* (van *beven*), *klapperen*, *wapperen*, *blakeren*, *blikkeren*, *glibberen* (van *glippen*), *styggen*, *stotteren* (van *stooten*), *slobberen*, *flikkeren*, *daveren* (van *daven*), *huiveren*, *klaferen* of *klauteren* (van *kleven*, oudtyds *klimmen*), *schateren*, *loteren*, *slenteren*, *folteren* (van *folen*). In *lasteren* en andere, behoort *er* tot den stam *laster*.

3.º *Ig*, waervan: *eindigen*, *reinigen*, *verkondigen*, *vestigen*, *kruisigen*, *steenigen*, *beleedigen*, *beherigen*, *bekostigen*, enz. In deze werkwoorden geeft *ig* geene byzondere kracht, weshalve het in sommige ook kan wegvallen, als: *verkonden*, *kruisen*, *vesten*.— In vele andere werkwoorden behoort *ig* tot eenen byvoegelyken stam, b. v. *heiligen*, *matigen*, van *heilig*, *matig*.

4.º *Eren*, een onduitsche uitgang, uit de Latynsche *are*, *ere*, *ire*, of de Fransche *er*, *oir*, *ir*, is weleens aen Duitsche stammen toegevoegd, als: *halveren*, *waerden*, *trotseren*, enz.

Afleiding door voorvoegsels.

241.— De voorvoegsels, die afgeleide werkw. vormen zyn :

1.º *Ge*; dit geeft geene bepaelde beteekenis aen den stam, zoo dat dikwils een werkwoord onverschillig met of zonder dees voorvoegsel kan gebruikt worden, b. v. *verzellen* en *vergezellen*, *lyken* en *gelyken*, *naken* en *genaken*, *lukken* en *gelukken*, enz. Soms nogtans gebeurt het dat de werkwoorden van dit

voorvoegsel voorzien, merkelyk in beteekenis verschillen met hunne stammen. Men vergelyke slechts *gebieden* met *bieden*, *gebeuren* met *beuren*, *geraken* met *raken*, *gedragen* met *dragen*. Doch het verschil ligt hier niet in de kracht des voorvoegsels, maer in de verschillende opvatting en toepassing der grondbeteekenis zelve.— In sommige werkwoorden drukt *ge* iets meer innigs uit dan hun bloote stam, vergelyk: *geleiden* met *leiden*, *gevoelen* met *voelen*, *gedenken* met *denken*, *zich getroosten* met *troosten*, *zich laten gezeggen* met *zeggen*.

2.º *Be* (ontstaen uit *by*) duidt aen: a.) dat het begrip der handeling in den stam opgesloten, tot eenig voorwerp betrokken wordt. Aldus ontstaen uit de onovergankelyke werkw. *gaen*, *weenen*, *stygen*, *waken*, *kyven*, *peinzen*, de overgankelyke *begaen*, *beweenen*, *bestygen*, *bewaken*, *bekyven*, *bepeinzen*, enz. Is het stamwoord zelf reeds overgankelyk, zoo verkrygt het door voorvoeging van *be* eene rigting op een ander voorwerp en geeft het tevens te kennen, dat de werking zich over geheel dit voorwerp uitstrekt, b. v. *planten* (eene boom), *bepplanten* (een stuk lands); van dezen aerd zyn nog: *bebouwen*, *bezaeijen*, *beschilderen*, *bezingen*, *begieten*, enz. In andere werkwoorden gaet de handeling wel niet op een ander voorwerp over, dan dat, welk by 't oorspronkelyk werkwoord vereischt wordt, maer zy drukken de *uitbreiding* dier werking over geheel dit voorwerp uit, b. v. *bekleeden*, *begrypen*, *bedekken*, *besnoeijen*, *bekyken*, enz. Van daer heeft *be* by eenige werkwoorden alleen *versterkende* kracht: *bevinden*, *begeleiden*, *bekeeren*, *bekennen*, *betuigen*, *benemen*, enz.— b.) Van zelfstandige- en byvoegelyke naemwoorden, worden door middel van dees voorvoegsel overgankelyke werkwoorden gevormd, die een *voorzien van* of *bedeelen met het stambegrip*, te kennen geven. Zoo komen van zelfstandige naemwoorden: *bedyken*, *beoorlogen*, *bemannen*, *bekroonen*, *beloonen*, *beminnen*, *benadeelen*, *bepalen*, *bedwelmen* (van *dwalen*), *beschermen*, enz.; van byvoegelyke naemwoorden: *benauwen*, *bekoelen*, *bedroeven*, *bereiden* (dit is *reed*, *gereed maken*), *bezwaren*, *beveiligen*, enz.

5.^e *Er*, (oorspronkelyk hetzelfde als *oor*, zie §. 118. 6.^e) komt in ouze tael nog alleen voor in de woorden : *erachten*, *erbarmen*, *erkennen*, *erlangen* en *ervaren*, en moet dus niet verward worden met

4.^e *Her*, dat altyd eene *herhaling* te kennen geeft, als : *herdenken*, *herkennen*, *herinneren*, *herkauwen*, enz.

5.^e *Ont*, hetzelfde als *and*, dat *tegen*, *terug*, beteekent, heeft:
a.) zyne oorspronkelyke kracht nog behouden in : *ontmoeten*, *ontvangen*, *onthalen*, *onthouden*.— In andere gevallen beduidt het : **b.)** *het brengen of geraken in eenen toestand*, als : *ontroeren*, *ontdooijen*, *ontvlammen*, *ontbranden*, *ontslapen*, *ontwaken*; — **c.)** *verwydering of scheiding van een voorwerp, plaets of toestand, te weeg gebracht door de werking, die in den stam vervat is*, als : *ontgaen*, *ontvliegen*, *ontkomen*, *ontvallen*, *ontloopen*, *ontvoeren*, *ontspringen*, *ontsnappen*; — **d.)** *berooving*, dit is *opheffing of ontkenning van dat, wat de stam aenwyst, en alzoo vormt men van werkwoorden: ontdekken, ontladen, ontbinden, ontvouwen, ontsluiten, ontslaen, ontoeden, enz. Dus ook van zelfstandige- en byvoegelyke naemwoorden: ontzegelen, ontcyferen, ontbladeren, onthoofden, ontzielen, onteeren, ontzenuwen, ontrusten; ontheiligen, ontreinigen, ont-eigenen, ontnuchteren, enz.*

6.^e *Ver* beteekent oorspronkelyk *voort, weg*, en drukt uit:
a.) *eene beweging, die van het persoonlijk onderwerp weg gaet*,
b. v. *verbannen, verdringen, verjagen, verstooten, verdeelen, verwyderen, enz.;— b.)* *een verloren gaen, of in ongunstigen toestand geraken van het voorwerp der werking*, als : *verbranden*, *verbryzelen*, *verbruiken*, *verdelgen*, *verdrinken*, *verhangen*, *verdoen*, *vergaen*, *vergeven*, *verhongerden*, *vervelen* (van veel), *verwaerloozen*; — **c.)** *de ontkenning, verkeerdheid of vervalsching der handeling, door den stam uitgedrukt*, als : *verachten*, *verleeren*, *vergeten*, *verrekenen*, *vergrypen*, *vergissen*, *verdenken*; — **d.)** *eene verwisseling van de eene plaets met de andere, gelyk in: verhuizen, verbedden, verplaetsen, verdagen,*

verhangen, verroeren, verplanten; — **e.**) eene herhaling derzelve handeling op eene andere wyze, als in: *verkleeden, veraerden, vervellen, vertalen, vermaken, verschikken, vervangen*; — **f.**) eene verwisseling van den eenen toestand met den anderen, als: *veranderen, verbeteren, verschrikken, vertroosten, vergoden, verstommen, verarmen, verbitteren, verzoeten, versteenen, verglazen, vergulden, verzilveren* enz.; — **g.**) een afsluiten door middel van dat, wat de stam aenwyst, als: *versperren, verhinderen, verschansen, vernagelen, verstoppen, verzanden*, enz.

7.^e *Mis* (zie §. 118. 4.^e) geeft te kennen dat iets *verkeerd* of *kwalijk* geschiedt, of *ongunstig* uitvalt, zoo als in: *misbruiken, misdeelen, misdoen, mishandelen, misrekenen, misvormen*. In sommige werkwoorden gaet deze beteekenis tot eene volstrekte *ontkenning* over, als: *mishagen, misgunnen, mislukken, mispryzen, mistrouwen*.

8.^e *Wan* (zie §. 118. 7.^e) heeft ontkennende kracht, als: *wanhopen, wantrouwen*.

3. Vorming door samenstelling.

242.— In ieder samengesteld werkwoord is het grondwoord noodwendig een stam- of afgeleid werkwoord; maer het bepalend woord kan zyn: **a.**) een zelfstandig naemwoord, als: *pluimstryken, beeldhouwen, steendrukken*; — **b.**) een byvoegelyk naemwoord of bywoord, als: *liefkozen, hoogachten, vasthouden*; — **c.**) een voorzetsel, als: *afschrikken, aenkomen, overtreffen, wederhalen*.

Scheidbare en onscheidbare samenstelling.

243.— De samengestelde werkwoorden zyn deels *onscheidbaer*, dit is, het bepalend woord blyft met het grondwoord altyd ondeelbaer verbonden; deels *scheidbaer*, dit is, het

bepalend woord wordt, in zekere vervoegingsvormen, van het grondwoord afgezonderd en als een op zichzelf staende woord aenschouwd. De onscheidbare samenstelling noemt men ook *echte*, de scheidbare *onechte* samenstelling. De vervoegingsvormen, waerin de bestanddeelen der onechte samenstelling gescheiden worden, zyn de *gebiedende wyze*, benevens de *tegenwoordige en onvolmaekt verleden tyd der aentoonende en byvoegende wyze*, wanneer namelyk de zin, waerin ze voorkomen, een onafhankelyke hoofdzin is, b.v. *voorkomen: kom voor! ik kom voor, hy kwam voor, kome hy voor, kwame hy voor.* Doch is de zin een afhankelyke nevenzin, welke met een onderschikkend voegwoord, gelyk: *als, daer, onder, hoe, wanneer, dat*, enz. of met een betrekkelijk voornaemwoord, gelyk: *die, welke*, begint, zoo grypt deze scheiding geene plaets; men zegt dus niet: *als ik stond op*, maer: *als ik opstond; de jongeling, die uitging; de zuster, welke medevoer*, enz.— Ook het voorvoegsel *ge* des deelwoords wordt, by de *onscheidbare werkwoorden*, vóór de gansche samenstelling geplæetst, doch by de *scheidbare* tusschen de leden der samenstelling geschoven. Even zoo staet het wordeken *te* vóór de *onbepaalde wyze* der *onscheidbare* werkwoorden, terwyl het daerentegen by de *scheidbare* tusschen de leden in wordt gevoegd. Men vergelyke de onscheidbare: *beeldhouwen, liefkozen, kortwieken*, deelwoord: *gebeeldhoud, geliefkoosd, gekortwiekt*, onbep. w.: *te beeldhouwen, te liefkozen, te kortwieken*, met de scheidbare: *aenkomen, opstaen*, deelwoord: *aengekomen, opgestaen*, onbep. w.: *aen te komen, op te staen*.

244.— Duidelyke kenteekens der scheidbaerheid of onscheidbaerheid zyn:

1.º De samengestelde werkwoorden, wier bepalend woord een zelfstandig- of byvoegelyk naemwoord is, zyn in den regel onscheidbaer, als: *handhaven, ik handhaef, gehandhaefd, te handhaven; zegepralen, ik zegeprael, gezegepraeld, te zegepralen; liefkozen, ik liefkoos, geliefkoosd, te liefkozen.*—

Die samenstellingen nogtans, welke men niet dan als bloote samenkoppelingen kan aenschouwen, zyn scheidbaer, aldus vormen: *hoogachten, goedmaken, weldoen: hoog geacht, goed gemaakt, wel gedaen, enz.*

2.º By de samengestelde werkwoorden, wier bepalend woord een voorzetsel is, rigt zich de scheidbaerheid of de onscheidbaerheid, in 't algemeen naer den *klemtoon*. Valt de *hoofdtoon* op het voorzetsel, zoo is de samenstelling scheidbaer, en het *ge* des deelwoords, even als het *te* der onbepaalde wyze, treedt tusschen de leden der samenstelling in. Valt integendeel de *hoofdtoon* op het werkwoord zelf, zoo is de samenstelling onscheidbaer; het *ge* des deelwoords valt dan gansch weg, vermits het woord met eene onbetoonde lettergreep begint, en het *te* der onbepaalde wyze komt vooraen.

245.— Diensvolgens zyn:

1.º *Scheidbaer* alle samenstellingen met de voorzetsels *af, by, in, mede, na, op, tegen, toe, tusschen, uit*, even als de bywoorden: *heen, neder, terug, voort, weg* en *samen*, b.v. *afgeschreven, bygehaeld, ingevallen, medegenomen, nageloopt, opgestaen, tegengehouden, toegegeven, tusschengevoegd, uitgesteld, heengevaren, nedergedaeld, teruggeroepen, roortgezweept, weggereden, samengesteld.*

Aenmerking. Ook wanneer op het hoofdtoonig voorzetsel of bywoord nog een toonloos voorvoegsel volgt, blyft de samenstelling scheidbaer. Echter valt alsdan uit hoofde van dit toonloos voorvoegsel, het *ge* des deelwoords weg; doch het *te* der onbepaalde wyze treedt regelmatig tusschen beiden, b. v. *bybehouden, toevertrouwen, uitverkoopen: ik heb bybehouden, heb toevertrouwd, ben uitverkocht, om by te behouden, toe te vertrouwen, uit te verkoopen.*

2.º Nu eens *scheidbaer*, dan eens *onscheidbaer*, volgens den verschilligen val des klemtoons, zyn de samenstellingen met *door, om, onder* en *over*. Valt de *hoofdtoon* op het voorzetsel, zoo is het woord eene scheidbare samenkoppeling; treft hy daerentegen het werkwoord zelf, zoo is het onscheidbaer samengesteld. Niet zelden laet een en hetzelfde woord, by

verschillige beteekenis, beiderlei betooning toe. Men vergelyke, onder andere:

SCHEIDBARE.

Door: *het mes snydt door het brood; hy is door de stad gereisd; ik hoop tot morgen door te waken.*

Om: *hy hangt zynen mantel om.*

Onder: *hy kruipt onder de tafel; hy heeft hem onder zyne voeten gehouden; de zon schynt onder te gaen.*

Over: *hy rydt over de straet, men heeft den wyn overgegoten; tracht eens niet over te wegen.*

ONSCHEIDBARE.

Door: *De smert doorsnydt hem het hert; hy heeft geheel het land doorreisid; ik verlang zulk eenen nacht niet meer te doorwaken.*

Om: *hy omhangt zich het hoofd met eenen sluijer.*

Onder: *hy onderkruipt zyne geburen; hy heeft zynen vader lang onderhouden; hy is bevreesd dit ongeluk nogmaels te ondergaen.*

Over: *hy overrydt een kind; zyne ziel is met droefheid overgoten; ik verzoek u myne woorden te overwegen.*

Aenmerking. *Achter, aen, mis, vol, voor en weder* kunnen ook tot deze soort gebracht worden. *Achter* is altyd afscheidbaer, behalve in: *achterhålen* en *achtervólgen*. Zoo ook *aen*, uitgenomen in: *aenbidden, aenhooren, aenróepen, aenschóuwen, aenzien* en *aenzóeken*, welke dan nog alle, met uitzondering van *aenschouwen* en *aenzoeken*, zoo wel scheidbaer als onscheidbaer kunnen worden gebruikt.— Waer *mis* onscheidbaer voorkomt, is het als een voorvoegsel te aenschouwen, (zie §. 241. 7.º); waer het scheidbaer voorkomt is het een bywoord dat *niet raek, het doel niet treffend, of verkeerd in een stoffelyken zin* beteekent, en wordt het beter met het werkwoord niet aeneen geschreven, dus: *mis gooijen, mis loopen*, enz.— Het wordeken *vol* komt insgelyks nu eens scheidbaer, dan eens onscheidbaer voor; doch zoo *volhården, voldóen, voltrékken* en *voléindigen*, echte samenstellingen zyn; *vol doen* daerentegen, is in geen en deele eene samenstelling, echt noch onecht, even min als *ieég drinken*.— *Voor* is niet dan in: *voorzien, voorkómen* en *voorzéggen* met het gelykbeteekenend *voorspéllen*, onscheidbaer.— *Weder* is altyd onscheidbaer wanneer het de beteekenis heeft van *tegen*, als in *wederléggen, wederhouden, wederstån, wedervåren*. Beteekent *weder op nieuw* of *terug*, dan is het steeds scheidbaer, uitgenomen in *weérgålmen, weérkåtsen, weérklinken, wederróepen*, waer dit bywoord gelyk gesteld is met het voorvoegsel *her*.

Buiging of vervoeging der werkwoorden.

246.— Door verbuiging drukt het werkwoord de dry

volgende spraakkundige betrekkingen uit: de *wyze*, den *tyd*, den *persoon*, in het *enkel-* en in het *meervoud* (zie §. 106, 2.º 5.º 6.º 7.º). Voorts bezit het nog twee verbuigingsvormen: het *deelwoord* en de *onbepaalde wyze* (zie §. 106. 5.º d.).

Wyzen der werkwoorden.

247.— Wat men door *wyze* verstaet , en welke wyzen wy in onze tael bezitten is onder §. 106, 5.º reeds gezeid. Hierby valt nog het volgende aen te merken :

1.º Voor wat den vorm betreft onderscheidt zich de *byvoegende wyze* van de *aentoonende*, vooral daerdoor, dat de toonlooze buigingsletter die in de aentoonende wyze meestal wegvalt, noodwendig in de byvoegende blyft, b. v.

TEGENWOORDIGE TYD.

Aent. w. ik hoor(e), du hoors, hy hoort; wy hooren, gy hoort, zy hooren.
Byv. w. ik hoore, du hoores, hy hoore; wy hooren, gy hooret, zy hooren.

Voorts verschilt by de sterke werkwoorden van de eerste en de derde klasse (zie hierna §. 255 en 259) de 1.º en 3.º pers. enkelvoud des onvolm. verledenen tyds in de byvoegende van dezelfde personen diens tyds in de aentoonende w., behalve door de persoonsuitgangen, ook daerin, dat die personen der byvoegende even als het meerv. der aentoonende wyze, de lange *a* bezitten, b. v. onvolm. verl. tyd, enkelv. aent. w.: *ik sprak, hy sprak; ik gaf, hy gaf; byv. w.: ik sprake, hy sprake; ik gave, hy gave.*— Maer de tweede pers. enkelv. heeft in beide tyden steeds den langen klinker: *du sprakes of sprakes, gaefs of gaves*, enz.

2.º De eenigste kenmerkende vorm der *gebiedende wyze* is de tweede pers. enkelv., die uit den blooten stam des werkwoords bestaet, als: *hoor, bind, geef.*⁽¹⁾ De eerste en de tweede

(1) Dit is de eenigste tweede pers. enkelv., welke nog algemeen in de schrifttael gebruikt wordt, en, wat zonderling genoeg is, zelfs waer men anders tot éenen persoon met *gy* spreekt, vercischt de spraakkunst hem

pers. meerv. zyn gelyk aen deze personen in den tegenw. tyd aent.w.: *komt, zingen wy*. De derde pers. enkel- en meerv. wordt door den tegenw. tyd der byvoeg. w. in dezelfde personen vervangen: *kome hy, zingen zy*. Veelal worden de eerste en de derde pers. met behulp van het werkwoord *laten* gevormd: *laet my, laet ons, laet hem of hen* (voor *hun*) *zingen*, dat zoo veel is als *laet my* enz. *toe te zingen*; of *laet ik* of *hy, laten wy* of *zy zingen*, welke uitdrukkingen hierin van *laet my* enz. verschillen, dat zy niet *het vragen eener toelating*, maer eene *opwekking tot de handeling* bevatten.

Tyden der werkwoorden.

248.—Ingevolge het gezegde onder §. 106, 6°, onderscheidt men dry tydverdeelingen of hoofdtyden, namelyk *den tegenwoordigen, verledenen* en *toekomenden tyd*. Doch huiten deze heeft men nog dry andere tyden, die men als *betrekkelyke* kan aanmerken; zoo dat men in de vervoeging der werkwoorden zes tyden aantreft, welke zyn :

1.° De *tegenwoordige tyd*, die aanduidt dat eene handeling of een toestand tegenwoordig voortduert, b. v. *ik ben daer, ik leze terwyl hy slaept, wy hooren; gy wordt geroepen*.

2.° De *onvolmaekt verleden tyd*, die eene verledene handeling enz. uitdrukt in haren duer, b. v. *ik las en zy schreven, toen hy binnentrad*.

toch, b.v. *vriend, zoo gy iets hebben wilt, spreek*. In de Hollandsche *Statenvertaling des Bybels* is men zich onder dit opzigt meer gelyk gebleven : daer komt de tweede pers. dezer wyze, nooit anders dan in het meerv. voor. Hoofd gebruikt insgelyks den meervoudsvorm. Zoo leest men in zyne *Granida* (bl. 6.)

Windeken daer het bosch af drilt ,
Weest myn brak , doet op het wilt
 Dat ik jage ,
Spreidt de hage, enz.

Ook ons volk is hier wederom redkundiger; dit zegt, gansch België door, als het met *gy* spreekt: *hoort, schryft, doet uw best*, enz.— Zie hierover *Bilderdijs Nieuwe Taal- en Dichtkundige verscheidenheden*, derde deel, bl. 70 en *Bormanses Verslag*, bl. 399.

3.° De *volmaekt verleden tyd*, die aenduidt dat eene handeling enz. tegenwoordig geeindigd is, b. v. *ik heb gelezen, zy zyn gekomen.*

4.° De *meer dan volmaekt verleden tyd*, die eene handeling enz. aenduidt, welke geeindigd is in eenen verleden tyd, b.v. *ik had den brief geschreven, toen men my riep.*

5.° De *eerste toekomende tyd*, die eene toekomstige handeling enz. in haren duer uitdrukt, b. v. *ik zal lezen, terwyl gy schryven zult.*

6.° De *tweede toekomende tyd*, die eene toekomstige handeling enz. uitdrukt, op den oogenblik dat zy geeindigd is, b. v. *ik zal mynen brief geschreven hebben, voor dat gy terug zyt.*

Persoonen en getal der werkwoorden.

249.— De getalsbepaling behoort niet dan aan zelfstandige woorden: zoo ook komt aan deze alleen het onderscheid des dryvoudigen spraakkundigen persoons toe. Dit onderscheid wordt, buiten het werkwoord, uitgedrukt door de persoonlyke voornaemwoorden: *Ik, du, hy (zy, het), wy, gy, zy.* Ingevolge het innig verband nogtans, waerin het handelend of lydend onderwerp met zyne handeling of lyden staet, wordt de bepaling van persoon en getal in den vorm des werkwoords zelve opgenomen, en het werkwoord drukt derhalve den spraakkundigen persoon en het getal zyns onderwerps door eene eigene *persoons- en getalbui,ing* uit.

250.— De verbuigingsuitgangen ter uitdrukking van het *getal* en van den spraakkundigen *persoon* zyn:

ENKELVOUD.		MEERVOUD.
AENTOON. WYZE:	BYVOEG. WYZE:	
1.° Pers.	(- e), — e,	en,
2.° Pers.	- s, — -es,	-t (-et),
3.° Pers.	- t, — -e,	-en.

Hierover neme men het volgende in aenmerking:

1.º De uitgang *e* van den eersten pers. enkelv. van den tegenw. tyd der aentoon. wyze, wordt in de spreektael altyd verwaerloosd; doch in schrift mag men er gebruik van maken, waer zulks de welluidendheid kan bevorderen: *ik hoore, ik neme*, (zie §. 51. a.) Dezelfde persoon van den onvolm. verl. tyd der aentoon. wyze, by de sterke of ongelykvloeiende werkwoorden, eindigt op den stammedeklinker, als: *ik nam, ik bond*; by de zwakke of gelykvloeiende, op de *e* des uitgangs de of *te*, als: *ik hoorde, ik strafte*.

2.º De tweede pers. enkelv. (zie §. 199, 1°) eindigt op *s*, *du hoors, du neems, du bonds, du hoordes*. Doch in de gebiedende wyze bestaet hy uit den blooten stam des werkwoords, dus: *hoor, neem, bind*.

3.º De derde pers. enkelv. eindigt slechts in den tegenwoordigen tyd der aentoon. wyze op *t*: *hy geeft, hy hoort*. Deze *t* wordt ook dan achter den stam gevoegd, als hy op eene *d* eindigt: *hy bindt*; doch als de stam op *t* eindigt, smilt de *t* van den stam met deze *t* samen: *hy wacht, hy vecht, hy vergeet*. Aldus zegt men ook in den tweeden pers. meerv.: *gy bindt, gy bondt*, maer: *gy wacht, gy vergeet, gy vergaet* (voor *vergatet*). In den tegenwoordigen tyd der byvoeg. wyze en in den onvolm. verl. tyd is de derde pers. enkelv. gelyk aen den eersten pers. enkelv.: *hy neme; hy nam, hy bond; hy hoorde, hy strafte, hy name*.

4.º Eindigt de stam eens werkwoords op eenen klinker, als: *doe, sta*, zoo smilt de klinker van den uitgang des eersten en derden persoons meervoud (*en*) daer mede samen: *wy doen, zy staen*, even als de toonlooze *e* van de byvoeg. wyze in het enkelv.: *ik doe, hy sla*.

Onbepaalde wyze en deelwoord.

251.— De *onbepaalde wyze* (zie §. 106. 5° d.) stelt het begrip der werking of des toestands, in het werkwoord vervat,

als eene afgetrokken *zelfstandigheid* voor, b. v. SPREKEN heeft *zynen tyd* en ZWYGEN kan niet verbeterd worden; GEVEN is zaliger dan NEMEN.— De onbepaalde wyze bezit in onze tael de volgende tydvormen:

1.° Den *tegenwoordigen tyd*. In den *bedryvenden* vorm wordt deze gemaakt van den stam des werkwoords met byvoeging van *en*, als: *hooren, lezen*. In den *lydenden* vorm bestaat hy uit het verleden deelwoord verbonden met *worden*, als: *gehoord (te) worden, gelezen (te) worden*.

2.° Den *verleden tyd*. In den *bedryvenden* vorm bestaat deze uit het verleden deelwoord des werkwoords, verbonden met *hebben*, en by onovergankelyke werkwoorden ook met *zyn*, als: *gelezen (te) hebben, ontwaekt (te) zyn*. In den *lydenden* vorm bestaat hy uit hetzelfde deelwoord, met *wezen* of *zyn* of *geworden zyn*, als: *gehoord (te) wezen, gelezen (te) zyn, beminde geworden (te) zyn*.

252.— Het *deelwoord* (aldus genaemd omdat het den inhoud des werkwoords in den vorm eens byvoegelyken naamwoords opgeeft) stelt de werking of den toestand voor als eene aen een voorwerp toe te schryven *eigenschap*, b. v. *de zieke is stervende, de beminde ouders en de beminde kinderen*.— Er zyn twee deelwoorden in onze tael, nemelyk:

1.° Het *tegenwoordig* deelwoord. Dit heeft altoos *bedryvende* beteekenis, weshalve het ook *bedryvend* deelwoord mag heeten. Het wordt gemaakt van den tegenw. tyd der onbepaalde wyze, door toevoeging van den uitgang *d*: *hoorend, gevend*.

2.° Het *verleden* deelwoord. Van overgankelyke werkwoorden gevormd, heeft het eene *lydende* beteekenis, weshalve het ook *lydend* deelwoord kan genaemd worden. De vorm van dees deelwoord verschilt naer gelang het werkwoord sterk of zwak verbogen wordt. By de sterke werkwoorden eindigt het op *en*. Bovendien neemt het een eigenen klinker aen, of behoudt dien des tegenwoordigen of des onvolmaekt verledenen tyds, b. v. *spreken, sprak, gesproken; lezen, las, gelezen*;

schryven, schreef, geschreven.— By de zwakke werkwoorden eindigt het op *d*, welke letter tot *t* verhard wordt, wanneer de stam des werkwoords uitgaet op een harden medeklinker, namelyk: *k, p, t, f, ch, s*, (zie §. 17). b. v. *gehoord, gemaakt, gestraft, gepast.*— Zoo als men in de opgegeven voorbeelden ziet, neemt het verleden deelwoord, zoo van de sterke als van de zwakke werkwoorden nog het voorvoegsel *ge* voor zich. Zulks grypt alleen dan geene plaets, wanneer het werkwoord reeds van een voorvoegsel voorzien, of onscheidbaer met partikels samengesteld is, zoo als in: *begeerd, ontvangen, ontsteld, verstoord, herhaeld, doornageld, omschreven, ondervraegd, overtrokken, misplaetst, enz.*

Buigingsvormen der Werkwoorden.

253.— De Nederduitsche vervoeging is deels *eenvoudig*, deels *omschryvend*. Eenvoudig worden maer de volgende tyden in den bedryvenden vorm verbogen: de tegenw. tyd der aent. en byv. wyze, de onvolm. verl. tyd der aent. en byv. wyze, de gebiedende wyze, de tegenw. tyd der onbep. wyze en de beide deelwoorden. Alle andere vervoegingsbegrippen worden door *omschryvende* verbinding des verledenen deelwoords of der onbepaalde wyze met de hulpwerkwoorden *hebben, zyn* en *worden* uitgedrukt.

254.— Ten aenzien der wyze, waerop de werkwoorden verbogen worden, onderscheidt men ze in: 1° *Sterke* of *ongelykoloeijende*, 2° *Zwakke* of *gelykoloeijende* en 3° *Onregelmatige* werkwoorden.

1.° *Sterk* wordt een werkwoord verbogen, wanneer het in den onvolm. verl. tyd of in het verl. deelwoord, of in beide vormen, tegelyk eenen anderen klinker dan in den tegenwoordigen tyd vertoont en daerby in 't verl. deelwoord op *en* eindigt, b. v. *ik spreek, ik sprak, gesproken.*

2.° *Zwak* wordt een werkwoord verbogen, wanneer het in zyne gansche vervoeging niet van stamklinker verandert,

in den onvolm. verl. tyd op *de* of *te*, en in 't verleden deelw. op *d* of *t* eindigt, b.v. *ik hoor, ik hoorde, gehoord; ik straf, ik strafte, gestraft.*

3.º *Onregelmatig* noemt men een werkwoord, wanneer het iewers in zyne vervoeging zekere ongewoone klankverandering vertoont, of de zwakke en de sterke verbuiging in zyne vormen vereenigt, of eindelyk eenige zyner vormen van een verschillenden stam ontleent.

Sterke verbuiging.

255.— Onder §. 79. is van de verdeeling der sterke werkwoorden in klassen reeds melding gemaakt. Er zyn in onze tegenwoordige tael in 't geheel tien klassen te onderscheiden, die wy hier achtereenvolgens beschouwen zullen.

EERSTE KLASSE.

256.— De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn: Tegenw. tyd, gebied. en onbep. wyze: zachtlange of korte *e* (Gothisch korte *i*). — Onvolm. verl. tyd, enkelv.: korte *a* (reeds aldus in 't Goth.); meerv. en byv. wyze: lange *a* (Goth. *ê*). — Verleden deelw.: zachtlange of korte *o* (Goth. korte *u*).

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>bevelen,</i>	<i>beval,</i>	<i>bevolen ;</i>
<i>breken,</i>	<i>brak,</i>	<i>gebroken ;</i>
<i>nemen,</i>	<i>nam,</i>	<i>genomen ;</i>
<i>plegen</i> (gewoon zyn),	<i>plag,</i>	<i>geploegen ;</i>
<i>spreken,</i>	<i>sprak,</i>	<i>gesproken ;</i>
<i>steken,</i>	<i>stak,</i>	<i>gestoken ;</i>
<i>stelen,</i>	<i>stal,</i>	<i>gestolen.</i>

257.— Buiten deze werkwoorden zyn er eenige, die oudtyds dezelfde klankverwisseling vertoonden, gelyk ze dan ook oorspronkelyk tot dezelfde klasse behooren; thans hebben ze in den onvolm. verl. tyd eene *o* aengenomen. Het zyn de volgende :

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>bersten,</i>	<i>borst,</i>	<i>geborsten;</i>
<i>scheeren,</i>	<i>schoor,</i>	<i>geschoren;</i>
<i>schrikken,</i>	<i>schrok,</i>	<i>geschrokken;</i>
<i>treffen,</i>	<i>trof,</i>	<i>getroffen;</i>
<i>trekken,</i>	<i>trok,</i>	<i>getrokken;</i>
<i>vechten,</i>	<i>vocht,</i>	<i>gevochten;</i>
<i>vlechten,</i>	<i>vlocht,</i>	<i>gevlochten;</i>
<i>wegen,</i>	<i>woog,</i>	<i>gewogen;</i>
<i>wreken,</i>	<i>wrook,</i>	<i>gewroken;</i>
<i>zweeren (etteren),</i>	<i>zwoor,</i>	<i>gezworen.</i>

Aenmerkingen. a.) *Steken* heeft ook in het verl. deelw. *gesteken*; dit moet als een verloop van deze tot de derde klasse aenschouwd worden.

b.) *Bevelen* heeft nevens *bevalen* ook *bevolen* in den onvolm. verl. t. meerv.

c.) *Plegen*, in de beteekenis van *gewoon zyn*, kan achter den vorm *plag* van den onvolm. verl. tyd, nog eene *t* aennemen: *ik plagt*; het meervoud van dezen tyd is *plagten*, of *plogen*.— *Plegen* in de beteekenis van *begaen* (b. v. *eene misdaed*), is gelykvloeiend.

d.) *Bersten* en *wreken* worden thans in den onvolm. verl. tyd ook zwak gebruikt: *berstte*, *wreekte*. *Schrikken*, het eenigste werkwoord dezer klasse, dat in den tegenw. tyd de *i* behouden heeft, kan thans ook gansch zwak verbogen worden: *schrikte*, *geschrikt*.

e.) *Komen* staet voor *kwemen*; *kwam* is dus de oorspronkelyke vorm; *gekomen* staet voor *gekwomen*.

f.) *Geboren* is een verl. deelw., dat alleen overbleef van het werkw. *beren*, *bar*, (meerv. *baren*), *geboren* (*dragen*), waarvan nog *ontbeeren* bestaet, dat eventwel thans zwak is.

g.) *Plukken* (oudtyds *pleken*), dat thans algemeen zwak verbogen wordt, luidt nog in vele streken van België: onvolm. verl. tyd, *plok*, en verl. deelw. *geplokken*.

TWEEDE KLASSE.

258.— De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn :

Tegenw. tyd enz.: *i* of korte *e* (Goth. *i*).

Onvolm. verl. tyd, enkelv.: korte *o* (Goth. *a*); meerv. en byv. wyze: insgelyks korte *o* (Goth. *u*).

Verl. deelw. korte *o* (Goth. *u*).

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>binden,</i>	<i>bond,</i>	<i>gebonden;</i>
<i>blinken,</i>	<i>blonk,</i>	<i>geblonken;</i>

ONBEP. WYZE :

dingen,
dringen,
drinken,
dwingen,
(be-)ginnen,
glimmen,
klimmen,
klinken,
krimpen,
onderwinden,
(ver-)slinden,
smiltten,
slinken,
spinnen,
springen,
stinken,
vinden,
winden,
winnen,
wringen,
zingen,
zinken,
(be-)zinnen,
zwillen,
(ver-)zwinden,

ONVOLM. VERL. TYD :

dong,
drong,
dronk,
dwong,
(be-)gon,
glom,
klom,
klonk,
kromp,
onderwond,
(ver-)slond,
smolt,
slonk,
spon,
sprong,
stonk,
vond,
wond,
won,
wong,
zong,
zonk,
(be-)zon,
zwol,
(ver-)zwond,

VERL. DREELWOORD:

gedongen ;
gedrongen ;
gedronken ;
gedwongen ;
(be-)gonnen ;
geglommen ;
geklommen ;
geklonken ;
gekrompen ;
onderwonden ;
(ver-)slonden ;
gesmolten ;
geslonken ;
gesponnen ;
gesprongen ;
gestonken ;
gevonden ;
gewonden ;
gewonnen ;
gewrongen ;
gezongen ;
gezonken ;
(be-)zonnen ;
gezwollen ;
(ver-)zwenden.

bergen,
delven,
gelden,
kerven,
kwellen,
melken,
rennen,
schelden,
schenden,
schenken,
zenden,
zwellen,
zwemmen,

borg,
dolf,
gold,
korf,
kwol,
molk,
ron,
schold,
schond,
schonk,
zond,
zwolg,
zwom,

geborgen ;
gedolven ;
gedolden ;
gekorven ;
gekwellen ;
gemolken ;
geronnen ;
gescholden ;
geschonden ;
geschonken ;
gezonden ;
gezwolgen ;
gezwommen.

259.— Eenige werkwoorden van deze klasse, hebben thans

in hunnen onvolm. verl. tyd, in plaets der korte *o*, den klinker *ie* aengenomen. Deze zyn:

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>(be-)derven,</i>	<i>(be-)dierf,</i>	<i>(be-)dorven ;</i>
<i>helpen,</i>	<i>hielp,</i>	<i>geholpen ;</i>
<i>sterven,</i>	<i>stierf,</i>	<i>gestorven ;</i>
<i>werpen,</i>	<i>wierp,</i>	<i>geworpen ;</i>
<i>werven,</i>	<i>wierf,</i>	<i>geworven ;</i>
<i>zwerfen,</i>	<i>zwierf,</i>	<i>gezworven.</i>

Aenmerkingen. a.) Smilten en zwillen worden, vooral door de Hollandsche schryvers, ook smelten en zwellen geschreven. Daer nogtans deze woorden in onze volkstaal nog algemeen met den oorspronkelyken i-klank gehoord worden, verkiezen wy de eerste schryfwyze.

*b.) Het werkwoord worden behoorde oorspronkelyk regelmatig tot deze klasse, daer het in de dry vormen: werden, ward, geworden, luidde. Tot in de 17^e eeuw handhaefde zich by vele schryvers de vorm werden in den tegenw. tyd en de onbep. wyze. De huidige vorm van den onvolm. verl. tyd werd (waervoor men ook wierd kan gebruiken, even als stierf van sterven), is slechts door klankverandering der *a* vóór de *r* van ward ontstaan.*

c.) Rennen wordt thans meestal zwak verbogen. Nog komt het deelw. geronnen voor, in de beteekenis van snel gelooopen en in geronnen bloed, van het oude gerinnen, dit is, samenloopen, samenvloeijen. Ook belgen was oudtyds sterk, blykens het deelw. gebolgen.

DERDE KLASSE.

260.— De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn:

Tegenw. tyd enz.: *i* of zachtlange *e* (Goth. *i*).

Onvolm. verl. tyd, enkelv.: korte *a* (als in het Goth.); meerv. en byv. wyze: lange *a* (Goth. *ê*).

Verl. deelwoord: zachtlange *e* (Goth. *i*).

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>bidden,</i>	<i>bad,</i>	<i>gebeden ;</i>
<i>liggen,</i>	<i>lag,</i>	<i>gelegen ;</i>
<i>zitten,</i>	<i>zat,</i>	<i>gezetten ;</i>
<i>eten,</i>	<i>at,</i>	<i>geëten ;</i>
<i>genezen,</i>	<i>genas,</i>	<i>genezen.</i>

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
(<i>ver-</i>) <i>geten</i> ,	(<i>ver-</i>) <i>gat</i> ,	(<i>ver-</i>) <i>geten</i> ;
<i>geven</i> ,	<i>gaf</i> ,	<i>gegeven</i> ;
<i>lezen</i> ,	<i>las</i> ,	<i>gelezen</i> ;
<i>meten</i> ,	<i>mat</i> ,	<i>gemeten</i> ;
<i>treden</i> ,	<i>trad</i> ,	<i>getreden</i> ;
<i>vreten</i> ,	<i>vrat</i> ,	<i>gevreten</i> .

Aenmerkingen. m.) *Eten* heeft ook in het deelwoord *gegeten*, van het oude zinverwante *geten*.— Het *geten* dat de stam uitmaakt van ons *vergeten* (d.i. uit het geheugen *kwyt raken*), beteekent *krygen*, blykens het Engelsch *to get*; *ver* heeft hier dus ontkennende kracht.

n.) Tot deze klasse behoort ook *wezen*, *was*, *gewezen*: alleenlyk komt *gewezen* niet meer als deelwoord, maer slechts als byvoegelyk naemwoord voor. Als deelwoord dient thans de zwakke vorm *geweest*, voor *geweesd*, dus tegen den regel in §. 252, 2^e vermeld: deze afwyking heeft *geweest* met *behebt* (voor *behebd*) gemeen.

e.) Ook het werkwoord *zien* behoort eigentlyk tot deze klasse. De oorspronkelyke vorm was *zegen* of *zejen*, die in den tegenw. tyd en in het deelw. in *zien* en *gezien* is overgegaan: alleen de onvolm. verl. tyd bewaert den oorspronkelyken vorm: *zag*.

d.) *Weven*, oudtyds *waf*, *geweven*, bewaert nog alleen in het deelw. *geweven* de sterke verbuiging.

VIERDE KLASSE.

261.— De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn :

Tegenw. tyd enz.: lange *a* (Goth. korte *a*).

Onvolm. verl. tyd: *oe* (Goth. *ô*).

Verl. deelwoord: lange *a* (Goth. korte *a*).

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>dragen</i> ,	<i>droeg</i> ,	<i>gedragen</i> ;
<i>graven</i> ,	<i>groef</i> ,	<i>gegraven</i> ;
<i>slagen</i> (<i>slaen</i>),	<i>sloeg</i> ,	<i>geslagen</i> ;
<i>varen</i> ,	<i>voer</i> ,	<i>gevaren</i> .

262.— Eenige werkwoorden, oorspronkelyk van deze klasse, vertoonen een verloop tot de zevenste klasse, daer ze in den onvolm. verl. tyd *ie* hebben; het zyn :

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD:
<i>heffen,</i>	<i>hief.</i>	<i>geheven ;</i>
<i>scheppen,</i>	<i>schiep,</i>	<i>geschapen ;</i>
<i>wasschen,</i>	<i>wiesch,</i>	<i>gewasschen ;</i>
<i>wassen,</i>	<i>wies.</i>	<i>gewassen.</i>

263.— Sommige werkwoorden van deze soort hebben alleen in het deelw. den sterken vorm behouden.

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD:
<i>laden,</i>	<i>laedde</i> (oudt. <i>loed</i>),	<i>geladen ;</i>
<i>malen,</i>	<i>maelde</i> (oudt. <i>moel</i>),	<i>gemalen ;</i>
<i>lachen,</i>	<i>lachte</i> (oudt. <i>loeg</i>),	<i>gelachen ;</i>
<i>bakken,</i>	<i>bakte</i> (oudt. <i>boek</i>),	<i>gebakken.</i>

Aenmerkingen. a.) Slagen, in den zin van gelukken, is gelykvloeiend: hy slaegde in zyne onderneming. Zoo ook scheppen in dien van putten: hy schepte water, en malen wanneer het schilderen of wel met woorden of gebeden lastig vallen beteekent.

b.) De onvolm. verl. tyd loeg, van lachen, wordt thans nog gebruikt. Bakken had vroeger meermalen biek in stede van boek.

c.) Jagen, klagen en vragen, wier deelw. immer zwak is, bezitten nevens de gelykvloeiende vormen jaegde, klaegde en vraegde, ook de sterke: joeg, kloeg en vroeg.— Ook waeijen is in het deelw. zwak: gewaaid; maer de onvolm. verl. tyd is sterk: woet, ofschoon men ook waiede zegt.

d.) Zweeren (eenen eed afleggen) behoorde oorspronkelyk tot deze klasse: nog luidt de onvolm. verl. tyd zwoer; de ee in den tegenw. tyd is ontstaan uit a en daarna het deelw. gezworen gevormd naer 't voorbeeld der werkwoorden van de eerste klasse.

e.) Ook staen (voor standen) is tot deze klasse te brengen. De onvolm. verl. tyd stond staet voor stoend (voorheen met samentrekking stoed).

VYFDE KLASSE.

264.— De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn:

Tegenw. tyd enz.: *y* (Goth. *ei*).

Onvolm. verl. tyd, enkelv.: zachtlange *e* (eertyds hardlange *ee*, Goth. *ái*); meerv. en byv. wyze: zachtlange *e* (Goth. *i*).

Deelwoord: zachtlange *e* (Goth. *i*).

ONBEP. WYZE:

blyken,
 blyven,
 byten,
 dryten,
 dryven,
 (ver-)dwyngen,
 dygen,
 glyden,
 grynen,
 grypen,
 hygen,
 hyschen,
 knypen,
 krygen,
 kryschen,
 kryten,
 kwyten,
 kyken,
 kyven,
 lyden,
 (ge-)lyken,
 myden,
 (be-)nyden,
 nygen,
 nypen,
 pryzen,
 pypen,
 ryden,
 rygen,
 ryten,
 ryven,
 schryden,
 schryven,
 schynen,
 schyten,
 stypen,
 slyten,
 smyten,
 snyden,
 splyten,
 spyten,
 stygen,
 styven,

ONVOLM. VERL. TYD:

bleek,
 bleef,
 beet,
 dreet,
 dreef,
 (ver-)dween,
 deeg,
 gleed,
 green,
 greep,
 heeg,
 heesch,
 kneep,
 kreeg,
 kreesch,
 kroet,
 kweet,
 keek,
 keef,
 leed,
 (ge-)leek,
 meed,
 (be-)need,
 neeg,
 neep,
 prees,
 peep,
 reed,
 reeg,
 roet,
 reef,
 schreed,
 schroef,
 schein,
 scheid,
 sleep,
 sleet,
 smoot,
 sneed,
 spleet,
 speel,
 steeg,
 steef,

VERL. DEELWOORD:

gebleken;
 gebleven;
 gebeten;
 gedreten;
 gedreven;
 (ver-)dwenen;
 gedegen;
 gegleden;
 gegrenen;
 gegrepen;
 gehegen;
 geheschen;
 geknepen;
 gekregen;
 gekreschen;
 gekreten;
 gekweten;
 gekeken;
 gekeven;
 geleeden;
 (ge-)leken;
 gemeden;
 (be-)neden;
 genegen;
 genepen;
 geprezen;
 gepepen;
 gereden;
 gerogen;
 gereten;
 gereven;
 geschreden;
 geschreven;
 geschenen;
 gescheten;
 geslepen;
 gesleten;
 gesmelen;
 gesmeden;
 gespleten;
 gespeten;
 gestegen;
 gesteven;

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>stryden,</i>	<i>streed,</i>	<i>gestreden ;</i>
<i>stryken,</i>	<i>streek,</i>	<i>gestreken ;</i>
<i>tygen,</i>	<i>teeg,</i>	<i>getegen ;</i>
<i>vryen,</i>	<i>vree,</i>	<i>gevreēn ;</i>
<i>wryven,</i>	<i>wreef,</i>	<i>gewreven ;</i>
<i>wyken,</i>	<i>week,</i>	<i>geweken ;</i>
<i>wyten,</i>	<i>weet,</i>	<i>geweten ;</i>
<i>wyzen,</i>	<i>wees,</i>	<i>gewezen ;</i>
<i>zwygen,</i>	<i>zweeg,</i>	<i>gezwegen ;</i>
<i>(be-)zwyken,</i>	<i>(be-)zweek,</i>	<i>(be-)zweken ;</i>
<i>zwymen,</i>	<i>zweem,</i>	<i>gezwemen ;</i>
<i>zygen,</i>	<i>zeeg,</i>	<i>gezegeu.</i>

Aenmerking. Sommige dezer werkwoorden worden ook zwak verbogen. Het zyn: *grynen, hygen, hyschen, kryschen, myden* en *vermyden, benyden, tygen* (*aentygen*, wel te onderscheiden van *tygen, trekken*, dat tot de zesde klasse behoort) en het van *zwymen* afkomende *bezwymen*. Daerenboven dient opgemerkt te worden, dat *krygen*, in de beteekenis van *kryg voeren*, zwak verbogen wordt, vermits het alsdan van het zelfst. naemw. *kryg* is afgeleid; dat *pypen* wanneer het *op de pyp (fluit) spelen* beduidt, dat is wanneer op de beteekenis van het naemwoord *pyp* gedrukt wordt, en het by gevolg als daarvan afgeleid beschouwd moet worden, gelykvloeiend zyn moet: doch als het *met mond of bek fluiten* beteekent, is het altyd sterk; eindelyk dat *vryen* zoo het *vry maken* beduidt, als van het byv. naemw. *vry* afgeleid, zwak is; desgelyks, wanneer het in den zin van *beminnen*, voorwerpelyk, met een uitgedrukten accusatief van het voorwerp, gebruikt wordt; doch zoo het onderwerpelyk, dit is zonder uitgedrukten accusatief wordt gebezigt, alsdan is het ongelykvloeiend.— Voor het werkwoord *dreigen* bezigt men thans algemeen den zwakken vorm; blykens het Gothische *threihan* zou dit nogtans *drygen, dreeg, gedregen* moeten geschreven worden. Ook in onze volkstaal wordt het nog steeds met den sterken vorm gehoord.

ZESDE KLASSE.

265.— De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn:

Tegenw. tyd enz.: *ie* of *ui* (Goth. *iu* en Oudduitsch *û*).

Onvolm. verl. tyd enkelv. zachtlange *o* (eertyds hardlange *oo*, Goth. *áu*); meerv. en byv. wyze: zachtlange *o* (Goth. *u*).

Verl. deelwoord: zachtlange *o* (Goth. *u*).

ONBEP. WYZE :

bieden,
(be-)driegen,
(ver-)drieten,
gieten,
kiezen,
klieven,
liegen,
(ver-)liezen,
(ge-)nieten,
rieken,
schieten,
vlieden,
vliegen,
vlieten,
vriezen,
zieden,

ONVOLM. VERL. TYD:

bood,
(be-)droog,
(ver-)droot,
goot,
koos,
kloof,
loog,
(ver-)loor,
(ge-)noot,
rook,
schoot,
vlood,
vloog,
vloot,
vroos,
zood,

VERL. DEELWOORD:

geboden ;
(be-)drogen ;
(ver-)drotten ;
gegoten ;
gekozen ;
gekloven ;
gelogen ;
(ver-)loren ;
(ge-)noten ;
geroken ;
geschoten ;
gevloden ;
gevlozen ;
gevloten ;
gevrozen (gevroren) ;
gezoden.

buigen,
druipen,
duiken,
fluiten,
kluiven,
kruijen,
kruipen,
(be-)kruizen,
luiken,
pluizen,
ruiken,
schuilen,
schuiven,
sluiken,
sluipen,
sluiten,
snuiven,
snuiten,
spruiten,
sputten,
stuiven,
zuigen,
zuipen,

boog,
droop,
dook,
flood,
kloof,
kroot,
kroop,
(be-)kroos,
look,
ploos,
rook,
schoot,
schoof,
slook,
sloop,
sloot,
snoof,
snoot,
sproot,
sput,
stooft,
zoog,
zoop,

gebogen ;
gedropen ;
gedoken ;
gefloten ;
gekloven ;
gekrooijen ;
gekropen ;
(be-)krozen ;
geloken ;
geplozen ;
geroken ;
gescholen ;
geschoven ;
gesloken ;
gesloven ;
gesloten ;
gesnoven ;
gesnoten ;
gesproten ;
gespoten ;
gestoven ;
gezogen ;
gezopen.

Aanmerkingen. a.) Van de opgesomde werkwoorden worden ook

gelykvloeiend gebruikt: *klieven*, *kruijen*, *pluizen*, *schuilen* en *zieden*; doch dit laatste alleen in den onvolm. verl. tyd.

b.) Tot deze klasse behoort ook; *tygen* (voor *tiegen*), *toog*, *getogen*, alsmede *spugen* (*spuigen*), *spoog*, *gespogen*. *Spuwen* heeft de zwakke vormen: *spuwde*, *gespuwd*.— Het onderscheid in de beteekenis tusschen *rieken* en *ruiken* gemaekt, volgens welk het eerste *reuk geven*, het tweede *reuk inademen* bediedt, is gansch willekeurig: *rieken* en *ruiken* is een en hetzelfde werkwoord.

ZEVENSTE KLASSE.

266.— De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn:

Tegenw. tyd enz: korte *a* (Goth. *a*).

Onvolm. verl. tyd: *ie* (meest overgegaen in korte *i*, Oudduitsch *ia*; in het Goth. zyn de onvolm. verl. tyden van deze en de dry volgende soorten verdubbeld).

Verl. deelwoord: korte *a* (Goth. *a*).

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>gaen</i> (voor <i>gangen</i>),	<i>ging</i> ,	<i>gegaen</i> (voor <i>gegangen</i>);
<i>hangen</i> ,	<i>hing</i> ,	<i>gehangen</i> ;
<i>houden</i> (voor <i>halden</i>),	<i>hield</i> ,	<i>gehouden</i> (voor <i>gehalden</i>);
<i>vallen</i> ,	<i>viel</i> ,	<i>gefallen</i> ;
<i>vangen</i> ,	<i>ving</i> ,	<i>gevangen</i> .

267.— Sommige werkwoorden dezer klasse hebben alleen in het deelwoord den sterken vorm behouden:

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>bannen</i> ,	<i>bande</i> (oudt. <i>bien</i>),	<i>gebannen</i> ;
<i>spannen</i> ,	<i>spande</i> (oudt. <i>spien</i>),	<i>gespannen</i> ;
<i>brouwen</i> ,	<i>brouwde</i> ,	<i>gebrouwen</i> (of <i>gebrouwd</i>);
<i>spouwen</i> (voor <i>spalden</i>),	<i>spouwde</i> ,	<i>gespouwen</i> ;
<i>vouwen</i> (voor <i>valden</i>),	<i>vouwde</i> ,	<i>gevouwen</i> ;
<i>zouten</i> (voor <i>zalten</i>),	<i>zoutte</i> ,	<i>gezouten</i> .

ACHTSTE KLASSE.

268.— De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn:

Tegenw. tyd enz: lange *a* (Goth. *ê*).

Onvolm. verl. tyd: *ie* (Oudd. *ia*).

Verl. deelwoord: lange *a* (Goth. *é*).

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>blazen,</i>	<i>blies,</i>	<i>geblazen ;</i>
<i>braden,</i>	<i>bried,</i>	<i>gebraden ;</i>
<i>laten,</i>	<i>liet,</i>	<i>gelaten ;</i>
<i>raden,</i>	<i>ried,</i>	<i>geraden ;</i>
<i>slapen,</i>	<i>sliep,</i>	<i>geslapen.</i>

Aenmerking. Raden wordt thans dikwils in den onvolm. verl. tyd ten onrechte zwak verbogen. Braden heeft in den zelfden tyd thans algemeen braedde. In de 17^e eeuw schreef men nog bried en in sommige streken onzes lands leeft die vorm nog in de volkstael voort. Zee hoort men in enkele gewesten ook nog *miek* voor *maekte*, hetwelk men insgelyks hier en daer by de Ouden ontmoet.

NEGENSTE KLASSE.

269.— De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn :

Tegenw. tyd enz. : hardlange *oo* (Goth. *áu*).

Onvolm. verl. tyd : *ie* (Oudd. *ia*).

Verl. deelwoord : hardlange *oo* (Goth. *áu*).

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>loopen,</i>	<i>liep,</i>	<i>geloopen ;</i>
<i>stooten,</i>	<i>stiel,</i>	<i>gestooten ;</i>
<i>houwen</i> (voor <i>hoowen</i>),	<i>hiew,</i>	<i>gehouden</i> (voor <i>gehoowen</i>).

Aenmerking. Ook *roepen*, *riep*, *geroepen*, behoort tot deze klasse. *Douwen*, *douwde*, *gedouwen*, heeft in enkele streken onzes lands, nog den sterken vorm *dieuw*, voor den onvolm. verl. tyd.

TIENDE KLASSE.

270.— De kenmerkende klinkers dezer klasse zyn :

Tegenw. tyd enz. : hardlange *ee* of *ei* (Goth. *ái*).

Onvolm. verl. tyd : *ie* (Oudd. *ia*).

Verl. deelwoord : *ee* of *ei* (Goth. *ái*).

ONBEP. WYZE :	ONVOLM. VERL. TYD :	VERL. DEELWOORD :
<i>heeten,</i>	<i>hiet</i> (ook <i>heette</i>),	<i>geheeten ;</i>
<i>scheiden,</i>	<i>scheidde</i> (oudt. <i>schied</i>),	<i>gescheiden.</i>

271.— De werkwoorden, die door voorvoegsels afgeleid of met partikels samengesteld zyn, volgen de verbuiging hunner stamwerkwoorden. Aldus wordt *verbinden* als *binden*, *omsluiten* als *sluiten*, verbogen. *Beraedslagen*, *glimlachen*, *herbergen*, *verwelkomen*, zyn zwak, daer ze niet met *slagen*, *lachen*, *bergen* en *komen* zyn samengesteld, maer van *raedslag*, *glimlach*, *herberg* en *welkom*, zyn afgeleid. Ook *beeldhouwen*, *pluimstryken* en *dwaarsdryven*, zyn woorden, wier samenstelling aenschouwd moet worden, als door afleiding ontstaen te zyn uit *beeldhouwer* enz. en worden dus zwak verbogen.

272.— De uitgangen der sterke verbuiging zyn :

TEGENW. TYD.		ONVOLM. VERL. TYD.		GEBIED. WYZE.
AENT. WYZE.	BYV. WYZE	AENT. WYZE.	BYV. WYZE.	
Enkelv. 1 p.—(c)	— e	—	— e	Enkelv. 2 p.—
2 p.— s	— es	— s	— es	Meerv. 2 p.— t
3 p.— t	— e	—	— e	ONBEP. WYZE
Meerv. 1 p.— en	— en	— en	— en	— en
2 p.— t	— et	— t	— et	DEELWOORDEN
3 p.— en	— en	— en	— en	1 — end
				2 ge— en

Zwakke verbuiging.

273.— De uitgangen der zwakke verbuiging zyn :

TEGENW. TYD.		ONVOLM. VERL. TYD.		GEBIED. WYZE.
AENT. WYZE.	BYV. WYZE	AENT. WYZE.	BYV. WYZE.	
Enkelv. 1 p.—(e)	— e	— de of te	— de of te	Enkelv. 2 p. —
2 p.— s	— es	— des » tes	— des » tes	Meerv. 2 p.— t
3 p.— t	— e	— de » te	— de » te	ONBEP. WYZE.
Meerv. 1 p.— en	— en	— den » ten	— den » ten	— en
2 p.— t	— et	— det » tet	— det » tet	DEELWOORDEN.
3 p.— en	— en	— den » ten	— den » ten	1 — end
				2 ge— d of t.

274.— Ten opzichte dezer uitgangen neme men nog het volgende in aendacht:

1.° De uitgang *de* van den onvolm. verl. tyd gaet over in *te*, wanneer de stam des werkwoords op een harden medeklinker: *f, ch, k, p, s, t*, uitgaet, b.v. *strafte, kuchte, smaekte, kapte, loste, stortte*.

2.° De werkwoorden, wier stam op *d* of *t* eindigt, kunnen in den onvolm. verl. tyd de toonlooze *e* behouden, welke zich oorspronkelyk tusschen den stam en den uitgang dezès tyds bevond; zoo kan men schryven: *ik reddede, wy reddeden; ik zettede, wy zetteden*; vermits in *ik redde, wy redden, ik zette, wy zetten*, alle verschil tusschen den tegenw. en den onvolm. verl. tyd verdwynt.

3.° Over de onderdrukking van den uitgang in *zei* voor *zeide* of *zegde*; *lei* voor *leide* of *legde*; *wou* voor *woude*, dit is *wolde*; *zou* voor *zoude*, dit is *zolde*; *kon* voor *konde*, is onder §. 52 reeds gesproken. Daer deze vormen door den veranderden klinker reeds van den tegenw. tyd verschillen, kan deze onderdrukking tot geene misvatting aanleiding geven.— Zie voor de overige persoonsuitgangen §. 250.

Verbuiging der onregelmatige werkwoorden.

273.— Wat onregelmatige werkwoorden zyn, is onder §. 254, 3.° gezegd. By de sterke werkwoorden hebben wy reeds diegene opgegeven, welke de gelyk- en ongelykvloeiende verbuiging in hunne vormen vereenigen; nu blyven er nog eenige, die óf zekere ongewoone klankveranderingen vertoonen, óf hunne vormen van verschillende stammen ontleenen. Deze werkwoorden zyn:

1.° *Brengen, denken* en *dunken*. Deze hebben in hunne onvolm. verl. tyden en deelwoorden: *bracht, gebracht; dacht, gedacht; docht, gedocht*. De *e* van *brengen* en *denken*, is oorspronkelyk uit *a* ontstaen. Regelmatig zouden zy dus vormen: *brangede, gebranged; dankede, gedanked*; doch het wegvallen der *e* tusschen stam en uitgang veroorzaekte de verharding

der *g* van *brenge* en der *k* van *denke* tot *ch*, waerby de *d* des uitgangs in *t* moest overgaen, en tevens de neusklink (*n*) van den stam verdween; alzoo ontstond *brachte*, *gebracht*, en *dachte*, *gedacht*. De later ingevoerde afkapping der *e* van den uitgang *te* des onvolm. verl. tyds, hebben *bracht* en *dacht* (voor *brachte*, *dachte*) met al de onregelmatige werkwoorden van deze soort gemeen.— Gelyk *denke* (voor *danken*), *dacht* en *gedacht*, zoo heeft *dunke*, *docht* en *gedocht*.

2.º *Zoeken*, *werken* en *koopen*. *Zoeken* heeft in den onvolm. verl. tyd *zocht* voor *zoekede*, en in het deelw. *gezocht* voor *gezoeked*, waerby, na hetgeen ter verklaring der vormen *bracht* enz. gezegd is, niets op te merken valt, dan dat de lange klinker van den grondvorm, na de verharding van den slotmedeklinker, in de korte *o* overgegaen is.— *Werken* staet voor *worke* en heeft in den onvolm. verl. tyd *wrocht* en in het verl. deelw. *gewrocht*. Behalve hetgeen deze vormen met al de werkwoorden dier soort gemeen hebben, vertoonen ze nog eene verspringing der *r* (zie §. 53). Voor 't overige heeft dit werkwoord van *werken* de regelmatige vormen *werkte* en *gewerkt*, die als gewoone verhuigingsvormen dezes werkwoords gebruikt worden, terwyl *wrocht* en *gewrocht* tot den hooger styl behooren.— *Koopen* heeft *kocht* en *gekocht*. Buiten de verandering des langen klinkers *oo* in den korten *o*, vertoont het nog den overgang van *f* in *ch*; want *kocht* en *gekocht* staen voor *koft* en *gekofst*.

Aenmerking. Van *verknopen* is een deelw. *verknocht*, overgebleven, dat op dezelfde wyze gevormd is als *gekocht* van *koopen*.

3.º *Moeten* en *weten*. *Moeten* heeft in den onvolm. verl. tyd *moest*. Regelmatig zou deze tyd *moetede* luiden; doch uit de samenstooting van de *t* en *d*, na het wegvallen der toonlooze *e*, ontstond de klank *st*. Het deelwoord heeft den sterken vorm *gemoeten* gekregen, voor *gemoest*.— *Weten* heeft in den onvolm. verl. tyd *wist*, dat op dezelfde wyze uit *wetede* ontstond als *moest* uit *moetede*, en daerenboven nog den

oorspronkelyken *i*-klank terug nam. Het verl. deelwoord luidt *geweten*, een ten onrechte sterke vorm : een spoor van den oorspronkelyken zwakken vorm bezitten wy nog in het byv. naemw. *bewust* voor *bewist*.

4.º *Doen*. De tegenwoordige tyd van dit werkwoord luidt: *ik doe, du does, hy doet, wy doen, gy doet, zy doen*; de onvolm. verl. tyd: *ik deed* (voor *dede*), *du deeds, hy deed, wy deden, gy deedt, zy deden*; het verl. deelwoord *gedaen* (voor *gedaden*); het tegenwoordig deelwoord is *doende*.

5.º *Kunnen, zullen, mogen, durven* (*derven, dorren*). Deze werkwoorden onderscheiden zich hierdoor, dat ze in den tegenw. tyd den vorm hebben van een ongelykvloeienden onvolm. verleden tyd, en dat in dien tyd de tweede persoon enkelvoud op *t* eindigt. (1)— *Kunnen* of *konnen* heeft in den tegenw. tyd der aent. wyze: *ik kan, du kant* (of *kans*), *hy kan, wy kunnen, gy kunt, zy kunnen*. Dit is een regelmatige onvolm. verl. tyd naer de tweede klasse der sterke werkwoorden: van daer het ontbreken der *t* in den derden pers. enkelv., en het verschil van klank tusschen het enkel- en meervoud (zie §. 238). Zoohaest *ik kan* de beteekenis van den onvolm. verl. tyd verloren had, ontwikkelde zich een nieuwe onvolm. verl. tyd: *ik konde*, of met afwerping van den uitgang *de*: *ik kon*. Nevens dezen is nog een vorm *ik kost*, in gebruik, welke moet ontstaen zyn uit *ik kondede*.(2)

(1) Deze klasse van werkwoorden bestond reeds in het Gothisch. Ook de Latynsche *odisse, meminisse* hebben in hunnen tegenw. tyd *odi, memini*, den vorm van het præteritum. Alle Gothische werkwoorden van de sterke verbuiging gingen in den tweeden pers. enkelv. van den onvolm. verl. tyd op *t* uit: *thu sangt, thu gráipt*, diensvolgens ook de Gothische onregelmatige. Die *t* is in 't Middeldietsch voor zulke werkwoorden blyven bestaen. Later, dit is in de 15° eeuw, werd *z* door *s* vervangen, en nog later door *st* op zyn Hoogduitsch; maer die vormen waren onregelmatig. In de hedendaegsche tale meenen wy dat beide vormen voor den tweeden persoon enkelvoud dezer werkwoorden moeten toegelaten worden, dus: *du kant* of *kans, zalt* of *zals* enz.

(2) Ook het werkwoord *beginnen* heeft, buiten den gewoonen onvolm. verl. tyd *begon*, den vorm *begost*.

Het verl. deelwoord zou zwak: *gekond* of *gekund* moeten zyn; doch men bezigt steeds den sterken vorm *gekonnen* in dezès plaets.— *Zullen* heeft in den tegenw. tyd: *ik zal, du zalt* (of *zals*), *hy zal, wy zullen* (voor *zollen*), *gy zult, zy zullen*. Dit is insgelyks een regelmatige onvolmaekt verl. tyd naer de tweede klasse der sterke werkwoorden. Even als *ik konde* staet tot *ik kan*, zoo staet *ik zoude* (dit is *ik zolde*) of *ik zou* tot *ik zal*. Een verl. deelwoord is by *zullen* niet in gebruik.— *Mogen* heeft in den tegenw. tyd *ik mag, du magt* (of *moogs*), *hy mag, wy mogen, gy moogt, zy mogen*. De vorm des onvolm. verl. tyds *ik mogt* (voor *mogede*) is van denzelfden aerd als die der werkwoorden onder 1.º vermeld. De tegenw. tyd der byv. wyze is *ik moge*, en 't verl. deelwoord *gemogen*.— *Durven* (*derven, dorren*) biedt van ouds de verwarring aen van twee zoo wel in be- duiding als in vorm verschillende werkwoorden, te weten: *dorren* en *derven*. Dit *dorren*, welk in vele streken onzes lands nog in de volkstaal voortleeft, bevat de oorspronkelyke be- teekenis, namelyk van het Fransche *oser*. Het behoort tot dezelfde soort als *kunnen* (voor *konnen*), en heeft dus in den tegenw. tyd: *ik dar, du dart* (of *dors*), *hy dar, wy dorren, gy dort, zy dorren*. *Derven*, dat oorspronkelyk *behoeven* be- teekent, behoort tot de sterke werkwoorden der tweede klasse, en wordt ook nog in onze volkspraek met de regel- matige vormen *dierf* en *gedorven* voor het Fransche *oser* gebezigd. Doch in de schrifttael gebruikt men slechts het gelykvloeiende *durven, durfde, gedurfd*, neven welks onvolm. verl. tyd *ik durfde* de vorm *ik dorst, du dorstes, hy dorst, wy dorsten, gy dorst, zy dorsten*, ook nog wordt aangewend. Dit *dorst*, ontstaen uit *dorrede* (of *dordede*) behoort tot *dorren*.⁽¹⁾

(1) Het ware te wenschen dat het oude en onder het volk nog voortle- vende *dorren*, door onze schryvers in al zyne vormen werd heringevoerd.— Zie verder over dit werkwoord Bormans, *Verstg*, bl. 616.

Aenmerking. *Weten* en *moeten* behooren ook tot de werkwoorden, wier tweede pers. enkelv. in den tegenw. tyd der aent. wyze op *t* eindigt, dus: *ik weet, du weet* (of *weets*), enz.; *ik moet, du moet* (of *moets*), enz.

6.º *Willen* heeft in den tegenw. tyd der aent. wyze: *ik wil(le), du wilt* (of *wils*) *hy wil, wy willen, gy wilt, zy willen*. Zoo als men ziet, gaet de 2.º pers. enkelv. ook op *t* uit, en daerby luidt de 3.º pers. enkelv. *hy wil*, zonder *t*. Zulks is daeraen te wyten, dat dit werkwoord van ouds de vormen der aentoonende wyze ontbeert, voor welke de byvoegende wyze in de plaets treedt: alzoo is *hy wil* gelyk aen *hy wille*, (zie Bormans, *Verslag*, bl. 613). Nevens den vorm des onvolm. verl. tyds *wilde* bestaet ook *woude* of *wou* voor *wolde*, dat tot *wollen*, een nevenvorm van *willen*, moet gebracht worden.

7.º *Zyn* ontleent van ouds zyne vormen van verschillende stammen. De tegenw. tyd der aent. wyze is: *ik ben, du bist, hy is, wy zyn, gy zyt, zy zyn*; die der byv. wyze: *ik zy, du zys, hy zy, wy zyn*, enz. De onbepaalde wyze *zyn* is van de meervoudsvormen der aent. wyze ontleend. De onvolm. verl. tyd *was* behoort tot *wezen*, reeds onder de sterke werkwoorden der derde klasse vermeld. In den tweeden pers. enkelv. *du waers*, het meerv. *waren*, en den onvolm. verl. tyd der byv. wyze *ik ware*, enz. is de *z* in *r* overgegaen.

Aenmerking. In de middeleeuwen en thans nog in sommige tongvallen, heeft dit werkwoord een dubbelen vorm: *ik ben, du best, hy es*, of: *ik bin, du bist, hy is*.— *Ik ben* staet voor *ik bem*, welke vorm den oorspronkelyken persoonsuitgang van den 1.^{en} pers. enkelv. (*m*) bezit achter den wortel *be*, dien wy in 't Sanskrit *bhu*, het Grieksch φu -, en het Lat. *fu-* (*fui, futurus*) terugvinden. De 2.º pers. enkelv. *du best* of *bist* is van denzelfden wortel. *Hy is* (voor *ist*) behoort met *wy zyn* enz. *ik zy* enz., tot eenen wortel, die in 't Sanskrit *as*, in 't Gr. en Lat. *es* luidde (Gr. $\acute{\epsilon}\mu\acute{\iota} = \acute{\epsilon}\sigma\mu\acute{\iota}$). Even als in 't Lat. *sum* en *sim* (voor *esum, esim*) is in *wy zyn, ik zy* enz. de klinker van den wortel vóór de *z* verloren gegaen.

8.º *Hebben* staet voor *haben* (Goth. *haban*). Tot dezen vorm *hebben* behooren: *ik heb(be)* (en byv. wyze: *ik hebbe, hy hebbe*), *wy hebben, gy hebt, zy hebben*. De 2.º persoon

enkelv. luidt: *du hebs* of *heefs* (voor *heves*), dat benevens *hy heeft* (voor *hevet*, d.i. *havet*) verbogen is van *haven*. De onvolm. verl. tyd *ik had* enz. staet voor *hadde* en dit by samen-trekking voor *hav'de* of liever *haefde*, insgelyks van *haven*, waertoe ook *gehad* voor *gehav'd* of *gehaefd* behoort.— Het byvoegelyk naemwoord *behebt* (voor *behebd*) is verbogen van *hebben*.

Omschryvende verbuiging.

276.— Door omschryving worden uitgedrukt:

1.º In den *bedryvenden* vorm: de volm. verl. tyd, aent. wyze (*ik heb gehoord, ik ben gekomen*) en byv. wyze (*ik hebbe gehoord, ik zy gekomen*); de meer dan volm. verl. tyd, aent. wyze (*ik had gehoord, ik was gekomen*) en byv. wyze (*ik hadde gehoord, ik ware gekomen*); de verl. tyd der onbep. wyze (*gehoord hebben, gekomen zyn*); de eerste toek. tyd, aent. en byv. wyze (*ik zal, zou hooren, komen*); de tweede toek. tyd, aent. en byv. wyze (*ik zal, zou gehoord hebben, gekomen zyn*).

2.º In den *lydenden* vorm alle tyden. (Zie verder, §. 279. 2. b.). Hierby neme men nochtans in aendacht dat in die tyden, waer een omschreven tydvorm van het hulpwerkwoord *worden* noodig is, het verl. deelwoord dezès werkwoords gewoonlyk wegvalt; zoo zegt men b. v. *ik ben, was vereerd*, in plaets van: *ik ben, was vereerd geworden*; *ik zal vereerd zyn*, in plaets van: *ik zal vereerd geworden zyn*.

Aenmerking. Er bestaet nog een dubbelsamengestelde tyd, welken Belderdyk (*Nieuwe Versch.* D. III. bl. 19 en volg.) *verwyderd voleindigden tyd* noemt. Deze stelt de handeling voor als tegenwoordig voltooid in eenen verl. tyd. In den bedryvenden vorm bestaet hy uit den volm. verl. tyd met het verl. deelw. des hulpwerkwoords *hebben* vermeerderd, b. v. *ik heb verloren gehad*; in den lydenden uit den volm. verl. tyd met het verl. deelw. van *zyn*, b. v. *ik ben vereerd geweest*. Voorts kan deze dubbelsamengestelde tyd ook eene voorweerdelyke handeling uitdrukken, wartoe men dan den onvolm. verl. tyd der byv. wyze des hulpwerkwoords of wel den onvolm. verl. tyd van *zullen* aanwendt, b. v. *ik hadde verloren gehad, of zou verloren gehad hebben; ik ware vereerd geweest, of zou vereerd geweest zyn*.

277.— In den bedryvenden vorm worden de verleden tyden met *hebben* gemaakt of met *zyn*. Over 't algemeen wyst *hebben* meer op de *handeling*, *zyn* meer op den *toestand* des onderwerps. *Hebben* wordt vooral gebruikt:

1.º By alle *overgankelyke*, *wederkeerige* en *onpersoonlyke* werkwoorden, b. v. *ik heb gehoord*, *hy heeft zich gekleed*, *het heeft geregend*.— Hiervan *zyn* nogtans uitgezonderd zulke onpersoonlyke werkwoorden, die van onovergankelyke gevormd *zyn*, welke *zyn* vorderen, b. v. *het is hem gelukt*, *het is om zynentwille geschied*.

2.º By de onovergankelyke werkwoorden, die eene *handeling* of *werking*, een *voortdurenden toestand*, of ook eene *beweging* uitdrukken, zonder dat daerby vermeld wordt van waer die beweging uitgaet of waerheen zy strekt, b. v. *ik heb gearbeid*, *gelachen*, *geweend*, *geleefd*; *ik heb geslapen*, *gestaen*, *gezeten*, *gerust*; *ik heb gewandeld*, *gereisd*, *geloopen*, *gesprongen*, *gereden*, enz.

278.— Daerentegen gebruikt men *zyn*:

1.º By onovergankelyke werkwoorden, die eenen *bloot lydelyken toestand* des onderwerps te kennen geven, b. v. *ik ben genezen*, *gestorven*, *versteven*, *verarmd*, enz.

2.º By onovergankelyke werkwoorden, die eene *handeling* te kennen geven, niet om die *handeling* zelve, maer om den *toestand*, welke *daerop gevolgd is*, b. v. *ik ben moe gewandeld*, *hy is van hier gereisd*, *weggeloopen*, *over de gracht gesprongen*, *naer huis gereden*, enz.

Aenmerking 1. De hedendaegsche spraakkunst vereischt dat de omschreven tyden van het werkwoord *wezen* (*zyn*) uitsluitelyk met *zyn* vervoegd worden. Volgens het voorbeeld der Ouden nogtans, even als volgens ons algemeen spraekgebruik, diende men die zoo wel met *hebben* als met *zyn* te vormen. *Hebben* zou moeten gebruikt worden, waer men byzonderlyk op de *daed* ziet, of waer men een *voortdurenden toestand* uitdrukt, b. v. *HEEFT er iemand hier GEWEEST?* *ik heb lang ziek GEWEEST*; daerentegen diende men *zyn* te bezigen, waer men slechts eenen *toestand* vermeldt, in zoo verre die het *gevolg* is van eene *werking* en zulks grypt altoos plaets, waer de lydende vorm eens werkwoords wordt aangewend, b. v. *die boomen zyn van den bliksem geslagen GEWEEST*. In de *Nederduytsche*

Spraec-konst van *Christiaan Van Heule*, gedrukt te Leyden, ten jare 1633, vinden wy de buiging des werkwoords *wezen* of *zyn*, opgegeven: « Verleden tijt, verkondigende wijze: *ic hebbe geweest, du hebat of hebbes geweest*, » enz.; en « aenvougende wijze: *als ik geweest hebbe oft ben*, » enz. Ook in den Hollandschen Statenbybel is *ik heb geweest* niet ongewoon, en zelfs door Ten Kate worden de beide vormen *ik ben* en *heb geweest* opgegeven. (Zie zyne *Aenleiding*. D. 1. bl. 532 en 573.)

Aenmerking 2. *Liggen* en *zitten* vorderen het hulpwerkwoord *hebben*, en eventwel kan men zeggen *ik ben gelegen, ik ben gezeten*. Aldus met *zyn* verbonden, bezitten *gelegen* en *gezeten* den aerd van byv. naemwoorden, die een *voorzien zyn* met het begrip, door den stam uitgedrukt, te kennen geven.

Aenmerking 3. *Ontmoeten, naderen, vergeten, volgen* en *beginnen* worden zoowel met *hebben* als met *zyn* samengevoegd; zoo zegt men: *ik ben* of *ik heb hem ontmoet, ik ben* of *ik heb hem genaderd, ik heb* of *ben myne les vergeten, ik heb* of *ben hem gevolgd, ik ben* of *heb myn werk begonnen*. Zulks komt hierby dat deze werkwoorden eigentlyk onovergankelyk zyn en het voorwerp dus oorspronkelyk niet in den accusatief by zich hadden. *Ontmoeten* en *naderen* kunnen tot heden toe niet lydend gebruikt worden, en nog wordt *vergeten* met den datief: *'t is my vergeten*, gebezigd. Vóór eene onbep. wyze heeft *vergeten* altoos *hebben*: *ik heb het vergeten te zeggen*.

279.— Voorbeelden van verbogen werkwoorden.

1. Hulpwerkwoorden.

a.) HEBBEN.

AENTOONENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

TEGENW. TYD.

ik heb(be), du heefs of hebs, hy heeft, wy hebben, gy hebt, zy hebben.	ik hebbe, du hebbes, hy hebbe, wy hebben, gy hebbet, zy hebben.
---	--

ONVOLM. VERL. TYD.

ik had, du hads, hy had, wy hadden, gy hadt, zy hadden.	ik hadde, du haddes, hy hadde, wy hadden, gy haddet, zy hadden.
--	--

VOLM. VERL. TYD.

ik heb(be), du heefs of hebs, } hy heeft, } wy hebben, gy hebt, zy } gehad.	ik hebbe, du hebbes, hy hebbe, } wy hebben, gy hebbet, zy } hebben } gehad.
---	--

AENTOONENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

MEER DAN VOLM. VERL. TYD.

ik had, du hads, hy had,	} gehad.		ik hadde, du haddes, hy hadde,	} gehad.
wy hadden, gy hadt, zy hadden			wy hadden, gy haddet, zy hadden	

EERSTE TOEKOM. TYD.

ik zal, du zalt of zals, hy zal,	} hebben.		ik zou(de), du zoud(e)s, hy	} hebben.
wy zullen, gy zult, zy zullen			wy zouden, gy zoud(e)t, zy zouden	

TWEEDE TOEKOM. TYD.

ik zal, du zalt of zals, hy zal,	} gehad		ik zou(de), du zoud(e)s, hy	} gehad
wy zullen, gy zult, zy zullen			wy zouden, gy zoud(e)t, zy zouden	

GEBIEDENDE WYZE.

heb,
hebt.

ONBEP. WYZE.

DEELWOORDEN.

TEGENW. T. hebben.
VERL. T. gehad hebben.

	TEGENW. hebbende.
	VERL. gehad.

b.) ZYN.

AENTOONENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

TEGENW. TYD.

ik ben, du bist, hy is,		ik zy, du zys, hy zy,
wy zyn, gy zyt, zy zyn.		wy zyn, gy zyt, zy zyn.

ONVOLM. VERL. TYD.

ik was, du waers, hy was,		ik ware, du wares, hy ware,
wy waren, gy waert, zy waren.		wy waren, gy waret, zy waren.

AENTOONENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

VOLM. VERL. TYD.

{ ik ben, du bist, hy is, ik heb, du heefs of hebs, hy heeft, { wy zyn, gy zyt, zy zyn, wy hebben, gy hebt, zy hebben	} geweest.	{ ik zy, du zys, hy zy, ik hebbe, du hebbes, hy hebbe, { wy zyn, gy zyt, zy zyn, wy hebben, gy hebt, zy hebben	} geweest.
--	------------	---	------------

MEER DAN VOLM. VERL. TYD.

{ ik was, du waers, hy was, ik had, du hads, hy had, { wy waren, gy waert, zy waren, wy hadden, gy hadt, zy hadden	} geweest.	{ ik ware, du warcs, hy warc, ik hadde, du haddes, hy hadde, { wy waren, gy waret, zy waren, wy hadden, gy haddet, zy hadden	} geweest.
---	------------	--	------------

EERSTE TOEKOM. TYD.

{ ik zal, du zalt of zals, hy zal, wy zullen, gy zult, zy zullen } zyn.		{ ik zou(de), du zoud(e)s, hy zou(de), wy zouden, gy zoud(e)t, zy zouden } zyn.
--	--	--

TWEDE TOEKOM. TYD.

{ ik zal, du zalt of zals, hy zal, wy zullen, gy zult, zy zul- len } geweest zyn of hebben.		{ ik zou(de), du zoud(e)s, hy zou(de), wy zouden, gy zoud(e)t, zy zouden } geweest zyn of hebben.
---	--	--

GEBIEDENDE WYZE.

wees, zy,
 weest, zyt.

ONBEP. WYZE.

DEELWOORDEN.

TEGENW. T. zyn, wezen.
 VERL. T. geweest zyn of hebben.

TEGENW. zynde, wezende.
 VERL. geweest.

c.) WORDEN.

AENTOONENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

TEGENW. TYD.

ik word(e), du words, hy wordt,
wy worden, gy wordt, zy worden.

ik worde, du wordes, hy worde,
wy worden, gy wordet, zy worden.

ONVOLM. VERL. TYD.

{ ik werd, du werds, hy werd,
{ ik wierd, du wierds, hy wierd,
{ wy werden, gy werdt, zy werden,
{ wy wierden, gy wierdt, zy wierden.

ik wierde, du wierdes, hy wierde,
wy wierden, gy wierdet, zy wierden.

VOLM. VERL. TYD.

ik ben, du bist, hy is,
wy zyn, gy zyt, zy zyn

{ ge-
worden.

ik zy, du zys, hy zy,
wy zyn, gy zyt, zy zyn

{ ge-
worden.

MEER DAN VOLM. VERL. TYD.

ik was, du waers, hy was,
wy waren, gy waert, zy wa-
ren

{ ge-
worden.

ik ware, du waeres, hy ware,
wy waren, gy waeret, zy wa-
ren

{ ge-
worden.

EERSTE TOEKOM. TYD.

ik zal, du zalt of zals, hy zal,
wy zullen, gy zult, zy zullen

{ worden.

ik zou(de), du zoud(e)s, hy
zou(de),
wy zouden, gy zoud(e)t, zy
zouden

{ worden.

TWEEDE TOEKOM. TYD.

ik zal, du zalt of zals, hy zal,
wy zullen, gy zult, zy zul-
len

{ ge-
worden
zyn.

ik zou(de), du zoud(e)s, hy
zou(de),
wy zouden, gy zoud(e)t, zy
zouden

{ ge-
worden
zyn.

GEBIEDENDE WYZE.

word,
werdt.

ONBEP. WYZE.

DEELWOORDEN.

TEGENW. T. worden.
 VERL. T. geworden zyn.

TEGENW. wordende.
 VERL. geworden.

2. Overgankelyke werkwoorden.

a.) BEDRYVENDE VORM.

AENTOONENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

TEGENW. TYD.

ik roep(e), hoor(e)
 du roeps, hoors
 hy roept, hoort
 wy roepen, hooren
 gy roept, hoort
 zy roepen, hooren.

ik roepe, hoore
 du roepes, hoores
 hy roepe, hoore
 wy roepen, hooren
 gy roepet, hooret
 zy roepen, hooren.

ONVOLM. VERL. TYD.

ik riep, hoorde
 du rieps, hoordes
 hy riep, hoorde
 wy riepen, hoorden
 gy riept, hoordet
 zy riepen, hoorden.

ik riepe, hoorde
 du riepes, hoordes
 hy riepe, hoorde
 wy riepen, hoorden
 gy riepet, hoordet
 zy riepen, hoorden.

VOLM. VERL. TYD.

ik heb(be), du heefs of hebs,
 hy heeft,
 wy hebben, gy hebt, zy
 hebben

ge-
 roepen,
 gehoord

ik hebbe, du hebbes, hy heb
 be,
 wy hebben, gy hebt, zy heb-
 ben

ge-
 roepen,
 gehoord.

MEER DAN VOLM. VERL. TYD.

ik had, du hads, hy had,
 wy hadden, gy hadt, zy had-
 den

ge-
 roepen,
 gehoord.

ik hadde, du haddes, hy had-
 de,
 wy hadden, gy haddet, zy
 hadden

ge-
 roepen,
 gehoord.

AENTOENENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

EERSTE TOEK. TYD.

ik zal, du zalt of zals, hy zal, wy zullen, gy zult, zy zullen	} roepen, hooren.		ik zou(de), du zoud(e)s, hy	} roepen, hooren.
			zou(de), zoud(e)t, zy	
			zouden	

TWEDE TOEKOM. TYD.

ik zal, du zalt of zals, hy zal, wy zullen, gy zult, zy zullen	} geroepen, gehoord hebben.		ik zou(de), du zoud(e)s, hy	} ge- roepen, gehoord hebben.
			zou(de), zoud(e)t, zy	
			zouden	

GEBIEDENDE WYZE.

roep, hoor,
roept, hoort.

ONBEP. WYZE.

DEELWOORDEN.

TEGENW. T. roepen, hooren.		TEGENW. roepende, hoorende.
VERL. T. geroepen, gehoord hebben.		VERL. geroepen, gehoord.

b.) LYDENDE VORM.

AENTOENENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

TEGENW. TYD.

ik word(e), du words, hy wordt, wy worden, gy wordt, zy worden	} ge- roepen, gehoord.		ik worde, du wordes, hy	} ge- roepen, gehoord.
			worde, wordet, zy worden	

ONVOLM. VERL. TYD.

} ik werd, du werds, hy werd, ik wierd, du wierds, hy wierd,	} ge- roepen, gehoord.		ik wierde, du wierdes, hy	} ge- roepen, gehoord.
			wierde, wy wierden, gy wierdet, zy werden	
} wy wierden, gy wierdt, zy wierden			wierden	

AENTOONENDE WYZE.

BYVOEGENDE WYZE.

VOLM. VERL. TYD.

ik ben, du bist, hy is, wy zyn, gy zyt, zy zyn	} geroepen, gehoord (geworden).	ik zy, du zys, hy zy, wy zyn, gy zyt, zy zyn	} geroepen, gehoord (geworden).
---	---------------------------------------	---	---------------------------------------

MEER DAN VOLM. VERL. TYD.

ik was, du waers, hy was, wy waren, gy waert, zy waren	} geroepen, gehoord (geworden).	ik ware, du waers, hy ware, wy waren, gy waert, zy waren	} geroepen, gehoord (geworden).
--	---------------------------------------	---	---------------------------------------

EERSTE TOEKOM. TYD.

ik zal, du zalt of zals, hy zal, wy zullen, gy zult, zy zullen	} geroepen, gehoord worden.	ik zou(de), du zoud(e)s, hy zou(de), wy zouden, gy zoud(e)t, zy zouden	} geroepen, gehoord worden.
---	-----------------------------------	---	-----------------------------------

TWEEDE TOEKOM. TYD.

ik zal, du zalt of zals, hy zal, wy zullen, gy zult, zy zullen	} geroepen, gehoord (geworden)zyn.	ik zou(de), du zoud(e)s, hy zou(de), wy zouden, gy zoud(e)t, zy zouden	} geroepen, gehoord (geworden)zyn.
---	--	---	--

GEBIEDENDE WYZE.

word geroepen, gehoord.
wordt geroepen, gehoord.

ONBEP. WYZE.

DEELWOORD.

TEGENW. T. geroepen, gehoord worden.		TEGENW. geroepen, gehoord wordende.
VERL. T. geroepen, gehoord(geworden).		VERL. geroepen, gehoord.
		zyn.

c.) WEDERKEERIG WERKWOORD.

TEGENW. T. AENT. W. ik verheug(e) my, du verheugs dy, hy verheugt zich, enz.
BYV. W. ik verheuge my, du verheuges dy, hy verheuge zich, enz.

ONVOLM. VERL. T. AENT. W. ik verheugde my, du verheugdes dy, hy verheugde zich enz. BYV. W. ik verheugde my, enz.

VOLM. VERL. T. AENT. W. ik heb(be) my verheugd, enz. BYV. W. ik hebbe my verheugd, enz.

MEER DAN VOLM. VERL. T. AENT. w. ik had my verheugd, enz. BYV. w. ik hadde my verheugd, enz.

EERSTE TOEK. T. AENT. w. ik zal my verheugen, enz. BYV. w. ik zou(de) my verheugen, enz.

TWEDE TOEKOM. T. AENT. w. ik zal my verheugd hebben, enz. BYV. w. ik zou(de) my verheugd hebben, enz.

GEBIED. w. verheug dy, verheugt u.

ONBEP. w. TEGENW. T. zich verheugen. VERL. T. zich verheugd hebben.

TEGENW. DEELW. zich verheugende. VERL. DEELW. zich verheugd hebbende.

3. Onovergankelyke Werkwoorden.

TEGENW. T. AENT. w. ik val(le), ik vlugt(e); du vals, du vlugts; hy valt, hy vlugt, enz. BYV. w. ik valle, ik vlugte; du valles, du vlugtes; hy valle, hy vlugte, enz.

ONVOLM. VERL. T. AENT. w. ik viel, vlugtte, enz. BYV. w. ik viele, vlugtte, enz.

VOLM. VERL. T. AENT. w. ik ben gevallen, gevlugt, enz. BYV. ik zy gevallen, gevlugt, enz.

MEER D. VOLM. VERL. T. AENT. w. ik was gevallen, gevlugt, enz. BYV. w. ik ware gevallen, gevlugt, enz.

EERSTE TOEK. T. AENT. w. ik zal vallen, vlugten, enz. BYV. w. ik zou(de) vallen, vlugten, enz.

TWEDE TOEK. T. AENT. w. ik zal gevallen, gevlugt zyn, enz. BYV. w. ik zou(de) gevallen, gevlugt zyn, enz.

GEB. w. val, valt; vlugt, vlugt.

ONBEP. w. TEGENW. T. vallen, vlugten. VERL. T. gevallen, gevlugt zyn.

TEGENW. DEELW. vallende, vlugtende. VERL. DEELW. gevallen, gevlugt.

4. Onpersoonlyk Werkwoord.

TEGENW. T. AENT. w. het regent; BYV. w. het regene.

ONVOLM. VERL. T. AENT. w. het regende; BYV. w. het regende.

VOLM. VERL. T. AENT. w. het heeft geregend; BYV. w. het hebbe geregend.

MEER D. VOLM. VERL. T. AENT. w. het had geregend; BYV. w. het hadde geregend.

EERSTE TOEK. T. AENT. w. het zal regenen; BYV. w. het zou(de) regenen.

TWEDE TOEK. T. AENT. w. het zal geregend hebben; BYV. w. het zou(de) geregend hebben.

ONBEP. w. TEGENW. T. regenen. VERL. T. geregend hebben.

TEGENW. DEELW. regenende; VERL. DEELW. geregend.

Gebruik der verbuigingsvormen des werkwoords.

Gebruik der personen en getalvormen.

280.— Het begrip des persoons kan in onze tael niet door den uitgang des werkwoords alleen uitgedrukt worden; maer by elk gezegde moet het onderwerp door een zelfstandig naemwoord of zelfstandig voornaemwoord worden aangewezen, b.v. *de zomer naekt, de vreugde wenkt, de kinderen spelen*, of: *hy naekt, zy wenkt, zy spelen*.

281.— Hierop bestaen de volgende uitzonderingen:

1.º Het voornaemwoord des tweeden persoons wordt weggelaten in de gebiedende wyze, b.v. *hoor, denk en zwyg!* Doch wanneer de persoon, in tegenstelling van een of meer andere, met nadruk moet vermeld worden, drukt men het persoonlijk voornaemw. uit, als: *gy, blyft hier; zy kunnen vertrekken*; of ook: *komt gy hier; zy mogen heengaen*. Zoo als men ziet, kan in dit geval het voornaemwoord zoo wel vóór als achter het werkwoord komen, waeruit genoegzaam blykt dat het, eigentlyk overtollig, niet dan nadrukshalve den werkwoorde wordt toegevoegd.

2.º Ook by de *voorwerpelyke onpersoonlyke werkwoorden* blyft het onderwerp weg, b. v. *my dorst*, niet: *het dorst my*.

3.º Wanneer twee of meer werkwoorden, in denzelfden persoon, op elkander volgen en op hetzelfde onderwerp betrekking hebben, zoo hoeft dit onderwerp slechts voor het eerste werkwoord te staen, b. v. *hy bedriegt niemand, maer misleidt zichzelven*. De herhaling is slechts dan noodig, wanneer er eene verandering in de woordvolging plaets heeft. Verandert men, by voorbeeld, de woordorde van dien laetsten zin, zoo moet men ook in dezen het onderwerp herhalen: *hy bedriegt niemand, maer zichzelven misleidt hy*. Heeft de eerste zin de omgekeerde orde (1) en de laetste niet, zoo

(1) De omgekeerde woordorde bestaet hierin, dat het onderwerp zyne plaets verwisselt met de eene of andere bepaling.

is de herhaling niet noodig: *niemand bedriegt hy, maer misleidt zichzelf*. Staen beide in de omgekeerde orde, zoo verzwyt men het onderwerp by het eerste: *zynen vader bemint en vereert hy*; ten ware het eerste of het tweede gezegde of beide uit twee bestanddeelen bestaan: alsdan moet ook by het eerste het onderwerp uitgedrukt worden, b. v. *hem slaet hy gade, ja, vervolgt hy; hem volgt hy en slaet hy gade; hem slaet hy gade en volgt hy na*.

282.— Het *getal* des werkwoords komt met dat des onderwerps overeen. Twee of meer enkelvoudige onderwerpen gelden voor een meervoud en vorderen diensvolgens het werkwoord in dit getal.

283.— Aengaende deze overeenkomst valt nog het volgende aen te merken:

1.° Wanneer een meervoudig zelfstandig naemwoord voorafgegaan is van een enkelvoudig *verzamelwoord*, welks beteekenis zoodanig verzwakt is, dat het maer zooveel beduidt als een byvoegelyk telwoord *veel* of *weinig* enz. alsdan kan het werkwoord in 't meervoud staen, b. v. *daer komen eene menigte, een boel, heel wat menschen aen; er zyn nog maer een beetje appelen in*.

2.° Op het onzydig voornaemwoord *het, dit, dat*, volgt het werkwoord in 't meervoud, wanneer daer een meervoudig zelfstandig naemwoord als gezegde op volgt, b. v. *het zyn kinderen; dit waren mannen, welke achtung verdienden*.

284.— Daerentegen plaetst men het werkwoord in het enkelvoud achter een meervoudig onderwerp:

1.° Wanneer dit onderwerp uit twee of meer zelfstandige naemwoorden bestaat, welke maer één begrip voor den geest roepen, b. v. *geld en goed maekt niet gelukkig, vreugd en leven is verdoenen, man en muis verging*.

2.° Wanneer verscheiden onderwerpen op elkander volgen en het begrip des laetsten al de voorgaende in zich besluit, b. v. *zyne gezondheid, zyne welvaert, zyn leven staet op het spel*.

3.º Wanneer de voorgaende onderwerpen ten slotte in een enkel verzamelwoord worden byeengevat, b. v. *eer, pligt, belang, alles gebiedt u te spreken.*

4.º Wanneer twee of meer onderwerpen door zoodanige voegwoorden verbonden zyn, die de aendacht by elk afzonderlyk bepalen, b. v. *hy of zyn broeder moet sterven; noch myne zuster, noch hare vriendin was daer; zoo wel de vader als de moeder trok zich de zaak aen.*

5.º By het rekenen, wanneer er een enkelvoudig onderwerp verzwegen wordt, zoo als in: *twee en dry is vyf*, voor: *de som van twee en dry.*

6.º Wanneer het werkwoord vóór een onderwerp komt, dat uit meer dan een lid samengesteld is, mag men het in getal slechts met het eerste dier leden laten overeenkomen, en by gevolg het werkwoord in 't enkelvoud plaetsen, by al dien dit eerste zelfst. naemw. enkelv. is, b. v. *waer is zyn moed en zyne dapperheid gebleven? Er was een burger, twee luitenants en vyf soldaten.*

285.— Als twee of meer onderwerpen van verschillende personen by een werkwoord behooren, staet dit in 't meervoud van den persoon, die den voorrang heeft. De eerste persoon heeft den voorrang boven den tweeden en den derden, en de tweede boven den derden, b. v. *ik en du hebben* (niet hebt), *gy en zy gelooft* (niet gelooven) *het beide niet.* Beter is het nogtans, in zulke gevallen beide personen in 't meervoud des voornaemwoords te vereenigen, als: *ik en du, wy hebben*, enz. — Staen de personen tegen elkander over, zoo rigt zich het werkwoord in persoon en getal naer het naestbyzynde voornaemw. : *ik noch gy kunt, hy of ik heb, ik of hy is bereid.*

Gebruik der tyden.

286.— Om de levendigheid en de sierlykheid der rede

te bevorderen, veroorlooft men zich niet zelden eene verwisseling der tyden. Zoo gebruikt men namelyk :

1.º Den *tegenwoordigen tyd* in plaats van den *onvolm. verl.* en ook van den *toekomend n*, wanneer de spreker zich het verledene of toekomende als tegenwoordig voor den geest haelt; zoo zegt men : *verbeeldt u mynen schrik! ik ga gisteren met mynen kleinen broeder naer den ommegang zien, koom met hem in 't gedrang, verlies hem uit de oogen, en vind hem eerst na eene uer zoekens, byna verpletterd en versmacht terug* (in plaats van : *ik ging, kwam, verloor en vond*). Zoo ook : *morgen ga ik op reis, en binnen acht dagen kom ik weder* (in plaats van : *zal ik gaen, zal ik weder komen*).

2.º De *onvolm. verl. tyd* wordt in den hooger en styl dikwils in plaats van den *volm. verl.* gebruikt, b. v. *daer verheft zich het gedenkteeken, dat dankbare tydgenoten den grooten manne oprigttten* (voor *opgerigt hebben*).

3.º Zoo treedt ook de *volm. verl.* in stede van den *onvolm. verl. tyd*, b. v. *uw broeder is gisteren by my gekomen en heeft my verhaeld*, enz. (in plaats van : *kwam by my en verhaelde*). Ook wordt de *volm. verl. tyd* dikwils aangewend in plaats van den *tweeden toekomenden*, dus zegt men : *ik zal komen zoohaest ik geëten heb* (voor *geëten zal hebben*).

Gebruik der wyzen.

287.— Men gebruikt de *byvoegende wyze* :

1.º Ter uitdrukking der *afhankelykheid*, waanneer de handeling of de toestand vermeld wordt als bestaende in de *bedoeling* of den *wensch* des onderwerps. In dit geval bevat de hoofdzin een der werkwoorden *willen, begeeren, verlangen, hopen, verzoeken, bidden, wenschen, smeeken, waken, zorgen*, enz. By voorbeeld : *hy wil dat men hem gehoorzame; ik begeer, hoop, verlang, verzoek, wensch, dat hy kome; hy bidt, smeekt, dat men hem niet wegzende; hy waekt, zorgt, dat er geen ongeluk plaats*

grype.— Of zoo de hoofdzin geen werkwoord van *wenschen* enz. bevat, alsdan moet het voegwoord of het verbindend woord, dat aen het hoofd van den afhankelyken zin staet, te kennen geven, dat de handeling of de toestand slechts in den wil, het verlangen of de behoefte des onderwerps bestaet, b. v. *hy leest, opdat hy wys worde; hy behoeft eenen vriend, die hem de oogen opene, (dit is, daertoe, dat deze hem de oogen opene); zy maken eene overeenkomst, dat geen hunner voortuen de regten des nabuers schende, (dit is, daertoe strekkende, dat enz.).*

Aenmerking. In dergelyke uitdrukkingen kan ten overvloede het hulpwerkwoord *mogen* in de byv. wyze aengewend worden b. v. *ik wensch, dat hy in tyds komen moge.* Ook kan men de byv. wyze, achter de opgegeven werkwoorden, dikwils met het hulpwerkwoord *zullen* omschryven: *hy wil, dat men hem zal gehoorzamen; ik hoop, dat hy in tyds komen zal;* en de afhankelyke zin met *opdat* of een ander dergelyk verbindend woord, kan vervangen worden door de onbep. wyze, met het voorzetsel *om*: *hy leert om wys te worden; een vriend om hem de oogen te openen.*

2.^e Ter uitdrukking eener *veronderstelling*, wanneer men de handeling of den toestand, als bestaende aenneemt, maer daerby in bedenking laet, of het vermelde wel werkelyk bestaet, ja, in de meeste gevallen overtuigd is dat het tegendeel van het veronderstelde waer is, b. v. *hy zy geleerd of moge geleerd zyn, toch wordt hy veracht; welke schatten hy ook bezitte of bezitten moge; indien hy vroeger gekomen ware, enz.* De voegwoorden *ten zy, ten ware,* maken een ontkennenden veronderstellenden zin uit; *ten zy is het en zy of het zy niet; ten ware, het en ware of het ware niet,* dat is: *verondersteld dat het niet zy of ware, dat, enz.* Achter *ten zy, ten ware,* volgt het werkwoord insgelyks in de byv. wyze: *ten zy of ten ware (dat) hy zelf kome.*

Aenmerking. Men gebruikt nogtans de aentoonende wyze wanneer men in den veronderstellenden vorm iets vermeldt, waervan men aenneemt, dat het werkelyk bestaet, bestaen heeft of bestaen zal, b. v. *ofschoon hy ryk was, is hy arm geworden; hy zal niet betalen, alhoewel hy ryk is.*

3.^e Ter uitdrukking eener *voorveerde*, wanneer namelyk

eene handeling of een toestand voorgesteld wordt als afhange-
 ende van eene bloote veronderstelling. In dat geval heeft
 men dus altyd twee te saemverbundene zinnen, te weten een
 voorweerdelyken en een veronderstellenden. In beide staet
 het werkwoord in den onvolm. verl. tyd der byv. wyze, of-
 schoon dat van den voorweerdelyken ook in den toekom. tyd
 dezer wyze kunne staen, b. v. *indien ik geld hadde* (veron-
 derst. zin), *ik ginge geerne op reis* of *ik zou geerne op reis gaen*
 (voorw. zin); *hy ware gezond* of *zou gezond zyn* (voorw. zin)
zoo hy matiger leefde (veronderst. zin).

4.° Ter uitdrukking van eenen *wensch*, alsdan gebruikt
 men den tegenw. tyd der byv. wyze, als de spreker denkt en
 verwacht dat het gewenschte verwezentlykt zal worden; maer
 den onvolm. verl. tyd, als de wensch het tegenovergestelde
 uitdrukt van hetgeen werkelyk bestaet of als mogelyk gedacht
 wordt. Men vergelyke b. v. *God zegene u!* *Moge hy spoedig*
gezond worden! met: *Gave God hem wyze zinnen!* *Mogte hy toch*
gezond worden!

Aenmerking. Uit het bovenstaende blykt, dat de verschillige vormen der
 byv. wyze geenszins ter uitdrukking van een zuiver tydsbegrip verstrekken.
 Deze wyze geeft te kennen dat het gezegde slechts in den geest en niet in
 de werkelykheid bestaet. Wat nu niet werkelyk bestaet, bestaet ook niet
 in den vorm des bestaens, welken men tyd noemt. De tael bedient zich
 dus enkel van deze vormen om een onderscheid van *wyze* uit te drukken.

288.— De *gebiedende wyze* dient niet enkel om te bevelen
 en te verbieden, maer ook om te bidden, te vermanen, te
 raden, te waerschouwen, op te wekken, kortom, voor elke
 uitdrukking van den wil des sprekers, welke de handeling
 des aengesprokenen bepalen moet, b. v. *geniet en ontbeert!*
verblydt u! enz. De gebiedende wyze staet dus ook in nauw
 verband met den *wenschenden* en *veronderstellenden* vorm der
 byvoegende wyze, en treedt dikwils in dezès plaets; b.v. *leeft*
gelukkig (dit is: *moget gy gelukkig leven*); *weest te vreden*, zoo
zult gy gelukkig zyn (dit is: *zoo gy te vreden zyt* enz).—
 Dus wordt de gebiedende wyze niet zelden in verkorten vorm

uitgedrukt, namelyk: **a.**) door het verleden deelwoord, b. v. *opgepast! moed gevat! vrolyk gedronken!* dit is: *er worde opgepast, moed zy gevat, er worde vrolyk gedronken.* In zulke zinnen komt dus het zelfst. naemw. als onderwerp voor. — **b.**) Door een enkel zelfst. naemw. of bywoord, waerby het werkwoord gansch weggelaten wordt, als: *aendacht! voorwaerts! voort!* dit is: *geeft aendacht! voorwaerts gegaen!* enz.

Gebruik der hulpwerkwoorden.

289.— Wanneer twee of meer werkwoorden in dezelfde betrekking byeenkomen, wordt het hulpwoord, dat ze met elkander gemeen hebben, maer eens geplaetst, en dit by 't eerste of 't laetste werkwoord, b. v. *wy hebben gelezen, geschreven, gespeeld en gezongen; het zyn zaken die nooit gehoord, gezien of begrepen zyn.* (Aengaende de weglating der hulpwoorden by de lydende werkwoorden, zie §. 276, 2.º).

Gebruik der onbepaelde wyze.

290.— De tegenwoordige tyd der onbepaelde wyze wordt nu eens zonder, dan eens met het voorzetsel *te* gebruikt. Zonder *te* staet de onbepaelde wyze:

1.º Als *onderwerp* der rede, b. v. *zynen vyanden vergeven is edel. Handelen valt licht, denken zwaer, naer zyne gedachten handelen lastig.*

2.º By de hulpwerkwoorden der wyze: *durven, mogen, kunnen, moeten, willen, laten* (zie §. 251, 2.º Aenm.); b. v. *hy durft hopen, hy mag komen, ik kan gelooven, gy moet werken, hy wil vertrekken, zy laten hem betyten.* Hierby kan men ook *hebben* voegen, wanneer het de beteekenis van *kunnen* heeft, b. v. *gy hebt schoon spreken.*

3.º By de werkwoorden, die kunnen aenzien worden als

eene bepaling van *tyd* by de onbepaalde wyze te voegen, namelyk: *zullen, blyven, gaen, komen, loopen, varen*, b. v. *ik zal schryven, hy blyft zitten, wy gaen lezen, zy komt hooren, hy loopt, vaert wandelen*. Ook het werkwoord *zyn* of *uit zyn*, waer het de kracht heeft van *gegaen zyn, uitgegaen zyn*, heeft de onbep. wyze zonder te achter zich in de zegswyzen: *ze zyn wandelen, ze waren uit wandelen*.

4.º By de werkwoorden *hecten* (voor *bevelen*), *helpen, leeren, doen*, b. v. *hy heet hem zwoegen, ik help hem arbeiden, ik leer hem lezen, hy doet my lachen*.

5.º By eenige werkwoorden, welke *zinswaernemingen* te kennen geven, als: *zien, hooren, voelen*, b. v. *ik zie, hoor, voel hem vallen*. Hierby kan men nog voegen *weten*, als in: *ik weet hem wonen; vinden*, als in: *ik vond hem slapen*; en *hebben*, als in: *hy heeft veel geld liggen*. Achter vele dezer werkwoorden heeft de onbep. wyze de beteekenis van een tegenwoordig deelwoord.

291.— De onbepaalde wyze met *te* staet :

1.º Om het *doel eener handeling* uit te drukken, en gewoonlyk wordt hier nog *om* vóór *te* geplaatst, b. v. *de mensch leeft niet om te eten, maer eet om te leven*.

2.º Als het *voorwerp, waerheen eene handeling, begeerte* enz. *strekt*, vooral: **a.**) achter werkwoorden als: *wenschen, begeeren, verlangen, hopen, vreezen, zoeken, wagen, bevelen, raden, dwingen*, enz. b. v. *hy wenscht, verlangt, hoopt u te zien; hy vreest te misdoen*, enz.— **b.**) Achter zelfstandige naemwoorden als: *lust, begeerte, verlangen, voornemen, neiging, tyd, genegenheid*, enz. en alsdan is *te* doorgaens van *om* voorafgegaen, b. v. *lust, begeerte om te spelen, voornemen om te werken, tyd om te slapen*, enz.— **c.**) Achter byvoegelyke naemwoorden als: *gemakkelyk, moeijelyk, mogelyk, hard, aengenaem, goed, slecht, begeerig, geneigd, gezind, willens, onwillens, gelegen, geschikt*, enz., soms met en soms zonder *om*, b. v. *moeijelyk te begrypen of om te begrypen; aengenaem te vernemen; begeerig, geneigd om kwaed te spreken*, enz.

3°. Ook sommige werkwoorden nemen thans, ofschoon ze eene *bepaling van tyd* uitdrukken, de onbep. wyze met *te* achter zich, namelyk: *beginnen, aenvangen, voortgaen, voortvaren, ophouden, eindigen, plegen, gewoon zyn*, waervan eenige ook van *met* gevolgd zyn, b. v. *het begint te regenen, hy gaet voort met te spreken*, enz.

4°. Ook als *onderwerp* der rede, is de onbep. wyze niet zelden met *te* verbonden, vooral wanneer ze door het gezegde is voorafgegaen, b. v. *het is edel, zynen vyanden te vergeven; het is aengener te werken, dan ledig te loopen*.

5°. Eindelyk gaet de onbep. wyze met *te* ook in de betekenis van een *byvoegelyk gezegde* over, wanneer zy de handeling daer stelt als iets, dat den onderwerpe *kan* of *moet* toegevoegd worden, b. v. *hy is te pryzen* (dit is *moet geprezen worden*), *het is niet te verdragen, hy is niewers te vinden*, enz. Zulk eene onbep. wyze met *te* kan byvoegelyk met een zelfst. naemw. verbonden worden, als: *een te pryzen jongeling, een te vreezen gevaer*. Daer nogtans dit gebruik der onbep. wyze altoos iets styfs aen de rede geeft, vermyde men het liever, en vooral wachte men zich van aen die onbep. wyze de buiging des byvoegelyken naemwoords te geven, en te zeggen: *de te pryzene jongelingen, te vreezene gevaren*.

292.— De werkwoorden die de onbep. wyze zonder *te* achter zich vereischen, bezitten de eigenschap dat ze den vorm der onbep. wyze in stede van het verleden deelw. aennemen, wanneer ze met eene andere onbep. wyze in verbinding treden. Zoo zegt men: *hy heeft mogen hooren; hy had het beter kunnen maken; hy heeft het moeten nazien; hy heeft het willen, maer niet durven ondernemen; hy is blyven slapen, daarna gaen spelen, en is er niets van komen zeggen; hy heeft loopen wandelen; zy zyn varen ryden; wie heeft my heeten komen; ik heb hem leeren schryven, het hem doen verstaen; hy heeft my helpen klimmen; zy hebben hem niet alleen hooren, maer ook zien komen en voelen naderen*.

293.— Buiten deze zyn er nog eenige werkwoorden, die, ofschoon zy te achter zich nemen, niettemin in het vermeld geval den vorm der onbep. wyze, in plaets van dien des deelwoords aennemem, b. v. *hy heeft hem niet vermogen te helpen; men heeft hem weten te vinden; hy had my behooren te verwittigen, dan had ik niet behooren te wachten; hy heeft hem trachten te zien, hem poogen te naderen en zoeken te overreden; zy zyn hem wezen hooren; hy is beginnen te begrypen; zy hebben u begeeren of verlangen te zien, maer niet gelieven te ontrangen; hy heeft ons niet verkiezen te hooren; hy heeft hem vreezen te ontmoeten; zy hebben hem meenen te ontdekken; hy heeft u denken te verstaen; hy heeft het niet schynen te begrypen.* Onder deze werkwoorden zyn er eenige nogtans, die even goed in den vorm des deelwoords gebruikt worden, namelyk: *trachten, beginnen, begeeren, verkiezen, vreezen, meenen, b. v. ik heb getracht het te doen; hy heeft begonnen te begrypen; hy heeft begeerd, verkozen te blyven; zy hebben gevreesd hem te ontmoeten en gemeend hem te zien.*

Aenmerking. De werkwoorden *staen, zitten en liggen* worden insgelyks in den vorm der onbep. wyze, en wel zonder *te* met eene andere onbep. wyze verbonden. Zoo zegt men: *hy heeft staen zien, liggen slapen, zitten schryven*, hoewel men anders zegge: *hy staet te zien, ligt te slapen, zit te schryven.*

Gebruik der deelwoorden.

294.— De verleden deelwoorden van overgankelyke werkwoorden hebben altyd eene lydende beteekenis; doch eenige deelwoorden dezer soort nemen soms het karakter van byvoegelyke naemwoorden, en worden dus in een bedryvenden zin gebruikt, b. v. *een ingebeeldde zieke, eene bedroefde tyding, uitgediende soldaten, een godvergeten mensch, eene bezorgde huisvrouw, enz.*

295.— De deelwoorden kunnen ook als bywoorden

aengewend worden en behouden dan, evenals de bywoordelyk gebruikte byvoegelyke naemwoorden, hunnen onveranderden grondvorm, b. v. *kokend heet water, verbazend hooge bergen, het is uitgemaakt waer*. Aen zulke bywoordelyke deelwoorden heeft het gebruik soms eene byvoegelyke verbuiging en aenwending gegeven. Hieruit laten zich uitdrukkingen verklaren als: *eene stilzwygende overeenkomst* (dit is *eene stilzwygend gemackte*), *een zittend leven* (dit is *zittend doorgebracht*), *de vallende ziekte, ylende koorts* (dit is *waerin de zieke ylt*). Nog een eigenaerdig bywoordelyk gebruik maekt men van het verleden deelwoord zulker werkwoorden, die eene *beweging*; uitdrukken, in verbinding met het werkwoord *komen*, b. v. *hy komt gegaen, gelooopen, gereden, gesprongen*, voor: *hy komt gaende, loopende, enz.*

296.— Soms staet een deelwoord, met een zelfstandig naem- of voornaemwoord vereenigd, gansch op zichzelf en buiten alle verband met de volgende rede, b. v. *de oorlog verklaerd zynde, trok het leger over de grenzen; de koning gestorven zynde, geraekte de staet in verwarring; hy gesproken hebbende, zal ik beginnen*. Dergelyke uitdrukkingen zyn nagevolgd van den *ablativus absolutus* der Latynen, maer liggen geenszins in den aerd onzer tale, en worden in allen gevalle beter door eene omschryving vervangen; men zegge dus: *nadat de oorlog verklaerd was; als hy gesproken heeft*, enz. Zelfs waer in soortgelyke gezegden het deelwoord betrekking heeft op het onderwerp van den volgenden zin, gebruike men by voorkeur de omschryving; zoo zeggen men: *toen hy zyn werk verrigt had, begaf hy zich ter ruste*, liever dan: *zyn werk verrigt hebbende, begaf hy zich ter ruste*.

Gebruik en beheersching der werkwoorden in verbinding met zelfstandige naemwoorden.

297.— Een zelfstandig naemw. kan met een werkwoord

in zoo vele betrekkingen staen, als er naemvallen zyn. Eenige werkwoorden worden met den nominatief verbonden, sommige vorderen den accusatief, andere den genitief, en nog andere den datief.

298.— In den nominatief staet:

1.^e Het onderwerp der rede, hetwelk antwoordt op de vraag *wie?* of *wat?* vóór het werkwoord geplaetst, b. v. *de mensch is sterfelyk.* (*Wie is sterfelyk?— de mensch.*) *De roos riekt aengenaem.* (*Wat riekt aengenaem?— de roos.*) Deze nominatief staet dus niet alleen in den bedryvenden, maer ook in den lydenden vorm van ieder werkwoord, dat bedryvend een voorwerp in den accusatief vordert, welk voorwerp by de omzetting in den lydenden vorm tot onderwerp des voorstels wordt. Zoo zegt men: *uw broeder wordt van zyne ouders bemind*, dewyl men in den bedryvenden vorm zegt: *uwe ouders beminnen uwen broeder.*

2.^e By eenige werkwoorden, die een blooten toestand te kennen geven, namelyk by *zyn*, *worden*, *heeten* (voor *genoemd worden*, niet voor *noemen*), *blyven*, *schynen*, kan geen andere naemval dan de nominatief, hetzy enkel, hetzy dubbelgebruikt worden. De eene staet dan als onderwerp vóór, de andere als gezegde na deze werkwoorden, b. v. *zyn oudste broeder heet Karel; hy was en bleef steeds myn vriend; hy schynt uw vyand.*

3.^e Ook het tweede zelfstandig naemwoord staet in den nominatief, als eene soort van bystelling by het onderwerp, wanneer op het werkwoord een der vergelykende of verklarende woordjes *als*, *zoo als*, *even als*, *gelyk* volgt, hetwelk vooral by vele wederkeerige werkwoorden het geval is, b. v. *hy stierf als een held* (dit is *als een held sterft*); *hy gedraegt zich gelyk een eerlyk man* (dit is *gelyk een eerlyk man zich gedraegt*).— Wanneer nogtans het zelfst. naemw. na het wederkeerig werkwoord, meer op het woord *zich* terugwyst dan op het onderwerp, zoo gebruikt men den accusatief, b. v. *hy biedt zich aen als eenen kenner van kunstwerken.* Overigens

kan het gebruik van den nominatief of van den accusatief dikwils eene gansch verschillende beteekenis aen den zin geven. Zegt men b. v. *hy behandelt zynen broeder als eenen vreemdeling*, zoo beduidt zulks: *hy behandelt hem, zoo als hy eenen vreemdeling behandelt*; terwyl *als een vreemdeling* zou beteekenen: *hy behandelt zynen broeder, zoo als een vreemdeling dezen zou behandelen*.

299.— De accusatief duidt het voorwerp aen (het zy persoon of zaek), waerop het werkwoord regtstreeks inwerkt. Dezen naemval vorderen:

1.° Alle overgankelyke werkwoorden in den bedryvenden vorm, zoo als: *beminnen, kleeden*, enz., die in den lydenden den nominatief hebben, dit is, waerby men in dezen vorm zeggen kan: IK WORD, HY WORDT *bemind, gekleed*, enz.

2.° De meeste wederkeerige werkwoorden hebben het persoonlyk voornaemwoord als voorwerp in den accusatief by zich, als: *ik verheug my, du bedroefs dy* enz. (zie §. 254.)

3.° De onovergankelyke werkwoorden nemen slechts dan eenen accusatief by zich, wanneer ze schynbaer eene overgankelyke beteekenis verkrygen, of eene soort van inwerking op een voorwerp uitdrukken, b. v. *hy gaet eenen goeden stap, hy slaept eenen gerusten slaep*, enz. (zie §. 232. Aenm. 2.).

4.° Zoo ook staet by deze, even als by de andere werkwoorden, op de vragen *wanneer? hoe oud? hoe groot? hoe hoog? hoe lang? hoe veel? hoe dier? hoe dikwils?* enz. het zelfstandig naemwoord, welk daerop antwoordt, in den accusatief. Doch die accusatief moet alsdan niet aenschouwd worden als uit de beheersching des werkwoords voortvloeiende, maer als een onafhankelyke naemval, die het bedoelde begrip van *tyd, ouderdom, grootte*, enz. uitdrukt, b. v. *hy arbeidt den ganschen dag; dit boek kost eenen gulden; het kind is eenen duim gegroeid; vele dieren leven maer eenen dag*, enz. Hetzelfde heeft plaets in opschriften van brieven, b. v. *den 6^{en} July, den 10^{en} Mei*, enz. (vergeelyk de byvoegelyke naemwoorden §. 177. 1.°).

5.° Sommige werkwoorden beheerschen twee accusatieven (zonder voorzetsel), als: *noemen, heeten* (in den zin van *noemen*), *maken, uitroepen, kroonen*, enz. b.v. *God noemde het licht dag; hy heet hem meester; zy hebben hem koning gemaakt; zy zullen hem keizer uitroepen en kroonen.*

300.— Vele onzer werkwoorden werden oudtyds met eenen genitief verbonden, en wel voornamelyk die, welke *gewaerwording, kennis, lof, achting, blydschap, begeerte, behoefte*, enz. te kennen geven; zoo zegde men b. v. *zich eener zaek ontrusten; zich eens ongelukkigen ontfermen, erbarmen; gedenk myns; hy is myns vergeten; hy schaemt zich zyner armoede; hy zal zich des wachten, hoeden; hy verwondert zich onzer: zich eener zake aentrekken; ik verheuge my des; hy heeft onzer hulp niet; wy kunnen zyns niet ontbeeren; hy is zyner vrienden beroofd; der beschuldiging ontslagen; des geloofs afaen*, enz. Thans is de aenwending des genitiefs by sommige dezer werkwoorden in onbruik geraekt; doch by andere zoo als: *ontfermen, erbarmen, gedenken, vergeten, schamen*, komt hy, vooral in den hooger styl, nog menigvuldig voor. In den gemeenzamen schryftrant wordt hy schier altoos door den accusatief met voorzetsels vervangen.

301.— De datief drukt by een werkwoord het *doel* uit der handeling, of het *persoonlyk voorwerp* voor hetwelk zy bestemd is, in welks voor- of nadeel zy geschiedt. Deze naemval staet:

1.° By alle overgankelyke werkwoorden in den bedrijvenden vorm, welke buiten hun voorwerp in den accusatief nog een persoonlyk voorwerp by zich hebben, waerop de handeling betrokken wordt, b. v. *ik geef HUN goeden raed, ik schryf MYNEN BROEDER eenen brief, hy plukte MY eene bloem, hy bood ZYNEN VRIENDE een geschenk*, enz.

2.° By de meeste onovergankelyke werkwoorden staet het persoonlyk voorwerp, waerop de handeling betrokken wordt, insgelyks in den datief, b. v. *dit huis behoort MY, het zal HUN slecht bekomen, die zaek is HEM ontgaen, het mes ontviel ZYNEN HANDEN*, enz.

3.° Ook eenige wederkeerige werkwoorden, die eenen accusatief der zake by zich nemen, vorderen den datief des persoons, b.v. *zich (eene zaak) aenmatigen, zich (iets) inbeelden, zich (moeite) geven, zich (iets) voorstellen, zich (veel) veroorloven*, enz. (zie §. 254).

4.° Onpersoonlyke of onpersoonlyk gebruikte werkwoorden, die van onovergankelyke beteekenis zyn, kunnen den persoon niet als het regtstreeksch voorwerp, maer slechts als het doel der handeling, en dus alleen in den datief, by zich hebben, b. v. *het beliest, behaegt hun; het gelukt hem; het schynt my, komt my voor*, enz.

NEGENSTE HOOFDSTUK.

OVER HET BYWOORD.

302.— Wat bywoorden zyn is reeds onder §. 97 verklaerd. By het aldaer gezegde dient nog gevoegd te worden, dat het bywoord niet alleen het werkwoord en 't byv. naemwoord, maer ook een ander bywoord kan bepalen, b. v. *deze mensch handelt WYS EN REGTVEERDIG, een ZEER wyze, GEREGTIGHANDELende mensch; een DIKWILS bedrogene menschevriend wordt ZEER LICHT wantrouwig jegens anderen, die MISSCHIEN GANSCH onschuldig zyn.*— Alleen by wyze van uitzondering staet het bywoord soms als bepaling by een zelfstandig naemwoord, b. v. *deze man hier, die boom daer, de hemel daer boven.* Dergelyke uitdrukkingen zyn als verkortingen te aenschouwen van: *deze man, welke hier staet, enz.*

Aenmerking. Over de vergrooting der bywoorden is tegelyk met die der byvoegelyke naemwoorden gehandeld, onder §. 158, 161 en 162. Overigens zyn alle bywoorden onverbuigbaar.

Soorten van bywoorden.

303.— Met betrekking tot hunne beteekenis, zyn de bywoorden onderscheiden in :

1.° Bywoorden der *hoedanigheid* en der *wyze*, welke het *hoe?* eener handeling of eigenschap te kennen geven, b. v. *hy schryft schoon, spreekt duidelyk, antwoordt my schriftelyk.* Onder deze bywoorden der wyze zyn er sommige *onbepaalde*, die het *hoe* enkel *aenduidend* te kennen geven, als: *hoe, zoo, dus, anders*, b. v. *hy spreekt zoo, schryft anders.*

2.° Bywoorden der *hoegrootheid* of des *graeds*, die antwoorden op de vragen: *hoezeer? in welken graed? hoeveel?* dergelyke zyn: *zeer, uiterst, hoogst, buitengewoon, uitnemend, gansch, ten volle, te (al te), genoeg, weinig, tamelyk, meer, minder, byna, maer (slechts), in verre na, zóo, dermate, veel, tienvoud, honderdvoud, enz.*

3.° Bywoorden van *omstandigheid*, welke de eene of andere byzonderheid, die by de handeling of de redenering in aenmerking komt, vermelden, als: *te vergeefs, geerne, mede, te gelyk, allemaal, te samen, minstens, eerstens, ten tweede, eensdeels, anderdeels, ten slotte, wyders, voorts, enz.*

4.° Bywoorden van *plaets* en *ruimte*. Deze drukken uit: **a.)** eene *rust*, als: *aen, achter, by, in, na, op, voor, heinde, naest, nevens, binnen, onder, ver, wyd, overal, iewers, ergens, hier, daer, ginds, daerboven, regts, links, te huis, enz.*;— **b.)** eene *rigting*, als: *af, door, om, rond, rondom, toe, van, uit, heen, hervooft, weg, waer, boven, voorwaerts, herwaerts, derwaerts, vandaer, daerheen, waerheen, bergop, bergaf, noordwaerts, huiswaerts, enz.* — Een groot getal der opgenoemde bywoorden kunnen ook als voorzetsel gebruikt worden. *Naer, tot, te* en *van*, zyn uitsluitend voorzetsels.

5.° Bywoorden van *tyd*. Deze drukken uit: **a.)** een *punt des tyds*, als: *ooit, nimmer, eens* (als het *op zekeren tyd* betee-kent), *weleer, voorheen, dan, nu, heden, thans, gisteren, toen, hierna, dadelyk, seffens, juist, reeds, nog, welhaest, kortelings, eindelyk, 's nachts, eerstdaegs, enz.*;— **b.)** eene *voortdoring van tyd*, als: *altyd, altoos, steeds, immer, sedert, voortaan, onderwyl, intusschen, van lieverlede, enz.*;— **c.)** eene *herhaling in den tyd*,

als: *zelden, dikwils, vaak, telkens, weder, op nieuw, somtyds, nu en dan, nu eens— dan eens, gewoonlyk, doorgaens, benevens* de herhalingstallen, wanneer ze niet als bywoorden van hoegroothed gebezigd worden.

6.° Bywoorden der *wyze (modaliteit)*, geven den denk- of spreekvorm te kennen, waeronder de spreker het gedacht, door het gezegde uitgedrukt, voorstelt. Deze zyn: **a.)** *bevestigend*, als: *ja, wel, voorzeker, waerlyk, immers, stellig, degelyk, volstrekt, gewis, werkelyk, wezentlyk, waerachtig, trouwens*;— **b.)** *ontkennend*, als: *neen, niet* ⁽¹⁾, *geenszins*;— **c.)** *wenschend*, als: *dan, toch*;— **d.)** *vermoedend*, als: *waerschyglyk, misschien, mogelyk, wellicht, enz.*

7.° De bywoorden, welke eene *redkundige zinsverhouding uitdrukken*, zoo als: *eventwel, niettemin, toch, desnietteenstaende, intusschen, daerentegen, diensvolgens, derhalve, daerom, enz.* worden tot voegwoorden (zie het volgende hoofdstuk), vermits zy eenen zin in betrekking met eenen anderen zin stellen.

Aenmerking. Zoo als men ziet, kan een en hetzelfde bywoord nu eens tot de eene, dan weer tot de andere soort behooren. Dus is *even* nu eens bywoord van hoegroothed, dan eens van tyd; *dan* is of een bywoord van tyd, of een van wyze.

Vorming der bywoorden.

304.— Naer hunne vorming zyn de bywoorden deels *stamwoorden*, deels *afgeleid*, deels *samengesteld*. Voorts zyn ze veelal van andere rededeelen, byzonder *byvoegelyke naemwoorden, zelfstandige naemwoorden* en *voornaemwoorden* ontleend, en slechts in geringen getalle *oorspronkelyk* of door *eigenaerdige vormingsmiddelen* ontstaan.

(1) *Niet* verliest soms geheel zyne ontkennende kracht, namelyk wanneer het gebruikt wordt om een bevestigenden uitroep te versterken, b. v. *hoe groot was niet myne verwondering, toen, enz.*

305.— Van *byvoegelyke naemwoorden* ontstaen bywoorden op de volgende wyze :

1.º Alle byvoegelyke naemwoorden en vele deelwoorden kunnen in hunnen onveranderden grondvorm als bywoorden gebruikt worden, b. v. *goed, schoon, verbazend, volkomen*.

Aenmerking. Oudtyds werd het bywoord van 't byv. naemw. gevormd door toevoeging eener *e*. Overblyfsels daarvan zyn: *geerne* van een byv. naemw. *geern*, dat *begeerig* beteekent; *digte* dat nog in *digteby* gehoord wordt; *trapsgewyze* van een byv. naemw. *gewys*; *alreede* van *reed*, *gereed*, enz.

2.º Vele bywoorden zyn oorspronkelyk naemvalsformen van byvoegelyke naemwoorden, of andere byvoegelyke woorden, namelyk: **a.**) in den accusatief, als: *wyd* en *lang* (in zegswyzen als: *uren wyd, jaren lang*), *vlak, gansch, geheel, veel, weinig, meest, genoeg, vroeg*;— **b.**) in den genitief, als: *reeds, bereids, anders, allengs* (uit *al* en *lang*), *dwaars straks, averegts, zelfs, eens, doorgaens* (voor *doorgaends*), *onverwachts*;— **c.**) in den datief, als: *gisteren* (waervoor men ook *gister* gebruikt), en met de bywoordelyke *s* achter den uitgang des datiefs: *overigens* (voor *ten overigen*), *hoogstens, minstens, eerstens, laetstens*.

3.º Door verbinding des byvoegelyken naemwoords met een voorzetsel. Soms komt achter den uitgang nog de bywoordelyke *s*, ofschoon het voorzetsel den genitief niet toelaet: *neven* of *nevens* (voor *in even*), *benevens* (uit *by in even*), *tevens* (uit *te even*), *insgelyks* (uit *in en gelyk*); *tegelyk, teregt, overeen, overluid, voorwaer, op nieuw, te midden, ten minste, ten beste, in 't byzonder, in (over) 't algemeen*, enz.; of met het voorzetsel van achter: *volop, regtuit, kortaf, kortom, rondom*, enz.

306.— Bywoorden van zelfstandige naemwoorden gevormd zyn :

1.º Zelfstandige naemwoorden, hetzy alleen staende, hetzy met byvoegelyke woorden verbonden, namelyk: **a.**) in den

accusatief, als: *raek, mis, eenmael, dikwerf, altyd*;— **b.**) in den genitief, als: *'s daegs, 's morgens, 's zondaegs, somtyds, regtstreeks, deels, altoos* (voor *alloges, van tiegen*), *myns dunkens, barrevoets, blootshoofs, onverrigter zake, middelerwyl, allerwegen, ziender oogen*;— **c.**) in den datief, hetzy met of zonder bywoordelyke *s*, als: *allenthalve, zynentwege, trouwens, namens, noode* (*ter nood*). By deze zelfstandige naemwoorden wordt veelal *te* verstaen; zoo zegt men: *stuk slaen* voor *te stukken slaen*; *school, schuil, scheep gaen*; *zoek raken*, enz.

Aenmerking. Tot de bywoorden uit een zelfstandig naemwoord in den accusatief ontstaen, behoort ook *ooit*, van het Gothisch *áiv* (*eeuw, tydruimte*), en bygevolg ook *nooit*. Van dit *áiv* is *ie* een andere vorm, die bewaerd is in *immer* en *nimmer*, voor *iemeer* en *niemeer*, alsmede in *immers* en in *iewers* (dit is *iewaerts, ergens*) en *niewers*.— Ofschoon *immer* en *nimmer* reeds het bywoord *meer* tot hun laetste bestanddeel hebben, heeft men er dit laetste woord later nogmaels bygevoegd; van daer *immermeer* en *nimmermeer*.— *Immer, immermeer, nimmer* en *nimmermeer*, worden niet gebruikt dan om het toekomstige; *ooit* en *nooit*, zoo wel om het verledene als om het toekomstige aen te duiden.

2.º Zelfstandige naemwoorden met voorzetsels verbonden. Ook hier eindigt het bywoord niet zelden op *s*, ja, wordt de *s* soms tusschen het voorzetsel en het zelfst. naemw. ingeschoven, b. v. *terstond, terdeeg, te regt, thans* (voor *te hand*), *ter loops, te rade, te berge, terug, achterwege, by tyds, by der hand, binnenlands, inderdaed, ondershands, overeind*; of met het voorzetsel van achter: *jaerin-jaeruit, bergop, stroomaf*.

307.— Van werkwoorden zyn slechts ontstaen: *misschien* en *maer*. *Misschien* staet voor *het mag geschien*; en *maer* is ontstaen uit *het en ware*. Ook *eerlang* voor *eer het lang* is of *zyn zal*, is een bywoord, dat een ganschen zin in verkorten vorm inhoudt.

308.— Van voornaemwoorden ontleend of uit voornaemwoordelyke stammen gesproten, zyn de volgende bywoorden: **a.**) tot het Gothisch aenwyzend voornaemwoord *sa, só, thata*, waeruit ook ons lidwoord sproot, behoort *zoo* en ook *zus*;— **b.**) tot een verloren aenwyzend voornaemw. dat in 't Gothisch

his, hija, hita, luidde, behooren *hier, her* (nog overig in *van ouds her, jaren her, herwaerts*), *henen, heen* (1), *heinde* (dit is *naby*) en *heden*;— **c.**) tot het voornaemw. *die* behooren: *daer, der* (in *derwaerts*), *daen* (altyd met *van* tot *vandaen* vereenigd), *dan, toen* (uit *te doen* voor *te doe*), *des* of *dies* (gebruikt in den zin van *bygevolg*), *doch, toch* (uit *te doch*), *edoch* en *dus*;— **d.**) tot het vragend voornaemw. *wie*, behooren: *waer, wer* (in *werwaerts* overgebleven), *wan* (bewaerd in *wanneer*) en *hoe*;— **e.**) tot het aenwyzend voornaemw. *gene* behoort *ginds* en *ginder*.

309.— Oorspronkelyke bywoorden zyn: **a.**) onder die van plaats en rigting: *aen, af, by, door, in, na, om, op, te, toe, voor, uit*;— **b.**) onder die van tyd: *nu* en *nog*;— **c.**) onder die van wyze *ja, en*(2) en *neen*;— **d.**) de bywoorden *uel* en *ver*.

310.— Eigenaerdige uitgangen ter vorming van bywoorden zyn: **a.**) *en* of *er* in *buiten* (van *uit*, waer voor *be* gevoegd is, *uiter* van *uit*, nog in *uiterlyk* en *uiterste* overgebleven), *opper* (van *op*, in *opperste* en *opperen*), (*te*) *voren* en *voorder* (van *voor*), *midden* en *midder* (in *middernacht* van *mid*), *achter, echter, naer* (*nader*), *onder* en *weder*;— **b.**) *lyk*, dezelfde die byvoegelyke naemwoorden vormt. Daer deze uitgang nogtans licht iets slepends aen de rede geeft,

(1) *Henen* beteekent eene beweging *uit* eene plaats; *heen, naer* eene plaats toe. Men zegge dus niet: *heengaen* voor *wcggaen*, maer *henengaen*; zoo ook niet: *iewers henengaen*, voor *naer toe gaen*, maer *heengaen*.

(2) *En* had vroeger volkomen ontkennende kracht; zoo zegde men: *iken weet*, voor *ik weet niet*. Nog in sommige streken hoort men het aldus by het volk gebruiken, b.v. in zegswyzen als: *gy spot met my?*— *'k en doe*. *Gy moet meégaen!*— *'k en zal!* Ook is het nog bewaerd in *ten zy* en *ten ware*, voor *het en zy, het en ware*, dat is, *het zy, het ware niet*. Allens nogtans begon men dit *en* met toevoeging van *niet* te versterken, en aldus ontstond *ik en weet niet*, voor 't oorspronkelyke *ik en weet*. Sedert het midden der 17^e eeuw verdween deze ontkennende partikel schier geheel, en er bleef slechts: *ik weet niet*. Echter zyn er goede schryvers die, waer het pas geeft, er nog gebruik van *maken*, en wy meenen dat hun voorbeeld allezins dient nagevolgd te worden.

wordt hy veelal weggelaten, waer het bywoord op *lyk* van een byv. naemw. afkomt, en de uitgang geene eigenaerdige beteekenis verkregen heeft, zoo als in *eigentlyk*, *opentlyk*, *waerlyk*, enz.;— **c.**) *ling*, welk meestal van eene *s* gevolgd is, b. v. *blindelings*, *plotselings*, *ruggelings*, *schrylings*, *ylings*, enz.; —**d.**) *waerts* of zonder *s*, *waert*, b. v. *opwaerts*, *binnenwaerts*, *herwaerts*, *derwaerts*, *huiswaerts*, enz.

TIENDE HOOFDSTUK.

OVER HET VOORZETSEL.

311.— Voorzetsels zyn woorden, die de betrekking uitdrukken, waerin een voorwerp door zynen toestand of zyne handeling treedt tot een ander voorwerp, op hetwelk deze toestand of handeling betrokken wordt. Zoo kan b. v. het zelfstandig naemwoord *de hond*, verbonden met de gezegden *ligt, loopt*, tot het zelfstandig naemwoord *huis* in verscheidene betrekkingen treden, welke door de voorzetsels *buiten, in, voor, achter, aen, tegen, naer, door, van*, uitgedrukt worden in de zinnen: *de hond ligt buiten het huis, in het huis, voor het huis, enz.*; *de hond loopt tegen het huis, naer het huis, door het huis*, enz. (1)

Soorten van voorzetsels.

312.— Alle echte voorzetsels geven oorspronkelyk en eigentlyk eene *plaatselyke betrekking* te kennen, en worden eerst in eene meer verwyderde beteekenis tot het uitdrukken

(1) Alleen het voorzetsel *van*, wanneer het ter omschryving des genitiefs gebruikt wordt, kan de onmiddellyke betrekking der voorwerpen op elkander uitdrukken, zonder dat daerby een werkwoord komt.

van eenen *tyd*, of van eene *onzinnelyke betrekking* aengewend. Het zyn dus oorspronkelyk bywoorden van *plaets* en *ruimte* (zie §. 303, 4.º), en meest alle worden thans nog dikwils als bywoorden gebruikt; men vergelyke: *hy gaet uit* (byw.) en *hy gaet uit de kamer* (voorz.); *hy loopt door* (byw.) en *hy loopt door de stad* (voorz.) enz.

313.— Buiten deze echte voorzetsels welke men *bywoordelyke voorzetsels* noemen kan, hebben ook vele *zelfstandige* of *byvoegelyke naemwoorden* en *deelwoorden* de beteekenis en kracht van voorzetsels aengenomen. Zulke naem- of deelwoorden komen daerby doorgaens in verbogen of afgeleiden vorm, of in verbinding met eigentlyke voorzetsels voor. Dergelyke zyn: *krachtens*, *luidens*, *rondom*, *gedurende*, *trots*, *van wege*, enz.

314.— De naem *voorzetsel* duidt aen dat deze woorden, in den samenhang der rede, gewoonlyk *vóor* het woord komen, dat zy in betrekking met een ander rededeel stellen. Niettemin staen vele voorzetsels zoo wel *achter* als *vóor*, en eenige regelmatig *achter* het woord, dat er van afhangt. Aldus zegt men: *my aengaende*, *mynen broeder uitgenomen*, *de kinderen uitgezonderd*, zoo wel als: *aengaende my*, *uitgenomen mynen broeder*, enz. De woorden *halve* en *wegen* staen altoos achter het woord, dat zy beheerschen, en vormen daarmede eene soort van samenstelling, zoo als in: *derhalve*, *veiligheidshalve*, *(van) zynentwege*, *(van) koningswege*.

315.— Thans beheerschen alle voorzetsels den accusatief; voorheen beheerschten sommige eenen genitief, andere eenen datief. Zoo zeggen wy nog met den genitief: *binnenslands*, *buitensdyks*, *tusschendecks*, *van ouds*, *by tyds*, *binnensmonds*, enz. Zoo kan de datief nog achter een groot getal voorzetsels gebruikt worden, b.v. *ten* (voor *te den*) *tyde*, *tot den bloede*, *met der haest*, *na der hand*, *naer den gebode*, *in allen gevalle*, *by den vure*, *uit den lande*, *om den broode*, *van den huize*, *aen den kruise*, *tegen den wille*, *op der aerde*, *tusschen uwen zaden*, *voor der hand*, enz.

Vorming der voorzetsels.

316.— Naer hunne vormingzyn de voorzetsels stamwoorden, afgeleide, of samengestelde woorden; doch rigtiger onderscheidt men ze in *eigentlyke* en *oneigentlyke* voorzetsels, aen welke eerstgenoemde ondergeschikt moeten zyn.

317.— *Eigentlyke* of *bywoordelyke* voorzetsels zyn: *aen, by, door, in, na, naer* (1), *naest, om, op, te, tot, uit, van, voor*, en de volgende, van welke de stammen verloren zyn: *achter, beneden, boven, onder, over* en *zonder*.

318.— *Oneigentlyke* voorzetsels zyn:

1.º Van *byvoegelyke naemwoorden*: *met* (van een byv. naemw. dat nog in *middag* bewaerd is, en waervan *mits* en *midden* afkomt), *sedert* (van 't oude *sid*, dat *laet* beteekent), *tusschen* (oorspronkelyk een datief van *twisk, twee*), *langs* (van *lang*), *nevens* (voor *in even*) en *benevens, rond* en *rondom*.

2.º Van *deelwoorden*: *nopens* (voor *nopends*, van *nopen*, dat is *duwen, aenstooten, aenraken*), *omtrent* (waerschyndlyk voor *omtreddend*), *volgens* (voor *volgends*), *rakende, betreffende, uitgenomen*.

3.º Van *zelfstandige naemwoorden*: *bezyden* (van *by* en den zwakken datief van *zyde*), *halve* (in samenkoppelingen als *pligtshalve, weshalve* en in *behalve*), *jegens* en *tegen* (van een in 't Oudduitsch zelfst. naemw. *gagan*), *krachtens* (van *kracht*), *luidens* (van *luid, geluid*), *omstreeks, ondanks, trots* (verkort voor *ten trots van*), *spyt* (voor *ten spyt van*), *wegens* (van *weg*), *wille* (in verbinding met *om*, als in: *om myns zelfs wille, om myns vriends wille*, welke uitdrukkingen terugwerkend zyn en dus van *om mynentwille* enz. verschillen).

(1) *Na*, als voorzetsel gebezigd, beteekent thans slechts een *tydelyk achter* (Fr. *après*) b. v. *na middag, hy komt na my*. Daerentegen gebruikt men *naer* in de *plaetselyke* beteekenis, en enkel als voorzetsel, om eene *rigting of strekking* aen te duiden en in den zin van *volgens*, b. v. *hy gaet naer huis, het is naer gewoonte*.

ELFSTE HOOFDSTUK.

OVER HET VOEGWOORD.

319.— Voegwoorden zyn woorden, die volzinnen verbinden met aenduiding van de betrekking, waerin zy tot elkander staen (zie §.100). Zonder deze zou desamenhang en de fynere betrekking der gedachten met elkander onbepaald en dikwils duister blyven. Zulks blykt uit het volgende voorbeeld zonder voegwoorden: *Myn vriend was gisteren by my. Ik heb hem over eene belangryke zaak gesproken. De gelegenheid was gunstig. Hy kon er niet toe besluiten. Hy zegde dat. Ik bleef aenhouden. Hy wilde over de zaak nog eens nadenken. Hy stemde ten laetste toe.* Hoeveel duidelyker worden deze zinnen met voegwoorden verbonden: *Myn vriend was gisteren by my; EN DAER dit eene gunstige gelegenheid was, zoo heb ik hem over eene belangryke zaak gesproken. DOCH hy zegde DAT hy er niet kon toe besluiten. DAER ik NOGTANS bleef aenhouden, wilde hy er nog eens over nadenken EN stemde ten laetste toe.*— Soms schynen de voegwoorden in plaets van geheele zinnen, slechts enkele woorden met elkander te verbinden; doch dit is niet meer dan schyn, mits er in dit geval eene ineensmitting van zinnen plaets heeft, die hetzelfde onderwerp, of gezegde of eenig ander zindeel gemeen hebben. Zoo staet b. v. *mensch en dier verheugt zich in de lente*, voor: *de mensch verheugt zich in de lente, en het dier verheugt zich in de lente.*

520.— De voegwoorden zyn grootendeels uit bywoorden ontstaen: *dat* is eigentlyk een voornaemwoord; andere komen van werkwoorden of naemwoorden.— Voorts kan men ze met betrekking tot hunne vorming, even als de overige partikels, in stam-, afgeleide en samengestelde woorden verdeelen.— Tot een *echt voegwoord* wordt ieder woord, welkdanig ook zyne afkomst en vorming zy, zoo haest het op het geheel (niet op eenig afzonderlyk bestanddeel) eens volzins betrekking heeft, en dezen in verband met een anderen volzin stelt.

Soorten van voegwoorden.

321.— De voegwoorden zyn te onderscheiden: 1.º naer hunnen invloed op den vorm van den volzin, aen welks hoofd zy staen; 2.º naer hunne beteekenis, dat is naer de redekundige betrekkingen van zin tot zin, door hen uitgedrukt.

1.º Naer hunnen *invloed* zyn de voegwoorden deels **a.) nevenschikkende**, door welke twee zinnen, die gelyken rang hebben, verbonden worden, b. v. *hy schryft en ik lees; hy kan niet uitgaen, want hy is ziek*; deels **b.) onderschikkende**, welke een afhankelyken zin met eenen hoofdzin verbinden, b. v. *hy schryft, terwyl ik lees*.

2.º Naer hunne *beteekenis* worden de voegwoorden onderscheiden, in: **a.) aeneenschakelende**, **b.) tegenstellende**, **c.) plaets- en tydbepalende**, **d.) voegwoorden van hoedanigheid, hoeveelheid en hoegrootheid**, **e.) voegwoorden die een gevolg, reden of doel te kennen geven**, **f.) voorweerdelyke en toegevende**, **g.) voegwoorden der wyze**, **h.) spraakkundig bepalende** voegwoorden.

322.— De voegwoorden die behooren:

a.) Tot de *aeneenschakelende*, zyn: *en, noch; ook, desgelyks, insgelyks, alsmede, daerenboven, bovendien, zoowel— als ook, niet alleen of niet slechts— maer ook; deels, ten eerste, verder, wyders, voorts, eindelyk*.

b.) Tot de *tegenstellende*: *maer, doch, edoch, toch, nu, eventwel, nochtans, ever, echter, niettemin, desnietteenstaende, intusschen, dan* (in den zin van *doch*), *veeleer, daerentegen, ja! ja zelfs! neen! integendeel; of— of, hetzy— hetzy, hetzy— of.*

c.) Tot de voegwoorden die eene *plaats* aanduiden: *waer, van waer, waerheen*; die eenen *tyd* beteekenen: *als, toen, wanneer, terwyl, daer, gedurende dat, zoo haest, zoo dikwils (als), nu (dat), tot (dat), nadat, sedert (sinds), bevorens, vóór (dat), eer (dan of dat).*

d.) Tot de voegwoorden van *hoedanigheid*: *gelyk (als), even als, zoo als, dan* (b. v. achter den vergrootenden trap), *dan dat* (achter een byv. naemw. voorafgegaen van *te* of *al te*, b. v. *hy acht zich te groot, dan dat hy u zou antwoorden, hetwelk ook door de onbep. wyze met om kan vervangen worden: te groot om u te antwoorden*). Tot de voegw. van *hoeveelheid* behooren: *hoe— des te, hoe— hoe, naer mate— naer die mate.* Tot die van *hoegrootheid*: *in zoo verre (als), voor zoo verre.*

e.) Een *gevolg* geven te kennen: *zoodat, weshalve, van hier dat, van daer dat.* Eene *reden* duiden aen: *omdat, daer, dewyl, wyl, vermits, overmits, nademael, want, toch.* Een *doel* drukken uit: *opdat, ten einde.*

f.) *Voorweerdelyke* voegwoorden zyn: *indien, ingeval dat, als, zoo, wanneer, tenzy, tenware, mits.* *Toegevende* voegwoorden zyn: *ofschoon, schoon, al, hoezeer, hoewel, alhoewel, nietteenstaende, hoe— ook, ook* (achter *welke, wie*).

g.) Voegwoorden der *wyze* zyn: *zoo— dat, alsof, als.*

h.) *Spraakkundig* bepalende voegwoorden zyn *verklarend*: *als, gelyk*, b. v. *uw vriend, als eertyk man, zal u bystaen; een huis, gelyk dat uws vaders*; of *uitzonderend*: *dan*, b. v. *niets, dan ongenoegen, heeft hy gesmaekt.* Tot deze soort behooren ook nog *dat* en *of*, b. v. *ik weet niet dat hy ziek is, ik twyfel of hy komen zal.*

TWELFSTE HOOFDSTUK

OVER HET TUSSCHENWERPSEL.

323.— *Tusschenwerpsels* zyn klanken die een gevoel of eene zintuigelyke waerneming uitdrukken (zie 101).

Naer hunne *beteekenis* kan men de tusschenwerpsels verdeelen in:

1.º *Gevoelsklanken* in engeren zin, zoo van lichamelyke als van onlichamelyke gewaerwordingen, namelyk: a.) *Geenerlei bepaeld gevoel* wordt uitgedrukt door *o!* b. v. *o vriend! o kom toch! o wee! o hemel!*— b.) *Smert* door *ach! och! wee! o wee!*— c.) *Beklag* door *helaes! of eilaes!* (vroeger *lasie*), *och arme!* en 't verouderde *leider!* (van *leid* of *leed*). *Lichamelyke pyn*: *ai! ai my!*— d.) *Vreugde* door: *ha!* (dat ook ter uitdrukking van *wreedem lust* gebruikt wordt), *heisa! tsa! ei! ei lieve! hoezee! hoera!*— e.) *Verwondering, goedkeuring*, enz. door: *ah! he! zie dan! oho! ah ah! zoo zoo!*— f.) *Een wensch*: *och!*— g.) *Afschuw en walging*: *foei!* (vroeger *fy!*) *bah! brr!*— h.) *Twyfel*: *hm! hm!*

2.º *Klanknabootsingen*, die by het *vallen, breken, scheuren, bersten*, enz. van lichamen ontstaen, als: *bons! plomp! krik, krak! pardaf! holderdebolder! pif, poef, paf!* of nabootsingen zyn van dierengeluiden, als: *miau! kwak kwak!* of van het

lachen: hahaha! kiki! of van *muzikale geluiden: klingelingeling! bom, bam!* enz.

3.° *Klanken*, waerdoor men iemand iets te verstaen geeft of gebiedt, als: *he! hela! holla! ho! pst! stil! st! kom aen! wel aen! voort! marsch! halt!* (van *halden, houden*).

Aenmerking. Met sommige tusssenwerpsels wordt de datief verbonden; maer alsdan hangt die datief niet van het tusssenwerpsel af, maer van het werkwoord, dat er by gedacht wordt, b.v. *wel (zy) hem! heil (geworde) u! wee (overkomt) my!* enz.— Slechts by uitzondering ontstaen van sommige tusssenwerpsels wezentlyke woorden. Zoo komt *juichen* van eenen in het Hoogduitsch bewaerden gevoelsklank *juich*, *aeijen* van het *aei!* dat de kinderen by hun streelen doen hooren, *verfoeijen* van *foei!* *ploff* van *plof!* enz.

DE TIENDE HOOFDSTUK.

OVER DEN ZIN.

324.— Elke opvolging van woorden, in welke van eenig voorwerp iets gezegd, dat is bevestigd of ontkend, gewenscht of gevraagd wordt, heet een *voorstel* of *zin*. De wezentlyke bestanddeelen daarvan zyn datgene, waarvan iets gezegd wordt: *het onderwerp*, en dat wat men van dit onderwerp zegt: *het gezegde*, b. v. *deroos bloeit, de vogel zingt*. (zie §. 93 en 250). Het gezegde is of a.) een *werkwoord*, of b.) een *byvoegelyk*, of c.) een *zelfstandig naemwoord*. In beide laetste gevallen is er nog een *koppelwoord* noodig, waardoor het gezegde met het onderwerp verbonden wordt, en dit is het werkwoord *zyn* of *worden*, b. v. *de mensch is sterfelyk, de roos wordt bleek*.

325.— Is het gezegde een onovergankelyk werkwoord, zoo blyft het by het onderwerp bepaeld, b. v. *het kind slaept*.— Is daerentegen het gezegde een overgankelyk werkwoord, zoo behoeft het nog iets waerop de handeling, die het uitdrukt, overgaet, een *voorwerp*, welk alsdan in den accusatief staet, b. v. *de mensch bemint het leven*.— Buitendien wordt by dezen accusatief nog dikwils iets, waervoor het voorwerp bestemd is, in den datief gevoegd, welke datief als zindeel het *doelwoord* wordt genoemd, b. v. *de vader schonk zynen zone een boek; God heeft der aerde heure baen aengewezen* (zie §. 299 en 301).

326.— Een zin die niets bevat, dan deze wezentlyke of onontbeerlyke bestanddeelen, het onderwerp en 't gezegde,

of buiten deze, nog een voorwerp en doelwoord, wordt een *bloote* of *reine* zin genaemd. Doch worden deze hoofdbegrippen door andere woorden of byvoegsels nader bepaeld, of ook deze bepalingen weder door nieuwe bepalingenwoorden versterkt of verder verklaerd; zoo ontstaen er zinnen, welke men *uitgebreide* zinnen noemt, b. v. *Een gezond en zorgvuldig opgevoed kind slaapt gewoonlyk, zelfs in het gedruisch, rustig en zacht. Ook de ellendigste mensch bemint zyn treurig leven. De vader schonk zynen zoon een zeer nuttig boek ter aenmoediging op zynen geboortedag.*— Sommige bepalingen in een uitgebreiden zin, kunnen ook zelve tot zinnen uitgebreid worden, welke alsdan in eene afhankelyke betrekking tot de eerste zinnen staen, b. v. *Een gezond kind, dat met liefde en zorg opgevoed is, slaapt gewoonlyk, zelfs waer de kamer zou vol gedruisch zyn, rustig en zacht. Ook de mensch, welken de hand des noodlots zwaer getroffen heeft, bemint zyn treurig leven.*

327. — De spraakkundig zelfstandige, op zichzelf verstaenbare zin heet *hoofdzin*; de onzelfstandige zinnen, die den hoofdzin als bepalingen aenkleven, zyn *nevenzinnen*.— Daer nu, binnen de grenzen van een enkelen zin, eene bepaling of door een zelfstandig naemwoord, of door een bywoord, of door een byvoegelyk naemwoord uitgedrukt wordt, zoo vervangt een nevenszin of een zelfst. naemw., of een byw., of een byv. naemw., en zyn er by gevolg dry soorten van nevenzinnen: *zelfstandige, bywoordelyke* en *byvoegelyke*. By voorbeeld: *ik hoor, dat hy vlytig is.* Hier vervangt de nevenszin: *dat hy vlytig is*, het voorwerp des overgankelyken werkwoords *hooren*, en daer het voorwerp doorgaens door een zelfstandig woord wordt uitgedrukt, zoo is deze nevenszin een *zelfstandige* zin.— In *het gebeurde, toen hy nog vlytig was*, bepalen de woorden *toen hy nog vlytig was*, den tyd der gebeurtenis: zy vervangen dus een bywoord van tyd en vormen een *bywoordelyken* nevenszin.— In *de jongeling, die vlytig is, leeft gelukkig*, voegt de zin: *die vlytig is*, eene

zoodanige bepaling by *de jongeling*, als anders door een byv. naemw. wordt uitgedrukt, daer hy zoo veel zegt als: *de vlytige jongeling*; by gevolg maken die woorden een *byvoegelyken* nevenzin uit.

Woordorde.

328.— De denkbeelden die men tot een oordeel verbindt, moeten in den geest derwyze geordend worden, dat al wat tot bepaling van iets anders dient, daer op volgt. Deze orde is dus voor woorden en zindeelen de oorspronkelyke. Men noemt ze de *logische* of *redkundige* woordorde. Doch niet in alle talen worden de woorden daer naer geschikt. In het Nederduitsch doet men voor het plaetsen der nevenbepalingen, het tegenovergestelde, men stelt namelyk het bepalende vóór het bepaelde, b. v. *de zeer vlytige jongeling*.— Op de vorming des zins echter, of de schikking der hoofdeden en zinsbepalingen valt het volgende aen te merken:

1.° Onze tael streeft altoos daerheen, om den zin als een *in zichzelf gesloten geheel* te doen voorkomen, en stelt daerom over 't algemeen de zinsbepalingen: voorwerp, doelwoord, toevoegsel enz., te midden in den zin, van het onderwerp en het gezegde (waer dit een koppelwoord by zich heeft) omgeven, b. v. *de vader heeft zynen zoon dees boek geschonken*.

2.° Zy onderscheidt de zinnen naer hunne spraakkundige weerde, en schikt de dry hoofddeelen: onderwerp, koppelwoord en gezegde, in eenen *hoofdzin* anders dan in eenen *nevenzin*.

329.— Bovendien kan ook de woordorde, om byzondere logische redenen, veranderd worden. Vandaer moet men *twee soorten van woordorde* onderscheiden:

1.° De *natuerlyke* of *regte* woordorde, welke onze tael tot het bouwen van *hoofd- of aentoonende zinnen* vordert.

2.º De *omgezette* woordorde, onder welke alle afwykingen van de vorige begrepen zyn.

Aenmerking. 1. De woordschikkingsleer beschouwt het koppelwoord en 't gezegde als van elkander gescheiden. Waer een werkwoord beide bevat staet dit *daer*, *waer* het koppelwoord geplaatst zoude worden.

Aenm. 2. Al wat van de plaatselyke betrekking van koppelwoord en gezegde vermeld wordt, geldt ook:

a.) Voor de met *hebben*, *zyn* en *zullen* samengestelde tyden der werkwoorden (verleden, meer d. volm. verl. en toek. tyd), alwaer het hulpw. als koppelwoord, het daarvan gescheiden werkwoord als gezegde wordt aenzien.

b.) De werkwoorden *laten*, *durven*, *kunnen* enz. staen tot de onbep. wyze met welke zy te saem verbonden eerst een volledigen zin uitmaken, in dezelfde plaatselyke betrekking, als koppelwoord tot gezegde, b. v. *ik laet hem roepen*, even als: *ik heb hem geroepen*.

c.) Hetzelfde geldt ook voor den tegenwoordigen en den onvolm. verl. tyd van scheidbaer- samengestelde werkwoorden, waer het werkwoord de plaats des koppelwoords en het daarvan gescheiden voorzetsel die des gezegden bekleedt, b. v. *ik roep mynen broeder af* (zie §. 243).

Natuerlyke woordorde.

330.— In deze heeft men, zoo als hooger aangemerkt is, te onderscheiden:

1.º De woordorde des *hoofdzins*.

2.º De woordorde des *nevenzins*.

In de natuerlyke woordorde des *hoofdzins* komt a.) het onderwerp voorop; na dees volgt onmiddelyk b.) het koppelwoord, en c.) het gezegde staet aen het einde van den zin, b. v. *de mensch is sterfelyk, het kind heeft geslapen*. In de woordorde des *nevenzins* daerentegen, volgt op het onderwerp het gezegde en onmiddelyk na dees, aen't einde van den zin, het koppelwoord, b. v. *deuyt de mensch sterfelyk is; wanneer het kind geslapen heeft*.

331.— By deze hoofddeelen des zins worden nu alle bepalingen gevoegd, naer den regel: *dat het bepalende het bepaelde voorafgaet*.— Bepalingen des gezegden komen dus daer vóór, en wel in den hoofdzin tusschen koppelwoord en

gezegde, in den nevenzin tusschen onderwerp en gezegde, b. v. *het kind heeft RUSTIG geslapen; dewyl het kind RUSTIG geslapen heeft* enz.— Alleen in de eenvoudige tydvormen des werkwoords, waer het koppelwoord van het gezegde niet afgezonderd is, neemt het werkwoord in den hoofdzin, zyne bepalingen achter zich, b. v. *het kind SLAAPT RUSTIG; maer: dewyl het kind RUSTIG SLAAPT.*— Zoo ook: *ik schryf eenen brief; daden bepalen onze weerde; en daerentegen: ik HEB eenen brief GESCHREVEN; daden MOETEN onze weerde BEPALEN,* (zie §. 329. Aenm. 2. b.)— Gaen bepalingen zelve weêr van bepalingen verzeld, zoo komen deze laetste, krachtens denzelfden regel, vóór de woorden, die ze bepalen, b. v. *dat kind heeft BUITENGEWOON LANG geslapen.*

352. — Worden nogtans voor een woord verscheidene bepalingswoorden gesteld, welke niet elkander onderling bepalen, maer slechts gezamentlyk op dat woord (hetzy dan onderwerp, gezegde of nevenbepaling) betrokken worden, zoo rigt zich hunne onderlinge opvolging:

1.° Naer hunne meerdere of mindere sprakkundige weerde;

2.° Naer den graed van beduiding, dien zy voor het bepaelde woord hebben;

3.° Naer hunnen zwakkeren of sterkeren klemtoon.

De spraekkundig gewigtiger, de nauwer bepalende, even als de meer betoonde bepalingswoorden komen *achter* degene, die deze eigenschappen in een minderen graed bezitten. Men vergelyke het volgende voorbeeld: *Deze zyne dry nog gansch nieuwe en schoone huizen, zyn in den laetsten zoo verschrikkelyken oorlog in assche gelegd.*

353.— Uit deze algemeene regels vloeijen de volgende byzondere voor de schikking der *zinsbepalingen* voort:

1.° Het *voorwerp* treedt vóór het gezegde, dat den zin sluit. Is dit echter met het koppelwoord in één werkwoord versmolten zoo staet het voorwerp gansch aen het einde.— Het doelwoord gaet vóór het voorwerp.— De plaets der bywoordelyke

bepalingen wisselt. Soms staen ze tusschen doelwoord en voorwerp, soms ook achter het koppelwoord. Toevoegsels van grooteren nadruk, zoo als verbindingen van voorzetsels met zelfstandige naemwoorden, komen ook wel meer naer achter, tusschen voorwerp en gezegde. Men vergelyke de volgende voorbeelden: *Myn broeder heeft zynen vriend een landschap geschilderd. Hy heeft lang aen dit landschap geschilderd. Ik schryf mynen oom eenen brief. Ik heb gisteren mynen oom eenen brief geschreven; of wel: ik heb mynen oom gisteren eenen brief geschreven. De vader heeft zynen zoon dees boek ter aenmoediging geschonken. Hy heeft zich gisteren op de wandeling vermoeid. Ik heb dikwils met hem gesproken.* — Men hoede zich voor de verwisseling van het byv. naemw. met het bywoord, en de vermengeling hunner plaets, hetwelk in menige gevallen een merkelyk verschil in den zin kan te weeg brengen, b. v. *Hy vindt den weg moeijelyk*, en: *hy vind moeijelyk den weg. Hy heeft zynen vriend gelukkig gevonden*, en: *hy heeft gelukkig zynen vriend gevonden.*

Aenmerking. Het gebruik der *ontkenning* vordert, ten aenzien heurer plaetsing, byzondere voorzigtigheid. Deze moet altyd onmiddellyk vóór het woord staen, dat ze ontkent.— Slaet de ontkenning op den ganschen zin, zoo staet het woordeken *niet* digt voor het werkwoord. Men vergelyke: *Hy heeft mynen broeder NIET gegroet*, en: *hy heeft NIET MYNEN BROEDER gegroet, maer u.*

2.° De *voornaemwoorden* rigten zich, ten aenzien der woordorde, meestal naer den derden regel. Wegens hunnen zwakken toon bekomen ze nooit die plaets, welke het zelfstandig naemwoord zou innemen, maer treden vóór de overige bepalingen, b.v. *myn broeder toonde HET (het landschap) zynen vriend*; of: *hy toonde DIT zynen vriend. Ik heb HEM GISTEREN gezien.*— Ook wanneer verscheidene voornaemwoorden vereenigd worden, hangt hunne schikking meest af van den meerderen of minderen toon dien ze ontvangen, of gedeeltyk ook van hunne syntaktische beduiding, b. v. *hy heeft HET MY gezegd*: doch; *hy heeft MY DIT gezegd.* (In 't laetste geval

volgt het voorwerp, omdat het meer toon ontvangt.) Vergelyk nog de volgende voorbeelden: *Ik heb* UWEN VRIEND *eene les gegeven. Ik heb* ZE HEM *gegeven—Zeg* DAT NIEMAND! *Zeg* HEM DAT! — *Hier is geld; geef* HET DEN WEERDIGSTE! *maer: geef* DEN WEERDIGSTE DEES GELD! De volgende zin is dus gebrekkig; *ik zelve kon gisteren* HEM *niet vergezellen en moest dus tot mynen vader* HEM *verwyzen.*

334.— Al deze bemerkingen over de *natuerlyke woordorde* der zinsbepalingen, hebben zoo wel betrekking op de hoofdzinnen als op de nevenzinnen. Aengaende de laetsten is slechts eene uitzondering te maken, namelyk:

Alle byvoegelyke zinnen, die met een betrekkelijk voor-naemwoord beginnen, wyken van de woordorde der nevenzinnen in zoo verre af, dat *dit voornaemwoord altyd vooraen komt*, zelfs wanneer het iets anders dan het onderwerp, b. v. het voorwerp of het doelwoord enz. bevat, b. v. *de man, welken gy dees boek geven wilt. De toren, dien gy beklimmen wilt. De vriend, van welken gy spreekt*, enz.

Omgezette woordorde.

335.— Elke afwyking van de natuerlyke of gewoone woordorde heet *omzetting*. Omzettingen zyn *willekeurig en wezentlyk*.— Onder de dry hoofdzinnen des zins (onderwerp, koppelwoord en gezegde) is naer de wet der verwisselingen, eene zevoudig verscheidene orde mogelyk. Van deze is de opvolging: *Onderwerp, koppelwoord, gezegde*, b. v. *de zon is gezonken*, de natuerlyke orde in *hoofdzinnen*; de opvolging: *onderwerp, gezegde, koppelwoord*, b. v. *(dewyl) de zon gezonken is*, de natuerlyke orde des *nevenzins*.— De gebruikelykste onder de vier omzettingen zyn echter:

1. *Koppelwoord, onderwerp, gezegde*, b. v. *is de zon gezonken?* en:

2. *Gezegde, koppelwoord, onderwerp*, b. v. *gezonken is de zon.*

336.— De eerste dezer omzettingen, waer het koppelwoord den zin opent en het gezegde hem sluit, is *wezentlyk* :

1.º In *vragende, bevelende, biddende* en *wenschende* zinnen. Hier moet namelyk de handeling, door het werkwoord aengeduid, nadrukkelyk vooruitgezet worden; daerom treedt het koppelwoord, of zoo dit met het gezegde versmolten is, het gezegde aen het hoofd van den zin en neemt het onderwerp achter zich, b.v. vragend: *Hebt gy mynen wensch vervuld? Zult gy mynen wensch vervullen?* Bevelend: *Vervult (gy) nu mynen wensch!* Biddend: *O vervult (gy) toch mynen wensch!* Wenschend: *Ach, vervuldet gy toch mynen wensch! Haddet gy toch mynen wensch vervuld!*

2.º Ook *voorweerdelyke* en *toegevende* zinnen, welke gewoonlyk met *als, indien, ofschoon* enz. aenvangen, kunnen met weglating dezer voegwoorden, als zulke vragende of bevelende zinnen gebruikt worden, waerdoor de levendigheid der rede bevordert wordt, b.v. *Waert gy gekomen, het hadde my aengenaem geweest. Bezitte hy ook al goed, wat baet het?*

Voorts is deze omzetting wezentlyk in de volgende gevallen :

3.º Na de *aeneenschakelende voegwoorden* (met uitzondering van: *en, noch, zoowel— als ook, niet alleen— maer ook*, en de tegenstellende: *doch, edoch, of, dan, ja, neen, maer* en *want*) wanneer ze aen het hoofd van den zin staen, b. v. *ook hebt gy mynen wensch niet vervuld.*

4.º Een *zelfstandige* of *bywoordelyke* nevenzin, vóór zynen hoofdzin geplaetst, bewerkt in dezen deomgezette woordorde, b. v. *wanneer het tyd is, zal ik komen. Als ik hem zie, moet ik hem alles zeggen.*

5.º Ook wanneer een hoofdzin in een anderen zin opgesloten wordt, heeft hy de omgezette woordorde, b. v. *ik zal, zegde hy, morgen by u zyn.*

337. — De tweede omzetting: gezegde, koppelwoord, onderwerp, b. v. *gezonken is de zon*, is meestal spraakkundig *willekeurig* en dient maer om het begrip in het gezegde verrat,

sterker te doen uitkomen, b. v. *Groot is de held in den stryd voor het vaderland. Schaden kan ieder, maer nuttig zyn slechts de wyze en goede.*— Even als het gezegde kan ieder ander zindeel, waerop de aendacht byzonder getrokken wordt, aen het hoofd des zins komen, en op dezelfde wyze verdringt dit alsdan het onderwerp achter het koppelwoord. Wanneer zich aen dat omgezette woord nevenbepalingen aansluiten, treden deze, tegelyk met het woord, aen het hoofd des zins, b. v. *In den hof heb ik mynen vriend gezien, niet in huis. In den beginne schiep God hemel en aerde. Den Heer alleen moet gy aenroepen. Sterven zult gy. Geheel kan ik u niet voldoen. Groen moet hy zyne deur laten verwen.*

Verbinding en orde der zinnen.

338.— De eene zin is met betrekking tot den anderen *ondergeschikt* of *nevengeschikt*.

1.^e Ondergeschikt is alle nevenzin met betrekking tot zynen hoofdzin, b. v. *Hy leert niets, DAER hy niet vlytig is. Hy heeft my geschreven, DAT zyn arbeid haest geëindigd is.* Echter kan eene onderschikkende verbinding zoo wel tusschen nevenzinnen en nevenzinnen, als tusschen hoofd- en nevenzinnen plaets grypen, b. v. *Ik verwacht mynen vriend des te zekerder, DAER hy my geschreven heeft, DAT zyn arbeid haest zal geëindigd zyn.* Men noemt dit alsdan eene *onderschikking in den tweeden graad*.

2.^e Nevengeschikt kunnen zoo wel hoofdzinnen by hoofdzinnen, als nevenzinnen by nevenzinnen zyn, b. v. *Hy leert niets; WANT hy is niet vlytig. Ik laet het niet aen vermaningen ontbreken; MAER hy volgt ze niet.— Ik verwachtte hem des te zekerder, DAER het weder zoo gunstig was, EN hy my geschreven had, dat zyne bezigheden hem later langer zouden boeijen.*

339.— Het zyn de voegwoorden, gelyk wy reeds §. 319 aenmerkten, die de onderlinge betrekking der zinnen aenwyzen.

Om dit te toonen, behoeven wy slechts twee onafhankelyke zinnen, door verschillende voegwoorden met elkander in verband te brengen, b. v. *Ik ga uit; gy zyt ontevreden: Dewyl ik uitga, daerom zyt gy ontevreden; omdat gy ontevreden zyt, daerom ga ik uit; indien gy ontevreden zyt, dan enz. ; hoewel gy ontevreden zyt, toch ga ik uit; ofschoon ik uitga, zyt gy enz.*

Nevenschikkende verbinding der zinnen.

540.— De *nevenschikking* is eene verbinding van *syntaktisch gelyke* zinnen (d. i. twee hoofd- of twee nevenzinnen), die naer hunnen inhoud verwant, doch niet van elkander afhankelyk zyn. Zy moeten altyd gezamentlyk betrekking hebben op een derden zin, die óf buiten hen ligt, óf uit hunnen samenhang kan opgemaekt worden. Voorts geschiedt de nevenschikking door bloote naestelkandervoeging of door middel van voegwoorden, b. v. *Wy zaten allen te samen; ik las, myn oudste broeder schreef, myne zusters borduerden, en myn jongste broeder bladerde in een printenboek.— Hy kan maer weinig voortgang doen, daer hy zeer onregelmatig ter schole gaet, daer hy niet genoeg aendacht op de lessen geeft, en daer hy te huis door allerlei verstrooiingen verhinderd wordt, zyne opstellen zorgvuldig te bewerken.*

Samentrekking der zinnen.

341.— Wanneer verscheidene nevangeschikte zinnen een of meer deelen *gemeen* hebben, kunnen ze tot *éenen* zin samengetrokken worden. Zoo kunnen zinnen, wier gezegde hetzelfde is, b.v. *de zon licht, de maen licht, de sterren lichten*, tot éenen zin verbonden worden: *de zon, de maen en de sterren LICHTEN.*— Zoo ook by gelyke onderwerpen: *DE ZON verlicht, (de zon) verwarmt en (de zon) verlevendigt alles.* — By gelyke onderwerpen en koppelwoorden: *HY HEEFT gelezen en (hy heeft)*

geschreven.— Of waer onderwerp en gezegde gelyk, doch de overige deelen verscheiden zyn: *DE MENSCH VERGEET lichter gelede ne smerten, dan (hy vergeet) genoten vreugden, daer de herinnering aen gene onaengenaem (is), (de herinnering) aen deze aengenaem is.*

342.— In dergelyke samentrekkingen komt het vooral daerop aen, dat hetgeen als gemeenschappelyk aenzien wordt en dus de samentrekking bewerkt, *wezentlyk gemeenschappelyk zy*, en zulks namelyk :

1.º Naer de *beteekenis*, dit is dat het in beide zinnen in gelyke beduiding gebruikt zy; men zegge dus niet: *Onze speelreis onderbleef, daer ze hem te veel onkosten, en ik er weinig uit MAEKTE.*

2.º Naer den *spraekkundigen vorm*, dit is dat in beide zinnen naemval, getal, geslacht, persoon, enz. dezelfde zyn; men zegge dus niet: *De Vorst zelf spaerde zich niet; HY WERD gewond en (er werd HEM) een peerd onder het lyf dood geschoten. De moordnaer werd gevat, (ER werd) verhoor gelegd, en (HY werd) veroordeeld. Geniet met wysheid het leven, DAT gy maer eens bezit, en (dat) zoo snel voorby gaet.*

345.— Niet alleen een enkel zindeel, maer een geheele zin, waermede twee nevengeschikte zinnen in gemeenschap staen, kan by deze eene nauwere samentrekking bewerken, b. v. *Dat hy zyn vertrek uitstelde, heeft u verheugd, maer kon ons niet aengenaem zyn.* Even alsof er stond: *Het uitstellen zyns vertreks heeft u verheugd*, enz.— Hierby moet men echter, even als by de enkele zindeelen, in aendacht nemen dat :

1.º De nevengeschikte zinnen ook *wezentlyk naer hunnen inhoud*, in gelyke verhouding tot dien zin moeten staen. Men kan dus de volgende zinnen: *Daer hy verscheidene misdaden begaen had, werd hy in de gevangenis gezet, en eerst gisteren werd hy weder vry gelaten*,— niet tot het volgende samentrekken: *daer hy verscheidene misdaden begaen had, werd hy in de gevangenis gezet en gisteren weder vry gelaten.*

2.^e Dat de betrekking des zins op de beide nevengeschikte, te gelyk *spraakkundig* en *syntaktisch mogelyk* moet zyn. Valsch ware b. v. de verbinding: *Dat hy zyn vertrek uitstelde was u aengenaem, doch kon ik niet wenschen.* Want hier wordt de zelfstandige zin eerst als onderwerp, en dan weër als voorwerp genomen.

344.— Door gepaste samentrekkingen wint de rede in kortheid, bondigheid en nadruk; echter zyn ze overal niet noodzakelyk, waer ze mogelyk zyn, maer blyven dikwils weg om de duidelykheid, de welluidendheid of den nadruk te bevorderen, b. v. *Of hy gaet, of hy blyft.*— *Gy hebt ongelyk; maer hy heeft ook ongelyk.*

Onderschikkende verbinding der zinnen.

345.— De *onderschikking* is die verbinding, welke eenen zin als iets onzelfstandigs, als bepaling, of als bloot gedeelte onder beheersching eens anderen zins, daer stelt.— Zoo de schikking der bepaling- of nevenzinnen dezelfde regels volgde, als die der bepalingwoorden in eenen zin, zouden ze vóór datgene komen, wat ze bepalen. Echter volgen ze eene andere orde, namelyk (over 't algemeen) deze: Wanneer ze den hoofdzinne *in zyn geheel* behooren, volgen ze achter dezen; doch wanneer ze slechts op *een enkel zindeel* betrekking hebben, komen ze achter dit deel; men vergelyke: *Ik verwacht hem, daer hy my geschreven heeft, dat zyn arbeid haest zal geëindigd zyn.*— *In dit huis, dat ik eenigen tyd bewoonde, heb ik den man, van welken gy spreekt, dikwils gezien.*— Nogtans kunnen nevenzinnen nog op vele andere wyzen geplacet worden. Staen ze tusschen de leden des hoofdzins in, zoo heet men ze *tusschenzinnen*; staen ze op hunne gewoone plaets na den hoofdzin, zoõ noemt men ze *nazinnen*.

Aenmerking. Men wachte zich wel den tusschenzin met de *parenthesis* te verwarren. Deze wordt tusschen een anderen zin ingeschoven, zonder er syntaktisch meê verbonden te zyn, b. v. *De tyd der jeugd (zy is wel de schoonste tyd des levens) gaet snel voorby.*

346.— In 't byzonder plaetst men de nevenziinnen zoo als volgt:

1.° De *zelfstandige zinnen* staen, als *onderwerp*, of vóór den hoofdzin, of er achter, en in het laetste geval worden ze op de plaets des onderwerps door *het* vervangen, b. v. *Dat ge komen wilt, is my zeer aengenaem. Het is goed, dat ge niet heden gekomen zyt.*—Als *voorwerp* volgen zy de regelmatige orde: *Ik heb gehoord, dat uw broeder hier is.*— Als *verklaring* van een enkel woord, sluiten zy zich daeraen, doch mogen ook, als er geene dubbelzinnigheid uit ontstaen kan, aen het einde des hoofdzins geplaetst worden, b. v. *Ik heb hem dit gebrek, dat hy schuldellooze woorden euvel opneemt, dikwils verweten.*

2.° De *bywoordelyke zinnen* staen of als *nazinnen*, of, zoo ze niet te lang zyn en de hoofdzin niet te kort, ook als *tusschenzinnen*; en in dees geval is hunne plaetsing tusschen de overige bywoordelyke bepalingen in zooverre geoorloofd, als daeruit geene verschillende betrekking kan ontstaen, b. v. *Ik heb hem sedert langen tyd niet kunnen spreken, hoezeer ik het ook wenschte;*— of wel: *Ik heb hem, hoezeer ik het ook wenschte, sedert langen tyd niet kunnen spreken.*

3.° De *byvoegelyke zinnen* staen in den regel *dig*t achter het woord, dat ze bepalen, b. v. *De vriend, die u zoo teér bemint.*— Aen het slot des zins, waerin ze een enkel woord bepalen, kunnen zy slechts dan treden, wanneer ze daerdoor niet te ver van dat woord verwyderd zyn, en de betrekking niet dubbelzinnig wordt. Aldus b. v. niet: *Ik heb DEN MAN voor meer jaren, te Antwerpen gezien, van welken gy spreekt. Ik heb gisteren MYNEN VRIEND by mynen broeder aengetroffen, welken ik in lange niet gezien had* (wanneer *welken* op *mynen vriend* betrekking heeft). *Nieuwjaersgeschenken voor kinderen, welke by alle boekhandelaers te bekomen zyn.*— Wanneer daerentegen, door het onmiddelyk aansluiten des byvoegelyken zins aen het woord dat hy bepaelt, een klein, zwakkluidend woordje van eenen zin zou afgescheurd worden, dan is men gewoon

hem als *nazin* te plaetsen. Men zegge dus niet: *Ik riep mynen broeder van het spel, DAT reeds eenigen tyd geduerd had en nog langer duren kon, af; maer: ik riep mynen broeder van het spel af, dat reeds, enz.;* of wel men geeft aen 't slot, door toevoeging van nog andere woorden, meer toon en nadruk.

347.— Buiten de plaetsing des nevenzins als na- en als tusschenzin, is er nog slechts éene mogelyk: men kan name-lyk een zelfstandige of bywoordelyke zin vóór zynen hoofdzin stellen, b.v. *Dat gy aengekomen waert, vernam ik gisteren. Als gy hem bezoekt, verheugt hy zich.*— Het plaetsen eens byvoegelyken zins vóór het woord, dat hy bepaelt, is eene bloot dichterlyke vryheid.

Verkorting der nevenzinnen.

348.— Deze bestaet in eene onderdrukking van die gedeelten des nevenzins, welke zynen vorm vaststellen, name-lyk het *koppelwoord*, het *onderwerp*, en het *betrekkelyk voor-naemwoord* of *voegwoord*, en in de verandering des gezegden in den spraakkundigen vorm, die met den aerd des nevenzins best overeenkomt; dus by zelfstandige zinnen in de *onbepaalde wyze*, by byvoegelyke en bywoordelyke in het *deelwoord*, b. v. *De geneesheer liet den zieke toe, de kamer te verlaten*, in stede van: *dat hy de kamer verliete*. *VERMOEID van de reize, viel ik in slaep*, in stede van: *daer ik vermoeid was*, enz.

349.— De verkorting van *zelfstandige zinnen* geschiedt in dier voege, dat het *voegwoord* *dat* en het *onderwerp* wegvallen, en het *koppelwoord* (of, zoo 't gezegde een werkwoord is, dees werkwoord) in de onbepaalde wyze met *te* verwandele. Staet de zelfstandige zin als onderwerp des hoofdzins, zoo kan ook *te* wegblyven, b. v. *Het is moeijelyk over iemands inzigten volgens zyne daden TE OORDEELEN. Deugdzaam ZYN en het niet WETEN, dat is deugd.*

350.— Staet de zelfstandige zin als *Voorwerp*, zoo is het

doorgaens noodzakelyk, dat zyn onderwerp den hoofdzinne niet vreemd zy, dit is, dat het in dezen óf ook als onderwerp, óf ten minste als voorwerp, doelwoord enz. voorkome b. v. *Hy beloofde, dezen avond weér te komen, = dat hy weder zou komen. Hy verzocht my, met hem te gaen, = dat ik met hem zoude gaen.*— Of men moet ten minste, in hoofd- en nevenzin, een en hetzelfde begrip kunnen *bydenken* en in beide volledig herstellen, b. v. *De veldheer beval de brug af te breken*, dit is: *beval zynen soldaten, dat zy de brug zouden afbreken.*

351.— De verkortingen der *byvoegelyke* en *bywoordelyke* zinnen zyn, voor wat den vorm betreft, elkander gelyk; alleen hunne plaetsing laet hen onderscheiden. Overeenstemming der onderwerpen is ook hier wederom de algemeene voorweerde ter verkorting. Naer gelang de *gezegden* verscheiden zyn, zyn het ook de verkortingen. Namelyk:

1.° Wanneer het gezegde een *byvoegelyk naemwoord* of *verleden deelwoord* is, zoo blyft dit, na de weglating van betrekkelijk voornaemwoord of voegwoord, van onderwerp en koppelwoord, *onveranderd* staen, b. v. *Themistokles, van zyne vrienden verraden, van zyne vyanden vervolgd, vlood naer Azië.*— *Ik drage, TEVREDEN* (voor: *terwyl ik te vreden ben*), *dat ik niet alles verloren heb, lichter myn lot.* Of wel: *TEVREDEN, dat ik niet alles verloren heb, drage ik lichter myn lot.* Of wel: *Ik drage lichter myn lot, TEVREDEN, dat ik niet alles verloren heb.*

2.° Wanneer het een *zelfstandig naemwoord* is, blyft dit staen, met of zonder *als*, b. v. *In de wereld een Nieuweling, weet de jongeling geene vlejers van vrienden te onderscheiden.* Of wel: *De jongeling weet, ALS EEN NIEUWELING in de wereld, geene vlejers van vrienden te onderscheiden.*

3.° Wanneer eindelyk koppelwoord en gezegde in *één werkwoord* versmolten zyn, gaet dit in zyn deelwoord over, b. v. *zyne geveinsdheid vrezende, trad hy nader* (voor: *daer*

hy zyne geveinsdheid vreesde). — Zoo als wy (§. 296.) reeds gezeid hebben, moeten verkorte byvoegelyke zinnen altoos op het onderwerp des hoofdzins betrekking hebben. Men zegge dus niet: *van duizend wenschen bestormd, is hem de wereld te eng*, voor: *daer hy van duizend wenschen bestormd wordt*, enz.— Alleen den dichter is het toegelaten hiervan af te wyken, en dan nog moet alle dubbelzinnige opvatting onmogelyk zyn.

352.— Men wachte zich wel, vele nevenzinnen, waarvan de volgende steeds den vorigen ondergeschikt is, tot eenen volzin te vereenigen. Stelt men ze als *tusschenzinnen* zoo ontstaet daeruit eene verbrokkeling, welke den geest vermoeit en het gehoor beleedigt, b.v. *De man wien het huis behoort, dat verleden jaer gebouwd is door dien koopman, die nu in een huerhuis woont, dat aen uwen oom behoort, die in Amerika geweest is, zou het geerne met winst willen verkoopen. Hy die dengene, die den, den achttienden dezzer maend hier geplaatsten waerschouwingspael, dat niemand hier iets in het water werpen mag, zelf in het water geworpen heeft, aentoont; zal eene goede belooning bekomen.*— Als men daerentegen de ondergeschikte zinnen als *nazinnen* achter elkander stelt, zoo dat ze eene lange rei uitmaken, ontbreekt er aen het geheele meest altyd rondheid en kracht. Berispelyk zyn onder dit opzigt de volgende zinnen: *Eindelooze zaligheid is het my, hem met onvermoeide lippen te pryzen, die dengene eeuwig met onuitsprekelyk geluk beloont, die datgene beminde, wat schoon en goed is.*— *De Groot betuigde Gode hertelyken dank, maer was door deze noodlottige zeereis, gedurende welke hy zoo kwalyk was gesteld geweest, dat hy noch spys noch rust had genoten, dermate geschokt, dat hy met overhaesting, om eene rustplaats te vinden, de vriendelyke aenbieding der Hertoginne van Pommeren afsloeg, zich liever van eigen ongemakkelyk en open rytuig, dan van vorstelyke overdekte koets, bedienenende, en aldus naer Lubeck voortreizende.*

Perioden.

353.— De eerste en gewichtigste eischen, welke de uitdrukking eener gedachte te bevredigen heeft, zyn die des *verstands*. De zinnen moeten namelyk voor alles spraakkundig *juist*, *verstaenbaer* en *doelmatig* wezen. Zyn echter deze eischen vervuld, zoo treedt ook het gevoel met de zyne op, en verlangt *schoonheid van vorm*. De byzonderheden hierover behooren tot het gebied der rhetorika of redekunst.— Over 't algemeen nogtans komt het by de schoone of kunstmatige vorming der zinnen op het volgende aen:

1.° De volzin moet zich werkelyk als een in zichzelve gesloten, afgerond *geheel* vertoonen, en zyne deelen moeten leden zyn, dit is in innigen en levenden samenhang met malkander en met de hoofdgedachte staen;

2.° De deelen moeten eene betrekkelyk geëvenredigde *lengte* hebben, dit is, hun uiterlyke omvang moet zoo wel naer hunne eigene logische en redekunstige weerde, als naer den omvang der andere leden berekend worden;

3.° Zy moeten door eene *juiste plaetsing* nog klaerder en duidelyker voorkomen; en

4.° Met behulp van den oratorischen rhythmus of de betrekking van *ryzing* en *daling* des toons, moet de samenhang der leden, die zich tot eenen volzin vereenigen, zoo wel voor het gehoor als voor het gevoel opvattelyk worden gemaakt. Een volzin, die aen deze eischen der redekunst zoekt te voldoen, wiens evenredig gevormde en geordende leden met welluidend ryzen en dalen elkander vasthouden, heet eene *periode*.

354.— Hoe getrouwer een volzin naer zynen spraakkundigen bouw aen deze wezentlyke vereischten eens kunstzins voldoet, des te meer aanspraak kan hy maken op den naem van *periode*. Allermintst komt deze naem toe aen de vroeger vermelde opvolging van eenen of meer nevenzinnen als

nazinnen achter hunnen hoofdzin. Meer verdient hem de *nevenschikkende* zinsverbinding, vooral wanneer de onderlinge betrekking der deelen nauwer en bepaelder is; allermeeft echter die zinsverbinding, in welke de nevenzin vooraen geplaatst is, en van den hoofdzin wordt gevolgd. Overigens wordt elke vereeniging van zinnen tot eene periode, hoe groot ook, in *twee* deelen verdeeld, welke den naem van *voorzindeel* en *nazindeel* dragen. Het voorzindeel wordt met dalenden, het nazindeel, als hoofd- en slotzin, met ryzenden toon gelezen. De daling en klimming kunnen nochtans, door nevengeschikte zinnen, meermaels achter elkander herhaeld worden; en elke aldus ryzende of dalende zin heet alsdan een *lid* der periode. Eene periode is diensvolgens voor het minst *tweeledig*, wanneer namelyk het eerste en het tweede hoofddeel, het *voorzindeel* en 't *nazindeel*, elk slechts uit *één lid* of uit *ééne* daling en ryzing bestaet.— Ze is *dryledig* als het voorste hoofddeel twee leden, en 't achterste een lid, of omgekeerd het voorste een lid en 't achterste hoofddeel twee leden bevat. Heeft ieder hoofddeel twee leden, zoo is de periode *vierledig*. Zeldzamer en minder passend zyn perioden van vyf tot zes leden.

355.— Voor wat de redekundige betrekking tusschen voor- en nazindeel aengaet, wordt de *nevenschikkende* periode naer het verbindingswoord des nazindeels; de *onderschikkende*, naer het voegwoord des voorzindeels genaemd. Men heeft aldus *vergelykende*, *voorweerdelyke*, *toegevende* enz.; *tegensteltende*, *gevolgtrekkende* enz. perioden.

356.— Ten beteren verstande van het aengevoerde, laten wy hier eenige voorbeelden van perioden volgen :

TWEELLEDIGE PERIODEN.

1. Wanneer gy gelukkig wilt zyn, weest dan deugdzaam; — want het ware geluk is geene gave van het toeval.

2. De wereld is zoo leég, als men maer bergen, vlooden en steden daerin denkt; — maer hier en daer iemand weten, die met ons overeenstemt, met welken wy ook stilzwygend voortleven, dat maekt onze aerde tot een bewoonden hof.

DRYLEDIGE PERIODEN.

1. Kan de arbeid ontbeerlyk zyn, daer de Alwyze hem noodig acht?— Kan hy ons onteeren en onzen afkeer verdienen, daer het de wil van Hem is, die ons geschapen heeft, dat wy zullen werken?— Zeker neen.

2. Gelyk het den menschen eerder gelukt is de wetten des zonnestelsels te verstaen, dan de wetten der wederverandering in te zien;— gelyk ze beter geleerd hebben verduisteringen aen zon en maen, dan regen en wind in onzen dampkring te voorspellen:— zoo hebben ze ook van den gang der groote burgerlyke aengelegenheden en de gevolgen der staetsomwentelingen, in opzigt tot het lot der volken, duidelyker begrippen, dan van den loop en de opvolging der aengelegenheden van familiën en personen.

VIERLEDIGE PERIODEN.

1. Een groot deel onzer verliezen kunnen verbeterd en weder goed gemaekt worden;— de meeste soorten van genoegens, welke wy moeten missen, kunnen hersteld en vergoed worden:— maer onherstelbaar, volstrekt onherstelbaar is het verlies van tyd;— onvergoedbaar, eeuwig onvergoedbaar is de schade, welke wy daerdoor lyden.

2. Wanneer het lezen zyn doel bereiken, het verstand opklaren, den smaak vormen, het hert veredelen, of wat hetzelfde is, ons wyzer, beteren deugdzamer maken zal:— dan is het niet genoeg schriften van allerlei aerd te doorbladeren of te verslinden;— niet genoeg, gelyk dwalenden, in de boekenwereld rond te loopen, of altyd in eene zee van vreemde gedachten zich te baden, terwyl de bron by onszelven uitdroogt:— maer wy moeten met keus en inspanning lezen, en geen der weinige, maer goede boeken uit de hand leggen, voor wy in staet zyn ons van de hoofdgedachten des schryvers behoorlyk rekenschap te geven.

VYFLEDIGE PERIODEN.

1. Wanneer gy God bemint en eert;— wanneer gy zyn woord kent en daer naer handelt;— wanneer gy dikwils aen Hem denkt en u in gebeden tot Hem wendt:— dan zal zyn zegen op u rusten;— dan zal zyne genade u als by de hand geleiden op zynen weg.

2. Niemand geloove de eerste indrukken zyner jeugd te kunnen verwinnen!— Is hy in eene wenschelyke vryheid, omgeven van schoone en edele voorwerpen, in den omgang met goede menschen opgewassen;— hebben hem zyne meesters dat geleerd, wat hy eerst weten moest, om het overige lichter te begrypen;— heeft hy geleerd wat hy niet weder behoeft te verleen;— zyn zyne eerste handelingen zoo geleid, dat hy verder het goede gemakkelyker en geschikter volbrengen kan, zonder zich ergens iets te moeten afwennen:— zoo zal deze mensch een reiner, volkomener en gelukkiger leven leiden, dan een andere, die de eerste krachten zyner jeugd in wederstand en dwaling heeft verspild.

ZESLEDIGE PERIODEN.

1. Wanneer ik eens dood ben;— wanneer eens myn gebeente aen de vergankelykheid zal zyn overgegeven;— wanneer gy, myne oogen, reeds lang over myn levenslot zult uitgeweend hebben:— dan zal de dag komen, op welken ik zal opstaen;— dan scheidt geen noodlot de zoo teeder vereenigde zielen meer van elkander;— dan is leven, zalig leven, in het genot van Gods gunst, de bron van eeuwige blydschap.

2. Wanneer de nood met zyne gevolgen zich drygend veroot;— wanneer het gevaer helden vordert, en een algemeene roep den geest tot inspanning wekt;— wanneer de staet met zynen ondergang kampt;— wanneer de gevaren met iederen verzuimden oogenblik vermeerderen;— wanneer de schrikkelijke beslissing alleen met de grootste opofferingen beproefd kan worden;— dan toont zich alles werkzaam en groot, de redenaar wordt krachtig, het genie overtreft zyne eigene verwachting, en de ziel staet over heur eigen vermogen verbaesd.

357.— De aengehaelde perioden komen hierin overeen, dat ze maer eene enkele ryzing en daling bezitten. Dit zyn de gewoone of regelmatige perioden. Intusschen kunnen ryzing en daling nog op menigvuldige andere wyzen tegenover elkander gesteld en herhaeld worden, en aldus kan men nog vele andere verschillende soorten van perioden vormen.— Voorts behoort de periode byna uitsluitelyk tot den hoogerem styl. Den verhalenden en leerenden schryftrant en den gewoonen briefstyl is zy vreemd; ook de kansel- en volksredenaar zou door het overtollig gebruik van lange perioden, slechts onoplettendheid en vermoeijenis te weeg brengen.— Onderwerpen uit het dagelyksch leven, by welke het meestal op verstaenbaerheid en bondigheid aenkomt, worden beter in korte volzinnen behandeld. Voor de meer kunstmatige rede echter, maekt eene gepaste afwisseling van korte en lange zinnen van onderscheiden vorm, den besten indruk.

EINDE.

DRUKFEILEN.

- Bl.* 3. regel 9 en 10. *staet*: Gotisch *lees*: Gothisch
— 9. nota (1) reg. 8. *staet*: tot provincie *lees*: tot de provincie
— 13. §. 20. reg. 1. *staet*: verwissellen *lees*: verwisselen
— 16. nota (2) reg. 4. *staet*: verwantschapt *lees*: verwantschapt
— 16. nota (2) reg. 8. *staet*: in geene kon *lees*: in gene kan
— 24. reg. 5. *staet*: inlassing *lees*: inlassing
— 24. §. 33. reg. 6. *staet*: *allenthale* *lees*: *allenthalve*
— 25. §. 39. reg. 2 en 3 *staet*: *koninklyk*, *lees*: . Ook in *koninklyk* gaet
ng in *nk* over.
— 32. reg. 1. *staet*: met de volgende *t*, *lees*: met de volgende *s*,
— 32. §. 58. reg. 4. *staet*: *geërd*, *lees*: *geërd*,
— 36. §. 73. e. reg. 8 *staet*: schyft *lees*: schryft
— 41. 6.e klasse, kolon 3. *staet*: *kiozen*. *lees*: *kiozer*.
— 43. §. 91. 2.e reg. 5. *staet*: *hèldáftig*, *lees*: *hèldháftig*,
— 61. §. 117. *staet* *tweemaal*: 3.e *lees*: 3.e 4.e enz. tot 8.e toe.
— 63. reg. 7 en 8. *staet*: die de *handeling* of *werking* aanduiden, *lees*:
die de *handeling* of *werking* aanduiden als met gedurige herhaling
plaets hebbende.
— 68. kolon 1. reg. 13. *staet*: *Bloem*, *lees*: *Blaem*,
— 69. kolon 2. reg. 10. *staet*: *Orkaen*, meestal *lees*: *Orkaen*. vl. meestal.
— 84. §. 146. reg. 1. *staet*: onder §. 128. *lees*: onder §. 129.
— 91. §. 154. 2.^e reg. 3. *staet*: *begrig* *lees*: *begrip*
— 96. §. 164. reg. 2. *staet*: *gesproken*. *lees*: *gesproken*.
— 98. §. 170. 2.^e reg. 4. *staet*: *sterken* vormen, *lees*: *sterken* vorm,
— 101. §. 173. reg. 6. *staet*: des *byvoegelyken* *lees*: des *zelfstandigen*
— 134. §. 226. 1.^e reg. 7. *staet*: *gebruik* *lees*: *gebruikt*
— 141. 2.^e reg. 3. *staet*: *ontfermen*, *lees*: *gedenken*,
— id. id. reg. 5. *staet*: *loopen*, *lees*: *koopen*,
— 142. reg. 16. *staet*: *ik wordt* *lees*: *ik word*
— 159. §. 254. 1.^e reg. 3. *staet*: *vormen*, tegelyk *lees*: *vormen* tegelyk,
— 177. *Acnm.* reg. 8. *staet*: *wartoe* *lees*: *waertoe*

